

BROJ 4
GODINA XX

JULI — AVGUST
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD
BEOGRAD, Zahumska 26 — Telefon redakcije 44-981 lokali 17, 26 i 46

S A D R Ž A J

O vojnoj nauci — prof. dr Radomir Lukić, general-major u penz. Petar Tomac, prof. dr Bogdan Sešić, i pukovnik Vlado Maričić — — — — — 3

O vojnonaučnom radu u JNA — autori general-potpukovnik Ivan Dolničar, general-potpukovnik Vlado Šćekić, pukovnik Dragoslav Radosavljević i potpukovnik dr Rajko Vukosavljević — — — — — 17

Pukovnik
Jovo NINKOVIĆ *Ešeloniranje snaga u napadu* — — — — — 34

Potpukovnik
Vujo VIDAČKOVIĆ *Upotreba oklopnih jedinica u borbi sa tenkovima* — — — — — 44

Pukovnik
Miljenko SRŠEN *O nekim problemima i specifičnostima organizovanja PVO armije u početnom periodu rata* — — — — — 56

Pukovnik
dr Vladimir MIKULIĆ *Neka razmatranja o gubicima ljudstva u oružanim snagama* — — — — — 71

Pukovnik
Žarko MILIČEVIĆ *O obuci starešina i vojnika — obveznika partizanskih jedinica* — — — — — 90

Pukovnik
Mihajlo VUČINIĆ *Hemijska i biološka sredstva u ratu u Južnom Vijetnamu* — — — — — 99

POGLEDI I MISLJENJA

General-potpukovnik
Dušan PEKIĆ *O uzrocima i mogućnostima rata* — — — — — 106

Potpukovnik
Pero VUČEVIĆ *O objašnjenjima nekih termina i pojmova u Vojnom rečniku* — — — — — 114

Potpukovnik
Mirko MANOJLOVIĆ *Neke specifičnosti u određivanju profila intendantskog oficira* — — — — — 119

ISKUSTVA IZ NOR-a

Pukovnik
dr Đorđe DRAGIĆ *Zdravstveno vaspitanje u narodno-oslobodilačkom ratu* — — — — — 124

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Kapetan I kl.
Todor MIRKOVIĆ *Američka gledanja na strategijsku pokretljivost* — — — — — 133

V. H. *Atom, razlog i sredstvo nezavisne francuske vojne politike* — — — — — 145

M. Jov. *Austrijski Bundesher i njegovi problemi* — — — — — 151

I. B. *Primena elektronskih računara u armiji SAD* — — — — — 158

BIBLIOGRAFIJA

O VOJNOJ NAUCI

U ovom broju nastavljamo diskusiju priložima profesora univerziteta dr Radomira D. Lukića i dr Bogdana Šešića, zatim general-majora u penziji Petra Tomca i pukovnika Vlade Maričića.

Profesor dr Radomir D. LUKIĆ

Pitanje da li je vojna nauka — nauka delimično je terminološko, jer se i jednoj i drugoj reči daju različita značenja, pa otud i različita mišljenja. Stoga nije moguće dati jedinstven odgovor, nego on zavisi od značaja koje se daje odnosnim rečima, a značenje tih reči treba definisati.

Ako reči „nauka” damo ono značenje koje je najuobičajenije, tj. značenje objektivnog, tj. intersubjektivno proverljivog saznanja, onda je svako takvo saznanje nauka, pa bilo o kom predmetu da je reč. Prema tome, i saznanje takvog karaktera o vojsci ili vojnim pojavama svakako je nauka, odnosno ulazi u nauku. Dilema da li je tzv. vojna nauka zaista nauka ili samo veština, uopšte se ne postavlja. Jer, takvo pitanje je opšte pitanje odnosa između nauke i veštine, tj. primenjene nauke.

Naime, nauka daje prvenstveno opšta saznanja, zakone, čija primena u praksi zavisi od niza konkretnih uslova. Svaka nauka, prema tome, zahteva da se pri njenoj primeni uzmu u obzir ti konkretni uslovi, od kojih zavisi delovanje naučnih zakona, odnosno koji mogu donekle da menjaju dejstvo tih zakona. Uzimanje u obzir tih konkretnih uslova i prilagođavanje sopstvene prakse prema njima kako bi se mogli uspešno primeniti naučni zakoni, koji su apstraktni, jest ono što se zove veština. Takva veština je potrebna pri primeni svake nauke — politike, medicine, ali i fizike, pa i vojne nauke. Možda se u vojnoj nauci zahteva veća veština, jer su njeni zakoni suviše apstraktni i jer se konkretni uslovi brže menjaju, ali je problem u osnovi isti. Dakle, činjenica da postoji i da mora da postoji vojna veština radi primene vojne nauke nimalo ne znači da same vojne nauke nema, nego da se sve u toj oblasti svodi na veštinu. Naprotiv, bez vojne nauke nema ni veštine ni primene te nauke.

Što se tiče predmeta vojne nauke, odnosno pitanja da li je vojna nauka samostalna nauka ili deo neke druge ili drugih nauka, to pitanje nije od načelnog značaja, iako može biti od praktičnog značaja za podelu rada između odgovarajućih naučnih radnika. Naime, svejedno je — i nema nikakvih naučnih kriterija u strogoj smislu reči da li jedan predmet saznanja spada u ovu ili onu nauku. Ovde treba imati u vidu da su sve pojave, s jedne strane, među sobom povezane, a, sa druge, upravo zato što se razlikuju, i odvojene su. Po njihovoj vezanosti možemo ih smatrati predmetima jedne zajedničke nauke, a po njihovoj različenosti — predmetima posebnih nauka. Tako je i s vojnim pojavama. One spadaju u neku širu vrstu pojava, pa se saznanja o njima zato mogu smatrati delom šire nauke koja proučava tu vrstu, a, s druge strane, opet, one isto tako čine posebnu podvrstu u toj vrsti i mogu biti predmet posebne nauke. Tako se i sama vojna nauka u širem smislu, koja obuhvata saznanje o svim vojnim pojavama ili pojavama u vezi s vojskom, može deliti na više podnauka, kao što se može smatrati i posebnom celovitom naukom.

Praktično je ipak najbolje da se pod vojnom naukom u užem smislu reči smatra proučavanje onog predmeta koji je specifičan i različan od svih drugih, kao i dovoljno značajan da bude predmet nauke. Taj predmet je verovatno rat, odnosno tačnije, bitka. Sve ostalo što je u široj ili tešnjoj vezi s ratom spada u vojnu nauku u širem smislu, jer nije neposredno specifično i spada u neku drugu, nevojnu nauku. Tako, npr., psihologija, tehnika, medicina, fizika, politika itd. — imaju veze s ratom, ali njihovo proučavanje rata spada ipak — u užem smislu — u same te nauke — psihologija rata je samo deo opšte nauke psihologije itd.

VOJNA NAUKA I SOCIOLOGIJA

Ako je rat, odnosno bitka, specifičan predmet vojne nauke u užem smislu reči, onda treba videti u kakvom je odnosu takva vojna nauka s drugim naukama, odnosno u koju širu naučnu oblast spada. To će zavisiti od toga u koju vrstu pojava spada njen predmet — rat, odnosno bitka. Izgleda jasno i nesumnjivo da je rat, odnosno bitka, posebna vrsta društvenih pojava, tj. jedna vrsta borbe, odnosno sukoba. Društvene nauke, pak, proučava sociologija. Prema tome je jasno da vojna nauka u pravom i užem smislu nije nikakva posebna nauka, apsolutno uzeto, nego je to jedna vrsta sociologije, tj. posebne sociologije, kao što postoji sociologija porodice, kriminaliteta, jezika, morala itd.

Što na prvi pogled izgleda da je vojna nauka u užem smislu toliko daleko od sociologije, to dolazi otud što se u vojnoj nauci ističe više njen praktičan vid — primenjena nauka i veština — nego njen teorijski vid, iako je, kako je rečeno, teorijski vid osnovan i bitan. Naime, vojna nauka se pogrešno shvata prvenstveno kao nauka kako se dobija rat, odnosno bitka. Međutim, da bi se znalo kako se dobija rat, odnosno bitka, tj. šta treba učiniti da se

oni dobiju, treba prethodno teorijski utvrditi zakone o tome koji činioci i posebno ljudske akcije zaista dovode do pobjede, u raznim okolnostima. To teorijsko znanje, koje je indikativnog karaktera i čini nauku u užem smislu, posle se pretvara u preporuke, norme o akciji, i onaj ko se interesuje vojnom naukom radi pobjede interesuje se u prvom redu, naravno, za ove preporuke, „recepte”, a ne vidi dovoljno da oni počivaju na teorijskom znanju koje je, u stvari, deo sociologije.

S druge strane, rat, odnosno bitka, odnosno pobjeda, zahteva postojanje posebne organizacije — vojske (armije). Ova organizacija zavisi od društva, kao što u znatnoj meri i utiče na društvo. Ta organizacija je od velikog značaja za društvo, pa time i za sociologiju, kao opštu nauku o društvu. To znači da sociologija proučava veze između društva i vojske, posmatrajući najpre uticaj društva na vojsku, a potom uticaj vojske na društvo. Sa savremenim razvojem — sve većim — vojske, njen značaj za društvo sve više raste, pa je i sve veća potreba da se razvije sociologija vojske. Ona se danas i razvija, i na primer, Međunarodno sociološko udruženje je osnovalo poseban Komitet za vojnu sociologiju koji intenzivno proučava vojnu sociologiju. On redovno drži sastanke i na poslednjem od njih, septembra prošle godine u Londonu, potpisati je imao čast da prisustvuje i podnese referat o značaju vojnih udara u nerazvijenim zemljama. Shodno tome, jasno je da se sociologija vojske razlikuje od vojne nauke u užem smislu, jer ova poslednja, kao deo sociologije, proučava rat, odnosno bitku, dok ona prva proučava vojsku.

General-major u penz. *Petar TOMAC*

Nauka ili veština je pitanje koje se već skoro dva stoleća postavlja, rešava i, eto, ponovo vaskrsava kao feniks iz sopstvenog pepela.

U prošlom veku odgovor se konkretizovao u dve suprotne škole. Poklonici prve, nazvani *doktrinarima* — Lojd, Bilov, nadvojvoda Karlo, Vilizen, Zomini, Šerf, Ler... — trudili su se da utvrde teoriju rata, da formulišu pravila po kojima je rat (operacije, borbe) trebalo voditi i... dobijati. Drugi, *ideolozi* — Klauzevic, Moltke Stariji, Foš uslovno, a Žofr bezuslovno — stavljali su naglasak na akciju (osobine) subjekta koji vodi rat, na vojskovođe, komandante, borce. Karakteristična su aforistički sažeta gledišta glavnih nosilaca tih škola. Zomini je smatrao da se pravilima, koje je on postavio u svojoj knjizi¹, mogu formirati *zadovoljavajuće sposobni komandanti*; Klauzevic je tvrdio, nasuprot, da onaj *ko hoće da se kreće u elementu kao što je rat ne sme poneti iz knjiga ničeg drugog do odgoja svog duha*.

Ideolozi su optuživali *doktrinare* da su iskustva francuskih revolucionarnih i Napoleonovih ratova sveli u usku i konačnu doktrinu koja ih je odvela u zaključak da se ratovanje ne može više

¹ Zomini: *Pregled ratne veštine*, izd. VIZ 1952. god.

usavršavati, pošto se tobože svi njegovi elementi nalaze u operacijama tih ratova, da su rat pretvorili u jednačine gde pobjeda ili poraz zavise od veličine uglova koje stvaraju marševski pravci armija prema geografskim linijama i tačkama. *Doktrinari* su uzvraćali *ideolozima* da su se zaneti filozofijom rata, vinuli u oblake i izgubili iz vida konkretne probleme njegovog vođenja. Po osnovnoj sadržini njihovih gledišta — da se rat vodi po pozitivnim pravilima, odnosno po intuiciji subjekta — ova dva antagonistička pravca bolje je nazivati *pozitivističkim* i *subjektivističkim*.

Lako je uvideti da su ovde u pitanju dve stvari: praksa i teorija. Kada Napoleon kaže da je ratovanje *prosta veština i sva u izvršenju*, a Moltke da je strategija *sistem ispomaganja*, oni misle na praksu. Ističući pravila, Žomini govori o teoriji, ali ne zaboravlja reći da je rat *strastvena drama u kojoj hiljade moralnih i fizičkih uzroka deluju različitom snagom*. Žomini je najpotpunije obradio pozitivnu stranu operacija, Klauzevic se najviše udubio u prirodu rata. Njihovi metodi prilaženja predmetu se razilaze, a ipak nisu to dve nepomirljive škole. Prva ne isključuje subjekt, a druga ne odbacuje pravila. Razlika je u težištu, što nije bilo beznačajno za shvatanje ratnih dejstava i formiranje starešinskog kadra. Klauzeviceva škola je pobedila zahvaljujući Moltkeovim uspešnim ratovima i njegovom zamašnom teorijskom radu, pošto je od Žominijeve prisvojila mnoge elemente.

U sintezi, teorija sprema komandante za rat, a oni će delati u ratu stvaralački prema situacijama u kojima se budu našli. Nikad se ne mogu ponoviti dve istovetne ratne situacije. *Dovraga i istorija, o čemu se ovde radi?* — uzvikuje nemački general u ratu 1870—71. pošto je uzaludno pokušavao da u istoriji pronađe rešenje za taktički problem pred kojim se bio našao. *O čemu se radi?* — ponavljao je Žorf pred zidnom kartom, nastojeći da avgusta 1914. prozre nemački manevar.

Razume se, niko nije odbacivao istoriju. Ona se proučavala da se izvuku načela ratovanja koja neće važiti potpuno ni za jednu konkretnu situaciju već za mnoštvo od njih u većoj ili manjoj meri. Ali uporedo, i sve više, istorija se izučava da bi se oficiri intelektualno pripremili za stvaralački rad, a nikako da se u njoj pronađu recepti za akciju.

Za ideje koje su o tom pitanju vladale pred prvi svetski rat, koje su ga preživlele i nadživlele, tipičan je postupak Žofra. Došavši na čelo francuskog Generalštaba, a pošto je konstatovao da su francuski strategijski i taktički pogledi zastareli, on je široko zasnovanim aplikativnim radom, na manevrima i ratnim igrama, na karti i terenu, za nekoliko godina formulisao francuska gledišta na operacije i konkretizovao ih u tri pravila. Kao što je preporučivao Lenjin, on je pošao iz aplikativne prakse (druge prakse nije moglo biti u mirno doba) u teoriju da bi ovu opet upotrebio u praksi.

Na jednoj strani, dakle, je praksa rata ili ratna veština, a na drugoj je teorija te ratne prakse ili teorija ratne veštine u etimološkom smislu rasprave. Ništa ne smeta što unutar teorije ratne

veštine nalazimo mnoštvo posebnih teorija, na primer, teorija o unutrašnjim i spoljnim operacijskim pravcima, ofanzive i defanzive ili nacionalne teorije nazvane *doktrinama* shvaćene kao skup povezanih ideja koje treba da nadahnu armiju jedinstvenim pogledima. Pred prvi svetski rat nemačka i francuska doktrina su se razlikovale u mnogim tačkama, a pred drugi se dijametralno suočavale, ali su obe pripadale opštoj teoriji ratne veštine koja može biti samo internacionalna, kao, na primer, biologija, bez obzira na metode i pravce izučavanja.

Teorija ratne veštine delila se obično na taktiku i strategiju. U Nemačkoj se oseća i potreba za trećom kategorijom između taktike i strategije. Još pre prvog svetskog rata Nemci govore ponekad o nauci o operacijama (Operationslehre), ali ta tendencija nije dovoljno probuđena da bi obrazovala svoju posebnu oblast. U praksi, razume se, nema te podele. Niko na vojištu nije postavljao sebi pitanje da li dejstvuje taktički ili strategijski.

Teorija i praksa ratne veštine ne iscrpljuju vojnu fenomenologiju. Pored teorije ratne veštine postoje još neke discipline posebne prirode koje se izučavaju posebnim metodima: vojna istorija, vojna geografija, nauka o oružju, vojna organizacija, fortifikacija... To su posebne vojne nauke čijim se rezultatima posredno ili neposredno koristi teorija ratne veštine, a preko nje i ratna praksa.

Otkako je vojna misao ovako sistematizovana, štošta se izmenilo u svetu.

U međuvremenu rat je izašao iz evropskih kontinentalnih okvira, prešao okeane i proširio se na ceo svet. Ovladao je i trećom dimenzijom, uzdigao se u vazduh, potencijalno i u svemir, sišao u dubine mora. Zahvatio je glečere, džunglu, pustinju, Arktik i Antarktiku. Stavio je u svoju službu sve veće mase ljudi, sve njihove aktivnosti, sva njihova dobra, svu njihovu proizvodnju. Možemo slobodno reći da danas najveći deo osnovnog istraživačkog rada u prirodnim naukama podstiču, usmeravaju, diriguju i finansiraju vojne uprave.

Na fenomen uopštavanja rata, prve reakcije su ukazivale na divergentno suprotne pravce. Tokom prvog svetskog rata u Nemačkoj je vojna uprava nastojala da sve militarizuje, proizvodnju i distribuciju, pa je sebi potčinila unutrašnju i spoljnu politiku. Ludendorfov vojskovođa totalnog rata je upravljao državom i njenim oružanim snagama, a i u miru sva državna aktivnost se imala podrediti potrebama sledećeg rata. Suprotna tendencija je presezanje civilne vlasti u vojnu sferu, što aforistički sažima Klemansoova dosetka, da je rat suviše važna stvar da bi se mogao prepustiti generalima.

Danas je jasno da rat angažuje sve državne akcije. Otuda rat priprema i vodi državnik. Jasno je, isto tako, da se priprema i vođenje rata ne poklapaju sa svom državnom aktivnosti. Rat vodi politika shvaćena u najširem smislu reči, ali nije sva njena delatnost posvećena ratu. Postoji, dakle, oblast koja se njime posebno bavi. Potreba da se ona definiše i ograniči osetila se odavno. Jedan

anonimni pisac iz prve polovine XIX veka predložio je i naziv: *imperatorika* za razliku od strategije. Ime je zaboravljeno, ali je problem ostao.

U drugoj polovini veka pominju se *velika strategija*, *vojna politika*, *politička strategija* ... pored ostalih i *ratovodstvo*. O nazivu ni do danas nema saglasnosti. Niti je teorija obradila niti omedila ovu novu oblast. Raspoložemo samo uopštenim formulacijama i fragmentima. O onome šta se radi stvarno, ne zna se mnogo. Nešto se može zaključiti iz programa škola i kurseva kreiranih upravo u tu svrhu, koje zajedno posećuju ljudi u uniformi i kaputu, oni koji su na putu da zauzmu visoke položaje u upravi, oružanim snagama i privredi. U okviru ovog priloga nemoguće je insistirati na detaljima. Dovoljno je konstatovati da je to posebna oblast, po hijerarhiji iznad strategije koja se, shvaćena najšire, bavi i dalje samo organizacijom i upotrebom oružanih snaga.

Da li je ratovodstvo — meni izgleda da je ovaj naziv najprikladniji — nauka ili veština? Očigledno je da se tiče mnogih nauka: prava, ekonomije, strategije (teorije strategije), psihologije ... koje državnik-ratovoditelj mora poznavati. Može se obraditi i teorija ratovodstva, kao što se radi sa teorijom ratne veštine, ali se ne mogu ustaliti pravila po kojima treba voditi rat. Mislim na takva pravila koja, jednom savladana, daju garanciju da će se rat voditi dobro, u suprotnom da će se ići u poraz. To bi značilo unapred se odreći intuicije, mašte i kreativnog duha, jednom reći talenta i genija. To bi značilo zadovoljiti se rutinom, najgorim doktrinarstvom.

Pomenuli smo i strategiju u sferi delatnosti državnika koji vodi rat. Definisana kao organizacija i upotreba oružanih snaga, ona je prevashodni domen vojnika, ali ne treba zaboraviti da glavne njene probleme rešava državnik (politika), bila to ličnost, kolegijum ili skupština. Državnik odlučuje o veličini i naoružanju oružanih snaga, o njihovim zadacima, ofanzivi, defanzivi. Kako kaže Klauzevic, sukob između politike i strategije nije u prirodi stvari, a tamo gde do toga ipak dođe, znači da negde nema uviđavnosti, bilo kod državnika bilo kod vojnika.

I u strategiji, u organizaciji i upotrebi oružanih snaga, štošta se izmenilo. Prodor tehnike u nju nameće nove postupke i metode. Mogućno je sračunati, na primer, koliko i kakvih bombi treba baciti na kvadratnu milju morske površine pa da se unište sve podmornice koje se tamo budu zatekle, ili, koliko lovačkih aviona, protivavionskih topova ili raketa treba angažovati da se puzdano zaštititi iz vazduha određen subjekt. To je nazvano *operativnim istraživanjem*. Odmah pada u oči da je ovde teže postaviti matematički problem nego ga rešiti, drugim rečima, teško je naći pogodnu oblast praktične vojne aktivnosti koja bi se mogla podvrgnuti takvim proračunima. Sva, sigurno ne. Rat je i danas i dugo će biti vrtoglav niz individualnih, nikad ponovljenih situacija koje zahtevaju originalno rešenje. Klišetiranje rata značilo bi odreći se stvaralačkih inicijativa i vojničkih vrlina.

Ratna veština ostaje u praksi veština, ona je sada složenija kao što je obimnija i komplikovanija njena teorija koju sada delimo

na strategiju (u užem smislu), operatiku i taktiku. Subjekt koji je bude upražnjavao mora posedovati mnoga konkretna znanja, mora upoznati ne samo njenu teoriju već i mnoge druge nauke, mora se vrlo dobro „potkovati” da bi, bez neposrednog osvrta na njih, mogao slobodno delati u praksi rata.

Upoređujući Žominijeva i Klauzeviceva gledišta, Vilhelm Ristov je sa žaljenjem došao do zaključka da su pobedila druga, tobože, što ne traže od subjekta (komandanta) da mnogo zna, drugim rečima da je pobedila linija manjeg otpora. Taj značajan vojni teoretičar i istoričar je ovde grdno pogrešio. Klauzeviceva škola je oduvek tražila od komandanata poznavanje mnogih stvari, a povrh njih i stvaralačke sposobnosti. Danas se traže veći obim znanja, a uporedo s tim i veće sposobnosti posebno na nižim hijerarhijskim stepenima. Niko ne ide za tim da od oficira stvara naučnike i erudite. Inicijativa, ta najdragocenija vrlina komandnog kadra, ne može se razvijati na terenu krutih pravila kako da se vode trupe u zbilji, ali sasvim bez načela pretvorila bi se u anarhiju. Načela su okosnice doktrina, a bez doktrine nema jedinstvene akcije.

I druge vojne oblasti su znatno evoluirale baš da bi mogle poslužiti novim uslovima u kojima radi ratna veština. Stvaraju se i nove. Može se, na primer, govoriti o vojnoj psihologiji, ali — pretpostavljam — ne o vojnoj geologiji, mada se fortifikacija i intendantura koriste rezultatima geologije koje vojnik mora poznavati u potrebnom obimu. Bitno je shvatiti da je opravdan i potreban interes vojne uprave za veliki deo naučne delatnosti naroda. Drugim rečima, njeno stavljanje u službu rata ne sme se izroditi u militarizaciju nauke ni u celini ni delimično. Pravilnije bi bilo reći da rat treba demilitarizovati. Vojnonaučne discipline imaju svoje određeno područje rada i svoje metode. Možemo ih nazvati i vojnim naukama, kao što se nekad čini i za teoriju ratne veštine, vodećom među njima. Oni koji vole da uproste i sistematizuju mogu ih sve staviti pod etiketu *vojna nauka* (u jednini!). To je pitanje konvencije, uz ogradu da metodi izučavanja ne mogu biti identični za sve njene grane.

Nauka ili veština? Naziv nije značajan ako postoji saglasnost o pitanju sadržaja i prirode. Ipak, nije sasvim svedjedno kako će se nazivati oblast koja se teorijski bavi praksom rata. U prvom slučaju stavićemo težište na savlađivanje teorije razvijene do krajnjih konsekvencija, pretvorićemo načela u zakone; u drugom, na osnovu poznavanja teorije i mnogo čega drugog, nastojaćemo da aplikativnim putem osposobimo komandante za inicijativan, samostalan rad.

Profesor dr *Bogdan ŠEŠIĆ*

Odazivajući se diskusiji, izjavljujem da sam laik u pitanju vojne teorije, ali da, kao logičar i metodolog, mogu nešto reći o pitanjima koja se diskutuju. Jedini svoj, eventualni, doprinos ovaj

diskusiji vidim u izvesnom objašnjenju i preciziranju teza i postavki koje je formulisao prof Dr A. Stojković kao i u pokušaju ili bar naznaci pravca rešenja osnovnih dilema u diskusiji.

(1) *Da li je vojna teorija nauka ili veština?*

Iz istorije nauka je opšte poznata činjenica da su ranije nazivane veštinama mnoge danas, nesumnjivo, naučne teorije i učenja: tako se govorilo o „veštini računanja“, o „veštini mišljenja“ i sl. Čak i tako egzemplarna nauka, kakva je logika, smatrana je dugo za „veštinu valjanog mišljenja“, pitanje: da li je logika „veština“ ili „nauka“, raspravljano je i u prošlom veku, a pitanje da li je logika teorijska ili normativna nauka donedavno. Danas je opšte usvojeno shvatanje da je logika nauka o *oblicima, principima i zakonima i metodama* saznajno vrednog mišljenja.

Kriterijum za razlikovanje *veštine i nauke* leži u sledećem: (a) glavni predmet veštine jeste izvesna *čovekova delatnost* i (b) teorijsku bit veštine čine *pravila* ili *norme* čovekovih aktivnosti u datoj delatnosti. Nasuprot ovome: (a) osnovni predmet *nauke* je određena *predmetna oblast* prirodne ili društvene stvarnosti, (b) dok teorijsku bit nauke čine *objektivni zakoni* određene predmetne oblasti (tako zakon gravitacije, zakon kosog hica itd. nisu nikakva pravila čovekove delatnosti nego su iskazi, odnosno, formule o objektivnim odnosima).

U klasičnoj, kao i u savremenoj, vojnoj literaturi nalazimo i termin „nauka“ i termin „veština“, što je slučaj i u našoj diskusiji. Tako general N. Pejinović navodeći shvatanja na Zapadu kaže: „Poznavanje i priznavanje ratnih načela predstavlja naučnu teoriju, a njihova primena u praksi — ratnu veštinu, pri čemu je *stepen veštine uvek veći i značajniji od stepena nauke*“¹ (kurz. — B. Š). Nasuprot ovome pukovniku T. Nižiću, vojna teorija u osnovi i u celini jeste nauka, iz koje nije niti pravilno niti moguće izdvojiti neki deo kao veštinu: to bi bilo slično kao kada bi se iz celine marksizma, htelo izdvojiti klasnu borbu kao „veštinu“. Srednju poziciju zastupa pukovnik D. Rakočević koji tvrdi da „u vojnoj nauci... egzistiraju elementi veštine“...

Čini mi se da se osnova dileme „vojna nauka“ — „vojna veština“ krije u shvatanju, odnosno označavanju, srži vojne teorije, tj. strategije, operatike i taktike, terminom „veština“, što je nekim drugovima smetalo da prihvate tezu o fundamentalno naučnom karakteru vojne teorije.

Ako se obratimo ranije utvrđenom kriterijumu razlike između veštine i nauke, onda bismo spor, da li je vojna teorija u osnovi nauka ili veština, mogli rešiti sledećim metodskim postupcima: (a) konkretnom analizom vojnih teorija, naročito s obzirom na pitanje: da li većinu osnovnih i glavnih stavova strategije, operatike i taktike čine norme ponašanja ili postupaka boraca ili *objektivni*

¹ O vojnoj nauci „Vojno delo“ 3/68.

zakoni boja ili oružane borbe?, i (b) analizom odnosa između zakona i normi vojnih aktivnosti.

Ne prejudicirajući rezultat postuliranih analiza, primetio bih samo da se kategorija „predmet nauke” i kategorija „norma ponašanja”, odnosno „pravilo akcije”, ne mogu oštro odvojiti i da su najbolja ona pravila akcije koja počivaju na naučno fundiranoj praksi. U ovom smislu moglo bi se govoriti o naučnoj vojnoj veštini ili o *normativnoj vojnoj nauci*, kao što se i danas govori o normativnoj logici, normativnoj pedagogici i sl. Ali pri tom nikako ne bismo smeli izgubiti iz vida činjenicu istorijske tendencije sve većeg zasnivanja celokupne ljudske prakse na nauci, a u vezi s tim proces pretvaranja „veština” u nauke, ili bar što čvršćeg zasnivanja veština na nauci. Najbliže ovom shvatanju su teze prof. dr A. Stojkovića, pukovnika T. Nižića i D. Rakočevića.

(2) *Da li je vojna nauka sistemna nauka?*

Pojam „sistemna nauka” izazvao je izvesne nedoumice kod nekih učesnika diskusije. U stvari, morali bismo razlikovati dva osnovna značenja navedenih termina: (a) *šire*, u tom smislu da određena nauka predstavlja sistem posebnih nauka o nekom kompleksnom predmetu čiji su razni aspekti, ili vrste pojava, predmet istraživanja raznih nauka; i (b) *uže, specijalnije, značenje*, u tom smislu da takva, tj. „sistemna” nauka, nema sopstvenih, u svom sistemu bitnih, nauka. U prvom smislu sistemske nauke su i biologija i psihologija, a o pedagogici, sociologiji i filozofiji da i ne govorimo. Meni, međutim, izgleda da u drugom, užem, smislu nisu sistemske nauke ni psihologija, ni filosofija, ni pedagogika, pa ni vojna nauka, jer svaka od ovih — u prvom smislu svakako složenih i sistemskih nauka — ima sopstvene, specijalne, naučne discipline, koje se bave specijalnom problematikom svoje posebne oblasti, na primer, strategijom ili taktikom.

(3) *Šta je predmet vojne nauke?*

Moderni, konkretno semantički, pristup rešavanju gornjeg pitanja pošao bi od semantičkog pitanja: „O čemu govori vojna nauka?”, ali bi morao preći i na pitanje: „Šta je to o čemu govori vojna nauka?”

Analiza teksta naše diskusije daje nam odgovor na prvo pitanje: vojna nauka govori, u osnovi, o „ratu”, o „boju”, „o oružanoj borbi”, o „opštem narodnom odbrambenom ratu” itd., što i jeste glavni predmet vojne nauke. Glavni nedostaci ovog odgovora saстоje se: (a) u tome što se u svakoj, pa i u vojnoj nauci, može govoriti, i stvarno govori, i o onome što ne bi trebalo da bude predmet govora, jer je pogrešno ili nepotrebno i sl., i (b) u tome što znanje onoga „o čemu govori jedna nauka” nije, ili bar ne mora biti, identično s onim „šta je stvarno ono o čemu govori vojna teorija”.

U diskusiji je dat odgovor i na gornje pitanje, naročito težom da je glavni predmet vojne nauke izgradnja i funkcionisanje slo-

ženog sistema vojnih delatnosti. Učesnici u diskusiji su se, međutim, razilazili između veoma širokog shvatanja predmeta vojne nauke kao *opšteg rata* i užeg shvatanja ovog predmeta samo kao *oružane borbe* (koja se takođe može shvatiti i veoma široko, na primer, u smislu opšte narodne borbe).

U rešavanju gornje dileme pošao bih od dve osnovne karakteristike rata u savremenim društveno-istorijskim uslovima, te karakteristike je veoma ubedljivo istakao general D. Dozet, a to su: (a) *kompleksnost* društvene pojave koja se zove „rat”, odnosno „oružana borba”, i (b) *opšti društveni značaj* pripreme i vođenja rata. Ali ako je predmet vojne nauke funkcionisanje veoma kompleksnog tehničko-društvenog sistema, kao što je to precizirao prof. dr A. Stojković, onda otud nužno slede ove bitne teorijske i metodološke teze:

(a) Predmet vojne nauke ne može se ograničiti na teoriju oružane borbe već se moraju izučavati i znati i svi bitni uslovi i elementi oružane borbe u određenim društveno-istorijskim uslovima zemlje koja se priprema za oružanu borbu ili je vodi, a to su: ekonomski, tehnički, psihološki, moralni, politički, čak i opšti idejni, filozofski činioци tako složene društvene delatnosti... Vojni stručnjaci, specijalisti u svojim strukama, svakako su neophodni, ali vojne starešine moraju imati svestrano opšte obrazovanje: njihove analize vojne situacije, u bilo kom obimu, kao i uspešno rukovođenje vojnom operacijom, moraju se zasnivati na svestranom poznavanju svih osnovnih uslova i činilaca te operacije. Stvaralačke ideje, strategijski i operativni planovi i stvaralačka praksa vojskovođa mogući su samo na osnovu svestranog i dubokog poznavanja celokupnog kompleksnog vojnog dela. Vojna delatnost koja nije tako fundirana predstavlja, u većoj ili manjoj meri, slepu praksu.

Ali, ma koliko i s koliko razloga uzimali u obzir kompleksnost predmeta vojne teorije, glavni predmet ove teorije čini sama oružana borba čija teorija čini srž vojne nauke, kao što su to argumentovano dokazali neki učesnici naše diskusije.

(b) Vojna nauka mora biti sistemna u koju ulazi više nauka, bilo kao samostalne, *osnovne* i *pomoćne*, nauke, bilo kao, vojnim ciljevima prilagođene, *specijalizovane* nauke (npr. vojna tehnika, vojna psihologija i sl.).

Koja od posebnih nauka, i šta iz njene materije ulazi u sistem određene vojne nauke zavisi: (a) od zadataka i ciljeva vojne nauke u određenim društveno-istorijskim uslovima zemlje koja se sprema za oružanu borbu ili je vodi; i (b) od specijalnosti vojnih stručnjaka čiji se kadar smatra potrebnim u određenoj oružanoj borbi ili ratu.

U vezi s pitanjem predmeta i strukture vojne nauke, još samo dve napomene: (a) vojne nauke ne uzimaju iz drugih nauka pitanja nego pomoću znanja iz tih drugih nauka, rešavaju svoja sopstvena pitanja; i (b) vojne nauke jesu, bar u osnovi, primenjene, ali su i samostalne, specijalne i teorijske, u užem smislu, ukoliko rešavaju pitanja svoje sopstvene, specijalne, problematike, na primer strategije.

(4) Pitanje odnosa između vojne nauke i politike.

Teorijski uzev, mogući su, a često se i ostvaruju, ova tri glavna odnosa između vojne nauke i politike:

(a) Mogućna je tendencija depolitizacije vojne sile, pa i vojne nauke. U ovoj, tehnicističkoj, koncepciji vojne nauke, vojna sila i vojna nauka se smatraju slepim oruđem politike, većinom reakcionarne.

(b) Suprematija vojne sile, armije, i uzurpacije političke vlasti, predstavlja drugi, gornjem suprotan, odnos između oružane sile i njene teorije, s jedne i političke vlasti i politikologije, s druge strane. Ovaj odnos je bitna karakteristika militarizma i vojne diktature, raznih vrsta i oblika, ali uvek antidemokratskih.

Na pogrešnost i opasnost ovakvog shvatanja odnosa između vojne nauke i politike s razlogom su upozorili general D. Dozet i N. Pejinović.

(c) Najzad, mogućan je i treći odnos između vojne teorije i politike, a to je slučaj *jedinstva većinom revolucionarne vojne teorije i prakse i revolucionarne politike* kako u oslobodilačkim tako i u odbrambenim narodnim ratovima. Ovakva vojna nauka oslanja se na revolucionarnu društvenu praksu i njenu ideologiju i politiku.

Nasuprot ovom gledištu stoji koncepcija koja oštro razdvaja vojnu praksu i vojnu teoriju od ideologije i filosofije, mada se, u isti mah zalaže za apsolutnu potčinjenost oružane sile politici i filosofiji. Tako američki filozof nauka D. Brodback dokazuje tezu da je proizvodnja nuklearnih bombi stvar tehnike, da je upotreba ovih bombi isključivi i jedini zadatak armije, a da je odluka o upotrebi ovih bombi u kompetenciji filozofije, jer filozofija, kao znanje za najviše interese jedne nacije ili zemlje, jedina odlučuje da li će se, kada i gde upotrebiti atomsko oružje.

Nasuprot teoriji o apsolutnoj potčinjenosti potpuno depolitizirane armije i njene teorije politici, treba istaći jedinstvo politički i idejno obrazovane armije, odnosno naoružanog naroda, i revolucionarne političke organizacije radničke klase, kao i jedinstvo vojne nauke i revolucionarne socijalističke politike.

Pukovnik Vlado **MARIČIĆ**

Rat izučavaju i druge nauke, ali ni jedna ga ne izučava kompleksno. Tek sve nauke zajedno daju odgovor o karakteru i suštini rata. Među naukama koje izučavaju rat vojna nauka najcelovitije izučava rat. Savremena vojna nauka se ne može zadovoljiti izučavanjem samo priprema i vođenja oružane borbe. Neophodno je da izučava sve činioce koji posredno ili neposredno utiču na oružanu borbu, utoliko pre što je savremeni rat sveobuhvatan, što je izbrisana klasična granica između fronta i pozadine. Na oružanu borbu utiču politički, ekonomski, moralni, tehnički, istorijski, geografski i drugi faktori. Njih izučavaju matične nauke.

Međutim, treba imati u vidu da te nauke malo ili ni malo izučavaju njihov uticaj na oružanu borbu. Nije dovoljno reći da vojna

nauka koristi rezultate drugih nauka. Neophodno je da postavlja zadatke drugim naukama kako bi od njih dobila upotrebljive studije. Na taj način se druge nauke povezuju sa vojnom naukom, a u vojnoj nauci se mora obratiti veća pažnja na tzv. civilne poslove.

Da se ne radi samo o korišćenju rezultata drugih nauka najbolji su primer vojna istorija i vojna geografija. Kroz teoriju i ratnu praksu formirale su se vojna istorija i vojna geografija kao posebne naučne discipline. One su toliko integrisane u vojnu teoriju i praksu da se opravdano postavlja pitanje da li u klasifikaciji pripadaju vojnoj ili njihovim matičnim naukama.

Vojna geografija izučava međusobni uticaj fizičko-geografskih društveno-geografskih i vojnih faktora na rat u celini, posebno na oružanu borbu, odnosno izučava njihov uticaj na organizaciju, formaciju, pripremu i upotrebu oružanih snaga u borbi.

Vojna geografija izučava određeni geografski prostor sa ciljem da na njemu uoči geografske elemente koji mogu imati pozitivni ili negativni uticaj na borbena dejstva i organizovanje oružanih snaga. Sredstva masovnog uništenja ne umanjuju značaj izučavanja geografskog faktora, već pomeraju težište na one geografske elemente koji su osetljivi na dejstva tih sredstava, jer mogu doprineti manjem ili većem efektu, odnosno zaštititi. Vojna geografija kroz izučavanja dolazi do zaključka koji geografski objekti mogu imati operativni ili strateški značaj. To su, u prvom redu, društveno-politički centri, važni privredni rejoni, velika čvorišta komunikacija i koncentracije stanovništva. Ona utvrđuje najpogodnije prilaze (kapacitet komunikacija) ka objektima, odnosno karakter prepreka koje su na njihovim prilazima. Ukazuje na moguće pravce dejstva i na snage koje se na određenim pravcima mogu najefikasnije upotrebiti itd.

Vojna geografija je nauka čijim se rezultatima koriste vojna teorija i praksa. Da bi odgovorila njihovim zahtevima, vojnogeografska izučavanja moraju polaziti od dostignuća vojne nauke, doktrinarnih pogleda, razvoja materijalno-tehničke baze armije itd. U istraživanju, vojna geografija se koristi rezultatima opšte geografije i pojedinih geografskih disciplina, ili vrši dopunska i samostalna istraživanja. Za razliku od geografskih disciplina koje istražuju genezu raznih geografskih činilaca, njihov razvoj i recentne oblike, vojna geografija ne ulazi u genezu, ni u razvoj geografskih činilaca, nego samo izučava njihov uticaj na vojnu teoriju i praksu. Dakle, vojnogeografska istraživanja su uža i strogo usmerena da zadovolje zahteve koje im postavlja vojna teorija i praksa. Na taj način se postiže da studije ne budu obimne i da ih u najpristupačnijem obliku, bez naknadne prerade, mogu koristiti vojna teorija i praksa.

Vojna geografija se na jednoj strani javlja kao geografska disciplina, a na drugoj se rezultatima njenih istraživanja koriste vojna teorija i praksa. U vezi s tim može se postaviti pitanje: da li je vojna geografija vojna ili geografska nauka.

Vojna geografija se nalazi u službi vojne teorije i prakse, i ka njima je okrenuta. Rekli smo da na vojnogeografska istraživanja utiče dostignuti nivo tehnike kojom se koristi vojska. Otuda i vrednost vojnogeografskih studija i njihova trajnost zavise od stanja tehnike. Navešćemo nekoliko geografskih elemenata čija se vojnogeografska vrednost menja razvojem vojne tehnike.

Geografska izučavanja o rekama nisu se promenila u toku 20. veka. Podaci o reci: dubina, širina, brzina, dno i obale nisu se promenili, ali se promenio značaj reka kao prepreka. U prvom svetskom ratu srednje i velike reke su bile značajne prepreke, u drugom svetskom ratu nešto manje. Otuda su se i bitke zvale po rekama. Razvoj savremene tehnike (sredstva za forsiranje, amfibije, tenkovi koji idu ispod vode, helikopteri itd.) uveliko je umanjio značaj reke kao prepreke, ali je nije sasvim eliminisao. Velike reke u nizijama ostaju i dalje značajnije prepreke. U izučavanju i proceni reka vojna geografija mora da vodi računa o ovim činjenicama.

Značaj prostora i velikih odstojanja u eri mlazne avijacije i raketa veoma je umanjen jer ne pružaju zaštitu, ali velika prostranstva omogućuju rastresit raspored, pa prema tome i bolju zaštitu. Kopnena vozila danas takođe mogu brže i za kraće vreme savladati prostor nego ranije, ali velika prostranstva i objekti zaštićeni prostorom imaju i dalje određeni značaj.

Razvojem tehnike menja se i značaj reljefa. Nekada se bitka mogla odigravati samo na zaravnjenim predelima. U doba Klauzevica planine su smatrane nepogodnije za odbranu nego ravnice, a danas, pak, u eri tehnike one se javljaju kao najzačajnije prepreke u dejstvima KoV.

Reljef, klima i vode imaju veliki uticaj na organizaciju, formaciju, opremu i upotrebu trupa. Klima u velikoj meri utiče na borbena dejstva. Temperature, padavine, vetar, oblaci itd. mogu otežati (čak i onemogućiti), ali mogu i olakšati borbena dejstva. Brzina i pravac vetra su jedan od bitnih elemenata u proračunima pri upotrebi raketa i nuklearnih sredstava itd.

Broj i kvalitet stanovništva imaju uticaja na veličinu i kvalitet jedinica. Od njegovog morala zavisi i moral vojske. Klasna struktura i suprotnosti među klasama takođe imaju vojni značaj. Ako se operacije izvode na prostorijama gde je stanovništvo prijateljsko, nema potrebe za obezbeđenjem, zaštitom od diverzija itd. Ono može mnogo da olakša operacije (obaveštajna aktivnost, radna snaga i sl.), dok neprijateljski raspoloženo stanovništvo stvara nerešive probleme (iskustvo NOVJ u drugom svetskom ratu, Južni Vijetnam i drugi ustanci protiv okupatora).

Ovi primeri su dovoljni da ukažu na to da se pri proceni svih geografskih faktora i elemenata mora polaziti od uslova koje nameću vojna teorija i praksa, a ne geografija i njene discipline. Fizički, geografski faktor je uglavnom nepromenljiv, ali se menja njegova vrednost kad ga vojna geografija izučava sa stanovišta vojnih potreba. Vojna geografija se koristi dostignućima geografije.

neprekidno se služi rezultatima njenog istraživanja i umnogome je zavisna od nje. Međutim, ipak nije okrenuta njoj već vojnoj teoriji i praksi, koje se koriste rezultatima njenog izučavanja.

U svim procenama, od najnižih jedinica do najviših vojnih komandi, geografski faktor je jedan od stalnih elemenata procene bez čijeg razmatranja i konfrontiranja sa ostalim elementima, procena ne može biti potpuna i naučna. Vojna geografija je sastavni deo vojne teorije i prakse.

Iz dosadašnjeg izlaganja možemo zaključiti da je vojna geografija jedna od disciplina (grana) vojne nauke. Vojna geografija je disciplina vojne nauke u prvom redu zato što od nje dobija zadatke, što radi za njen račun, što je postala sastavni, integralni deo vojne nauke. Metod vojnogeografskog istraživanja takođe je podešen prema zahtevima vojne teorije i prakse.

Ovim ne možemo reći da je vojna geografija odvojena od opšte geografije i njenih disciplina. Naprotiv, ona je s njima usko vezana, koristi se njihovim rezultatima i može se smatrati kao jedna od praktičnih disciplina geografije, koja izučava geografske elemente sa stanovišta interesa vojske. Već smo istakli da je vojna geografija disciplina vojne nauke. Međutim, zbog toga što je jedna od prvih praktičnih disciplina geografije, što vrši geografska istraživanja, kao i razne druge discipline u geografiji, mnogi vojnu geografiju klasificiraju kao geografsku a ne vojnu nauku. Ovakvom stavu doprinosi i činjenica što se u mnogim armijama predmet vojne nauke shvata usko, što istraživanja za potrebe vojske vrše civilne institucije, pa prema tome i vojnogeografska istraživanja. Dakle, postoje i neki objektivni razlozi zašto se vojna geografija posmatra kao geografska a ne vojna nauka, ali oni nisu dovoljni da opovrgnu činjenicu da je vojna geografija integralni deo vojne teorije i prakse, pa prema tome spada u disciplinu ili granu vojne nauke.

O VOJNONAUČNOM RADU U JNA

U diskusiji o vojnonaučnom radu u JNA u ovom broju učestvuju: general-potpukovnik Ivan Dolničar, general-potpukovnik Vlado Šćekić, pukovnik Dragoslav Radisavljević i potpukovnik dr Rajko Vukosavljević.

NEKI PROBLEMI NAUČNOG RADA U JNA

Opšte je poznata istina da nema napretka bez primene naučnog istraživanja i korišćenja rezultata naučnoistraživačkog rada u praksi. Zato savremene armije i pridaju veliki značaj organizovanju naučnog rada u sklopu svog permanentnog modernizovanja i razvoja. Nauka je danas postala integralni element svih odluka savremene armije i vođenja rata. To se odnosi na sva područja, bilo da je reč o rukovođenju i komandovanju, organizaciji i formaciji, tehnici i naoružanju, obrazovanju i vaspitanju, bilo o raznim drugim pitanjima armijske strukture i njenih odnosa prema društvenoj sredini.

Uviđajući da je neophodno preispitati sadašnja rešenja u usmeravanju i organizovanju naučnog rada, organizovano je savetovanje o naučnom radu u JNA.* Ono je veoma kvalifikovano pokrenulo veliki broj pitanja koja predstavljaju značajan doprinos u traženju novih rešenja. U pripremi, na Savetovanju, a i posle toga, podstaknut je širok krug starešina na razmišljanje o tom značajnom području za dalji razvoj naše Armije. Prirodno je što ima i različitih mišljenja. Međutim, evidentno je došao do izražaja visok stepen jedinstva u nezadovoljstvu postojećim rešenjima u pogledu dosadašnje usmerenosti i organizacije naučnog rada koji zaostaju za potrebama, pa i za mogućnostima naše Armije. Iz toga i proizlazi zahtev da se ulože potrebni napor za pronalaženje i realizovanje takvih rešenja koja će odgovarati potrebama trajnog modernizovanja Armije i njenim realnim mogućnostima.

* Savetovanje je održano 17. i 18. XI 1967. godine u Beogradu.

Ne ulazeći u čitav kompleks pitanja, jer to ovde i nije moguće, želim istaći samo nekoliko, po mom mišljenju, bitnih momenata koje treba imati u vidu pri koncipiranju novih rešenja u usmeravanju i organizovanju naučnog rada u Armiji. Pre svega morali bismo utvrditi i usvojiti neke osnovne principe.

Naučni rad se mora posmatrati u svojoj funkciji, u granicama interesa i potreba Armije. To znači da naučni rad treba da bude tako postavljen da zadovolji sve potrebe Armije i savremene oružane borbe. Zato ga treba razvijati u svim oblastima i u onim dimenzijama koje potrebe zahtevaju. Drugim rečima, naučni rad mora da odgovara potrebama Armije. No, valja imati u vidu da su potrebe Armije danas mnogostruke, da se ne mogu zadovoljiti jednosmernim ili parcijalnim radom, od slučaja do slučaja. Naučnom radu u Armiji treba precizirati predmet (u celini i po oblastima), cilj, zadatke, osnovnu sadržajnu orijentaciju u okviru fundamentalnih i primenjenih istraživanja, organizaciju (uključujući sve niove istraživanja, ulogu škola, komandi i upravnih organa svih stepena itd.).

Obuhvatiti sva područja i sve naučne discipline. Nezamislivo je usmeravanje naučnog rada u savremenoj armiji samo na pojedine oblasti ili zahvatanje samo pojedinih potreba. Ne valja, na primer, orijentisati se samo na prirodno-naučne discipline, a zapostaviti ostale, kao manje važne za razvoj i jačanje borbene vrednosti Armije. Kojoj oblasti će se u određenom momentu, odnosno periodu, dati veći značaj, zavisi od potreba i mogućnosti.

Zadovoljiti bazične i tekuće potrebe Armije. Naučnoistraživački rad treba da pruži dovoljno čvrstu i široku osnovu za stvaralaštvo i operativno rešavanje zadataka. Sadašnji nivo razvitka Armije i njene modernizacije neodložno zahtevaju da se naučni rad integrira u ta nastojanja. To podrazumeva usmerenost kojom se obezbeđuje delatnost na dva nivoa — fundamentalnom i praktičnom, aplikativnom. Dosadašnje iskustvo pokazuje da je češće pod pritiskom prakse i tekućih operativnih potreba zanemarivan fundamentalni istraživački rad. Iz toga se, ne retko, rađaju različite deformacije i pragmatistička orijentacija, tako da tekuća istraživanja gube mnoge atribute naučnog. Često se stvaralački istraživački rad zamenjuje rutinskim, stručnim poslovima. Iako se odvija u okviru drugih rokova, naučnoistraživački rad doprinosi i rešavanju problema iz prakse i otkrivanju zakonitosti ključnih problema izgradnje Armije. Tekući (operativni) naučni rad neposrednije utiče na unapređivanje prakse, ali pod uslovom da se čvrsto oslanja na naučno istraživanje.

Obezbediti racionalnu organizaciju naučnog rada. Osnova naučnog rada i postizanja uspeha jeste solidna organizacija. Danas se u nauci primenjuje timski rad, uklopljen u druge, šire oblike pogodne organizacije. Rešenjima bi trebalo osigurati svestranost, racionalnost i ekonomičnost, izbeći dupliranje i nekoordiniranost, postići planski raspored (uvek oskudnih) naučnih kadrova. To se

može postići istovremenim postojanjem specijalizovanih istraživačkih organa i razvijanjem naučnog rada u vojnim školama, višim komandama, ustanovama i dr. Zbog racionalnosti i stvaranja uslova za naučnu objektivnost dobro bi bilo izbeći da organizacijska rešenja naučnog rada budu ograničena sektorima operativnog (tekućeg) obavljanja poslova u komandama i ustanovama.

Naučni rad u Armiji — integralni deo naučnoistraživačke delatnosti u društvu. Prirodna isprepletenost društvenih i armijskih stremljenja nužno vodi integraciji napora na svim onim područjima gde se armijska i društvena kretanja prelamaju i podudaraju. Zato je povezanost armijskih i društvenih napora u naučnom radu potrebna na svim nivoima, u celini i po problemima, kako u međusobnom oslanjanju na rezultate istraživačke delatnosti, jače koordinacije rada na realizovanju pojedinih projekata i razmene iskustava, tako i u ostvarivanju konkretnih projekata za potrebe Armije, odnosno narodne odbrane. Realizovanju svega toga mogu da doprinesu tešnja, smelija i šira saradnja naučnoistraživačkih institucija u Armiji i građanstvu, veće angažovanje spoljnih saradnika na istraživačkim projektima — kao učesnika u njihovoj izradi i realizovanju, u recenziji i analizi dobijenih rezultata itd.

Čvrsta i dugoročna politika uzdizanja naučnih kadrova. Za naučni rad je potreban visokostručni kadar koji će biti ne samo na nivou dostignuća nauke u određenim oblastima, nego i u stanju da sam dalje razvija nauku. Takav kadar valja planski izgrađivati. Danas ne možemo biti zadovoljni stanjem u pogledu kvalifikovanosti i ukupnog broja naučnih radnika u Armiji. Mnoga područja naučne delatnosti su nepokrivena, ili nedovoljno pokrivena kadrom odgovarajućih naučnih kvalifikacija. Zato mnogi radovi nose pečat stručnog, a ne naučnog. Nužno je otpočeti plansku izgradnju i osposobljavanje naučnih kadrova i rešiti druge probleme u vezi sa tim (stimulisanje, mogućnosti publikovanja naučnih radova itd.), da bismo stvorili potrebnu kadrovsku bazu bez koje se ne mogu očekivati veći rezultati u naučnom radu.

Daleko sam od tvrdnje da su ovde izneti svi principi i stavovi potrebni za naučni rad u Armiji. Ali, mislim, da ovi predstavljaju osnovu od koje treba poći. I, polazeći od tih principa i stavova, naučni rad u Armiji oslanjao bi se na široku mrežu punktova, centara i instituta koji već postoje ili bi se organizovali. Kao značajni punktovi i žarišta naučnog rada bile bi vojne škole. Svi punktovi bi imali relativnu samostalnost. Posebno je značajno organizovanje naučnog rada na nivou DSNO. Tu bi ga trebalo tako organizovati da se njime obuhvate sva naučna područja. Organi koji bi se bavili ovim radom bili bi institutskog tipa. Takva organizacija već postoji za prirodne nauke (tehničke i medicinske) i trebalo bi je stvoriti i za oblast vojne veštine i društvenih nauka, odnosno za naučna istraživanja na području rata kao društvene pojave. Prema tome, na nivou DSNO mogli bi postojati centri za naučni rad institutskog tipa za razne oblasti nauka. To bi bile samostalne ustanove, na određen način povezane sa zainteresovanim

i srodnim organima. One ne bi imale nikakvu upravnu ili neku drugu funkciju takve vrste u odnosu na druge organe DSNO, ili niže u jedinicama i školama.

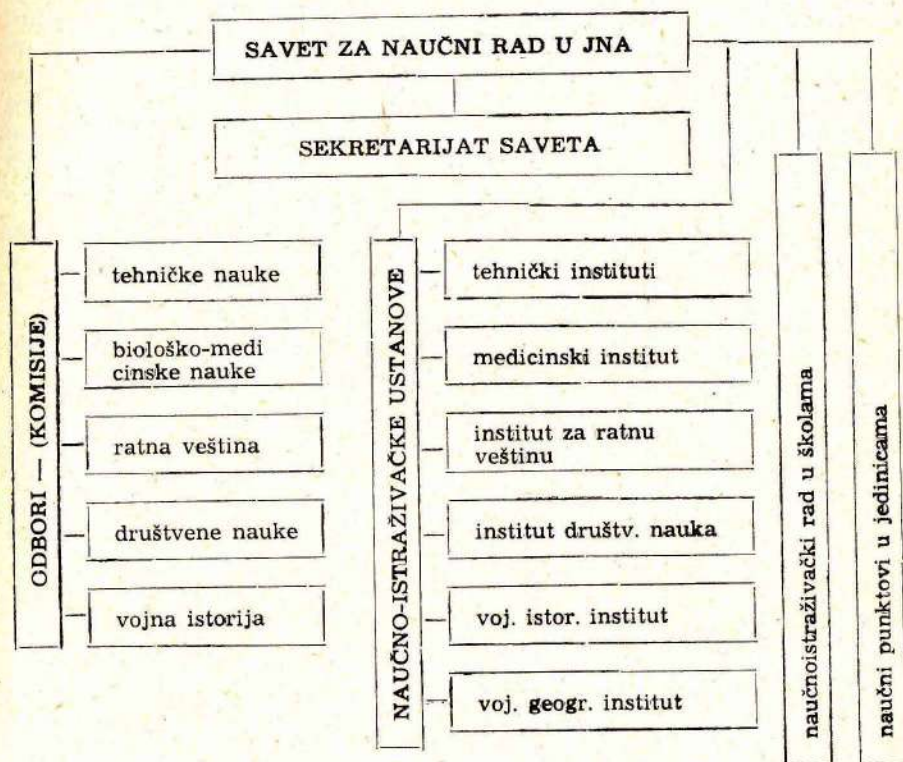
Objedinjavanje, koordiniranje i usmeravanje naučnog rada u okviru Armije (u svim oblastima i na svim nivoima) vršio bi Savet za naučni rad u JNA. Osnovna namena i uloga Saveta bi bila da obezbeđuje takve programe i orijentaciju svih naučnih institucija i punktova koji će najbolje odgovoriti potrebama i realnim mogućnostima permanentne modernizacije Armije. Osnovni zadaci Saveta bili bi: da vodi dugoročnu politiku naučnog rada u Armiji; da koordinira, razvija i usmerava istraživačku delatnost u skladu sa savremenim potrebama Armije, društvenim kretanjima i stepenom razvoja nauke i tehnike i da radi toga razvija saradnju sa naučnim institucijama u zemlji i na međunarodnom planu; da podstiče, podržava, organizuje i razvija kvalifikovanu naučnu kritiku; da osigura prikladno i sistematsko upoznavanje šire, armijske i društvene javnosti sa naučnim rezultatima u Armiji i da se brine za primenu naučnih dostignuća u armijskoj praksi; da vodi plansku i sistematsku brigu i predlaže rešenja za usavršavanje naučnog rada u Armiji i da uz to obezbeđuje potrebna finansijska i druga sredstva i uslove za naučni rad.

Savet i centri naučnog rada u JNA. Ovo bi bili osnovni globalni zadaci Saveta. Razumljiva je potreba za širom razradom i preciznijim definisanjem zadataka. Kako će i sa koliko efikasnosti Savet raditi na ostvarivanju ovih zadataka ne zavisi samo od njega, nego i od toga koliko su razvijeni centri naučnog rada u Armiji i koliko su sposobni da ispunjavaju svoje zadatke. Drugim rečima, Savet nije naučnoistraživački organ, već usmerivač, inicijator i koordinator naučnih aktivnosti i napora u Armiji. Zato, da bismo imali razvijen naučni rad u određenoj oblasti, potrebno je imati i razvijene centre konkretnog naučnog rada. I obratno, od kvaliteta rada Saveta zavisice u velikoj meri i razvoj naučnog rada u pojedinim naučnoistraživačkim centrima. Svaki centar morao bi da ima relativnu samostalnost koja je, inače, pretpostavka nesmetanog razvijanja naučnog rada u bilo kojoj oblasti. Savet se ne bi mogao mešati u rad centra i grupa na konkretnim istraživačkim projektima, jer bi to mešanje bilo nekvalifikovano, a samim tim bi i sputavalo, pa i onemogućavalo stvaralački naučni rad.

Savet mogu sačinjavati članovi iz Armije i građanstva. Deo ljudi iz Armije bio bi iz redova starešina određenih sektora, a drugi bi bio imenovan na osnovu naučnih kvalifikacija. To znači da bi se članovi Saveta iz Armije određivali po funkciji i ličnim kvalifikacijama, nezavisno od funkcije. Odgovarajući broj članova Saveta treba da bude iz redova naučnih radnika (a i rukovodilaca) iz građanstva. Članstvo u Savetu, naravno, ne bi bila profesionalna dužnost. Savet bi imao stalno radno telo — Sekretarijat, sa najneophodnijim brojem ljudi. On bi prikupljao materijal, pripremao sednice Saveta i radio na drugim tehničkim poslovima oko koordinacije naučnog rada. Savet bi trebalo tako konstituisati da može voditi opštu politiku naučnog rada u Armiji, i istovremeno, da pokriva

specijalne sadržaje naučne aktivnosti u osnovnim oblastima naučne delatnosti. U skladu sa tim Savet bi imao odbore ili komisije (grupe i sl.) sastavljene od članova Saveta odgovarajućeg profila. To praktično znači da bi imao odbore (komisije) za pojedine oblasti naučnog rada. Savet bi svoju osnovnu funkciju ostvarivao preko tih odbora (komisija). Za sada bi bilo najrealnije da se takvi odbori (komisije) formiraju za oblasti: tehničkih nauka, biološko-medicinskih, ratne veštine, društvenih nauka i vojne istorije. Verovatno će se pojaviti potreba za formiranjem odbora i još neka područja, ali to ne menja suštinu ovog rešenja. Odbori (komisije) bi inicirali određene aktivnosti u dotičnoj naučnoj oblasti, razmatrali programe i planove naučnog rada, procenjivali postignuto i cenili rezultate istraživanja. To bi bili globalni zadaci odbora, a sigurno je da ih treba pobliže definisati. Odbori ne bi mogli imati upravnu funkciju. Oni se ne bi mogli pretvarati u administrativno-upravno telo koje bi se sastojalo od rukovodilaca odgovarajućih uprava ili drugih formacijskih starešina. Osnovni kriterij za ulazak u komisiju treba da bude kvalifikacija za odgovarajuću naučnu oblast.

Imajući sve to u vidu, gruba shema organizacije naučnog rada u Armiji bila bi:

Ova skica opšte organizacije naučnog rada u Armiji može predstavljati polaznu osnovu i za organizovanje naučnog rada u pojedinim oblastima. Za oblast tehničkih, medicinskih nauka ili vojne istorije, na primer, postoje uhodana rešenja i dosta obimna iskustva, dok za oblast društvenih nauka, a pogotovo ratne veštine, gde najviše zaostajemo, odgovarajuća rešenja tek treba utvrditi. Međutim, ne bi valjalo da se postojeća rešenja i u oblastima tehničkih i medicinskih nauka, kao i za druge naučne ustanove koje postoje (instituti), nekritički prihvataju i za ubuduće. Potrebno je da se celokupna organizacija naučnog rada, sa svim postojećim i onim institucijama koje treba stvoriti, kompleksno i veoma detaljno razmotri, imajući u vidu sve potrebe Armije. Nemamo dovoljno argumentata za tvrdnju, ali mislim da bi se snagama i sredstvima koji već danas postoje i odvajaju se za potrebe naučnog rada, uz racionalnu organizaciju i sa skromnijim zahtevima, mogle pokriti bar sadašnje potrebe na svim područjima.

Isto tako ne mogu ovde ulaziti u konkretnu organizaciju naučnog rada u oblasti ratne veštine, jer ona traži širu razradu. No, mislim da instituciji za izučavanje i istraživanje u oblasti ratne veštine, kako god bila organizovana, ne treba davati nikakvu vodeću ulogu, već samostalan i ravnopravan položaj sa svim drugim naučnim institucijama. Takav položaj ove i svih drugih institucija za naučni rad i jeste bitan uslov za nesputavanu i kreativnu naučnu delatnost. Što se tiče organizacije naučnog rada u oblasti društvenih nauka, takođe bih istakao samo nekoliko bitnih momenata. Pre svega, kada je reč o naučnom radu u oblasti društvenih nauka, misli se na takva istraživanja koja su značajna za Armiju i kojima se niko drugi u društvu ne bavi, niti ima izgleda da će se njima baviti.

U sistemu društvenih nauka ima svakako i takvih oblasti koje ne bi bilo racionalno u većem obimu razvijati u Armiji, jer se mogu koristiti dostignuća tih nauka u društvu. Zato naša pažnja mora biti usmerena na ona istraživanja kojima se niko ne bavi, a od posebnog su interesa za Armiju i uopšte narodnu odbranu. To su (bar za sada) područja „vojne“ andragogije, „vojne“ psihologije, „vojne“ sociologije (eventualno i „vojnog“ prava i „vojne“ ekonomije), moral Armije, psihološki rat i ispitivanje armijskog javnog mnjenja. Za rezultate naučnih istraživanja na svim ovim područjima zainteresovane su sve jedinice i škole, kao i svi organi DSNO. To znači da je interes opšti. Usled toga se takva istraživanja ne mogu locirati u jedan organ DSNO ili u jednu školu, jer bi nužno dolazilo do ograničavanja naučnoistraživačkog rada i to ograničavanja principijelne prirode. Potrebna je posebna institucija (institut, centar) koja bi služila potrebama Armije u celini. U okviru te institucije postojale bi studentske grupe (timovi; prema smerovima, a odnosno naučnim područjima. Podela na smerove ne bi smela biti kruta, već bi se kadrovi strukturirali najviše prema problemima koji bi se izučavali. Zato bi bilo najpribližnije ako se kaže da bi u ovoj instituciji radili kadrovi navedenih naučnih grana, a njihovo konkretno grupisanje vršilo bi se prema karakteru problema.

Sto se tiče broja ljudi koji bi radili u ovoj instituciji, smatram da treba početi veoma skromno. Rad treba postaviti tako da se njime zadovolje sadašnje osnovne potrebe i da se zastupe, makar minimalno, sva naučna područja i postepeno stvara jezgro za budući razvoj pojedinih naučnih disciplina. Bolje je da se otpočne sa manjim brojem stručnjaka, ali sa jasnom perspektivom i da se kasnije, kada budu stvorene mogućnosti, ide na razvijanje naučnog rada u ovoj oblasti do nivoa potreba.

Sve što je ovde izneto predstavlja samo veoma grubu skicu organizacije naučnog rada u Armiji i mišljenje koje bazira na široj grupnog studiji. No, za razvoj naučnog rada u Armiji bilo bi od velikog značaja da se što brže utvrde osnovna organizacijska rešenja i da se ta organizacija uspostavi. Događivanje celog sistema naučnog rada, izučavanje teoretskih pitanja i problema koji nisu dovoljno jasni i definisani u vezi sa predmetima i oblastima naučnog rada u Armiji i na području narodne odbrane uopšte, mogli bi se staviti u zadatak novim organima za naučni rad u JNA.

General-potpukovnik
Ivan DOLNICAR

USLOVI ZA NAUČNI RAD

Da bi naučni rad bio uspešan mora da postoji nekoliko uslova. Jedan od tih je opšta atmosfera u društvu, odnosno u Armiji, mesto nauke i društveni uslovi za nauku. Drugo, da postoje kadrovi za naučni rad. Treće, da naučni rad bude organizovan. Četvrto, finansijska sredstva, materijalna baza za naučni rad. Ako i jedan od tih uslova nedostaje odraziće se na rezultate naučnog rada.

Smatram da ovaj prvi, društveni uslov za naučni rad, društveno mesto naučnog rada, odnosno atmosfera za rad, jeste i najvažniji uslov naučnog rada. Jer, od te atmosfere zavisi razvitak kadrova, njihova snaga i elan, a oni će onda pronaći i organizaciju, izboriće se i za materijalnu osnovu, itd. Ti uslovi su do sada u Armiji bili nedovoljni. Mislim da kod nas, pre svega, vrednovanje nauke nije na visini. Hoću da kažem da bismo u pogledu društvenog mesta naučnika i naučnog rada u Armiji morali znatno da menjamo naša gledanja i ocene, da stvaramo bolje mogućnosti za njihov rad. Prianjanje, ne činovima, to je nemoguće, što ne znači da ne treba i činovima, ali i afirmacijom, stimuliranjem, itd. — svim što će činiti naučnika cenjenim, ponosnim i što ga stimuliše za dalji društveno koristan i naporan rad na tom polju.

Dalje, mislim da bismo o nekim od tih elemenata morali zauzeti sasvim jasan i određen stav. Mi smo se u raznim odborima časopisa, izdavačkoj delatnosti, već mnogo puta sretali s tim. Mislim da nije reč samo o toj izdavačkoj oblasti nego i o drugim. Da li naučni rad treba da razrađuje, detaljiše, objašnjava, obrazlaže, itd. službene stavove, pravila i propise ili obrnuto, još nije svuda raščišćeno, iako iskustva govore da naučni rad mora da prethodi ovome

i da se istraživanjem dolazi do ocena i zaključaka koji će omogućiti donošenje službenih stavova, pravila i propisa, itd. On ide, i treba da ide, daleko ispred službenih stavova i omogućava službenim organima da zauzmu najprogresivnije i najracionalnije principijelne stavove pri donošenju odluka i propisa.

Mi se tu često vrtimo u krugu. S jedne strane tražimo slobodu stvaralačkog rada u nauci, a, s druge, strogo vodimo računa da to nije u suprotnosti sa službenim stavom, propisom, pravilom, itd. To je, naravno, uškopljena nauka, to i nije nauka. Očito da tako ne možemo mnogo postići. Mislim da tu moramo biti sasvim određeni, da to bude jasno svima onima koji se bave tim radom, čak i čitavom našem kadru, da se zna šta je službeni stav, pravilo i propis — koji obavezuju, a šta je stvar istraživanja. Na toj liniji mi možemo govoriti i o slobodi u tom stvaranju. Tu može biti primedbi. Naime, u naučnom radu bi trebalo da budu takvi odnosi da se argumentima, bez etiketiranja, izvojuje mesto, priznanje, ocena društva, armijske javnosti, i prihvatanje toga rada, itd.

Smatram da je u našoj praktičnoj delatnosti i odviše bila prisutna tendencija da naučni rad podvrgnemo tekućoj, praktičnoj potrebi, a to znači da spustimo nivo naučnog rada i oduzmemo mu potrebnu samostalnost. Očito da to onemogućava razmah naučne delatnosti, inicijative, smelosti, što je nužno za uspeh u tom radu.

Što se tiče istraživačkog rada u oblasti tehnike, mislim, prvo, da je to rad koji je paralelan, a ne do kraja potčinjen i u svemu zavisen od naučnog rada u oblasti ratne veštine. Naime, ovaj rad se isprepliće, prožima, međusobno uslovljava sa naučnim radom u oblasti ratne veštine, ali istovremeno zadržava i izvesnu svoju relativnu samostalnost, jer koliko on ne može da ide napred bez rezultata, ocena i zaključaka naučnog rada u oblasti ratne veštine, toliko je ratna veština vezana za rezultate istraživačkog rada iz oblasti tehnike. Znači, istraživački rad u te dve oblasti je do tog stepena međusobno uslovljen i povezan da mi ne možemo govoriti o potčinjavanju istraživačkog rada u oblasti tehnike ratnoj veštini i to do tog stepena da se njemu vežu ruke, da gubi svoju samostalnost, inicijativu, itd.

Mi smo u oblasti tehnike, bez sumnje, postigli dosta dobrih rezultata. Mislim, međutim, da smo i došli u situaciju preispitivanja naučnoistraživačkog rada u ovoj oblasti. Smatram da su nam upravo postignuti rezultati, kao i stvoreni uslovi u zemlji i njen međunarodni položaj, omogućili da studioznije razmotrimo taj rad i krenemo dalje. Naime, mi u toj oblasti već imamo takvu solidnu materijalnu bazu, solidne kadrove, imamo solidan nivo industrije, dobre veze sa mnogim stranim zemljama i armijama, da su nam dostupni njihovi naučni rezultati, najkomplicovanija tehnička sredstva, licence po tim sredstvima, dostupna nam je i tehnička pomoć u osvajanju tih sredstava, da bismo mogli da razmislimo da li na ovom stepenu razvoja treba da idemo ovom organizacijom i ovom metodom u osvajanju materijalno-tehničkih sredstava, ili tu treba nešto bitno da menjamo.

Zašto naši instituti da rade na konstrukcijama koje može da radi neko drugi? Zašto to ne bi radila naša industrija, a instituti neka budu na raspolaganju toj industriji i neka se bave upravo istraživačkim radom, neka prate tehniku upošte u svetu i kod nas, pomažu vidovima, rodovima, Generalštabu u definisanju zadataka u razvoju, u oceni te tehnike, neka istražuju i, na kraju, ocenjuju, proveravaju, daju mišljenje o tom što je neko drugi u vojnoj i civilnoj industriji uradio. Neka se naši instituti koncentrišu pre svega na istraživačke zadatke, a da prepustimo, koliko god je to moguće, naravno uz njihovu pomoć, drugim organizacijama, industrijskim pa i civilnim institutima, da rade na tim sredstvima i da ocenjuju to što je urađeno za Armiju. Meni se čini da su stvoreni uslovi za izvesno prestrojavanje u toj oblasti. Ne treba zaboraviti da su dosadašnja organizacija i metod rada imali svoju logiku u određenim uslovima. Ne mogu se potceniti dosadašnji rezultati naučnoistraživačkog rada u oblasti tehnike. Ne treba zaboraviti da mi nekada nismo imali takve međunarodne veze, ne treba zaboraviti u kakvom je sve položaju bila naša zemlja i kakve je sve zadatke imala njena odbrana, ne treba zaboraviti da smo se u svemu morali oslanjati na svoje vlastite snage. Mislim da su u tim uslovima naši instituti obavili veoma krupne zadatke. Mi proizvodimo mnoga oružja koje su naši instituti osvojili. Ali da li smo sada u takvoj situaciji? S druge strane, naša industrija je sve sposobnija i traži posao, privredna reforma tera na poslove, nova osvajanja i proizvodnju. To su ti novi elementi o kojima bismo svi sada morali povesti više računa.

General-potpukovnik
Vlado ŠEKIĆ

O NEKIM NEDOSTACIMA VOJNO-NAUČNOG RADA

Bilo bi dobro, pre svega, jasno odgovoriti na pitanje — naizgled formalno, a u suštini bitno — priznajemo li mi u armiji vojnu nauku ili je to samo izraz kojim teoriju ratne veštine smatramo sistemom znanja i shvatanja o zakonitostima rata.

Jasno i definitivno rasčišćavanje ovog pitanja, uz eventualno zakonsko priznavanje vojne nauke, tražilo bi njeno izjednačenje sa svim drugim naukama koje priznaje naše društvo, a samim tim to bi se proteglo i na priznavanje svih onih naučnih zvanja koja imaju ljudi i u drugim naučnim granama.

Pošto tako nije i pošto se radi samo o neadekvatnom terminu, smatram da u sadašnjim uslovima nemamo i ne možemo imati vojnonaučnog rada. U ovakvoj objektivnoj situaciji potrebno je termine postaviti na njihovo pravo mesto i vojnonaučni rad nazvati vojnoistraživačkim, jer samo velikim nazivima ne možemo rešavati probleme.

U JNA je bilo, a ima i danas oficira koji su se bavili vojnom naukom, naučno istraživali u operativnoj, vojnotehničkoj ili drugim oblastima. Mnogi su napisali knjige, udžbenike i lekcije, a da

za to nisu dobili ni odgovarajuće priznanje koje se daje u okviru drugih naučnih grana. Na drugoj strani, poznajem čoveka koji je dobio titulu doktora ekonomskih nauka na osnovu toga što je obradio temu „Ekonomika u toku NOB”.

Priznavanje vojne nauke zahteva rešavanje ne samo njenog naziva već i sadržine, kao i svih drugih pitanja vezanih za to. U SSSR-u, npr., pukovnik koji se bavi vojnonaučnim radom i ima odgovarajuće naučne titule dobija za 200 rubalja ili 250.000 starih dinara veću platu od pukovnika koji se ne bavi ovim radom.

Kod nas dosad nije jasno, čak nema ni određenih granica, šta je to vojnonaučni, a šta studiosni rad neke komande i ustanove i šta je to kad oni proučavaju neko pitanje na osnovu funkcionalne potrebe i obaveze. Ako je već propisano i utvrđeno kako nešto treba raditi i to teoretskim radom i praksom usavršavamo i unapređujemo, to nije vojnonaučni rad (VNR). Međutim, ako neko uspe da to teoretski razradi, dokaže i praksa to potvrdi kao dobro, te dođe do kvalitetno novih saznanja koja idu ispred naših sadašnjih pogleda i prakse, to je svakako vojnonaučni rad. Na drugoj strani, teoretska saznanja, neproverena u mirnodopskoj praksi i kroz vežbe, ne mogu biti priznata za naučna, jer mogu bazirati na subjektivnom gledanju, na autoritetu i drugim nenaučnim osnovama. Zato ne bismo smeli svaki misaoni rad nazivati naučnim. Neke granice negde postoje i vojnonaučni rad svakako ima svoj obim, sadržaj i ljudske snage koje se njime bave.

Čini mi se da smo zapali u malu krizu u vojnonaučnom radu o čijem je značaju suviše govoriti. U analiziranju stvarnog stanja, čini mi se da smo nedovoljno otvoreni. Mi npr. živimo u periodu već izvršene revolucije ratovanja (pojavom NHB b/s), a o mnogim pitanjima nuklearnog rata imamo nejasne pojmove. Otvorenih pitanja ima kod komandovanja u savremenom ratu, ima neregulisanih stvari u sadejstvu vidova i rodova. Jedni npr. priznaju iznenađenje u ratu, drugi ga ne priznaju. Za „N” uslove rata jedni su na pozicijama precenjivanja, a drugi — potcenjivanja. Nije teško zaključiti kakve sve to posledice može da ima.

Čini mi se da imamo visoke komande sa kadrom rasutim po mnogim upravama, odeljenjima, odsecima i referentima koji teško mogu da se uključe u VNR, a na drugoj strani ima dosta otvorenih pitanja kojima nema ko da se bavi, te se traže nove uprave i novi ljudi.

Kod nas se uhodala praksa da se donose veoma krupne organizacijske, pravilske i druge odluke, a da to prethodno uopšte nije podvrgnuto ni minimalno vojnonaučnom radu, teoretskim raspravama i praktičnim preispitivanjima.

Postoji kod nas delimično uvrežena navika, i teško se od nje oslobađamo, da verovatnog neprijatelja potcenjujemo. To nam ne omogućava da jasnije sagledamo prioritet i mere koje bi se morale preduzeti u teoretskim analizama.

Prevaziđenost ili čak nepostojanje izvesnih pravila javlja se kao nedostatak sa čijih osnova treba startovati u daljem VNR. Ali i po

pravilima ima nejedinstvenih stavova. To se ponegde smatra veoma pravilnim, avangardnim i progresivnim, iako označava totalno nejedinstvo, pa i nedisciplinu u našoj vojnoj misli, da ne kažem i u mogućnoj akciji.

Neki vojni instituti, od kojih bi se, prirodno, morao očekivati naučni vojnotehnički rad, pre liče na preduzeće koje proizvodi ono što mu se naruči i kompilira ono što su drugi već stvorili i dali, nego na naučne institute.

Ovakvi i mnogi drugi primeri rezultat su samo pomanjkanja VNR i male krize i lutanja u ovom radu. Otuda možda nije bilo zgorog sve ovo jasnije reći i konstatovati, jer to tako teče godinama. Na otvorenoj analizi svih objektivnih i subjektivnih uzročnika za protekli period jedino se može trasirati nov i bolji put u daljem vojnonaučnom radu.

Oblast ratne veštine i tehničkog razvoja treba čvršće povezati. Kod nas je oblast teorije ratne veštine delimično zatajila, a ostale vojnotehničke i druge grane delatnosti izgleda da izmišljaju i naturaju nešto svoje, nevezano sa prvim.

Poznato je da sva pitanja vojne delatnosti moraju biti u određenoj vezi, jer nešto iz nečega izvire, na njega se oslanja ili mu prethodi. Otuda se ne može govoriti da će i ubuduće (kao što je to sada slučaj), svaki vid, rod i služba za sebe istraživati, pisati i propisivati nešto svoje, bez dovoljne veze i oslonca na ono što je već utvrđeno ili treba da bude utvrđeno kao doktrina za JNA.

U diskusijama često provejava da smo svi najvažniji i svi tražimo ravnopravno mesto u vojnonaučnom radu. To i ne mora da bude pogrešno. Međutim, u okviru vojnonaučnih grana i disciplina neko mora biti dirigent. Neko mora da bude baza svim ostalima, mada i taj „glavni” mora da se oslanja na dostignuća ostalih vojnonaučnih (ili vojnoistraživačkih) grana. Smatram da baš sektor operativnog istraživanja, na bazi vojne doktrine, mora da zna gde se sada nalazimo, šta nam je slabo i nerešeno i kuda dalje moramo ići u vojnonaučnom radu. Taj i takav operativni deo istraživanja jedino je merodavan da svim ostalim sektorima VNR postavi zadatke i pitanja kojih se ovi moraju pridržavati. Operativno istraživanje ne sme pristupiti sinteziranju postavki sve dok prethodno ne sasluša i uzme u obzir dostignuća ostalih vojnonaučnih grana.

Slobode nema u tome šta ćemo raditi, ali je mora biti u procesu rada za pitanja koja hoćemo da rešimo.

U vojnonaučnom radu kod nas se ljudi probijaju sa dosta teškoća. Izvesne starešine teško odstupaju od onoga što su do sada znale. Ne uči im se novo. Spori smo, a godine odmiču. Subjektivizam višeg starešine u odnosu na nižeg najveća je opasnost, pa i kočnica za ovakav rad. Izvesni oficiri pokušavali su da izlažu svoja mišljenja, često nova i originalna, ali su, kad to nije bilo u skladu sa pogledima njegovog starešine, često bili i grubo odbačeni.

Slično je i sa našim vojnim časopisima. Autor članka najbolje će proći ako pogodi ono što misli recenzent njegovog priloga. Ukoliko imaš niži čin, utoliko je veća šansa da nisi na putu „najpravilnijeg” i kruto određenog teoretskog gledanja. A bez pune slobode

vojnoteoretske misli, bez jednakosti u tretmanu majora i general-majora, pukovnika i general-pukovnika, uzaludni su apeli za vojnonaučni rad.

Vojnonaučni rad, a naročito vojnotehničko istraživanje, zahteva ogromna novčana sredstva. Za sada ona nedostaju. Naša štednja je nedovoljna da to nadoknadi, pogotovo kad se uzme u obzir da ima nepotrebnog rasipanja i onako oskudnih sredstava.

U materijalima o vojnonaučnom radu se kaže da je izučavanje vojnih pitanja od interesa za ratnu doktrinu. To tako možda i treba da stoji, ali za naš praktični i korisni rad to je previše uopšteno i nekorisno rečeno, jer naš cilj mora biti konkretniji. Moramo što pre sagledati šta je novo na planu operativnih, vojnotehničkih i drugih dostignuća, šta je u ovoj ili ovoj meri stavilo pod sumnju naša dosadašnja zvanična gledišta ili, pak, dovelo do toga da su nam sada neka krupna pitanja ostala otvorena i nerešena. Njih treba srediti po značaju i prihvatiti se rada.

Neki predlažu da osnovno mesto operativnog istraživanja budu više vojne akademije, dok su drugi mišljenja da se one samo u to uključe. Angažovanje viših akademija u ovakvom radu postoji kod drugih savremenih armija. Imao sam u ruci program francuske ratne vazduhoplovne škole u kojoj su predavači najviši rukovodioci njihove armije, a formacijski nastavnici su uglavnom asistenti. U poslednjem tromesečju njihove nastave skupljaju se RŠ, VVA, RV i PVO i poslednja godina Vojnopomorske akademije na zajednički semestar sadejstva. Nastava se provodi sa proigravanjem originalnog neprijatelja i sopstvenih snaga radi iznalaženja praktičnih i stvarno najboljih rešenja na kojima će se ujedno i armija obučavati.

S obzirom na to što postoje pitanja koja su kod nas neregulirana, možda prevaziđena, a o nekima postoje i drugačija gledišta no što su zvanična, našoj višoj akademiji treba dati slobodu da teorno i praktično proigrava i neka od ovih pitanja u nastavnom procesu. I ukoliko nisu razjašnjena u toku normalne nastave treba zadužiti slušaocce referatima i koreferatima, dati im slobodno vreme za pripremu, dozvoliti odlazak u jedinice i institute, a zatim pristupiti slobodnim izlaganjima i diskusijama o ovim „problemskim” pitanjima.

Rezultate, iskustva i predloge, na osnovu ovako provedene nastave, treba dostavljati višoj komandi, posle čega (ukoliko problem stvarno postoji) organizovati zajedničko teoretsko razmatranje, gde će biti uključen ceo nastavni kolektiv i širi krug najodgovornijih starešina toga vida, roda ili službe.

Pukovnik
Dragoslav RADISAVLJEVIĆ

TEMATSKA STUDIJA U NAUČNOISTRAŽIVAČKOM RADU

Nauka praktično više ne priznaje granice. Dok je pre jednog veka trebalo po nekoliko godina da vest o većem otkriću obiđe svet i dopre do onih koji se interesuju za takvu ili sličnu proble-

matiku, savremena sredstva komunikacija i veza — štampa, radio, televizija, uključujući korištenje i veštačkih satelita itd. — omogućila su savremenim dostignućima da postanu svetska baština kada ih autori objave.

Izuzimajući izvestan broj strogo poverljivih istraživanja koja obavljaju velike armije, o svemu se piše, sve može da se nađe u stručnim časopisima čiji broj stalno raste. Može se reći da velikih naučnih tajni i nema.

Prema tome, prvi korak od koga svaka grana nauke, uža specijalnost i specijalist moraju da pođu jeste poznavanje onoga što se u svetu zna o određenom problemu, tj. ono što je legalno i zvanično napisano. Tek posle toga treba misliti i tragati za onim što je eventualno urađeno, a nije objavljeno. Na žalost, i kada nam je poznato šta se u svetu radi o nekom problemu, zaostajemo bar za 1 do 2 godine, jer to je period koji deli istraživača i njegove rezultate od vremena kada ih objavljuje u stručnim publikacijama. Tu se može samo donekle pomoći ako se prisustvuje kongresima i drugim naučnim skupovima, jer se tada obično iznosi i ono što još nije publikovano. Vrlo korisna je razmena iskustava u direktnom kontaktu sa poznatim naučnicima ili stručno usavršavanje u dotičnoj ustanovi i slično.

Kako dolazimo do problema koje treba rešavati?

Najveći broj ljudi živi i radi, a da ne vidi nikakvih nerešenih problema u svom životu izuzev onih biološke prirode. Uostalom, na takav stav u životu navodi i savremena automatizacija, mehanizacija u proizvodnji i administraciji, gde čovek radi na beskrajnoj traci, pa u odnosu na svoj rad i dužnost nema nikakvih problema. I kod visokostručnih kadrova počinje da se javlja takav stav prema radu, jer automatizacija i njima često daje gotova rešenja na bazi nekog repetitivnog rada itd.

Drugu krajnost predstavljaju oni stručnjaci i nestručnjaci koji u svemu vide nerešen problem, neusavršenu proizvodnju, obuku i sl. i teže da svoj rad racionalizuju, uvedu nešto novo, da ga unaprede i sl.

U armiji ima niz nerešenih problema koji koče brži razvitak i modernizaciju. Postavlja se pitanje gde treba otvarati naučnoistraživačke zadatke, a gde se do rešenja može doći na neki drugi način?

U odnosu na nerešene probleme postoje sledeće mogućnosti:

problem nije rešen u nas ni u svetu;

rešenja u svetu postoje, ali ih mi ne znamo;

rešenja postoje u našoj zemlji, a za njih se ne zna.

Stav ličnosti prema nerešenim problemima je strogo individualan, a zavisi od stepena stručnosti, znanja, širine, opšte verziranosti i sl. Prema tome, definisanje nerešenog problema zavisi od nivoa i ugla iz koga se posmatra.

Veoma značajno je i pitanje odakle početi u istraživanjima i kako odabrati naučnoistraživački problem, posmatrajući to sa aspekta modernizacije armije.

Pre svega, smatramo da pred organizatora naučnoistraživačkog rada treba postaviti što više nerešenih problema sa kratkim obrazloženjem zbog čega ih treba izučavati. Ove probleme najčešće treba da postavljaju rukovodioci određenih službi, vidova i rodova, na osnovu statističkih i operativnih istraživanja, komandnoštabnih igara, iskustava iz komandovanja jedinicama itd. Neke probleme mogu da ističu i pojedine naučnoistraživačke ustanove koje su ranije radile na istoj ili sličnoj problematici i utvrdile da na nekom zadatku treba nastaviti istraživanja ili čak početi i sa novim istraživanjima.

U izvesnom slučaju to mogu da budu i naučnoistraživački radnici i ostali pojedinci koji su na osnovu svih prethodnih proučavanja došli do zaključka da na nekom problemu treba posebno raditi.

Svi ovi predlozi treba da se razmatraju jednom godišnje pred komisijom za naučnoistraživački rad dotičnog sektora nauke (kao što se to već godinama radi u Komisiji za medicinsko-naučna istraživanja — KOMNIS). Ove komisije, sastavljene od poznatih naučnoistraživačkih radnika, prilikom prvog razmatranja donose odluke koje mogu imati dva rešenja:

problem nije interesantan za armiju, jer su rešenja do kojih bi se došlo u istraživanjima poznata ili ne bi imala bitnog uticaja na borbenu gotovost i modernizaciju armije. Takvu odluku su komisije i njihova administrativna tela (sekretarijati) dužni da dokumentovano obrazlože i dostave odgovor pokretaču predloga.

U drugom slučaju komisija zauzima stav da je problem od nesumnjivog interesa za armiju i da istraživanja koja se odnose na to treba što pre organizovati. Ovakvu odluku komisija može da donese kada u njoj sede istaknuti stručnjaci za to područje i ako predlog pokreće onaj ko je stekao za ta istraživanja priznanja u zemlji i van nje.

Mnogo češći će biti slučaj da komisija donese odluku prema kojoj istraživanja mogu biti interesantna za armiju, ali njihovo mesto i ulogu treba tek odrediti kroz prethodne tzv. tematske studije (kako je to odomaćen naziv u KOMNIS-u).

Šta je tematska studija i koji je njen značaj u organizovanju naučnoistraživačkog rada?

Tematska studija je presek sadašnjeg stanja saznanja o nekom problemu u svetu i u nas koji se bazira na dokumentaciji objavljenoj u poslednjih pet godina, a po potrebi i ranije (obavezno moraju biti obuhvaćene najnovije publikacije).

U studiji treba da se da kritički osvrt na sva ta istraživanja sa aspekta naših stavova, potreba i mogućnosti i na kraju da se ukaže na kojoj problematici bi trebalo u nas raditi, a koja gotova strana rešenja mogu da se prihvate.

Iz takvog opšteg stava nije teško pretpostaviti ko bi mogao da uradi takvu studiju. Da bi dao kritički osvrt na objavljene podatke u stranoj i domaćoj literaturi, to mora biti stručnjak koji dobro poznaje problematiku i na njoj sam radi više godina, a pre svega,

odlično poznaje širu literaturu iz tog područja. On mora da traga za najnovijim rešenjima koja bi se uz manje ili veće korekcije mogla akceptirati za naše potrebe prema zahtevima pokretača problema. Pored toga, treba da se ukaže i na nerešene komponente u toj problematici, kako bi se posle svestranog sagledavanja problema pristupilo njihovom rešavanju.

Tematska studija je svojevrsan naučni rad. Osnovni joj je zadatak da se u otvaranju i konkretizovanju novih zadataka približimo savremenim gledanjima u svetu, da naša istraživanja dignemo na svetski nivo. Mada je u tematskim studijama samo teoretsko izučavanje nekog problema, rešenja koja mogu da se nađu u njemu mogu da spreče otvaranje čitavog niza nepotrebnih istraživanja, što je i za velike i bogate zemlje nepotrebno rasipanje novca i tzv. „otkrivanje tople vode”.

Izrada tematske studije zahteva višemesečno, a nekad i višegodišnje angažovanje jednog ili više stručnjaka. Savremena dokumentalistika može određeni deo poslova da preuzme na sebe (izdavanje članaka i njihovu grubu selekciju), što u znatnoj meri ubrzava rad stručnjaka.

Mada za izradu kompletne studije treba uložiti ogroman trud, stručnjaci se prihvataju ovog posla jer i inače moraju da prate stručnu literaturu iz svog sektora. Prilikom rada na tematskoj studiji moraju uvek da imaju pred očima konkretna pitanja na koja treba dati odgovor. Prema tome, rad na takvoj studiji uzdiže njene autore i dovodi ih na nivo savremene nauke, ali ona je i dragoceno rukovodstvo za istraživačke grupe koje će se posle toga angažovati na daljoj razradi nerešenih problema ili na praktičnoj primeni gotovih rešenja. Pokretač problema u tematskoj studiji mora, takođe, da nađe odgovore na pitanja koja postavlja ukoliko se u studiji stalo na stanovište da ne treba organizovati istraživanja, već da se mogu koristiti gotova rešenja. Međutim, mora se voditi računa o tome da tematska studija vrlo brzo zastareva i mora stalno da se ažurira.

Postupak sa tematskom studijom. Uzimajući u obzir da se izrada tematskih studija poverava najkompetentnijim stručnjacima za dotično područje nauke, postavlja se pitanje da li sve ono što se napiše u studiji treba primiti kao gotove stavove i to uzeti u dalji postupak u rešavanju, ili i ovde imati neki kritičan stav. Bez obzira na to ko radi tematsku studiju, smatramo da i ona treba da bude podvrgnuta detaljnoj obradi kako bi bila oslobođena subjektivizma grupe koja je na njoj radila. Zbog toga ovakvu studiju treba podvrgnuti recenziji stručnjaka koji možda imaju nešto drugojačije stavove i prilaženje celom problemu. Nije na odmet da se kao recenzenti angažuju i stručnjaci koji su na visokim rukovodećim mestima u dotičnoj službi, kako bi se sagledali problemi i u kontekstu postojeće doktrine dotičnog roda, službe itd.

Kada se prikupe recenzije na tematsku studiju obično se formira radna grupa stručnjaka u koju ulaze autori studije, recenzenti, pokretač, korisnici rezultata studije ili istraživanja. Pozivaju se i

drugi koji na bilo koji način mogu da doprinesu razjašnjanju nerešenih pitanja.

Zadatak ove radne grupe je:

da oceni opravdanost postavljenog zahteva za izradu tematske studije;

da utvrdi koliko je tematska studija pružila odgovore na postavljena pitanja ili smernice u kojima ih treba rešavati;

da razjasni sve prigovore recenzenata i da u zajedničkoj konfrontaciji mišljenja jasno i nedvosmisleno iskristališe stavove.

Radna grupa takođe utvrđuje:

a) koja su gotova rešenja u svetu i u nas po postavljenom problemu i kako ih primeniti za naše potrebe u armiji;

b) koja pitanja ostaju i dalje otvorena i zašto (specifično naša problematika, nemogućnost da se dođe do podataka i sl.);

c) za koje probleme se moraju otvoriti istraživanja i koje bi ustanove, odnosno istraživačke grupe, to najbolje uradile;

d) šta će armija dobiti usvajanjem postojećih rešenja, a šta traženjem rešenja sopstvenim naučnoistraživačkim radom i sl.

Mada smo rekli da se za izradu tematske studije mogu naći odgovarajući stručnjaci i izneli prednosti ovakvog rada, u našoj praksi se vrlo retko postupalo na ovaj način.

Najčešće se na osnovu oskudnih literaturnih podataka, ili uočavanja nekog problema u praksi brzo otvarao naučnoistraživački zadatak. Istraživanja su mnogo puta trajala i godinama, a da nismo dobili željeni rezultat. Ukoliko smo, pak, dobili neke rezultate, oni su od samog početka zaostajali za onim što se u svetu zna.

Međutim, bili bismo nepravični ako bismo negirali da se nešto dobilo tokom istraživanja. Određena naučnoistraživačka grupa (ekipa) savladala je metodologiju naučnoistraživačkog rada, što je neophodno svakom takvom radniku. Ako se na kraju istraživanja uvidi da je prilaženje problematici bilo pogrešno ili je nepravilno primenjena metodologija, i to je iskustvo više, jer se slična greška neće ponoviti. Međutim, ovaj način rada mora biti napušten jer je vrlo skup i treba nastojati da se učimo na greškama drugih, a ne na sopstvenim.

Sa zadovoljstvom možemo konstatovati da smo u proteklom periodu razvili veliki broj naučnoistraživačkih ustanova i osposobili veliki broj takvih radnika, te postoji solidna baza da se od ekstenzivnih istraživanja na širokom planu, istraživanja svega i svačega, pređe na intenzivna istraživanja određenih ključnih problema za koja ne postoje odgovarajuća rešenja ili gde se radi o specifičnim, našim problemima. Upravo takvo prilaženje omogućuju nam pomenute tematske studije.

U ovom članku želeli smo da se osvrnemo na tzv. specifične jugoslovenske, armijske i druge probleme. Naziv „specifičan, naš problem” dosad je bio često paravan iza koga smo krili svoje neznanje i greške.

Polazeći od opštih koncepcija „specifičnosti”, za sve se može reći da je specifično. I obična puška inostranog porekla u rukama našeg strelca ima u dejstvu specifičnih faktora i sl. Međutim, ako

bolje razmislimo, pravih specifičnosti koje ne postoje nigde na svetu teško je naći. Prema tome, neodrživo je *apriori* svako odbacivanje mogućnosti upoređivanja sa nekim u svetu „jer je to naš specifičan slučaj”.

Podržavanje teze „specifično naš slučaj” tera nas da uporno tražimo „svoj sopstveni put” i u naučnim istraživanjima tamo gde postoje činjenice opšte poznatih zakonomernosti. Takva istraživanja često daju hibridna rešenja, uklapajući neke opšte priznate zakone nauke u našu specifičnost koje kasnije život opovrgne i anulira, a samim time i istraživanje čini bespredmetnim.

Naš naučnoistraživački rad se mnogo lakše uklopio u svetske norme ako bismo bolje i organizovanije pratili nauku u svetu. Sve manje bi bilo „specifičnih problema”, odnosno paravana neznanja. Obavezna tematska studija pre početka istraživanja biće jedna od mera da učinimo u tome prekretnicu.

I danas postoji vrlo velika razlika među naučnicima. Poznati naučni radnici u svetu prethodno vrše velike teorijske i druge pripreme, a eksperimentalnu fazu rada svode na neophodno kratak period, obuhvatajući optimalni uzorak i izvršavajući samo neophodne analize. Drugi naučnoistraživački radnici, a mi smo u većini takvi, obavljaju male ili nikakve pripreme i otpočinju dugoročna i obimna istraživanja, angažujući čitave institute i laboratorije, nadajući se da će iz takvog velikog broja analiza nešto izaći. Takav rad samo laike može da impresionira, jer ekipa radi u „velikom stilu”.

Međutim, za sve koji o tome nešto znaju, to je velika šteta. Ne samo što se čitave ekipe opterećuju nepotrebnim poslom, već se i istraživačka grupa zatrpava ogromnim brojem nekorisnih rezultata, što onemogućuje bilo kakvu analizu i skriva onaj mali broj dobrih i značajnih rezultata.

Publikacije naših naučnih radova odražavaju naše pristupanje naučnoistraživačkom radu. U članku se piše o svemu, najviše o beznačajnim stvarima, što umanjuje vrednost onoga što je novo i korisno. Nikako ne možemo da shvatimo da su često i takva dela koja su dobila Nobelovu nagradu i druga velika priznanja napisana na 2 do 3 stranice teksta, ili izražena samo jednom jedinom jednacimom, kartom i slično. Sve je to odraz našeg nedovoljnog praćenja naučne misli u svetu, a pre svega na području na kome radimo.

Tematskim studijama u ostalom svetu posvećuje se mnogo veća pažnja nego u nas iako im to nije tako neophodno, jer tamo gde je nauka na visokom nivou, stvar je etike svakog naučnog radnika da, pre nego što počne nešto da radi, a posebno pre nego što nešto objavi, obavezno poznaje sve ono što je napisano o tome u svetu. Ako nismo stekli tu korisnu osobinu, bar učinimo sve da i na druge načine ukažemo onima koji pretenduju da se bave naukom, da se prethodno „upoznaju” sa svojim kolegama na svim meridijanima i da ne smatramo da je pre nas, na području koje istražujemo, bio potop

Potpukovnik
dr Rajko VUKOSAVLJEVIĆ

EŠELONIRANJE SNAGA U NAPADU

Ešeloniranje snaga i sredstava oduvek predstavlja jedno od najznačajnijih pitanja operativnog grupisanja u napadnim dejstvima. Razvitak i usavršavanje sredstava oružane borbe, a pre svega, pojava i sve snažniji razvoj raketno-nuklearnog oružja, izaziva veoma brzu i značajnu evoluciju u gledanjima na bitna pitanja savremenih borbenih dejstava, pa prema tome i na ešeloniranje snaga u napadu. Upravo zbog toga se u savremenoj vojnoj literaturi o ovom pitanju vodi veoma intenzivna diskusija, pri čemu se javljaju vrlo različita mišljenja.

Evolucija vojne misli uopšte, pa prema tome i svakog konkretnog problema teorije i prakse bila je uslovljena stepenom razvitka faktora oružane borbe. Svako novo borbeno sredstvo u manjoj ili većoj meri ispoljava uticaj na bitna pitanja organizacije i formacije oružanih snaga, koncepcije i doktrine, pa i na svako suštinsko pitanje sadržaja bojeva i operacija kao osnovnih oblika oružane borbe.

Već u prvom svetskom ratu, naročito u drugoj polovini, dublje ešeloniranje snaga u napadu našlo je punu primenu. U drugom svetskom ratu ono doživljava punu afirmaciju i predstavlja suštinsko pitanje operativnog grupisanja u svakoj napadnoj operaciji. Različita gledanja u pojedinim armijama ili u pojedinim fazama rata, bila su uslovljena stepenom razvitka, doktrinarnim stavovima i sposobnošću rukovodstva da sagleda zakonomernost razvitka borbenih dejstava uopšte i osobenosti razvitka u pojedinim regionima.

Organizacija i način izvođenja odbrane oduvek je jedan od osnovnih faktora koji je ispoljavao neposredan uticaj na ešeloniranje snaga u napadu. Veoma mala dubina i statičnost su osnovne karakteristike odbrane u prvom svetskom ratu. Glavne snage uvek su bile grupisane na prednjem kraju, manje više u linijskom rasporedu, sa zadatkom, da osloncem na jake fortifikacijske objekte, lome napad. U dubini nije bilo snaga, ili su bile beznačajne. Suština odbrane bila je u statičnom otporu, bez manevra i aktivnih dejstava. U napadu na takvu odbranu nije bilo potrebno dublje ešelonirati snage, pa su borbeni poreci napadača bili plitko postrojeni i, u najvećem broju slučajeva, bez drugog ešelona.

Daljnji razvoj odbrane kretao se u pravcu povećavanja dubine, manevarskih svojstava i elastičnosti. Njena struktura se brzo menjala i prilagođavala savremenim zahtevima. Povećao se broj uređenih i posrednih položaja, stvorili su se pojasevi sa jačim rezervama koje su imale zadatak ne samo da prihvate snage koje se povlače sa prednjih položaja (pojaseva) već i da vrše protivnapade i

protivudare. Razumljivo je da se na tako organizovanu i uređenu odbranu nije moglo napadati plitkim borbenim poretkom. Da bi se savladala takva dubina i održao kontinuitet napada, potrebne su jake snage kojima će se stalno pothranjivati i održati silina udara u čitavoj operaciji. Zbog toga, naročito u drugoj polovini drugog svetskog rata, u svim značajnijim operacijama imamo duboko ešeloniranje snaga, formiranje više borbenih ešelona i stvaranje različitih rezervi.

Pored odbrane na ešeloniranju snaga u napadu, bitan uticaj ispoljavao je snažan i stalan razvitak borbenih sredstava. Razvitak i masovna upotreba avijacije i oklopnih sredstava to najbolje potvrđuju. Pored artiljerije koja je u prvom svetskom ratu bila praktično jedino sredstvo podrške, avijacija i tenkovi u drugom svetskom ratu postaju sve više osnovni faktori napadnih operacija. Njihova masovnost i borbene mogućnosti ispoljavaju sve snažniji uticaj na praktična rešenja svih bitnih problema operacije pa i ešeloniranja.

U pogledu načina upotrebe tih sredstava u napadu, bilo je različitih gledanja i doktrinarnih stavova, što je, pre svega, posledica sposobnosti da se sagledaju njihova uloga i značaj. Međutim, bez obzira na te razlike, njihova upotreba ostavljala je snažan pečat na napadne operacije drugog svetskog rata. Ratna praksa ubrzo je korigovala ekstremna gledanja koja su se pojavljivala bilo u smislu apsolutiziranja njihove uloge i značaja, bilo u potcenjivanju njihovih mogućnosti. Pokazalo se da su oklopne jedinice uz podršku avijacije bile najpogodnije upravo za razvoj uspeha po dubini. Zbog toga su često ostavljene u drugom ešelonu, sa osnovnom namenom proširenja uspeha. Od takvih jedinica formiran je poseban elemenat borbenog poretka — „pokretne grupe”, koje su stupile u dejstvo obično posle proboja taktičke dubine branioca. To potvrđuje davno utvrđenu dijalektičku zavisnost kvantiteta i kvaliteta, tj. da kvalitet novih borbenih sredstava u određenom stepenu nadoknađuje jačinu i brojnost snaga.

Polazeći od nekih osnovnih zakonomernosti u razvitku sredstava oružane borbe i njihovog uticaja na suštinu, sadržaj i forme savremenih borbenih dejstava, potrebno je istaći da nijedno borbeno sredstvo u prošlosti nije izazvalo tako revolucionarne i dalekosežne posledice na vojnu misao kao raketno-nuklearna oružja. Kad se radi o savremenim napadnim operacijama, onda se može slobodno konstatovati da upotreba i iskorištavanje učinaka tog oružja predstavljaju suštinsko pitanje njihovog sadržaja, formi i metoda izvođenja, što bitno opredeljuje rešenja svih pitanja organizovanja i izvođenja operacija, pa i operativno grupisanje i ešeloniranje snaga. Isticanje značaja ovih sredstava ne bi trebalo shvatiti kao potcenjivanje drugih.

Naprotiv, intenzivan razvoj i masovna primena tehnike i najnovijih tehničkih dostignuća u formacijama savremenih armija, a posebno usavršavanje klasičnog naoružanja, predstavlja značajan faktor koji utiče na karakter i suštinu savremenih operacija. To se naročito može reći za sve snažniji razvoj i masovnu primenu oklop-

nih sredstava, potpunu mehanizaciju jedinica, razvitak vazdušno-transportnih sredstava, primenu elektronike itd., zbog čega se i uticaj nuklearnih borbenih sredstava mora posmatrati u uzajamnoj povezanosti i zavisnosti sa ostalim faktorima. Međutim, iako danas nema nikoga ko ne priznaje odlučujući uticaj tih sredstava na sva pitanja savremenog napada, ipak su različita mišljenja o stepenu tog uticaja i konkretnim posledicama.

Kad se radi o problemu ešeloniranja, bitne razlike javljaju se u suštini o pitanjima: da li u savremenim napadnim operacijama raste ili opada značaj dubokog ešeloniranja snaga, koji su osnovni nosioci narastanja snaga udara i razvoja uspeha u dubini odbrane. Ako bismo ta vrlo različita mišljenja pokušali da svedemo na zajedničke karakteristike, zapazili bismo da se u suštini javljaju dva stanovišta.

Prvo, čiji je smisao u postavci da će u savremenim napadnim operacijama raketno-nuklearna sredstva biti osnovni faktor uspeha ne samo u fazi proboja taktičke ili bliže operativne dubine već i osnovni nosioci narastanja snaga udara i razvoja uspeha po čitavoj dubini branioca. Kao logična posledica takvog gledanja pojavljuje se mišljenje da je prevaziđena potreba za dubokim ešeloniranjem snaga, tj. formiranjem jakih narednih, drugog i trećeg ešelona i rezervi.

Zastupajući to stanovište polazi se od pretpostavke da će raketno-nuklearna borbena sredstva zahvaljujući svojoj razornoj moći (efektima), dometu i brzini dejstva, moći, pod uslovom kad se s njima raspolaze i kad postoje optimalni uslovi za njihovu primenu, u potpunosti zameniti ešelone za razvijanje uspeha. Smatra se da će se tim sredstvima moći neutralisati odbrana protivnika na najvećoj dubini, bez obzira na njenu fortifikacijsku organizaciju, a snagama koje poseduju i brane položaje po dubini nanositi odlučujuće gubitke i onemogućiti izvršenje njihovih zadataka.

Savremena sredstva za izviđanje, detekciju i praćenje mogu uvek otkriti raspored ili pokret i najudaljenijih grupacija, a blagovremenim dejstvom raketno-nuklearnih borbenih sredstava i avijacije moguće je tim snagama naneti osetne gubitke i praktično ih onesposobiti za izvođenje značajnijih protivdejstava. Pod tim uslovima i manje, ali operativno pokretljive snage napadača mogu uspešno koristiti rezultate tih udara i brzo zauzimati najvažnije objekte u dubini odbrane protivnika. Ako se, pak, u toku dejstava po dubini iz određenih razloga bude moralo prenositi težište na novi pravac, nuklearna borbena sredstva će biti najpogodnija za takav manevar.

Kao argumentat u prilog ovakvom gledanju uzima se i problem prikriivenog rasporeda i pokreta velikih grupacija koje bi se u napadu duboko ešelonirale. Smatra se da bi redovno bile otkrivene, pa prema tome i intenzivno tučene avijacijom i nuklearnim sredstvima branioca. Stoga je, smatra se, celishodnije na račun tako jakih grupacija u drugom ešelonu obezbediti dovoljno snaga za dejstva na svim pravcima u prvom ešelonu, kako bi se jače snage što

pre našle u neposrednom dodiru sa braniocem i brže iskoristile učinke sopstvenih, a istovremeno izbegle intenzivna dejstva protivničkih nuklearnih borbenih sredstava.

Kretanje kompaktnih ešelona biće veoma otežano ne samo zbog stalne izloženosti udarima raketno-nuklearnih sredstava i avijacije već i zbog opterećenosti komunikacija u zonama napada, naročito u fazi razvoja i uvođenja u borbu. Prelazak u napad preko borbenog poretka snaga u dodiru, a naročito smena jedinica je vrlo komplikovan problem, jer se u granicama dometa najmasovnijih raketno-nuklearnih sredstava branioca snage napadača koncentrišu i stvaraju rentabilne ciljeve.

Analiza savremenih borbenih dejstava pokazuje da drugi ešelon i veoma često u fazi donošenja odluke i planiranja napada neće dobijati isključivo jedan jasno određen zadatak, što je, pored ostalog, u ranijim operacijama bila njegova osnovna karakteristika i po čemu se i razlikovao od rezerve. Brze promene i nagli obrti situacije zahtevaće njegovo angažovanje na više različitih, često i nepredviđenih zadataka, što se u donošenju odluke i planiranju operacije mora imati u vidu. Takvo planiranje upotrebe i mogućnost angažovanja za različite zadatke sve više ga približava ili poistovećuje sa rezervama.

Ako se iz određenih razloga najjače snage ne mogu angažovati u prvom ešelonu, već se operativni poredak mora dublje ešelonirati (formirati drugi ešelon i rezerve), onda je celishodnije te snage držati rastresito razmeštene po širini čitave zone napada, ne objedinjavati ih pod jedinstvenu komandu i ne grupisati u zahvatu pravca glavnog udara. Sa tako široke prostorije biće im lakše kretanje i uvođenje u borbu, pogotovo kad se zna da će se teško obezbediti jednovremeno uvođenje svih snaga, jer se operacija neće ravnomerno razvijati ni po pravcima, ni po dubini. Takav način dovodenja i dejstva drugog ešelona adekvatnije odražava suštinu i karakteristike savremenih borbenih dejstava, jer polazi od pretpostavke da su prošla vremena kad su se borbena dejstva odvijala ravnomerno i postupno i kad je bilo moguće sa jedne unapred utvrđene linije, manje-više podjednako udaljene od prednjeg kraja odbrane, kompaktno i jednovremeno uvoditi u borbu drugi ešelon.

Drugo stanovište polazi od pretpostavke da bez obzira na ogromne mogućnosti i presudan uticaj raketno-nuklearnog oružja na napad, ipak samo živa sila može zauzeti i održati određeni objekt. Pošto je jedna od osnovnih karakteristika savremene odbrane njeno duboko ešeloniranje, nužno je borbeni poredak napadača tako postaviti da snaga udara raste po stepenu prodora u dubinu.

Cilj napada ne može se postići samo snagom vatre, bez obzira na njen intenzitet i efekte. Potrebno je imati određene snage koje će pratiti manevar vatrom i brzo eksploatisati postignute učinke. Zauzimanje određenog objekta biće i u savremenim operacijama jedan od ciljeva napadača, a to je moguće samo živom silom.

Pošto će i branilac raspolagati nuklearnim sredstvima, njegove mogućnosti za nanošenje odlučnih gubitaka napadaču su znatno

porasle. On je u stanju da takve gubitke nanese ne samo njegovoj živoj sili već i raketno-nuklearnim sredstvima. Ako napadač za proširenje i razvoj uspeha računa isključivo na snagu vatre nuklearnih sredstava, a branilac mu to onemogućiti, njegov uspeh biće ozbiljno doveden u pitanje. Iz toga se izvlači zaključak da bez obzira na broj i mogućnost raketno-nuklearnog oružja napadač mora imati uvek dovoljno jake snage koje će angažovati za razvoj dejstava po dubini i postizanje konačnog cilja operacije.

Premda će napadač moći otkriti i dublje operativne rezerve branioca i intenzivno ih tući, ipak zbog rastresitog rasporeda, maskiranja i utvrđivanja, nuklearna vatra neće uvek sigurno obezbediti takav stepen neutralisanja branioca da ne bude u mogućnosti za ozbiljnije protivdejstvo na već iscrpljene snage napadača. To znači da uvek neće postojati garancija da snage prvog ešelona mogu uspešno odbiti jače protivudare, zbog čega se moraju obezbediti sveže snage koje bi na sebe primile taj zadatak.

Savremena odbrana ne samo što je znatno povećala dubinu i elastičnost već je, zahvaljujući primeni savremene mehanizacije, u mogućnosti da se vrlo brzo i efikasno utvrđuje, čime se njena otpornost znatno povećava i na nuklearne udare. Savlađivanje takve odbrane zahtevaće vrlo upornu i žilavu borbu po čitavoj dubini, što će brzo iscrpljivati snage napadača, dovoditi do zastoja i gubljenja tempa. I to je jedan od faktora koji se mora imati u vidu pri rešavanju problema ešeloniranja i koji upućuje na rešenje da treba uvek raspolagati svežim jedinicama kojima će se zameniti iscrpljene snage.

Dinamičnost, česte promene situacije, stalno iskrsavanje novih problema (obezbeđenje bokova, dejstvo po odsečenim snagama, odbijanje protivudara, uništenje okruženih grupacija, manji ili veći zastoj itd.) zahtevaju da napadač stalno ima dovoljno slobodnih snaga kojim može brzo intervenisati, što se pri razmatranju problema ešeloniranja mora imati u vidu.

Prema tome, premda ne osporavaju uticaj raketno-nuklearnih oružja na ešeloniranje, pristalice ovog mišljenja smatraju da se uloga i značaj drugih ešelona ne smanjuje, mada u pogledu sastava, a naročito u načinu njegovog uvođenja i dejstva, priznaju određene promene.

Osim ta dva, u nekim elementima dosta ekstremna gledanja, pojavljuju se teorijska razmatranja koja sa više objektivnosti i realizma analiziraju ovaj problem. Čine se ozbiljni pokušaji da se odbace ona shvatanja i praksa koji vuku ka šablonizmu i jednostranosti. Priznajući neospornu činjenicu da će nuklearno borbeno sredstvo na operativno grupisanje, pa i na ešeloniranje snaga u napadu, uvek imati određeni uticaj, težište teorijskih razmatranja stavlja se na sagledavanje konkretnih posledica tog uticaja i moguća rešenja osnovnih problema napadnih operacija. Opravdano se izvlači zaključak da je svaki jednostran stav u jednom ili drugom smislu nenaučan, jer ne uzima u obzir sve faktore konkretne operativno-taktičke situacije u njihovoj međusobnoj uslovljenosti i zavisnosti.

Jači drugi ešloni verovatno će se formirati kad se predviđa da će se u toku izvođenja operacije pojaviti nov operativni pravac koji će moći da primi jače snage i koji će, u okviru opšteg manevra, imati odgovarajući značaj, kao i kad to bude uslovljeno karakteristikama zemljišta. U tim i sličnim situacijama njihova uloga, zadaci i način dejstva u osnovi će imati ranija obeležja.

Očigledno je da novih momenata ima kako u odnosu na potrebu za formiranjem tog elementa operativnog poretka, tako i u odnosu na njegovu jačinu, planiranje upotrebe, postavljanje zadataka, uvođenje u borbu, način dejstva itd.

To se ogleda i u mišljenju da u savremenim operacijama nije toliko bitno da drugi ešlon po sastavu i broju snaga bude jak. Manji po sastavu, ali sa visokim stepenom manevarskih sposobnosti, uz celishodno usaglašavanje njegove upotrebe sa dejstvom nuklearnih borbenih sredstava, može izvršavati i najkrupnije operativne zadatke.

Isto tako, izgleda opravdano i mišljenje da će drugi ešloni, pored razvoja uspeha po dubini, često izvršavati i druge zadatke. Zbog toga će u periodu pripreme i planiranja operacija dobijati više različitih zadataka, ili će im osnovni zadatak predviđati dejstvo u više varijanti. Manje će dolaziti u obzir kompaktno dovođenje i uvođenje u borbu. Dolaziće do prepotčinjavanja, stalnog menjanja njihove jačine i uvođenja u borbu po delovima. Grupisanje samo u zahvatu pravca glavnog udara verovatno će se izbegavati u svim slučajevima kad postoje mogućnosti rastresitog rasporeda na širokoj prostoriji i kretanja po većem broju puteva. Prebacivanje delova drugog ešelona vazдушnim transportom je u savremenim dejstvima vrlo celishodno, pa će se primenjivati uvek kad za to budu postojali uslovi.

Način postavljanja zadataka takođe će se menjati. Zadatak se uvek neće postavljati kompaktnom drugom ešlonu, već pojedinim delovima, u toku umesto pre početka napada. Prepotčinjavanje se može vršiti stavljanjem snaga drugog pod komandu prvog ešelona u situacijama kad će ovaj i u toku dejstava po dubini biti osnovni nosilac napada i obratno.

Iz celokupnog razmatranja problema ešloniranja potrebno je podvući neospornu činjenicu da će u savremenim napadnim operacijama celokupan borbeni poredak napadača biti isto tako vrlo intenzivno tučen kao i branioca, ali da će ipak snage u dodiru (prvi ešlon) imati veće gubitke zbog veće izloženosti dejstvu svih borbenih sredstava branioca, i fizičko-psihičke iscrpljenosti i zamora. Zbog toga će biti potrebno da se često smanjuju i popunjavaju, bez obzira što je to skopćano sa teškoćama. Da bi se to moglo činiti i da bi se održao kontinuitet napada potrebno je uvek raspolagati dovoljno jakim i pripremljenim snagama. Nije bitno da li će se te snage zvati rezerve ili drugi ešloni, kao ni to kako će im se postavljati zadaci, kako će se dovoditi, razvijati i uvoditi u borbu. Bitno je da takve snage u okviru operativnog grupisanja postoje, a njihova jačina i sastav zavisice prvenstveno od realnosti procene konkretne borbene situacije.

Isticanje nekih bitnih faktora grupisanja i ešeloniranja snaga u našim uslovima, koji se moraju imati u vidu kad se razmatra ovaj problem, doprinosi njegovom realnijem i potpunijem sagledavanju.

Već je napred rečeno da je karakter odbrane (struktura, organizacija, način izvođenja) oduvek bio faktor od neposrednog uticaja na probleme ešeloniranja snaga napadača. Analizirajući odbranu našeg eventualnog protivnika, lako se može uočiti da je veoma duboko ešelonirana, manevarska i elastična. Načelno, u uslovima kad ne postoji neposredan dodir, dubina armijske odbrambene zone iznosi od 150 do 250 km, a armijskog korpusa od 80 do 150 km. Odbrambena zona armije pri organizaciji pozicione, pokretne ili kombinovane odbrane sastoji se, pored zone usporavanja, od zone zaustavljanja i zone armijske pozadine (rasporeda armijskih rezervi) sa određenim odstojanjima.

U zoni zaustavljanja, pored snaga koje poseduju položaje otpora, nalaze se jake korpusne rezerve, a u armijskoj pozadinskoj zoni takođe vrlo jake, pretežno oklopne snage. Bez obzira da li ima više pozicioni ili pokretni karakter, njena aktivnost je jedna od bitnih komponenata. Protivudari, uz upotrebu nuklearnih borbenih sredstava su osnovni faktori za slamanje udarne moći napadača i njegovog definitivnog zaustavljanja. Manevar snaga na prednjim položajima i narastanje snaga otpora po dubini je bitan element koji povećava elastičnost i upornost odbrane, što se u planiranju napada mora imati u vidu.

Ako bi, apstrahujući sve druge činioce, ešeloniranje u napadu posmatrali polazeći samo sa tog stanovišta, uvek bi dolazili do jedinstvenog zaključka, da operativni poredak u napadu mora biti duboko ešeloniran, što znači da pored prvog ešelona moramo imati jake druge ešelone i rezerve. Takav zaključak bi sam po sebi bio jednostran, jer ne bi vodio računa o kompleksnosti problema ešeloniranja, tj. uticaja svih drugih faktora operativno-taktičke situacije.

U konkretnoj borbenoj situaciji odbrana sa navedenim karakteristikama biće vrlo retka. Takva odbrana se može organizovati i urediti samo kad nema neposrednog dodira sa protivnikom, što znači na sopstvenoj teritoriji, pre otpočinjanja ratnih dejstava, ili na velikoj dubini zauzete teritorije protivnika, pod zaštitom drugih snaga koje bi bile daleko ispred u neposrednom dodiru.

Imajući u vidu naše doktrinarne stavove i posebne uslove u kojima će se izvoditi borbena dejstva, teško je pretpostaviti mogućnost da protivnik pripremi i organizuje takvu odbranu. Ako polazimo od jednog važnog principa našeg napada, tj. zahteva da on otpočne pre nego što protivnik potpuno organizuje svoju odbranu i formira odgovarajući borbeni poredak, onda će u praksi njegova odbrana po organizaciji, i stepenu utvrđivanja biti znatno slabija. Prelazak u napad u fazi kad je protivnik iscrpljen, kad je utrošio raspoložive rezerve, a izvlačenjem snaga iz neposrednog dodira još nije obrazovao nove, obezbeđuje daleko povoljnije uslove za jak početni udar i dejstvo po dubini. U napadu na takvu odbranu grupisanjem snaga treba obezbediti da početni udar bude jači, da se postignu odlučujući rezultati i stvore povoljni uslovi za brze prodore u dubinu.

Analogno tome treba izvršiti i ešeloniranje, što znači da u prvom ešelonu treba imati osnovne snage. U takvoj situaciji nema potrebe za ostavljanjem jačih snaga za razvoj uspeha, pogotovu ako postoje i drugi uslovi za njihovo angažovanje u prvom ešelonu (zemljište, mogućnost dovođenja i drugo).

Karakteristike našeg zemljišta će često opredeljavati operativno grupisanje i ešeloniranje snaga. Po osnovnom obeležju, to je brdsko-planinsko zemljište na kome će obostrana dejstva biti kanalisana uglavnom u zahvatu komunikacija i manjih prohodnih zona. Kapacitet pojedinih pravaca biće često nedovoljan da jednovremeno primi jače snage, zbog teškoća dovođenja snaga (mali broj puteva), ili nepostojanja prostora za manevar i dejstvo po dubini odbrane. U takvoj situaciji napadač će često biti prisiljen da duboko ešelonira svoje snage, premda će drugi činioци operativno-taktičke situacije zahtevati drukčija rešenja. Posebno treba istaći da nedovoljan broj i slab kvalitet komunikacija može biti od bitnog uticaja na grupisanje pa i ešeloniranje snaga.

Uticaj vremenskih i meteoroloških uslova na ešeloniranje zavisice manje ili više od karaktera zemljišta. Na brdsko-planinskom zemljištu taj uticaj biće svakako znatniji nego na manevarskom i ravničastom. U nepovoljnim vremenskim uslovima dejstva će biti još više kanalisana, kapaciteti pojedinih pravaca još manji, a mogućnost brzog dovođenja i razvoja snaga znatno umanjena. Osim tog, ti uslovi će nepovoljno uticati i na fizičke sposobnosti ljudstva i tehnike, brže iscrpljivati i zamarati jedinice i povećavati gubitke. To će prisiljavati napadača da jedinicama postavlja pliće zadatke i da češće vrši smenu i popunu, što se mora odražavati i na fizionomiju napadnog poretka.

Postojanje i dejstvo snaga u pozadini branioca i njihove realne mogućnosti uvek će biti faktor od neposrednog uticaja na sve probleme operativnog grupisanja snaga u napadu. Pri planiranju i izvođenju napadnih operacija treba računati na postojanje slabijih ili jačih snaga koje će biti ili pod neposrednom komandom operativne jedinice koja tu operaciju izvodi, ili će svojim dejstvom posredno uticati na njen zadatak. Pošto će jače partizanske snage, po prirodi njihovog razvoja i dejstva, biti grupisane prvenstveno na većoj dubini zauzete teritorije, njihovo angažovanje za dejstvo na toj dubini biće moguće već od samog početka napada.

One mogu preuzeti deo zadataka drugih ešelona, što će se neposredno odražavati na grupisanje i ešeloniranje operativnih snaga. Stalno narastanje ovih snaga, jačanje borbenih mogućnosti, organizaciono-formacijsko usavršavanje, a naročito mogućnost njihovog dovođenja u veoma povoljan položaj u odnosu na braničeve snage, obezbeđuju da one, ako ne na svim, a ono na pojedinim pravcima u dubini odbrane uz odgovarajuća ojačanja i podršku, budu čak i osnovni nosioci razvoja uspeha.

Koliki će biti uticaj raketno-nuklearnih sredstava na ešeloniranje snaga u napadu zavisi, pre svega, od broja sredstava i optimalnosti uslova za upotrebu i iskorištavanje učinka. U situacijama kad se upotrebom budu mogli rešavati osnovni zadaci u operaciji.

tj. kad to budu osnovna sredstva napada, rešenje svih drugih pitanja biće u najvećoj ili potpunoj zavisnosti od toga faktora. U situaciji kad zbog nedovoljnog broja ili nepovoljnih uslova za njihovu upotrebu i iskorištavanje učinaka ona to ne budu, njihova uloga biće manje ili više prilagođena upotrebi onih snaga i sredstava koji će u planiranoj operaciji biti osnovni faktori napada.

Ako u određenoj operaciji bude moguće da se upotrebom ovih sredstava rešava i zadatak razvoja uspeha po dubini, verovatno neće biti potrebno određivati jake druge ešelone. Kad to ne bude moguće, što će verovatno biti češći slučaj, onda pri rešavanju problema operativnog grupisanja treba predvideti snage koje će biti osnovni nosioci razvoja uspeha po dubini.

Koji će od napred pomenutih osnovnih faktora biti presudan zavisi od konkretne situacije, a sagledavanje i ocena tog uticaja stvar su procene komandi i štabova operativnih jedinica. Treba napomenuti da će se pri razmatranju uticaja tih faktora na ešeloniranje snaga pojaviti suprotni i protivrečni zahtevi. Tako, na primer, karakter zemljišta može uticati u pravcu dubokog ešeloniranja snaga (nepostojanje uslova za razvoj jačih snaga u prvom ešelonu), a odbrana protivnika zahteva jači početni udar, tj. grupisanje osnovnih snaga u prvom ešelonu.

Raspologanje odgovarajućim brojem nuklearnih sredstava, uz povoljne uslove za upotrebu i eksploataciju u dubini odbrane, može upućivati na formiranje plićeg operativnog poretka, a organizacija odbrane i mogućnost da branilac nuklearnim sredstvima nanosi ozbiljnije gubitke napadačevom prvom ešelonu uslovljava jače snage u drugim ešelonima ili rezervama. Mogućnost angažovanja jačih partizanskih snaga u pozadini po operativnim rezervama branioca može upućivati na rešenja da se što jače snage angažuju u prvom ešelonu, a da zbog teškoća u dovođenju i razvoju (mali broj i zasićenost postojećih komunikacija) to ne bude moguće itd.

Pomiriti te protivrečnosti u određenoj situaciji i naći najcelishodnije rešenje moguće je ako se realno sagleda svaki od tih faktora i svi oni zajedno u međusobnoj uslovljenosti i zavisnosti, što treba da se odrazi i na usvojenu odluku u pogledu grupisanja i upotrebe snaga za predstojeću operaciju.

Sastav i jačina i zadatak operativne jedinice biće redovni činici koji će ispoljavati neposredan uticaj na ešeloniranje snaga. Iako je taj činilac u direktnoj zavisnosti od onih koji su prethodno pomenuti ipak i on, ako se posmatra izdvojeno implicira određena rešenja. Operativna jedinica je promenljivog sastava, što znači da može imati manji ili veći broj taktičkih jedinica. Taj sastav je po broju jedinica i njihovoj vrsti (pešadija, brdske, oklopne jedinice itd.) uslovljen zadatkom i drugim faktorima.

Međutim, izolovano gledajući može se izvesti zaključak da veći broj različitih jedinica pruža veće mogućnosti kombinovanja u operativnom poretku i dublje ešeloniranje i obratno. Zavisno od toga kako je postavljen, zadatak može biti plići ili dublji, a u odnosu

na odbranu protivnika i njegove snage manje ili više radikalan, što, pored ostalog, zavisi od mesta i uloge određene operativne jedinice u okviru zadatka i ideje manevra one jedinice ili komande u čijem se sastavu nalazi. Ako je operativnoj jedinici postavljen plitak zadatak, sa ograničenim ciljem, ili ako u okviru predviđenog manevra ta jedinica ima zadatak vezivanja snaga branioca na određenom pravcu ili delu fronta, logično je pretpostavljati da će pliće ešelonirati borbeni poredak, tj. da će osnovne snage angažovati u prvom ešelonu, pogotovu kad imamo u vidu činjenicu da će takva jedinica dejstvovati na širokom frontu.

Mogao bi se istaći još izvestan broj činilaca koji će ispoljavati određen uticaj na ešeloniranje snaga. Međutim, i ovo što je istaknuto govori o postojanju i uticaju više različitih i međusobno povezanih faktora. Ratna praksa će istaći i čitav niz novih, čiji značaj, forme i stepen uticaja je teško unapred predvideti.

Pukovnik
Jovo NINKOVIĆ

UPOTREBA OKLOPNIH JEDINICA U BORBI SA TENKOVIMA

Pojava tenkova proizišla je iz potrebe da se pronade pogodno sredstvo za lakši proboj utvrđene odbrane. U početku su upotrebljavani samo za neposrednu podršku pešadije. Kasnije, kada su im usavršene tehničke osobine i proširena proizvodnja,¹ razvili su se u oklopne jedinice i to kao samostalan rod vojske u okviru KoV. U sadejstvu sa drugim rodovima i avijacijom imale su značajnu ulogu u mnogim bojevima i operacijama drugog svetskog rata.

Zbog skupe i komplikovane proizvodnje i nemogućnosti da sve njihove pozitivne osobine u neposrednoj borbi sa tenkovima dođu do punog izražaja smatralo se da veće angažovanje tenkova u borbi sa neprijateljevim tenkovima nije celishodno i ekonomično. Njihov osnovni zadatak, kod većine armija, u drugom svetskom ratu bio je borba protiv pešadije s ciljem da se ona uništi, razbije ili odvoji od tenkova. U napadu je deo tenkova upotrebljavan za neposrednu podršku pešadije i proboj odbrane, dok su krupnije oklopne (tenkovske) i mehanizovane jedinice uvedene u borbu kroz stvorene breše u rasporedu branioca radi proširivanja i razvijanja postignutog uspeha, okruženja, gonjenja i sl.

Za izvođenje samostalne odsudne odbrane oklopne jedinice su izuzetno upotrebljavane i, načelno, samo do dolaska odgovarajućih pešadijskih snaga. One su samostalno izvodile pokretnu — tzv. zadržavajuću ili manevarsku odbranu. Pri izvođenju odbrane napadačevim tenkovima su se neposredno suprotstavljale pešadijske jedinice sa protivtenkovskim sredstvima, protivtenkovsko zaprečavanje i eventualno manji broj tenkova.² U odsudnoj odbrani oklopne jedinice su najčešće zadržavane u rezervi ili drugom ešelonu, sa zatomkom da izvode protivnapade i protivudare.

Takva koncepcija upotrebe oklopnih jedinica ubrzala je razvoj protivtenkovskih sredstava i njihovo masovnije uključivanje u formacije pešadijskih jedinica. Razvijena je i protivtenkovska samohodna artiljerija.³ Njenim uvođenjem u naoružanje, protivtenkovska odbrana je znatno dobila u kvalitetu, jer su SO pokretljivija i efikasnija u borbi sa tenkovima od ostalih protivtenkovskih sredstava.

¹ SAD su u toku drugog svetskog rata proizvele oko 88.000, Velika Britanija 25.116, Nemačka 46.608 i SSSR oko 110.000 tenkova.

² Od 3.000 uništenih njemačkih tenkova i samohodnih oruđa u Kurskoj bici 61% uništila je protivtenkovska artiljerija.

³ SAD su u toku drugog svetskog rata proizvele 16.000 raznih tipova samohodnih oruđa.

To je omogućilo da se kroz čitav period drugog svetskog rata u osnovi očuva ofanzivna uloga tenkova.

Razvoj nauke i borbene tehnike, kao i nagomilavanje nuklearnih borbenih sredstava, uticaće na fizionomiju borbenih dejstava i upotrebu oružanih snaga u budućem ratu. Oklopne jedinice su brojno porasle u armijama svih zemalja i znatno je usavršeno njihovo osnovno naoružanje — tenkovi i oklopni transporteri. Povećana im je vatrena moć, pokretljivost, udarna snaga, sposobnost za dejstvo noću (uvođenjem IC-uređaja za osmatranje i gađanje), otpornost na nuklearne udare, sposobnost savlađivanja kontaminiranog zemljišta i mogućnost savlađivanja vodenih prepreka — voženjem ispod vode ili plivanjem.⁴

Kvalitativno poboljšanje i kvantitativno povećanje oklopnih jedinica odraziće se na njihovu ulogu i upotrebu u budućem ratu. One su, u napadnim dejstvima, najспособnije da eksploatišu učinke nuklearnih borbenih sredstava. Sposobne su za snažne udare i brze manevre na velikim dubinama, čime je povećan zamah operacijama i što će biti glavna osobina budućeg rata. U odbrambenim dejstvima oklopne jedinice mogu da povećaju pokretljivost, elastičnost i aktivnost odbrane. Pogodne su za zatvaranje breša stvorenih dejstvom nuklearnih udara i izvođenje pokretljivije odbrane protiv neprijateljskih nadmoćnijih oklopnih snaga.

Znači, izmenjena fizionomija borbenih dejstava, uloga i upotreba oklopnih jedinica u budućem ratu zahtevaće da se oklopne jedinice češće angažuju u borbi sa neprijateljevim tenkovima u svim vidovima borbenih dejstava i da će ta borba najčešće imati izrazito protivtenkovski karakter.

STAVOVI NEKIH ARMIIJA O MESTU I ULOZI OJ U BORBI SA TENKOVIMA

U armiji SAD borbi sa tenkovima posvećuje se posebna pažnja. Polazeći od toga da svakoj jedinici i svakom elementu borbenog poretka preti opasnost od tenkova, oni su protivtenkovska sredstva integrisali i u najniže jedinice i tako ih znatno osamostalila za borbu sa tenkovima. Tim sredstvima, uz maksimalno korišćenje prirodnih prepreka, nuklearnih i hemijskih borbenih sredstava i avijacije, napadačevim tenkovima nanose gubitke i stvaraju konačne uslove za dejstvo oklopnih jedinica iz rezerve s ciljem da „likvidiraju tenkovsku opasnost” i unište preostali deo neprijateljskih tenkova.

⁴ Tenkovi „Leopard”, M-60, AMX-30, T-54B, T-55 i T-62 sposobni su da savladaju vodene prepreke dubine oko 5 m. Oni su hermetizovani, pogodni su za savlađivanje kontaminiranog zemljišta, imaju IC-uređaje za vožnju i gađanje noću i zaštitni sloj za smanjenje neutronske zračenja.

Svi savremeni oklopni transporteri su amfibijski, imaju IC-uređaje za vožnju, hermetizovani su i osposobljeni kao borbena a ne samo kao transportna vozila pešadije.

Načelno ne formiraju protivtenkovsku rezerve kao zaseban elemenat borbenog poretka. Samohodnu protivtenkovsku artiljeriju koriste za ojačavanje nižih mehanizovanih i pešadijskih jedinica. Osnovni elemenat za borbu sa oklopnim jedinicama napadača, predstavljaju tenkovski bataljoni u sastavu pešadijskih i mehanizovanih divizija ili oklopne divizije u sastavu viših jedinica. Kod toga veoma elastično prilaze združivanju tenkovskih i mehanizovanih bataljona. Zavisno od borbene situacije i zemljišta tenkove pridaju i nižim mehanizovanim i pešadijskim jedinicama (bataljonima, pa čak i četama). Na taj način mehanizovanim (koji su naoružani oklopnim transporterima) i pešadijskim bataljonima je omogućeno da budu otporniji u borbi sa tenkovima i da im se obezbedi mogućnost manevra da bi u pogodnom momentu mogli ofanzivno dejstvovati protiv neprijateljevih tenkova.

Polazeći od postavke da je posle nuklearnih borbenih sredstava „tenk najefikasnije sredstvo u borbi protiv tenkova“, Amerikanci smatraju da se tenkovi mogu upotrebiti i za izvođenje odsudne odbrane.

Bez prethodne upotrebe nuklearnih borbenih sredstava oni izbegavaju frontalni napad na tenkove branioca. Obično se teži obuhvatu i napadu u bok oklopnih jedinica. Međutim, ako pri eksploataciji učinka nuklearnih borbenih sredstava dođe do borbe u susretu, napad se izvodi frontalno s ciljem da se izbegne zadržavanje sopstvenih jedinica na zemljištu koje je zahvaćeno nuklearnim udarom.

I pored mogućnosti raznovrsne upotrebe oklopnih jedinica u borbi sa tenkovima izrazito se naglašava usklađivanje njihove upotrebe sa upotrebom nuklearnih i hemijskih borbenih sredstava i dejstvom avijacije, pri čemu se nastoji da se oklopne jedinice što pre uvedu u stvorene breše.

U armiji SR Nemačke smatraju da upotrebu i dejstvo oklopnih jedinica i drugih sredstava, sposobnih za borbu sa tenkovima, treba brižljivim planiranjem dovesti u sklad tako da se neprijateljski tenkovi mogu uspešno gađati od momenta njihovog otkrivanja do konačnog slamanja napada u dubini sopstvene odbrane.

U okviru tako koordiniranih dejstava oklopne jedinice drže se prikriveno i rastresito raspoređene (najčešće u dubini odbrane) spremne za pokretnu, sasređenu upotrebu u svim pravcima, pre svega na težištu borbenih dejstava. Nuklearni udari i iznenadni protivnapadi tenkova u bok ili pozadinu neprijatelja smatraju se najuspešnijim načinom dejstva protiv napadačevih tenkova.⁵

⁵ Iako je strategijska inicijativa bila na strani Sovjetske armije, Nemci su u toku 1943. i 1944. godine oklopnim jedinicama izvodili protivnapade na duboko uklinjene tenkovske pokretne grupe Sovjetske armije. Često su uspevali da sačuvaju kontinuitet fronta i obezbede uspešno izvlačenje pešadijskih jedinica ispod udara sovjetskih oklopnih snaga (protivudar kod Žitomira, protivnapad na Kijevsku izbočinu i sl.).

Ako je neprijatelj toliko nadmoćan da protivnapad na njega ne obećava uspeh, onda se oklopne jedinice upotrebljavaju tako (položaje biraju na zadnjem nagibu) da se neprijateljski tenkovi gađaju iznenadnom vatrom sa utvrđenih položaja. Kada se neprijateljskim oklopnim jedinicama nanesu toliki gubici da nisu više sposobne za dalji napad stupaju u protivnapad sopstvene oklopne jedinice.

Kada se odbrana izvodi na manevarskom zemljištu, deo tenkova se upotrebljava za ojačanje odbrane oklopno-grenadirskih jedinica, pri čemu se nastoji da se oni upotrebe za aktivna dejstva u okviru njihovih odbrambenih rejona.

U napadu bez upotrebe nuklearnih borbenih sredstava Nemci, načelno, izbegavaju frontalni napad na tenkove branioca. Delom tenkova i drugim protivtenkovskim sredstvima nastoje da vežu neprijatelja na frontu, dok sa većim delom tenkovskih i oklopno-grenadirskih jedinica izvode obuhvat i udar u bok.

Nemci oklopne jedinice, uz upotrebu nuklearnih borbenih sredstava, smatraju osnovnim sredstvom za razbijanje napada neprijateljskih tenkova.

U italijanskoj armiji stavovi o upotrebi oklopnih jedinica u borbi sa tenkovima slični su američkim, s tim što u formaciji oklopnih jedinica imaju brojniju samohodnu pt-artiljeriju, koja se u sadejstvu sa inžinjerijom angažuje na frontu u neposrednoj borbi sa tenkovima i obezbeđuje izvođenje bočnih udara.

U frontalnoj borbi sa neprijateljskim tenkovima u sastavu ešelona za „zaustavljanje” oni upotrebljavaju samohodnu protivtenkovsku artiljeriju i manji deo tenkova, dok veći deo tenkova zadržavaju u ešelonu za „manevrisanje” kao odlučujuće sredstvo za uništenje neprijateljskih oklopnih jedinica koje su prodrle u dubinu odbrane.

Italijani veće oklopne jedinice (u sastavu ešelona za zaustavljanje) upotrebljavaju u neposrednoj borbi sa neprijateljevim tenkovima samo u slučaju kada privremeno brane neki položaj radi zaštite odstupanja jedinica, stvaranja vremena većoj jedinici za organizaciju odbrane na položajima u dubini i za zatvaranje međuprostora nastalih u borbenom poretku.

Pri izvođenju napada izbegavaju neposredni sudar sa braniočevim tenkovima (frontalni napad), pa i onda kada je neprijatelj brojno slabiji. Protivnapade braniočevih tenkova odbijaju vatrom sa dostignutih linija uz istovremeno uvođenje rezervi oklopnih jedinica i to pre svega u bok tenkova koji vrše protivnapad.

U grčkoj armiji smatraju da su jedinice srednjih i teških tenkova, pored nuklearnog oružja, najbolje sredstvo za borbu sa tenkovima. Oni polaze od toga da oklopne jedinice treba da budu pokretljivije i otpornije ili bar toliko pokretljive i otporne koliko su i neprijateljevi tenkovi.

U odbrani Grci načelno tenkove ne postavljaju na prednji kraj, već njima izvode protivnapade i pojačavaju odbranu u dubini. Oni

samo u nedostatku težih protivtenkovskih oruđa postavljaju tenkove na prednji kraj ili bliže položaje. Tada tenkovi otvaraju vatru na velikim odstojanjima. S obzirom na karakteristike svoga zemljišta, oni nastoje da kanališu dejstva oklopnih jedinica neprijatelja i tako ih usmere na ranije pripremljene pt-rejone. Pri takvom dejstvu osnovni zadatak ostalih snaga je da spreče prodor pešadije napadača koja se kreće za tenkovima. Rezervom, u čijem sastavu imaju i tenkove, uništavaju uklinjene tenkove neprijatelja. Rejone za uništenje tenkova određuju komande divizija i više komande.

Kao što se vidi, u armijama navedenih zemalja polazi se od toga da oklopne jedinice u borbi sa tenkovima treba da imaju ofanzivnu ulogu. Međutim, u stavovima postoje izvesne razlike, koje proističu iz materijalnih mogućnosti pojedinih zemalja. U armiji SAD predhodnim dejstvom avijacije, nuklearnih i hemiskih borbenih sredstava stvaraju se uslovi oklopnim jedinicama i protivtenkovskim raketama za neposrednu borbu sa tenkovima.

U armiji SR Nemačke ističe se veći značaj koordiniranih dejstava svih raspoloživih sredstava za borbu sa tenkovima. Poseban značaj se daje nuklearnim sredstvima pa onda tenkovima i samohodnoj protivtenkovskoj artiljeriji.

Na kraju, u vezi s upotrebom oklopnih jedinica u borbi sa tenkovima i zbog povećanih mogućnosti njihove pojave na bojištu svi smatraju da borba sa tenkovima više ne predstavlja samo meru borbenog obezbeđenja već sastavni deo i suštinu borbenih dejstava u savremenom ratu, bez obzira da li se on izvodi u uslovima upotrebe nuklearnih borbenih sredstava ili bez ovih.

UPOTREBA I DEJSTVO OKLOPNIH JEDINICA U BORBI SA TENKOVIMA

U budućem ratu borba sa neprijateljskim tenkovima biće česta, pa i stalna pojava u svim vidovima borbenih dejstava. Za borbu sa njima neće biti dovoljna samo pt-sredstva pešadije i protivtenkovskih jedinica. U uslovima masovne pojave tenkova na bojištu jedinice svih rodova moraju biti osposobljene da se odgovarajućim merama i borbom zaštite od njih u toku izvršenja bilo kakvog borbenog zadatka. To se može postići zajedničkim i koordiniranim naporima svih snaga i sredstava sposobnih za borbu sa neprijateljskim tenkovima.

Obim, forme i metodi vođenja borbe sa neprijateljskim tenkovima zavisice od jačine, sastava, kvaliteta, mesta i uloge sopstvenih oklopnih jedinica u borbenom poretku združenih i operativnih jedinica. Upotreba oklopnih jedinica za borbu sa tenkovima se planira i izvodi na pravcu glavnog udara ili težištu odbrane.

Oklopne jedinice su sposobne da sačekaju neprijateljske tenkove na malom odstojanju, da im iznenadnom i preciznom vatrom nanesu osetne gubitke i iskoriste svaki pogodan trenutak za prelazak u protivnapad. One su sposobne da se brzo izvuku iz borbe i da čestom promenom položaja izbegnu nuklearne udare.

Oklopnim jedinicama, se načelno, ne daju zadaci na kojima bi se morale duže angažovati u frontalnoj borbi sa neprijateljevim tenkovima. Za ovakve zadatke se angažuju druga protivtenkovska sredstva združenih jedinica i eventualno manji broj tenkova. Veće oklopne jedinice se koriste za protivnapade ili protivudare i to pre svega u bokove neprijateljskih tenkova koji su se uklinili u sopstvene borbene poretke.

Protivnapade i protivudare oklopne jedinice izvode u sadejstvu sa ostalim pt-sredstvima, avijacijom i uz primenu nuklearnih udara. Dejstvom u bok neprijateljskih tenkova moguće je maksimalno iskoristiti sve pozitivne osobine oklopnih jedinica. Znači, oklopne jedinice u okviru združenih sastava su sposobne za izvršenje zadataka za koje su manje sposobne jedinice drugih rodova i druga pt-sredstva.

Tenkove treba izuzetno pridavati nižim jedinicama radi ojačanja protivtenkovske odbrane. Također ne treba uključivati tenkovske čete i oklopne bataljone u protivtenkovske odrede, sem kada su ovi formirani do protivtenkovskih raketa. Oklopne jedinice se mogu pridavati pešadiji, ako ona ima zadatak da odsudnom odbranom slomi i zaustavi neprijateljski napad u dodeljenoj zoni i ako zemljište i drugi uslovi onemogućavaju da se oklopne jedinice upotrebe kao celine u dubini odbrambene zone za aktivna dejstva. Pridate oklopne jedinice treba upotrebljavati za aktivna dejstva (ispade, protivnapade, zasede) i izbegavati njihovo duže vezivanje za određene položaje.

Iz opštih postavki o upotrebi i dejstvu oklopnih jedinica u borbi sa tenkovima proističu i posebni zadaci i način dejstva u osnovnim vidovima borbenih dejstava.

BORBA OKLOPNIH JEDINICA SA TENKOVIMA U NAPADU

Oklopne jedinice za neposrednu podršku I borbenog ešelona (združenih jedinica) ne upućuju se direktno u napad na neprijateljeve tenkove u odbrani. Rejone odbrane tenkova treba obilaziti ili obuhvatiti sa težnjom da se napadnu u bok ili u pozadinu. Ako se na prvi položaj ne može izvesti obuhvat ili obilazak, odbrana tenkova se razbija nuklearnim udarima a stvorena breša se eksploatiše oklopnim jedinicama napadom sa fronta.

Iznenadni protivnapadi neprijateljevih tenkova odbijaju se u toku napada u sadejstvu sa protivtenkovskim sredstvima pešadije koju podržavaju. Za odbijanje protivnapada oklopnim jedinicama može da sadejstvuje protivtenkovski odred i PGZ koji se po meri pristizanja uključuju u njen borbeni poredak. Glavnina oklopne jedinice, ili barem deo tenkova, kad god za to ima mogućnosti i kada dozvoljava odnos snaga, treba da produži napad u bok tenkova koji vrše protivnapad.

Ako se blagovremeno otkrije protivnapad neprijateljevih tenkova, privlače se protivtenkovski odredi, izvodi zaprečavanje i za-

jedno sa protivtenkovskim sredstvima pešadijskih jedinica sačekuje neprijatelj sa fronta, a oklopne jedinice produžavaju napad u bok neprijatelja.

Pri samostalnom napadu u sastavu prvog ešelona združene taktičke ili operativne jedinice oklopne jedinice odbijaju protivnapad neprijateljevih tenkova vatrom s mesta na dostignutoj liniji ili odlučnim naletom iz pokreta. Koji će se od ova dva načina primeniti zavisi od položaja, jačine i kvaliteta neprijateljevih tenkova. Protivnapad brojno i tehnički slabijih neprijateljskih tenkova odbija se naletom iz pokreta. Ako se sačeka protivnapad neprijateljskih tenkova, a njihov broj i kvalitet ne prelaze mogućnosti oklopne jedinice, tada se delom oklopnih jedinica produžava napad u bok tenkova, a ostali deo snaga može da dejstvuje sa fronta.

Na pravcima gde neprijatelj postigne izrazitu nadmoćnost u tenkovima korisno je da se delovi oklopnih jedinica (na koje se izvodi protivnapad) postepeno i planski povuku na pogodnije položaje. To su najčešće položaji koje su posele rezerve oklopnih jedinica ili protivtenkovski odredi. Ovakvim postupkom neprijatelj se planski navlači na to da izduži borbeni poredak i da upadne pod bočnu vatru tenkova i drugih protivtenkovskih sredstava.

Ako je protivnapad neprijateljevih tenkova usmeren u bok oklopnih jedinica, angažuju se rezerve i odbija protivnapad u sadejstvu sa susednom jedinicom.

Za odbijanje protivnapada neprijateljevih tenkova na drugim pravcima u okviru napadne zone združene taktičke ili operativne jedinice oklopne jedinice prvog borbenog ešelona, načelno, ne bi trebalo izvlačiti iz borbe, jer bi time bio doveden u pitanje već postignuti uspeh na tom pravcu.

Do neposredne borbe oklopnih jedinica napadača sa tenkovima branioca najčešće može doći pri eksploataciji breša stvorenih dejstvom nuklearnih udara. U toj situaciji način dejstva oklopnih jedinica zavisiće od toga da li su neprijateljevi tenkovi uspeli da posednu položaje na izlazu iz breše ili ih tek posedaju i razvijaju se za odbranu. U prvom slučaju produženje napada biće znatno teže. Da bi se takvi slučajevi izbegli, oklopne jedinice se brže kreću sa linije zone sigurnosti i brešu eksploatišu u kolonama. Međutim, ako dođe do neposredne borbe, prvo se razvijaju čelne jedinice, prihvataju neposrednu borbu sa tenkovima i borbom otkrivaju raspored branioca. Ostale jedinice produžavaju napad bez zadržavanja i pod zaštitom razvijenih snaga formiraju borbeni poredak u kretanju i napadaju na najslabija mesta u rasporedu branioca. Pri tome je važno što pre ukliniti se u odbranu, razbiti neprijatelja na užem prostoru i time obezbediti uslove za proširenje proboja i uvođenje ostalih snaga u borbu po meri njihovog pristizanja. U rezervi se ostavljaju manji delovi. Od posebnog je značaja blagovremeno i efikasno dejstvo artiljerije po snagama koje se brane i dejstvo avijacije po snagama koje pristižu iz dubine radi pojačavanja odbrane na izlazu iz breše. U drugom slučaju, tj. ako se neprijateljski tenkovi nisu uspeli razviti, u napad se prelazi iz pokreta i on se usmerava u bokove i međuprostore neprijateljevih tenkova sa ciljem da

Im se spreči razvijanje. U ovakvim situacijama energična dejstva i brzo preuzimanje inicijative imaju odlučujući značaj.

Kada se oklopna jedinica nalazi u ulozi ili u sastavu drugog borbenog ešelona (ili u rezervi), združene taktičke ili operativne jedinice, njeni delovi ili cela jedinica mogu biti upotrebljeni za odbijanje protivnapada neprijateljevih tenkova. Pri ovome treba nastojati da se glavnina snaga usmeri u bok neprijateljevih tenkova, a frontalnu borbu da vode jedinice na koje je izvršen protivnapad i njihove oklopne jedinice i protivtenkovski odredi.

BOBRA OKLOPNIH JEDINICA SA TENKOVIMA U ODBRANI

Oklopne jedinice koje se nalaze u II borbenom ešelonu ili u rezervi združenih jedinica uglavnom će se upotrebljavati za protivnapade na neprijateljeve oklopne snage koje su se uklinile u odbranu. Uspeh protivnapada zavisice od organizacije i momenta upotrebe oklopnih jedinica, iznenađenja i brzine dejstva. Kad god postoje uslovi i mogućnosti, protivnapadu oklopnih jedinica treba da sa dejstvuju ostale jedinice II borbenog ešelona (ili rezerve), artiljerija za podršku i avijacija.

Ako neprijatelj prodre jačim oklopnim snagama u dubinu odbrane, a brojni odnos i kvalitet snaga nije povoljan za protivnapad, oklopne jedinice se razvijaju i organizuju odbranu između položaja ili na jednom od položaja u dubini. Sa tih položaja i vatrom na malim odstojanjima neprijateljski tenkovi se rastrojavaju i usporava njihov prodor, a zatim se prelazi u protivnapad ili se poseđaju položaji za odbranu u dubini.

Oklopne jedinice iz rezerve operativnih jedinica najčešće će izvoditi protivnapad ili protivudar na tenkove koji su se uklinili ili će zatvarati nuklearne breše na kritičnim mestima radi sprečavanja dubljeg prodora neprijatelja.

Za vreme zatvaranja breše i prihvata jedinica koje se povlače često će dolaziti do borbe sa znatno jačim neprijateljskim oklopnim snagama. U ovakvim situacijama stepen upornosti biće uslovljen ciljem koji se odbranom želi postići. Taj cilj može biti zaustavljanje prodora neprijateljevih oklopnih snaga i zadržavanje određenog zemljišta do pristizanja jačih snaga radi stvaranja uslova za uspešniju odbranu po dubini ili za prelazak u protivnapad (protivudar).

Oklopne jedinice se određuju u sastav I borbenog ešelona združene ili operativne jedinice kada se u okviru odbrambene zone — fronta nalazi prolazan pravac, pogodan za masovnu upotrebu neprijateljevih oklopnih jedinica, a ne raspolaže se snažnim pt-sredstvima za ojačanje jedinice i sa dovoljno vremena za izvođenje pt-zaprečavanja na željenoj dubini. U takvoj situaciji oklopne jedinice organizuju i izvode odbranu koja ima izrazito odeležje protivtenkovske odbrane. U izvođenju odbrane koristi se svaka pogodnost za protivnapad, a stepen upornosti se usklađuje sa odnosom snaga i vremenom koje je određeno za odbranu položaja ili zona.

U odbrani na zasebnom pravcu i pri napadu brojnijih tenkova oklopne jedinice, bez obzira u kome se ešelonu nalaze, izvode odbranu radi zadržavanja i usporavanja prodora neprijateljskih tenkova. Organizacija odbrane, grupisanje i raspored snaga, zaprečavanje, organizacija vatrenog sistema i druge mere izvode se tako da se neprijateljevim oklopnim snagama nanese što veći gubici, uspori nastupanje i stvori potrebno vreme i drugi uslovi za borbena dejstva naših jačih snaga. Prema tome, kada se oklopne jedinice upotrebljavaju za samostalnu odbranu u sastavu jednog od ešelona, suština njihovih borbenih dejstava čini *protivtenkovska borba* radi obezbeđenja uslova za odsudnu odbranu drugih jedinica po dubini ili za prelaz u protivudar. Međutim, iako oklopne jedinice postižu najveće rezultate u pokretnoj odbrani, ipak to ne znači da se isključuje njihova upotreba za izvođenje i odsudne odbrane. One su sposobne za izvođenje i takve odbrane, ali se u njoj ne mogu potpuno izraziti svi njihove prednosti, pa ih u odsudnoj odbrani treba upotrebljavati za ograničeno vreme i sa ograničenim ciljem.

Radi ojačanja protivtenkovske odbrane tenkove treba izuzetno pridavati nižim pešadijskim jedinicama, bez obzira što bi se povećala gustina protivtenkovske vatre ispred prednjeg kraja i u okviru odbrambenih položaja. Ako se tenkovi i pridaju, onda se, načelno, uključuju u čvorove odbrane i otporne tačke pešadijskih jedinica.

Na prednji kraj odbrane i frontalno u odnosu na pravac nastupanja neprijatelja, načelno, ne postavljaju se tenkovi slabije probojne moći.

Raspored tenkova u rejonima pešadijskih jedinica treba da je takav da vodovi čine celinu i da jedan vod u granicama brisanog dometa tenkovskih topova može (bočnom vatrom) pomoći druge vodove.

BORBA SA TEHNIČKI SUPERIORNIJIM TENKOVIMA

Efikasnost tenkova u borbi sa tenkovima zavisi od njihovih osnovnih konstruktivnih svojstava, među kojima se posebno ističu probojnost, zaštita i pokretljivost.

Tenkovski topovi većeg kalibra i veće probojne moći, ako su opremljeni preciznijim nišanskim spravama, mogu uništiti neprijateljske tenkove na većim daljinama. Efikasnijom vatrom na većim odstojanjima smanjuje se potreba za približavanjem k cilju, čime se u napadu povećava sigurnost tenka od dejstva braniočevih tenkova i drugih protivtenkovskih sredstava, a u odbrani omogućava dejstvo efikasnom vatrom na veća odstojanja i za duže vreme protiv manje efikasnijih tenkova napadača.

Pokretljiviji tenkovi za kraće vreme savlađuju veći prostor na zemljištu i vremenski se manje izlažu dejstvu neprijateljevih tenkova i drugih protivtenkovskih sredstava. Oni brže izmiču nadmoćnijem napadaču pri promeni položaja i u stanju su da brzo pređu u protivnapad ili da se odlepe od neprijatelja i sačekaju ga izne-

nadnom vatrom i time obezbede veći stepen aktivnosti i pokretljivosti dejstava u celini.

Kao što se vidi, probojne mogućnosti tenkovskih topova, zaštitna moć oklopa i pokretljivost tenkova međusobno su uslovljene. Ako se analiziraju ove osnovne komponente na osnovnim i u perspektivi najmasovnijim tenkovima u naoružanju pojedinih armija, dolazi se do sledećih konstatacija:

— da su tenkovi naoružani topom 76 mm efikasni u frontalnoj borbi na daljinama brisanog dometa samo protiv lakih tenkova;

— da tenkovi naoružani topom 85—90 mm probijaju sa čela lake tenkove na daljinama do 2.000 m, a zastarelije srednje tenkove do 500 m, dok su u borbi protiv ostalih efikasni samo sa bočne i zadnje strane i to na daljinama od 700 do 2.000 m;

— da tenkovi naoružani topom 100—120 mm probijaju sve lake tenkove u granicama efikasnog dometa i većinu srednjih i teških tenkova sa čela na daljinama od 400 do 800 m, a svima ostalim tenkovima probijaju bočnu i zadnju stranu na daljinama od 1.500 do 2.000 m. Ovi tenkovski topovi, bez obzira na kalibar, ako raspolazu savremenom kumulativnom granatom, probijaju i sa čela sve do danas poznate tenkove na daljinama do 3.000 m.

Tenkovi koji su proizvedeni pri kraju ili prvih godina posle drugog svetskog rata, a ne raspolazu savremenom protivoklopnom municijom, tehnički su inferiorniji, naročito u frontalnoj borbi i na većim daljinama od 1.000 m. Oklopne jedinice, naoružane takvim tenkovima, ne mogu ostvarivati tempo u napadu ni stepen upornosti i aktivnosti u odbrani kao jedinice koje su naoružane kvalitetnijim tipovima tenkova. Inferiornije tenkove treba ojačavati protivtenkovskim raketama radi uspešnijeg vođenja borbe na većim daljinama.

Tehnička inferiornost umanjuje taktičke rezultate u borbi sa tehnički superiornijim tenkovima, *ali ne isključuje i mogućnost borbe sa njima uopšte*. Obim željenih rezultata i uspeh u borbi zavise od umešnosti korišćenja zemljišta, slabosti u neprijateljevom rasporedu i izbora odgovarajućih formi i načina dejstva.

Faktor nejednakog tehničkog kvaliteta tenkova zahteva od inferiorne strane samoinicijativno odlučivanje, energično dejstvo i primenu drskih, raznovrsnijih i za neprijatelja neočekivanih postupaka.

U borbi u susretu oklopne jedinice, naoružane tenkovima slabijeg kvaliteta, treba upućivati na pravce koji izvode u bok pravcu na kome se očekuje nailazak neprijateljevih oklopnih snaga. Kada dođe do borbe u susretu, tenkovi se razvijaju i napadaju na neprijatelja dok se nalazi u marševskom poretku.

Ako neprijatelj preduhitri oklopne jedinice slabijeg kvaliteta ili ako je po broju tenkova jednak ili nešto jači, treba se što pre razviti i posesti više položaja za odbranu po dubini sa rasporedom koji omoguće većem broju tenkova bočna gađanja.

Kada je brojni odnos tenkova povoljniji u korist tenkova slabijeg kvaliteta, ipak često neće biti moguće neposredno prelaziti u napad na tenkove boljeg kvaliteta. U ovakvim situacijama treba izvoditi razne manevre radi dovođenja tenkova slabijeg kvaliteta u povoljniji položaj. U neposrednoj borbi sa neprijateljevim tenkovima treba da se angažuju pridata protivtenkovska sredstva i deo tenkova, a veći deo da se usmeri na manje otporne jedinice i elemente u borbenom poretku neprijatelja.

U napadu glavne snage treba usmeravati kroz međuprostore, na otkrivene bokove, kao i na pravce gde se ne očekuje protivnapad neprijateljevih tenkova.

Osnovni objekti napada treba da budu neprijateljeva pešadija i oklopni transporteri, čijim razbijanjem treba stvoriti uslove za dublji prodor, da bi se obuhvatom ili obilaskom neprijatelj doveo u što težu situaciju i posredno prisilio da povuče tenkove sa pravca gde u odnosu na snage u dodiru ima uslove za dalju uspešnu odbranu.

Oklopne jedinice, naoružane tenkovima slabijeg kvaliteta, mogu dobiti zadatak da dublje prodru u rejone slabijih snaga branioca i da tako privuku na sebe njegove oklopne rezerve i prisile neprijatelja na pregrupisanje i promenu težišta odbrane, čime se omogućava veći uspeh i brži prodor snaga koje napadaju na glavnim pravcima.

Tenkovi slabijeg kvaliteta utiće i na tempo napada, jer su oni manje otporni ne samo prema neprijateljevim tenkovima već i prema drugim protivtenkovskim sredstvima. Zato takvim jedinicama treba postavljati pliće zadatke, koji se mogu ostvariti za nešto duže vreme.

Odsudnija odbrana pojedinih položaja u borbi sa neprijateljevim kvalitetnijim tenkovima bez podrške ili ojačanja odgovarajućim protivtenkovskim sredstvima biće izuzetnija i primenjivaće se u krajnjoj nuždi. Kod plićih odbrambenih zona odstojanja između položaja treba da su manja, a rastojanja između jedinica veća.

Fortifikacijsko uređenje odbrambene zone zahtevaće više vremena i veće angažovanje i pomoć pešadijskih i inžinjerijskih jedinica, veći utrošak protivtenkovskih mina i izgradnju većeg broja ostalih protivtenkovskih prepreka.

Aktivna dejstva izvodiće se najčešće manjim jedinicama s osloncem na odbrambene rejone i položaje, a veće jedinice, raspoređene na položajima u dubini odbrane, izvodiće ređe aktivna dejstva.

Češće i brže promene situacije, manje mogućnosti za uporniju odbranu i veći gubici ljudstva i tehničkih sredstava zahtevaće veća ojačanja pozadinskim jedinicama i blagovremeni dotur materijalnih potreba na položaje predviđene za odbranu u dubini odbrambene zone. Remont i opravke izvodiće se na licu mesta.

Mnoge slabosti oklopnih jedinica koje su naoružane tenkovima slabijih kvaliteta mogu se otkloniti integriranjem sa drugim pt-sredstvima ili potpunijim sadejstvom sa ovima. Uključivanjem peša-

dijskih protivtenkovskih sredstava u oklopne jedinice stvaraju se preduslovi za lakše zaustavljanje i uništenje tenkova napadača. Za dejstva na pokrivenom zemljištu, noću i u magli pt-naoružanje pešadije predstavljaće osnovno protivtenkovsko sredstvo u jedinicama naoružanim tenkovima koji nemaju uređaje za osmatranje i gađanje noću. Ova sredstva su vrlo pogodna za zatvaranje i kontrolu međuprostora, odbijanje iznenadnog napada neprijateljevih tenkova, uništenje ukopanih pt-sredstava ili tenkova neprijatelja. Sem toga, lako se prenose i pod zaštitom vatre sopstvenih tenkova i uz korišćenje neravnina i rastinja na zemljištu mogu se lakše približiti cilju.

Tenkove napadača treba prisiliti da se razviju u borbeni poređak na što većem odstojanju. Ovo će biti moguće ako se u sastav oklopnih jedinica uključe ili ako im sadejstvuju jedinice protivtenkovskih raketa. Gledano u celini, protivtenkovske rakete efikasne su samo na manevarskom i ravničastom zemljištu i u uslovima dobre vidljivosti, tj. u uslovima kada i borbene mogućnosti oklopnih jedinica neprijatelja najpotpunije dolaze do izražaja. Prema tome, protivtenkovske rakete prema taktičko-tehničkim karakteristikama i mogućnostima služe kao dopuna tenkovima i drugim pt-sredstvima u borbi protiv masovnih tenkovskih napada ili protivnapada. Ovim se znatno povećava domet protivtenkovske vatre oklopnih jedinica. Zbog ovih osobina neke armije su ih uvele i u formaciju tenkovskih bataljona.

Pešadijsko protivtenkovsko naoružanje i protivtenkovske rakete uvek se mogu korisno upotrebiti u sastavu oklopnih jedinica. Tenk kao osnovno borbeno sredstvo oklopnih jedinica, pored znatnih prednosti, efikasan je u borbi sa tenkovima samo u određenim uslovima i situacijama. Iako oklopljen i dobro naoružan, pa čak i kada je znatno usavršen, on ipak nije univerzalno pt-sredstvo. Njegove slabosti u izvesnim uslovima i situacijama mogu biti više ili manje izražene. Preuzimajući na sebe neposrednu borbu sa neprijateljevim tenkovima, pešadijska protivtenkovska sredstva i protivtenkovske rakete omogućuju sopstvenim tenkovima primenu najpogodnijih oblika manevara i načina dejstva radi potpunijeg iskorištavanja slabosti u njegovom rasporedu i nanošenju udara u bok ili gde je više osetljiv i manje otporan.

Potpukovnik
Vujo VIDAČKOVIĆ

O NEKIM PROBLEMIMA I SPECIFIČNOSTIMA ORGANIZOVANJA PVO ARMIJE U POČETNOM PERIODU RATA

Organizovanje odbrane i zaštite armije KoV od izviđanja i napada iz vazduha uvek je predstavljalo jedan od najsloženijih zadataka protivvazdušne odbrane (PVO) jedinica KoV. U oružanim snagama manjih zemalja ovaj zadatak je obično prelazio okvire i mogućnosti PVO trupa, pa su se za odbranu armije redovno (u odbrambenim dejstvima) uključivala i borbena sredstva (jedinice) za PVO teritorije. Veliki broj jedinica i stalnih objekata u zoni armije zahteva jaču PVO od one koja se može ostvariti formacionim sredstvima armije. Stalni raskorak između potreba i mogućnosti PVO biće posebno izražen zbog povećanog broja, ubojne snage i raznih vrsta savremenih sredstava za napad iz vazduha, kao i zbog sve veće osetljivosti jedinica armije na ta dejstva. Taj raskorak naročito bi došao do izražaja u armijama oružanih snaga manjih zemalja, i to ako bi armija *organizovala i izvodila odbrambena dejstva u početnom periodu rata, a posebno ako bi rat otpočeo iznenadnom agresijom.*

Zadatak armija u tom periodu bio bi teži i složeniji nego u bilo kojoj drugoj situaciji. Zbog toga raste važnost svih mera borbenog obezbeđenja, a posebno značaj i uloga PVO. Preodolevanje prvim napadima iz vazduha u toku početnog perioda rata, jedan je od osnovnih preduslova za izvršenje zadatka koga dobija armija. To se može ostvariti (pored ostalih mera i postupaka) dobrom i pravovremeno organizovanom PVO armije. To ukazuje na činjenicu da je organizovanje PVO armije u početnom periodu rata (posebno u slučaju iznenadne agresije) posebno pitanje u teoriji i praksi i da ona (teorija i praksa) treba da daju odgovore na niz specifičnih pitanja iz te oblasti. U pravilima, udžbenicima, pa i časopisima, nema odgovora na niz specifičnih problema iz ovog područja PVO. Teorijska obrada PVO armije znatno zaostaje (i na području trupne i teritorijalne PVO) za njegovim praktičnim rešavanjem. Dok se praktičnom rešavanju ovog problema (organizovanju PVO) daje prioritetni značaj, dotle se u teoriji ne može naći kompleksna i jedinstvena obrada ovog područja PVO. Iako se PVO armije razmatra i obrađuje u pravilima i udžbenicima, nigde se posebno ne izdvaja i ne obrađuje organizovanje PVO armije u početnom periodu rata. Obično se PVO armije razmatra u uslovima izvođenja operacije: kad su snage i sredstva armije pravovremeno mobilisane i razvijene, odnosno kada armija izvodi odbrambenu operaciju u sledećem periodu rata, tj. kad operaciju izvodi u „normalnim” uslovima, ili

kako se to ponekad kaže, kad izvodi „klasičnu odbrambenu operaciju”.¹ Problemi PVO koji bi se nametali u slučaju iznenadne agresije (i napada iz vazduha) i postupci koji bi iz toga proistekli u početnom periodu rata, obrađuju se više kao specifičnosti, fragmentarno i najčešće se odnose samo na mere i postupke u okviru trupne PVO. Nedovoljno se obrađuju zadaci i angažovanje teritorijalne PVO.

Smatram, a iskustva iz obuke to i potvrđuju, da fragmentalna i nepotpuna obrada ovog specifičnog problema i zadatka PVO predstavlja nedostatak u teoriji savremene PVO. Nemoguće je sagledati načine i mogućnosti PVO armije, bez jedinstvenog angažovanja svih sredstava PVO na operacijskoj prostoriji i to od prvog znaka vazdušne opasnosti pa do završetka odbrambene operacije armije, odnosno do kraja početnog perioda rata².

Na neophodnost da se PVO armije, u početnom periodu rata, izučava i obrađuje kao jedinstveni problem i da je plansko angažovanje svih sredstava PVO u zoni armije ne samo celishodno već i nužno, ukazuje nekoliko značajnih činjenica (potvrđuju ih i iskustva iz proteklih ratova), kao i neki do sada ispoljeni nedostaci u obuci starešina:

a) Armija je najveća (stalna) jedinica KoV i najjača snaga u oružanoj sili većine manjih zemalja. Ona, načelno, u odbrani zadržava jedan važan strategijski pravac ili brani jedno vojište. Od njene sposobnosti da izvrši planirani zadatak u početnom periodu rata može zavistiti daljnji tok celokupnih ratnih dejstava. Zbog takve uloge ona postaje u početnom periodu rata (posebno u slučaju iznenadne agresije) najvažniji objekat za celokupnu PVO koja se nalazi na operacijskoj prostoriji. To potvrđuju iskustva iz drugog svetskog rata, a posebno agresija Izraela na arapske zemlje. Naime, sposobnost jedinica KoV da preodole udare iz vazduha u prvim danima rata, jednako je značajna kao i sposobnost da odbiju napade sa kopna (mora). Jedino kvalitetna PVO može obezbediti uspešno izvršavanje planiranih zadataka na kopnu i moru.

b) Armija svojom lokacijom i rasporedom (na teritoriji manjih zemalja njena lokacija i raspored obično zahvataju znatan deo državne teritorije) u početnom periodu rata, obezbeđuje jedinstveno angažovanje i jedinica teritorijalne PVO bez nekih većih izmena u osnovnim zadacima i planu angažovanja tih jedinica.

Da bi se mogla organizovati celishodna PVO u datoj situaciji, nužno je predhodno sagledati celovitost problematike PVO armije u početnom periodu rata i specifične okolnosti u kojima će se organizovati. A to znači sagledati: angažovanje i fizionomiju dejstva

¹ Termin „klasična odbrambena operacija” uzet je uslovno, u nedostatku povoljnijeg termina, a odnosi se na onu operaciju koja se izvodi u dubini ratišta i u sledećem periodu rata, te će se u tom smislu koristiti i u daljnjem tekstu.

² Dužina početnog perioda rata razlikuje se u raznim zemljama. Ipak, najčešće se susreću ocene da bi taj period, na manjim ratištima trajao 10—15 dana, a to vreme se manje-više poklapa sa prosečnim trajanjem odbrambene operacije armije.

sredstava za napad iz vazduha i okolnosti pod kojima će armija organizovati i izvoditi odbrambenu operaciju. Ne sagledavanje specifičnosti, često u obuci starešina dovodi do ozbiljnih propusta. Tako, na primer: a) problemi PVO u pripremnoj fazi operacije regulišu se na sličan način kao i u svakoj drugoj situaciji; b) povećane potrebe za PVO armije „rešavaju” se kroz pretpostavku da će te probleme rešiti teritorijalna PVO; c) PVO armije se razmatra isključivo kao problem koji se može rešiti samo upotrebom sredstava PVO, a primeni mera protivvazdušne zaštite (PVZ) pridaje se manji značaj, iako bi ove mere mogle i morale doći do izražaja baš u prvim danima rata i d) često se verovatna dejstva iz vazduha mere istim merilima, kao da će armiju napadati avijacijske snage koje se angažuju u sudarima najvećih oružanih sila itd.

Dakle, polazeći od navedenih okolnosti, u ovom članku će se izneti neka mišljenja o načinu i mogućnostima PVO armije u početnom periodu rata. Težište će biti na razmatranju problema i zadataka koji se pojavljuju u toku organizovanja odbrambene operacije u slučaju iznenadne argesije, dok će ostala problematika biti obrađivana u obimu potrebnom da se sagleda kontinuitet organizovanja PVO u toku cele operacije. Međutim, da bi se mogli dati makar i načelni odgovori na pitanje kako organizovati PVO armije u početnom periodu rata, potrebno je predhodno razmotriti i neke uslove koji će uticati na organizovanje PVO, a to su: karakteristike i fizionomija verovatnih dejstava iz vazduha u početnom periodu rata i uslovi pod kojima bi armija ogranizovala odbrambena dejstva u takvoj situaciji.

KARAKTERISTIKE VATRENIH DEJSTAVA IZ VAZDUHA U POČETNOM PERIODU RATA

Najverovatnije je da će agresor otpočeti rat iznenadnim napadom iz vazduha. Ova pretpostavka se zasniva na mogućnostima borbених sredstava kojima agresor raspolaže (raketno naoružanje nuklearna borbena sredstva, brojna i usavršena avijacija i dr.) i njihovih doktrinarnih stavova o načinu vođenja savremenog rata. Ali, iskustva pokazuju (napad Izraela na arapske zemlje) da je iznenadni napad iz vazduha moguć i u uslovima lokalnih ratova, koji bi se vodili samo konvencionalnim oružjem.

Cilj iznenadnog napada iz vazduha može biti sprečavanje i ometanje branioca da organizuje i vodi plansku odbranu, kako bi se u što kraćem vremenu stvorili što povoljniji uslovi za brzu realizaciju ciljeva zbog kojih je izvršena agresija. Znači, ti (opšti) ciljevi će predodređivati početak i fizionomiju dejstva iz vazduha kako u prvim časovima i danima agresije, tako i u toku celog početnog perioda rata. Isto tako na početak i fizionomiju dejstva iz vazduha uticaće ratni potencijal i mogućnosti agresora, značaj, veličina, lokacija i uloga ratišta (teritorije) branioca, kao i vrsta rata — lokalni ili opšte nuklearni itd.

Jedan od najvažnijih elemenata u verovatnim dejstvima agresora biće svakako — izbor momenta agresije (napad iz vazduha). Iako će branilac nastojati da prati pripreme agresora i da pravovremeno preduzima mere obezbeđenja (razvoj mirnodopskih jedinica, posebno jedinica PVO; mobilizaciju dela ili svih snaga drugog strategijskog ešelona itd.), agresor će ipak uvek imati prednost, jer će sam birati vreme i pravce napada. Zato će i napadač pratiti postupke branioca, i kad otkrije pripreme koje bi mogle otežati njegova dejstva (npr. pripreme branioca za mobilizaciju i razvoj snaga) nastojeće da ga osujeti u njihovoj realizaciji. Zato je najpogodnije iznenadno i snažno dejstvo iz vazduha.

Međutim, sagledaju li se opšti ciljevi koje bi agresor imao u početnom periodu rata, videće se da snažno dejstvo iz vazduha neće biti karakteristika samo prvih časova i dana rata, već i celog početnog ratnog perioda. Naime, prema nekim procenama najverovatnije je da će agresor težiti da u početnom periodu rata realizuje sledeće (opšte) ciljeve: uništi ili neutrališe snage prvog strategijskog (mirnodopskog) ešelona branioca, i to po mogućnosti dok još nije razvijen ili u toku razvoja;³ uništi ili neutrališe osnovne izvore zemlje za vođenje rata; spreči mobilizaciju i drugog strategijskog (mobilizacijskog) ešelona; spreči i dezorganizuje prelaz zemlje na ratni kolosek; i zauzme određene delove teritorije branioca radi daljih ofanzivnih i defanzivnih dejstava. Iako bi ostvarivanje ovih ciljeva zavisilo i od niza drugih uslova, vidljivo je da će baš dejstva iz vazduha u njihovoj realizaciji imati značajnu (a u prvim časovima i danima agresije i najvažniju) ulogu, jer će osnovna težnja agresora biti da u što kraćem vremenu postigne što veće efekte istovremenim tučenjem iz vazduha niza objekata — jedinica na celoj teritoriji branioca.

Međutim, kako je rečeno, fizionomija dejstva iz vazduha zavisice i od toga da li je u pitanju agresija lokalnog karaktera (uz upotrebu samo konvencionalnih oružja), ili je u pitanju opšti nuklearni rat. Ipak će u okviru ovih uslova postojati određene specifičnosti u postupcima i mogućnostima agresora pri izvođenju agresije izvan teritorije centralnih ratišta.⁵

U slučaju opšteg (nuklearnog) rata, u dejstvima iz vazduha učestvovala bi raketne i avijacijske jedinice na osnovu prethodne podele ciljeva (objekata) između avijacije i raketa. Raketama će se prvenstveno tući veći i stacionarni objekti, a avijacijom manji i prvenstveno pokretni objekti. Međutim, upotreba avijacije i raketa neće biti jednaka na manjim kao i na centralnim ratištima, jer će npr., sve zadatke koje bi imala avijacija u početku rata, na manjim ratištima skoro isključivo izvršiti samo taktička i to uglavnom lo-

³ Ovo bi na manjim ratištima verovatno bili prvi („A“) ešloni armija, u zahvatu jednog vojišta.

⁴ Ova dejstva bi, verovatno zahvatila tučenje drugih („B“) ešelona armija.

⁵ Pod pojmom i terminom centralna ratišta misli se na ona ratišta (prostorije) na kojima bi se sudarale najjače snage glavnih protivnika u eventualnom svetskom ratu.

vačko-bombarderska avijacija.⁶ I upotreba raketa će verovatno biti drugačija, jer je realno očekivati da će agresor, na pomoćnim ratištima, raspolagati sa manje raketa većeg dometa i da će većinu raketnog naoružanja činiti (bar za prvo vreme) rakete taktičke, a ređe i operativno-strategijske namene. Ako se prihvati ovakva pretpostavka, onda je normalno očekivati da će avijacija imati (naročito u okviru prvog i sledećih nuklearnih udara) najvažniju ulogu u dejstvima iz vazduha na manjim ratištima i da će u prvim časovima i danima rata biti prvenstveno angažovana na tučenje onih objekata čijim se neutralisanjem i tučenjem najbrže ostvaruju opšti ciljevi agresora.

U lokalnim ratovima avijacija bi morala preuzeti sve zadatke dejstva iz vazduha u sklopu realizacije opštih ciljeva agresora (koji bi bili znatno ograničeniji nego u opštem ratu), naravno ukoliko se rat ne bi ubrzo pretvorio (prerastao) u svetski — nuklearni rat.

U oba slučaja pri dejstvima iz vazduha na manjim ratištima, taktička avijacija bi imala najvažniju ulogu, ali bi istovremeno morala izvršavati i one zadatke (strategijske) za koje ona u principu nije uvek namenjena. Znači, da bi znatne snage ove avijacije u početnom periodu rata bile angažovane izvan uobičajenih dejstava u „klasičnoj” podršci KoV. Ovakva dejstva predodređivala bi fizionomiju i obim angažovanja avijacije u početnom periodu rata, što će zahtevati i odgovarajuće postupke u organizovanju PVO u tom periodu.

Naime, za razliku od fizionomije dejstva u podršci klasičnih ofanzivnih dejstava KoV⁷ dejstva avijacije u početnom periodu rata mogla bi se podeliti u dve osnovne faze:

a) Na fazu početnih dejstava — koja bi vremenski obuhvatala ona dejstva koja bi otpočela prvim vazдушnim (i nuklearnim) udarom i trajala do delimičnog izvršenja zadatka avijacije koja realizuje strategijske (opšte) ciljeve početnog perioda rata, i koja bi se karakterisala udarima po celoj dubini ratišta branioca ili bar po najvažnijim objektima, i jedinicama na teritoriji.

⁶ Poznato je da se na centralnim ratištima za dejstva po objektima u dubinu protivnika, angažuje strategijska avijacija i operativno-strategijske rakete.

Agresor na manjim ratištima neće imati uslove ni sredstava za takvu podelu, te će i strategijske i ostale zadatke izvršavati obično ista sredstva, tj. taktička avijacija i rakete taktičko-operativne nameće.

⁷ Prema ustaljenim teorijskim načelima, taktička avijacija u podršci združenih snaga KoV u napadu ima sledeće zadatke:

a) borba za prevlast u vazduhu u *zahvatu zone dejstva KoV — RM*, za čije izvršenje se angažuje u početku oko 45%, a u toku izvođenja operacije oko 30% borbene avijacije i oko 40% svih nuklearnih avio-bombi (NAB) dodeljenih za tu operaciju;

b) posredna podrška (ili — izolacija bojišta) — koja se vrši na dubinama većim od 150 km od linije fronta i za koju se angažuje u početku 20—30% (a kasnije 30—40%) sve borbene avijacije i 20—30% NAB;

c) neposredna (bliska) podrška — koja se vrši na dubinama do 150 km od linije fronta i za koju se u početku angažuje 10—15% avijacije (a kasnije i 20—30%) i 10—15% NAB.

Ovakva podela zadataka i angažovanje avijacije, ukazuju na fizionomiju njene upotrebe na ratištu.

Ova faza bi verovatno trajala od nekoliko časova do nekoliko dana i najverovatnije bi zahvatala ceo period trajanja mobilizacije i razvoja snaga branioca (bar na jednom, glavnom, vojištu). U ovoj fazi težište dejstva bi bilo na tučenju objekata strategijsko-operativnog značaja, i to: raketno-nuklearnih sredstava (ako branilac njima raspolaze), aerodroma (aviona) i instalacija na njima, jedinica PAR i VOJIN, važnih saobraćajnih čvorišta i komunikacija, političkih, ekonomskih i energetske centara — objekata, snaga „A” ešelona (prvo u garnizonima ili rejonima mirnodopske lokacije, potom u pokretu i na položajima), zatim mobilizacijskih zborišta i jedinica u razvoju.

Svakako da bi agresor težio da najveći efekat dejstva iz vazduha postigne prvim (i sledećim) vazдушnim (nuklearnim) napadom, ali velik broj ciljeva koje bi trebalo istovremeno napasti ne bi to obezbeđivao. Zato će i početni udar i dalja dejstva avijacije u ovoj fazi sve više biti usmereni na tučenje baš onih objekata čijim se uništavanjem ili neutralisanjem mogu istovremeno postići višestruki rezultati: moralni efekti, lišavanje KoV branioca podrške sopstvene avijacije, dezorganizovanje prelaza zemlje na ratno stanje, sprečavanje brze mobilizacije i organizovanog razvoja snaga branioca u dubini određenog vojišta, itd. Objekti, čijim bi se tučenjem, posebno u daljnjim dejstvima, obezbeđivali ovakvi rezultati verovatno bi bili: aerodromi i avijacija na njima, naseljena mesta kroz koja prolaze važne komunikacije, važni objekti na komunikacijama (mostovi, teške deonice puteva i sl.) i jedinice na njima, zatim mobilizacijski rejoni, skladišta itd. Za izvršenje planiranih zadataka u ovoj fazi, sigurno bi bio angažovan najveći broj LBA (do 90%) i najveći broj NAB predviđenih za upotrebu u početnom periodu rata.

Uporedo sa dejstvom avijacije po navedenim objektima u operativno-strategijskoj dubini, jedan deo lovačko-bombarderske avijacije (manjeg radijusa) i avijacija iz sastava jedinica KoV, kao i deo raketa taktičke namene dejstvovali bi istovremeno po objektima i jedinicama u taktičkoj dubini (ispred snaga KoV u napadu).

Ovakva fizionomija dejstva iz vazduha omogućila bi agresoru da i sa relativno manjim avio-snagama istovremeno (maksimalno) izvršava (opšte) zadatke u operativno-strategijskoj dubini i da kroz ometanje mobilizacije i razvoja snaga branioca posredno vrši i deo zadataka „klasične” podrške snaga u taktičkoj dubini i olakša dejstvo (nastupanje) svoje KoV u prvim časovima agresije.

b) Na fazu „klasične” podrške KoV (RM) — koja bi otpočela nakon izvršenja dela opštih zadataka avijacije u operativno-strategijskoj dubini ratišta, odnosno, nakon što branilac preodoli posledice prvog (i sledećeg) vazdušnog napada, razvije veći deo snaga armije i kad ona počne da pruža sistematsku i organizovanu odbranu jedinicama KoV agresora. I u ovoj fazi deo avijacije treba da i dalje nastavi sa dejstvima operativno-strategijskog karaktera, s tim da težište dejstva bude na održavanju prevlasti u zoni planiranih dejstava njegovog KoV (RM), tj. na dejstvima u zahvatu (na dubini) određenog (najvažnijeg) vojišta.

Iz ovih nekoliko načelno i uprošćeno iznetih mogućnosti dejstva avijacije agresora u početnom periodu rata moglo bi se zaključiti da će težište dejstva avijacije prvog dana rata (i naredna 2—3) biti na tučenju onih objekata čijim se rušenjem ili neutralisanjem istovremeno doprinosi i postizanju opštih ciljeva tog perioda rata i uspešnijem dejstvu (nastupanja) jedinica KoV. To su, uglavnom, objekti stacionarnog karaktera (čijim se tučenjem ometa i otežava mobilizacija i razvoj snaga armije i sprečava organizovanje odbrane branioca) i jedinice KoV branioca koje organizuju odbranu i snage za podršku (vazдушnu) odbrane. U sledećim danima početnog perioda rata (u toku izvođenja odbrambene operacije) ta će dejstva sve više dobijati fizionomiju „klasične” podrške KoV.

USLOVI POD KOJIMA ĆE ARMIJA ORGANIZOVATI I IZVODITI ODBRAMBENU OPERACIJU

Ne ulazeći u obimnu i složenu problematiku pred kojom će se naći armija u ovakvoj situaciji, nužno je sagledati bar one radnje i postupke u kojima će dejstvo avijacije predstavljati posebne teškoće za jedinice i na koje, sa stanovišta PVO, treba obratiti posebnu pažnju. Te radnje su u pripremi — organizaciji odbrane: a) razvoj prvog, i b) mobilizacija i razvoj drugog ešelona; a u toku izvođenja odbrane: a) odbrana prvog i drugog ešelona u toku borbe i b) odbrana jedinica koja će voditi borbu sa vazдушnim desantima neprijatelja.

a) Razvoj prvog ešelona obuhvata izlazak jedinica iz mirnodopskih garnizona u predviđene rejone ili neposredno na položaje za odbranu. Iako se uvek nastoji da se obezbedi što „bezbolnije” izvođenje jedinica iz mirnodopskih garnizona realno je očekivati da dejstva iz vazduha mogu ozbiljno poremetiti izvršenje ovog zadatka. Naročito će biti kritične sledeće radnje: izlazak iz mirnodopskih kasarni-logora i „savlađivanje” gradskih saobraćajnica (raskrsnica, mostova i sl.) i pokret jedinica do predviđenih rejona (položaja) u toku koga će verovatno biti tučeni i objekti na komunikacijama i jedinice na njima.

b) Mobilizacija i razvoj drugog ešelona predstavljaće najkritičniju radnju u pripremi operacije. Izvlačenje sredstava i pristizanje obveznika na mobilizacijska zborišta biće u istim uslovima kao i pri izvođenju prvog ešelona. Složen proces mobilizacije i formiranja jedinica u uslovima dejstva iz vazduha bio bi još složeniji i verovatno nešto duži. Uništenje ili oštećenje komunikacija i saobraćajnog parka otežalo bi pristizanje sredstava, ljudstva i opreme i uticalo na tok formiranja jedinica i njihovu osposobljenost za borbu. Međutim, jednako težak bio bi i razvoj jedinica. Pored posledica koje bi jedinice trpele u rejonima mobilizacije, one će biti tučene i u toku kretanja.

Znači, armija bi najosetljiviji deo organizovanja odbrane izvodila pod stalnim (direktnim ili indirektnim) udarima iz vazduha. Ceo proces će se obavljati na znatno većem delu teritorije, nego u

„normalnim“ uslovima organizovanja odbrane. Borba će se istovremeno voditi na graničnom frontu (istureni delovi prvog ešelona) i vršiti mobilizacija i razvoj snaga.

Da bi armija preodolela ovu najkritičniju fazu i da bi mogla što pre i što uspešnije da organizuje odbranu i izvrši svoj zadatak u ovom najkritičnijem periodu, ona mora biti što jače branjena od napada iz vazduha, a mere protivvazdušne zaštite moraju biti sastavni deo svih predviđenih postupaka.

Međutim, preodolevanjem ove faze i konačnim formiranjem porotka za odbranu ne prestaju svi „vanredni“ problemi pred kojima će se naći armija u početnom periodu rata. Jasno je da se samo udarima iz vazduha neće moći slomiti otpor branioca i za kratko vreme (istovremenim napadom iz vazduha i nastupanjem oklopnih i motomehanizovanih jedinica na kopnu) postići planirani ciljevi, ali će agresor sada težište dejstva preneti na slamanje braniočevih snaga KoV (koje će mu pružati sve jači otpor i postepeno i same prelaziti u aktivna dejstva), pri čemu će podrška avijacije dobijati sve značajniju ulogu. Agresor će težiti da početni period rata što pre reši u svoju korist. Znači, i u toku izvođenja operacije treba očekivati jaka dejstva iz vazduha, i to više usmerena na jedinice i njihova borbena sredstva. Zato će u toku izvođenja operacije, sa stanovišta PVO, naročito biti važno da se obezbedi:

a) odbrana i zaštita prvog ešelona i to oklopnih, artiljerijskih, raketnih jedinica, kao i važnih objekata na komunikacijama u zahvatu dejstva ovih jedinica;

b) odbrana snaga drugog ešelona, naročito za vreme njihovog angažovanja u protivudaru, i

c) odbrana jedinica angažovanih u borbi sa (većim) vazдушnim desantima neprijatelja.

Uslovi pod kojima bi armija organizovala i izvodila odbrambena dejstva u početnom periodu rata, kao i radnje koje bi obavljala (posebno u prvoj fazi dejstva neprijateljeve avijacije), mislim da nedvojbeno ukazuju da je to jedinstven proces, kao i u svakoj drugoj operaciji, ili složeniji i teži, o čemu je neophodno voditi računa pri organizovanju njene protivvazdušne odbrane.

ZAHTEVI, ZADACI I MOGUĆNOSTI PVO ARMIJE U POČETNOM PERIODU RATA

Prethodna razmatranja su bila neophodna da bi se došlo do realnijih zaključaka o potrebama i mogućnostima PVO armije i o tome kako prići njihovom rešavanju. Zahtevi koji se postavljaju pred PVO armije u početnom periodu rata:

— PVO mora biti organizovana tako da predstavlja jedinstvenu celinu (mere i postupaka) od početka do kraja operacije;

— da se organizacijom obezbedi armiji maksimalna odbrana i zaštita od dejstva iz vazduha (naročito u periodu organizovanja odbrane — mobilizacije i razvoja snaga), i odbrana najvažnijih jedinica u toku izvođenja odbrane.

Da bi se to postiglo, armija mora biti branjena odgovarajućim sredstvima PVO, koja će omogućiti istovremenu odbranu prvog i drugog ešelona u obe faze operacije i to od neposrednog napada na pojedinačne objekte (sa malih visina) i odbranu vazdušnog prostora od masovnih naleta, naročito od aviona — nosača NAB. A to znači da treba obezbediti uslove i mogućnost za što uspešniju primenu sva tri elementa PVO:

— pravovremeno osmatranje — otkrivanje neprijateljeve avijacije i blagovremenu najavu vazdušne opasnosti jedinicama i davanje potrebnih podataka borbenih sredstava PVO,

— najbolju upotrebu jedinica PVO i što sigurniju borbu sa neprijateljevom avijacijom i to na svim visinama njenog leta i na svim dubinama operacijske prostorije armije, i u uslovima vrlo jakog elektronskog ometanja od strane neprijatelja, i

— pravovremeno preduzimanje mera PVZ radi obmane neprijateljeve avijacije i umanjivanja i likvidiranja posledica njenog dejstva.

Za realizovanje ovako obimnih i složenih zadataka bilo bi ceishodno da armija raspolaže sopstvenim sredstvima i sistemom PVO, čijim bi aktiviranjem (još u toku mira) mogla u potpunosti da obezbedi odbranu svojih jedinica u svakoj situaciji i svakoj fazi operacije. Međutim, poznato je da ni u oružanim snagama velikih sila armija ne raspolaže takvim sredstvima u potrebnom broju, naročito ako odbrambenu operaciju izvodi na sopstvenoj teritoriji. Armije manjih zemalja još manje mogu računati na to da raspolažu sa dovoljno takvih sredstava (npr. samostalnim sistemom VOJ, sopstvenom lovačkom avijacijom, većim brojem PA raketa i sl.). Zato će i u ovom slučaju doći do još većeg raskoraka između već pomenutih potreba za PVO i mogućnosti za njenu uspešnu realizaciju samo sredstvima PVO armije.

U početnom periodu rata ovaj problem će biti posebno akutan, jer će se dejstva neprijateljeve avijacije odvijati na većem prostoru nego u drugim slučajevima, napadi će biti češći i jači, a prvim udarom iz vazduha (po aerodromima, elementima VOJIN, jedinicama PAR) biće u znatnoj meri poremećen i postojeći sistem PVO.

Polazeći od istaknutih činjenica i važnosti koju bi armija imala na manjem ratištu, jasno je da se njena PVO ne može zasnivati samo na upotrebi formacijskih sredstava, već da se (uz maksimalnu primenu svih mera PVZ) u njenoj odbrani moraju posebno angažovati i ostala sredstva PVO koja se nalaze na operacijskoj prostoriji, a to znači sredstva i jedinice PVO namenjeni za odbranu teritorije.

Naime, poznato je da armija u svom sastavu ima određena sredstva PVO kojima treba da izrazi težište PVO u toku operacije, ili da brani najvažnije objekte, odnosno ojača najvažnije jedinice. Ova sredstva PVO (obično PAA i PAR) nisu dovoljna da sama „prekriju” zonu dejstva armije. Zato ovu ulogu, ulogu — odbrane vazdušnog prostora nad odgovarajućom teritorijom (ili delom teritorije) u zoni armije, po mogućnosti, preuzimaju združene jedinice PVO, koje pored PAA i PAR raspolažu još i lovačkom avijacijom i razvijenim sistemom VOJIN.

Zadaci i organizacija PVO jedinica koje su namenjene za odbranu teritorije u početnom periodu rata, u osnovi će bazirati na odbrani najvažnijih objekata i zona na toj teritoriji, a samo izuzetno će se ove jedinice odmah angažovati i u neposrednoj PVO jedinica armije. Ovo je zbog toga što je teško predvideti sve varijante budućih dejstava, što svaka organizacija mora imati neku početnu osnovu, i što izvršavanjem svojih osnovnih zadataka u odbrani teritorije ove jedinice mogu ujedno braniti i jedinice armije koje se nalaze na toj teritoriji. Tako će, i u slučaju iznenadnog napada iz vazduha, one najčešće izvršavati zadatke u odbrani vazdušnog prostora na pojedinim pravcima ili u odbrani pojedinih važnijih objekata, a time ujedno braniti i jedinice armije koje se u toku mobilizacije i razvoja nađu u zahvatu njihovih zona dejstava. Zato se smatra da dejstva ovih jedinica mogu da čine osnovu na koju treba da se „naslanja” PVO armije u pripremnom periodu operacije.

Mislim da u ovom slučaju to nikako ne može biti dovoljno. Jer, ako se u datim uslovima želi postići što kvalitetnija PVO armije (pa bila ona posredna ili neposredna), neophodno je za taj zadatak angažovati veći broj jedinica PVO. A to znači i konkretnije sagledati i precizirati posebne zadatke svih jedinica PVO u organizovanju odbrane armije. Na osnovu jedinstvenog plana PVO, za sve jedinice na operacijskoj prostoriji treba razraditi i odrediti odgovarajuće mere i postupke za ceo period operacije armije. Zadaci i postupci bi proizlazili kako iz već izložene fizionomije dejstva neprijateljeve avijacije i mogućnosti pojedinih sredstava PVO, tako i iz važnosti da se što jače obezbedi armija od dejstva iz vazduha, posebno u periodu mobilizacije i razvoju snaga. Polazeći: a) od mogućnosti sredstava PVO armije i b) mogućnosti da se u izvesnoj meri zadaci i postupci jedinica za PVO teorije prilagode potrebama za PVO armije u ovakvoj izuzetnoj situaciji, mislim da bi, u osnovi, podela zadataka mogla biti sledeća:

a) Jedinice za PVO pod komandom armije — morale bi od početka dejstava biti upotrebljene prvenstveno za odbranu snaga i sredstava prvog ešelona. Ovo zbog toga što broj ovih sredstava ne dozvoljava njihovo angažovanje za odbranu šire prostorije ili vazdušnog prostora nad većim delom zone armije i što je većina ovih sredstava namenjena za borbu sa avionima koji nisko lete. Težište odbrane armijskih sredstava PVO treba da bude odbrana prvog ešelona. Ovo i zbog toga što će se jedinice ovog ešelona (u toku razvoja i posedanja položaja) često nalaziti izvan zone efikasne odbrane većeg dela sredstava PVO raspoređenih za odbranu teritorije (npr. PAR i PAA). Znači, da će sva sredstva PVO armije biti uglavnom angažovana za odbranu prvog ešelona, dok drugi (i eventualno treći) ešelon neće moći da se brani formacijskim sredstvima armije.

b) Jedinice za PVO teritorije — moraju svojim dejstvima da nadoknade ograničenost borbenih sredstava PVO armije i da na sebe „preuzmu” zadatak odbrane drugog ešelona u toku mobilizacije i razvoja. Pored toga, ove jedinice će voditi borbu sa svim avio-snogama koje, bilo da su usmerene na jedinice armije ili objekte na teritoriji, lete na srednjim i velikim visinama.

Detaljnija podela zadataka (raspored, grupisanje, odbrana pojedinih objekata, pravaca itd.) proistekla bi iz procene kako fizionomije i načina dejstava iz vazduha u prvom udaru i celom početnom periodu rata, tako i iz verovatnih opštih mogućnosti agresora. Jer, ni agresor (koji napada na manjim ratištima) neće moći da tuče sve željene objekte, ili ne uvek jednakim intenzitetom, pošto će i njegove mogućnosti biti relativno ograničene. Naime, ako se kao jedan primer uzme mogućnost da bi agresor (naročito u lokalnom ratu) u prvim danima rata za dejstva iz vazduha (po teritoriji i po jedinicama) na jednom vojištu (branioca), mogao angažovati do 200 aviona LBA i do 50 izviđačkih aviona (IA) dnevno, i uzme li se u obzir prosečan broj mogućih avio-poleta dnevno (2—3), izlazi da bi se nad vojištem branioca moglo svakog dana naći do 600 aviona LBA i oko 100 aviona IA. Iako je ova cifra imponantna, posebno ako bi avijacija upotrebljavala uglavnom N b/s, ipak se može zaključiti da bi tim snagama bilo moguće tući samo ograničeni broj objekata, posebno ako bi se upotrebljavala isključivo klasična ubojna sredstva. Pri napadu klasičnim ubojnim sredstvima na jedinice KoV, a za stepen neutralisanja oko 30%, potrebno je angažovati: za tučenje artiljerijskog diviziona (bataljona) na maršu 12—16 lovaca-bombardera, za tučenje oklopnog bataljona 34—36 aviona; za isti procenat neutralisanja jedinica na položajima potrebno je na tenkovsku četvu izvršiti napad sa 6—8 aviona, na bataljonski čvor odbrane sa 13 aviona, i na komandno mesto (veličine 200 x 300 m) sa 12 aviona i sa 24 fugasne bombe od po 500 kg. S obzirom na broj stalnih objekata na prostorijski na kojoj će armija organizovati i izvoditi operaciju, kao i broj i poredak njenih jedinica, jasno je da ne mogu biti napadnuti svi ciljevi, i da oni najvažniji ne mogu biti stalno napadani. Zbog toga i postoje pojedina teorijska načela prema kojima se predviđa da se pojedini ciljevi napadaju u određenim vremenskim intervalima, kao na primer — grupe KoV jedanput dnevno, saobraćajni čvorovi 2—4 puta za 7 dana, skladišta jedanput za 7 dana itd.⁸ Iz ovakvih okolnosti i konkretne situacije na operacijskoj prostorijski treba da proistekne zaključak o konkretnim (i najvažnijim) objektima, prostorijski i pravcima koje u datoj situaciji treba da brane jedinice PVO armije, a koje jedinice teritorijalne PVO.

PVO U TOKU PRIPREME OPERACIJE

Organizovanje PVO pri odbrani i zaštiti armije od napada iz vazduha obuhvata tri poznata elementa: vazdušno osmatranje i javljanje (VOJ), upotrebu jedinica (sredstava) PVO za borbu sa ciljevima u vazduhu i mere PVZ.

⁸ Svakako da bi efekat dejstva prilikom napada sa NAB bio znatno veći (prema nekim američkim podacima dejstvo jedne NAB od 10 KT pri rušenju železnog mosta jednako je efektu dejstva 13 aviona LBA sa klasičnim bombama), ali je pitanje da li će agresor imati dovoljno NAB za tučenje svih objekata, to će ipak najveći deo avijacije napade vršiti klasičnim ubojnim sredstvima, posebno po trupnim objektima.

a) Organizacija VOJ armije — vrši se njenim sopstvenim sredstvima, ili se oslanja (što je redovan slučaj u manjim armijama) na organizaciju VOJIN teritorije. S obzirom na važnost pravovremenog obaveštavanja, a posebno u slučaju iznenadne agresije (napada iz vazduha), organizaciji VOJ treba posvetiti posebnu pažnju. Treba omogućiti kontrolu svih prilaza državnoj teritoriji, a za potrebe armije i posebnu kontrolu pojedinih pravaca koje bi avijacija najčešće koristila pri doletu na malim visinama. Da bi se osiguralo pravovremeno obaveštavanje jedinica armije o naletu neprijateljeve avijacije potrebno je da postoji razvijen sistem veza (prvenstveno radio-relejnih) od centra VOJIN na toj teritoriji pa do mirnodopskih garnizona, odnosno do određenih punktova na teritoriji, na koje bi se jedinica armije mogla „osloniti“ (povezati) i stalno pratiti podatke o situaciji u vazduhu. Ovakvi punktovi bi morali postojati i na pravcima razvoja (pokreta jedinica prvog i drugog ešelona) armije. Na ovakav ili neki drugi način moralo bi se obezbediti stalno obaveštavanje „usmerenim“ vezama, jer KT veze neće moći zadovoljiti, koliko zbog tehničkih teškoća pri održavanju veze u pokretu, toliko i zbog verovatnog ometanja od strane neprijatelja.

Ipak, sve ovo neće zadovoljiti neposredne potrebe jedinica armije pri otkrivanju aviona koji nisko lete, a niti će VOJIN uvek moći da uspešno kontroliše sve zone teritorije i na svim visinama. Zato je celishodno da se preciziraju zadaci i upotreba trupnih radarskih sredstava i organa za vizuelno osmatranje. Ceo sistem treba povezivati odgovarajućim vezama i osposobiti ga da, pored obaveštavanja svojih jedinica, prenosi podatke o svojim osmatranjima centru VOJIN i (posebno) operativnom centru PVO armije. U slučaju prekida rada centra VOJIN, centar PVO armije treba da preuzme njegovu ulogu u obaveštavanju jedinica. Međutim, sva ova sredstva i organizacija neće moći zadovoljiti neposredne potrebe svih nižih jedinica, ako one same nemaju sopstveni sistem osmatranja i javljanja (i uzbunjivanja), koji će stalno pratiti situaciju u vazдушnom prostoru nad jedinicama.

b) Upotreba jedinica PVO — za borbu sa neprijateljevom avijacijom u ovoj fazi operacije rezultiraće iz potrebe da se odbrane jedinice prvog ešelona u toku razvoja i borbe, kao i jedinice drugog ešelona u toku mobilizacije i razvoja. To će, kako je već rečeno, i predodređivati zadatke i upotrebu jedinica — sredstava za PVO i armije i teritorije.

Armijske jedinice za PVO moraće se najpre razviti sa jedinicama „A“ ešelona (što će biti normalan slučaj) i to sa zadatkom odbrane važnih objekata na komunikacijama i prostorijama preko kojih će se vršiti pokreti i razvoj prvog ešelona. Međutim, važnu ulogu u ovoj fazi imaju i jedinice PAA u sistemu nižih jedinica, čiji će zadatak biti: a) odbrana jedinice u toku izlaska iz mesta mirnodopske lokacije, i b) odbrana jedinice u toku pokreta do predviđenih položaja, na položaju, i u toku borbe.

To znači da bi armijske jedinice za PVO, prvog dana bile angažovane sa težištem na odbrani važnih objekata na zemljištu koje

će neposredno koristiti jedinice prvog ešelona u razvoju, a drugog i sledećih dana sa težištem na odbrani jedinica i njihovih borbenih sredstava u toku pokreta i borbe.

Jedinice za PVO teritorije treba da imaju predviđenu posebnu varijantu dejstava da pored opštih, izvršavaju i posebne zadatke za potrebe PVO armije ili njenih delova.

Lovačka avijacija bi zbog svojih manevarskih sposobnosti i relativno velikog radijusa imala vrlo značajnu ulogu u odbrani jedinica armije. Ona bi te zadatke izvršavala u okviru redovnog presretanja i dejstva po neprijateljevoj avijaciji. Međutim, ukoliko ovaj način dejstva ne bi zadovoljio potrebe PVO armije u nekim kritičkim fazama (u toku razvoja jedinica i prelaza preko važnih komunikacijskih čvorišta ili objekata), ili nad nekim prostorijama za mobilizaciju snaga armije, trebalo bi predvideti posebne postupke, kao što su patroliranje i dežurstvo u vazduhu nad tim prostorijama.

Međutim, s obzirom na masovnost, pa i intenzitet dejstva neprijateljeve avijacije, lovačka avijacija verovatno neće moći da „pokrije” sve pravce (zone, prostorije) i na svim visinama gde bi to bilo potrebno. Zato bi bilo celishodno (bar u prvim časovima rata) angažovati i jedan deo LBA za lovačke zadatke. Svojim dejstvima protiv izviđačkih aviona ili protiv avijacije slabijih letaćkih performansi, ona bi mogla doprineti opštem uspehu PVO, i izbegla bi se mogućnost da bude tučena na aerodromima (kakav je slučaj poznat iz nedavne agresije Izraela na arapske zemlje).

Protivavionske raketne jedinice — morale bi biti osposobljene da pored svojih redovnih zadataka, primenom odgovarajućeg manevra (makar i delom jedinica i posle prvog vazdušnog napada) prenose težište svoje odbrane na PVO onih prostorija ili rejona koji će biti od vitalnog značaja za uspešnu mobilizaciju ili razvoj jedinica armije.

Protivavionske artiljerijske jedinice — trebalo bi prvenstveno raspoređivati za odbranu saobraćajnih objekata na pravcima razvoja jedinica armije, kakav bi raspored u osnovi zadovoljavao i opšte potrebe u okviru PVO teritorije.

c) Mere PVZ u prvaj i narednoj fazi rata treba da budu najmasovnija komponenta PVO. Treba biti načisto da nema zemlje ni armije koja je u stanju da samo upotrebom borbenih sredstava PVO, ma na koji način, obezbedi sigurnu odbranu od napada i izviđanja iz vazduha. Zato se merama PVZ pridaje sve veći značaj u svim vidovima i periodima ratnih dejstava.

Primena mera PVZ imaće posebno velik značaj baš u ovoj fazi operacije. Zato merama PVZ treba pokloniti punu pažnju i primenjivati ih sa najvećom odgovornošću. To znači da treba voditi računa o mestima lokacije jedinica, o pravcima i vremenu njihovih pokreta, pa makar to ponekad išlo i na račun brzine izvršavanja pojedinih zadataka. Zadatak koji je izvršen „brzo” i pri tom jedinica otkrivena i napadnuta iz vazduha, loše je izvršen zadatak.

Iako organizovanje PVO u toku izvođenja operacije ima niz specifičnosti, izneće se samo neki najbitniji momenti za pojedine elemente PVO u ovoj fazi, o kojima treba voditi računa u toku daljnje organizacije PVO armije.

U okviru VOJ problem osmatranja i najave aviona koji nisko lete biće aktuelan u ovoj fazi operacije. Značajnu ulogu u rešavanju ovog problema mogu imati jedinice koje će dejstvovati u pozadini neprijatelja i koje bi bile u stanju (zbog svog rasporeda i „istaknutosti” u odnosu na baziranje neprijateljeve avijacije) da na vreme najave nalete avijacije koja nisko leti. Tu mogućnost treba iskoristiti i tehnički opremiti ove jedinice da podatke osmatranja mogu javiti centru PVO armije, ili centru PVO neke niže jedinice.

U okviru borbe sa neprijateljevom avijacijom težište upotrebe sredstava PVO armije preći će na neposrednu odbranu jedinica na težištu odbrane i to prvenstveno oklopnih i protivoklopnih jedinica, kao i jedinica koje vode borbu sa neprijateljevim vazдушnim desantima. Ovaj zadatak će imati uglavnom laka PAA, dok će srednja PAA i dalje nastaviti sa odbranom izvesnih saobraćajnih čvorišta ili objekata u dubini poretka armije. Protivavionske rakete će preneti svoje težište sa PVO prostorija na PVO snaga prvog ešelona na težištu poretka armije, prenoseći ih potom na PVO drugog ešelona.

Međutim, upotreba samo armijskih sredstava za PVO neće ni u ovoj fazi uvek obezbeđivati potrebnu PVO armije, niti će biti dovoljna odbrana koju će izvoditi teritorijalne jedinice za PVO. Zato će u pojedinim „kritičnim fazama PVO” (pri upotrebi drugog ešelona za protivudar, ili u borbi sa jačim vazдушnim desantima itd.) lovačka avijacija morati da preuzme deo zadataka u neposrednoj odbrani jedinica armije bilo patroliranjem, dežuranjem u vazduhu i sl.

U ovoj fazi će verovatno dolaziti do jačih dejstava u okviru ofanzivne komponente PVO. Iako bi dejstva po neprijateljevim aerodromima, raketnim bazama i sl. nastupila što je moguće pre, njihov intenzitet bi zavisio od niza okolnosti (stanja avijacije posle prvog vazdušnog napada, raspolaganja raketnim naoružanjem, angažovanje saveznika itd.). Međutim, u toku izvođenja operacije i nakon određenih uspeha u osvajanju teritorije branioca, napadač bi verovatno vršio prebaziranje dela avijacije kada bi braničeve jedinice u pozadini neprijatelja mogle da napadima po aerodromima, bazama za snabdevanje i transportu postignu značajne uspehe.⁹

U okviru mera PVZ, pored redovnih mera zaštite od napada iz vazduha, primena mera operativnog maskiranja u ovoj fazi bi mo-

⁹ To potvrđuju iskustva iz Vijetnama, gde je uništen znatan broj američkih aviona dejstvom po njihovim aerodromima. To potvrđuju iskustva iz NOR: 1. krajiška brigada je 1943. godine na aerodromu u Rajlovcu uništila 30 neprijateljevih aviona i 5 oštetila, a 11. srpska brigada 1944. godine na aerodromu kod Leskovca uništila 7 aviona, 32 kamiona i zapalila pola miliona tona benzina.

gla doći do sve šire planske primene. Primenom ovih mera mogao bi se obmanuti neprijatelj u daljnjoj dislokaciji i manevru naših jedinica (u čemu bi jedinice PVO imale određene zadatke, kao: lažni rasporedi i grupisanje i sl.) i na taj način razvlačiti njegove avio-snage i smanjiti „pritisak” na pojedine jedinice i objekte u poretku armije.

S obzirom na nizak let avijacije i sve veće angažovanje helikoptera u ovoj fazi operacije, upotreba pešadijskog naoružanja (koja je, naravno, celishodna i u prethodnoj fazi) dobila bi poseban značaj i ulogu u svim jedinicama armije, a što bi znatno doprinosilo neposrednoj odbrani ovih jedinica.

Pukovnik
Miljenko SRŠEN

NEKA RAZMATRANJA O GUBICIMA LJUDSTVA U ORUŽANIM SNAGAMA

Razorna i ubitačna moć novih, prvenstveno termonuklearnih borbenih sredstava, iz osnova menja naše shvatanje o veličini ljudskih gubitaka u odnosu na drugi svetski rat.

Nuklearno-hemijsko-biološkim (NHB) udarima biće izložene ne samo oružane snage, već i gradovi, veća naselja, administrativni, industrijski i saobraćajni centri itd. Posledice takvih udara bi, pored ogromnih materijalnih razaranja, bilo i ogromno povećanje broja ubijenih, ranjenih i obolelih i među civilnim stanovništvom.

Pored toga, rat uopšte, a upotreba NHB-borbenih sredstava naročito, doveli bi do opšteg pogoršavanja životnih uslova zbog velike oskudice u hrani i vodi za piće i pranje, loši smeštajnih prilika i uslova za održavanje lične higijene, velike migracije stanovništva i dr. To bi sve uslovalo pojavu masovnih zaraza, kožnih i drugih oboljenja. Opšte pogoršanje životnih uslova dovelo bi i do razbuktavanja endemskih žarišta zaraznih bolesti, pegavca, crvenih zaraza i dr.

Posledice NHB-udara bile bi i kontaminacija većih površina zemljišta, vode i životnih namirnica, što bi, takođe, u znatnoj meri pogoršalo životne uslove i uticalo na pojavu oboljenja.

Savremena borbená sredstva prouzrokovala bi, dakle, vrlo velike gubitke ljudstva, što bi u prvi plan postavilo problem rezervi, jer, od četiri osnovna faktora rata — čovek, materijalna sredstva, prostor i vreme — čovek ostaje osnovni i najvažniji faktor za izvojevanje pobede. I pored ogromnog usavršavanja ratne tehnike i naoružanja, mehanizacije i automatizacije u oružanim snagama, potrebe za ljudstvom u eventualnom ratu još više će porasti. Upravo savremena tehnika i naoružanje su, pre svega, razlog povećane potrebe u ljudstvu, jer će baš oni prouzrokovati veći porast gubitaka.

Osim toga, proširivanje i intenzitet ratnih dejstava, a, verovatno, i dugo trajanje rata zahtevaće veći broj ljudstva za armiju i njenu stalnu popunu. S druge strane, ratnom tehnikom i naoružanjem mora da rukuje isključivo čovek, a ukoliko su tehnika i naoružanje usavršeniji i komplikovaniji utoliko zahtevaju bolje rukovanje, pa je popuna stručnim kadrom koji je izbačen iz stroja jako otežana zbog oskudice stručnjaka i dugotrajne, a često i vrlo skupe obuke.

Iz prednjeg proizilazi da je čovek u pogledu broja i kvaliteta odlučujući faktor rata, te će i osnovna težnja jedne zaraćene strane biti da drugoj nanese što veće gubitke u ljudstvu.

Napominjemo da živa sila nije uvek neposredni i glavni cilj nuklearnih i drugih napada neprijatelja, ali u krajnjoj liniji, rušenjem komunikacija, kontaminacijom teritorije, uništenjem materijalnih rezervi i dr. dovodi se u pitanje popuna i pozadinsko obezbeđenje jedinice, što slabi borbenu gotovost jedinica i dovodi do lakšeg uništenja žive sile.

Zadatak sanitetske službe je da zaštiti zdravlje ljudstva od raznih štetnih uticaja i izleči što veći broj ranjenika i bolesnika, da ih što pre vrati u stroj i doprinese bržoj i efikasnijoj popuni oružanih snaga ljudskim rezervama, kao i očuvanju i podizanju borbene gotovosti i morala ljudstva. Da bi sanitetska služba mogla da uspešno zbrine ranjenike i bolesnike, mora, pored ostalog, da stalno proučava problem broja i strukture ranjenika i bolesnika, kao jednog od osnovnih faktora koji utiču na njenu organizaciju i rad.

S obzirom na to što je čovek odlučujući faktor rata, od naročite je važnosti da se još u miru uoče i upoznaju faktori koji utiču na visinu gubitaka ljudstva. Ovo, pre svega, zato da se starešinski kadar još u miru nauči da ceni te faktore, kako bi u izvršavanju zadataka pronalazio najbolja rešenja koja obezbeđuju uspeh sa najmanje gubitaka. Smanjivanje gubitaka postiže se i određenim tehničkim i taktičkim merama (ukopavanjem, rastresitim borbenim poretkom, maskiranjem, brzim i neočekivanim manevrima, iznenađenjem itd.). Jedinica koja izvrši zadatak sa manje gubitaka ima veće mogućnosti da uspešnije nastavi borbu i protivniku nanese nove gubitke. Bez planiranja gubitaka i brze popune, jedinica će često dospeti u situaciju da neće biti sposobna za izvršavanje dobijenog zadatka.

Poznavanje faktora koji utiču na gubitke omogućavaju nam da predviđanja o visini gubitaka budu što realnija, a mere za njihovo smanjivanje što efikasnije.

Problem gubitaka i popune ljudstva još u miru zahteva stranu studiju komandi i drugih zainteresovanih organa. Komande cene gubitke u ljudstvu da bi mogle utvrditi mogućnosti svojih jedinica u izvršavanju zadataka i predvideti kakva će biti gotovost jedinice posle borbe.

Premda je visina gubitaka u ljudstvu od velike važnosti, mnoge starešine, prilikom izvođenja raznih vežbi na karti i zemljištu, ovom problemu ipak ne poklanjaju dovoljno pažnje. Zato se i dešava da se u dinamici jedinicama daju takvi zadaci koji po težini i vremenu za izvršavanje prevazilaze njihove mogućnosti s obzirom na već pretrpele gubitke u ljudstvu i materijalu. Tako, na primer, jedinici koja je u prethodnim borbama pretrpela gubitke u ljudstvu i materijalu od 30% ili 40% daje se zadatak koji ona može da izvrši samo ako je punog formacijskog sastava i sl.

VRSTE GUBITAKA LJUDSTVA

Svi gubici u ljudstvu koje pretrpi jedinica (oružane snage), nazivaju se *opštim, ukupnim*. Kao posledica dejstva neprijateljskih

borbenih sredstava nastaju — borbeni gubici, a kao posledica oboljenja, udesa i dr. — *neborbeni*.¹

Borbeni i neborbeni gubici mogu biti *stalni, nepovratni, tj. nesanitetski* (poginuli, umrli, nestali, zarobljeni) ili *privremeni, povratni*, odnosno *sanitetski* (ranjenici i bolesnici). Deo privremenih, povratnih, sanitetskih gubitaka vremenom postaje stalni, odnosno nepovratni (umrli u toku lečenja, teški invalidi koji se posle lečenja ne mogu vratiti u jedinice ili angažovati u privredi ili drugim delatnostima). Za oružane snage su nepovratni gubici i oni ranjenici i bolesnici koji usled invaliditeta nisu u stanju da se vrate u jedinice, tj. nesposobni su za službu u oružanim snagama, ali su sposobni za rad u privredi ili drugim delatnostima.

Nestale je teško definisati. Tu spadaju svi oni o kojima komande nemaju nikakvih vesti, mogu biti ubijeni, zarobljeni, izgubljeni i sl. Jedinica koja se povlači imaće veći broj nestalih nego ona u nastupanju. Komanda jedinice ubraja u gubitke sve ljudstvo koje iz bilo kojih razloga napusti jedinicu. Međutim, nisu svi „nestali” istovremeno i gubici za oružane snage u celini. One „nestali” koji pod bilo kojim okolnostima ostaju u pozadini neprijatelja bez znanja svoje komande, a sposobni su da nastave borbu — nisu gubici za oružane snage. U ovu grupu „gubitaka” ulaze svi borci koji su silom okolnosti ostali u pozadini neprijatelja ili su bili opkoljeni pa su se probili, ili je komanda jedinice, usled vanredno teških okolnosti u kojima im je predstojalo uništenje, našla za shodno da se jedinica подели na manje grupe i probije u pozadinu neprijatelja, a da viša komanda o tome nije mogla biti obavestena itd.

Treba napomenuti da borbeni gubici ne nastaju isključivo usled neposrednih dejstava aktivno angažovanih jedinica u borbi na frontu ili u pozadini, već i kad jedinice nisu aktivno angažovane u borbi niti su u neposrednom kontaktu sa neprijateljem (na primer, gubici ljudstva posle nuklearnih, vazdušnih i drugih napada na jedinice koje se nalaze na odmoru ili popuni van zone borbenih dejstava).

U gubitke, posmatrano sa praktične strane, ne bi trebalo ubrojati one povređene koji sami sebi pružaju pomoć ili im je pruža drugi, ali posle primljene pomoći nastavljaju da obavljaju dužnosti, tj. ne napuštaju jedinicu, kao i one koji se posle eventualno pružene medicinske pomoći u sanitetskoj stanici bataljona ili puka vraćaju u jedinicu kao sposobni za obavljanje dužnosti. Oni su od interesa za sanitetsku službu utoliko što za njih treba planirati sanitetski materijal (prvi zavoj i dr.) i što, eventualno, mali deo može naknadno da napusti jedinicu radi lečenja ako se zdravstveno stanje pogorša. Zato u nekim armijama u sanitetske gubitke računaju samo ono ljudstvo koje je zbog oštećenja zdravlja napustilo jedinicu duže od 24 časa, a stiglo je živo u sanitetsku etapu (ustanovu).

¹ Shvatanja borbenih i neborbenih gubitaka nisu ujednačena. Tako, na primer, u francuskoj armiji smrztotine računaju u borbene gubitke, dok ih u armiji SAD unose u neborbene. Sve psihopatije koje se javljaju u borbi u armiji SAD računaju u neborbene gubitke itd.

Za komandu je važan broj ukupnih, opštih gubitaka, dok je za rad sanitetske službe važan broj sanitetskih gubitaka. Prema tome, komande i sanitetski organi moraju da predviđaju ne samo ukupan broj gubitaka već i sanitetske gubitke.

FAKTORI KOJI UTIČU NA VELIČINU GUBITAKA LJUDSTVA

Faktori koji utiču na veličinu gubitaka ljudstva u ratu, odnosno u pojedinim operacijama, mnogobrojni su, a među njima su najvažniji:

naoružanje i ratna tehnika, naročito nuklearna, hemijska i biološka borbena sredstva;

karakter i fizionomija savremenog rata;

odnos snaga u ljudstvu i naoružanju;

pripreme zemlje za rat;

trajanje i vremenski period rata;

veličina jedinice;

zadatak i uloga jedinice u određenoj operaciji;

karakter borbenih dejstava;

faza borbe;

intenzitet i dužina trajanja operacije;

rastresitost (gustina ljudstva na jedinicu površine);

mere borbenog obezbeđenja;

kvalitet žive sile;

zemljište i njegovo fortifikacijsko uređenje;

vreme kao meteorološki faktor, dan-noć, godišnje doba;

podrška jedinica u borbi;

higijensko-epidemiološka situacija;

ostali faktori (poznavanje zemljišta, iznenađenje, ratno lukavstvo i dr.).

Razvoj ratne tehnike i usavršavanje naoružanja stalno su uticali na način vođenja borbi, a nove vrste naoružanja davale su i daju ratu nove oblike i kvalitete. Nuklearno naoružanje i raketna sredstva omogućavaju udar po neprijatelju na bilo kom mestu zemaljske kugle. Eventualni raketno-nuklearni rat bitno bi se razlikovao od dosadašnjih. Stoga se ne može računati na do sada važeće načelo da svaki rat počinje sredstvima i formama kojima se prethodni završio.

Svakako da je *naoružanje* prvi i najvažniji faktor od kojeg zavisi broj gubitaka. Pod naoružanjem se podrazumevaju sva borbena sredstva koja su u stanju da nanesu gubitke u ljudstvu. Međutim, da bi se ti gubici što tačnije procenili nije dovoljno samo saznanje da neprijatelj poseduje određena borbena sredstva i da će ih eventualno upotrebiti, već je neophodno znati, makar približno, njihovu količinu, kalibar, efekat dejstva, mogućnosti korišćenja u datoj situaciji, na određenom zemljištu, pod određenim meteorološkim i drugim uslovima i dr.

Veličina gubitaka ljudstva zavisice od karaktera i fizionomije rata, tj. da li je opšti, raketno-nuklearni ili lokalni, ograničeni koji se vodi samo usavršenim konvencionalnim oružjem.

U opštem raketno-nuklearnom ratu, usled njegove sveobuhvatnosti i primene svih vrsta borbene tehnike, uključujući i termounuklearno oružje, došlo bi do ogromnih gubitaka ljudstva u oružanim snagama i kod stanovništva. Takve gubitke teško da bi bilo koja zemlja bila u stanju medicinski da zbrine i nadoknadi.

Prema mišljenjima većine autora, a čini nam se da su ona opravdana, *nuklearno oružje* koje je proizvedeno u ogromnoj količini i čija je proizvodnja u stalnom porastu, postalo je *dominantno*. Njegova razorna moć je tolika da može prouzrokovati veći broj ljudskih gubitaka od svakog drugog do sada upotrebljenog oružja. No treba naglasiti da i pored toga, nuklearno oružje *nije i odlučujuće*. Osnovni faktor u ratu ostaje i dalje čovek i njemu mora biti potčinjeno.

Praktični efekti nuklearnog oružja, za razliku od nominalnih efekata na živu silu, zavise od jačine projektila, vrste i visine eksplozije, konfiguracije, sastava i pokrivenosti zemljišta, meteoroloških uslova, gustine ljudstva na jedinicu površine, stepena zaklonjenosti ljudstva, opremljenosti i obučenosti jedinica itd. Iz ovoga se vidi koliko činilaca treba imati u vidu pri proračunima, odnosno predviđanjima visine gubitaka od nuklearne bombe.

Sem toga, dok mehaničko i toplotno dejstvo prouzrokuju načelno iste vrste povreda kao i konvencionalno oružje, radioaktivno zračenje daje sasvim *nov kvalitet gubitaka* za koji se do sada nije znalo, prouzrokujući kod ljudi *radijacionu bolest*.

Radioaktivne materije glavni su izvor posrednog, naknadnog radioaktivnog zračenja i mogu se „rasejavati” na ogromnoj površini, zavisno od vrste, jačine i visine nuklearne eksplozije, meteoroloških uslova i sastava zemljišta.

Mora se naglasiti da, iako je dejstvo nuklearnog oružja vrlo snažno, ipak dosadašnji razvoj tehnike omogućava da se postigne *relativno efikasna zaštita* (inžinjerijskim uređivanjem zemljišta, rastresitim borbenim porecima, maskiranjem, upotrebom zaštitnih maski, radioprotektora itd.).

Poznato je da veći broj zemalja poseduje *BOt i druga hemijska borbena sredstva*. Gubicima u ljudstvu od ovih sredstava ne poklanja se potrebna pažnja, jer i BOt koji su se proizvodili pre i u toku drugog svetskog rata, mogu da izazovu velike gubitke ljudstva. Sada se, međutim, proizvode BOt koji su 100 i više puta toksičniji od poznatih bojnih otrova iz grupe trilona. Zna se da su se pojavili i, ne manje opasni, psiho-hemijski bojni otrovi.

Biološka borbena sredstva, patogeni mikroorganizmi, bakterije, rikcije, virusi, gljivice, protozoe i, posebno, njihovi produkti toksini, s obzirom na svoje „dobre” osobine (jednostavna i jeftina proizvodnja i dr.), vrlo verovatno bi se koristila u eventualnom ratu.

Biološki agensi kao borbena sredstva mogu se primeniti pomoću aviona (u vidu aerosola, veštačke magle), projektila, diverzanata, glodara i insekata, namernog ostavljanja zaraznih bolesnika i dr. Utvrđivanje napada je vrlo teško, naročito u zemljama i predelima sa niskim higijenskim standardom, i to obično dugo traje. Ulazna vrata mogu biti koža, probavni i disajni putevi. Biološka borbena sredstva, kao i bojni otrovi, mogu se uspešno upotrebiti i za uništavanje biljnog i životinjskog sveta (biljne i životinjske zaraze) od koga zavisi život ljudi, te tako posrednim putem izazvati gubitke u ljudstvu.

Iako se smatra da će se biološka sredstva više koristiti za napade na udaljenije, značajnije ciljeve u pozadini, prvenstveno na gusto naseljene gradove, industrijske centre, važne luke i dr., biće i specifičnih situacija kada će i njihova upotreba biti celishodna i na frontu.

Međutim, upotreba bioloških sredstava nije tako jednostavna kao što na prvi pogled izgleda. Ova sredstva jednom upotrebljena teško se mogu teritorijalno ograničiti, tako da je lako moguće i dejstvo na samog korisnika. Za neka oboljenja postoje razrađene metode zaštite i lečenja (vakcinacija, antibiotici). Sem toga, biološka borbena sredstva neotporna su na temperaturu, te se zagađena voda i neke namirnice mogu kuvanjem sterilisati.

U pogledu zaštite od bioloških borbenih sredstava intenzivno se radi na brzom otkrivanju bioloških agenasa (aerosoloskop, primena infracrvenih zraka, primena metoda fluorescentnih antitela i dr.). Važnu ulogu u zaštiti imaju pokretne laboratorije, obuka kadra, zalihe antibiotika, insekticida i dezinfekcionih sredstava, obezbeđivanje dovoljnih količina seruma i vakcina i, posebno, zdravstveno prosvetavanje naroda i likvidacija endemskih žarišta zaraznih bolesti. Ukratko, dobro razvijena i budna zdravstvena služba osnov je uspešne odbrane od bioloških sredstava.

Konvencionalno oružje nije izgubilo značaj ni u onim zemljama koje poseduju nuklearna sredstva. Naprotiv, njegovom usavršavanju i masovnoj proizvodnji poklanja se velika pažnja. Razvoj i korišćenje *elektronike* (radio, radar, televizija, infracrveni uređaji, elektronske mašine i dr.) omogućavaju da se povećaju borbene mogućnosti određenih sredstava, ubrza prikupljanje i korišćenje podataka neophodnih za donošenje odluka i za poboljšanje komandovanja uopšte i dr., pa će, u tom smislu, imati uticaja na smanjivanje, odnosno povećavanje gubitaka ljudstva.

Odnos snaga u ljudstvu i naoružanju. Pod ovim se ne misli na odnos ukupnog broja ljudstva i naoružanja dve zaraćene zemlje, iako u krajnjoj liniji i on utiče na visinu gubitaka, jer u ovim razmerama uvek postoji prevaga na jednoj ili drugoj zaraćenoj strani. Pod tim odnosom podrazumevamo uglavnom relativni odnos snaga, tj. određenih jedinica na određenom mestu, u određenom vremenu u konkretnoj situaciji. To znači da jedna ratujuća strana može da bude u povoljnijem položaju od protivnika, a da njena određena je-

dinica u određenoj situaciji bude slabija od protivničke. Ona jedinica koja obezbedi povoljniji odnos snaga, uz manje-više jednake ostale uslove, imaće manje gubitaka, naravno pod uslovom da bude vešto i celishodno upotrebljena, a ovo je često mnogo važnije i od broja ljudi i broja i kvaliteta naoružanja.

Pripreme zemlje za rat. U miru izvršene pripreme zemlje za rat znatno utiču na visinu gubitaka u ljudstvu. Gotovo sve važnije delatnosti jedne zemlje u miru posredno ili neposredno utiču na vođenje rata, pa i gubitke ljudstva, *naročito u početnom periodu.* Pripreme za rat sprovode se u miru u oružanim snagama i civilnom sektoru (ekonomici, prosveti, zdravstvu itd.). Od jačine, organizacije, tehnike opreme, naoružanja i borbenog morala oružanih snaga jedne zemlje u miru, tj. od borbene gotovosti tih snaga zavisi u kojoj će meri protivnik postići početno iznenađenje i eventualne početne uspehe i kolike će gubitke naneti oružanim snagama, omesti ili usporiti mobilizaciju ljudstva, privrede itd.

Od ekonomskog potencijala zemlje u osnovi zavisi opremljenost oružanih snaga ratnom tehnikom, naoružanjem i ostalom opremom, pa samim tim ekonomski potencijal zemlje ima uticaja i na gubitke. Međutim, ta opremljenost ne zavisi samo od ekonomskog potencijala, već i od toga koliko je jedna zemlja spremna da žrtvuje od nacionalnog dohotka za svoju odbranu. Odbrambeni naponi se ogledaju i u tome koliko i kakav starešinski kadar zemlja priprema u miru, kako obučava vojne obveznike, jer i od toga zavisi kvalitet starešinskog kadra i vojnih obveznika.

U pripreme zemlje za rat ulaze i pripreme teritorije, na primer, izgradnja zaštitnih objekata, uređivanje važnijih komunikacija, izgradnja aerodroma i dr.

Upoznavanje naroda sa dejstvom savremenog naoružanja, naročito oružja za masovno uništavanje, kao i sa merama zaštite, takođe je jedna od važnijih mera pripreme zemlje za rat.

Visina gubitaka u ratu, prvenstveno neborbenih, u velikoj meri zavisi i od mera koje se sprovode u miru radi pripreme teritorije i ljudstva za rat u zdravstvenom pogledu.

Trajanje i vremenski period rata. Početak rata je najkritičniji period, jer može imati odlučujući uticaj na tok, pa i na konačan ishod. Sigurno je da će u tom periodu gubici jedinica koje vode borbe, a i oružanih snaga u celini, biti veći. Neprijatelj će težiti da angažovanjem što većih snaga natera branioca na odlučujuće borbe, želeći na taj način da spreči konsolidaciju odbrane koja bi postepeno slabila njegovu nadmoćnost u živoj sili i naoružanju i na kraju ga dovela do poraza. Sem toga, snage napadača na početku rata imaju najjaču udarnu moć. S druge strane, i branilac će već na početku rata težiti da pruži napadaču što jači otpor, pa i po cenu najvećih žrtava, kako bi osujetio njegove namere za postizanje brze i definitivne odluke, kako bi ga što više oslabio i pod što povoljnijim uslovima prešao u protivnapad.

Posle obostrane velike aktivnosti u početku rata, neminovno dolazi period relativno slabije aktivnosti, pa će i gubici biti manji nego u početnom periodu rata.

Dužina trajanja rata takode utiče na broj gubitaka, jer što rat duže traje, gubici su sve veći i pored relativnog smanjivanja u odnosu na početni period rata.

Veličina jedinice. Iskustva iz dosadašnjih ratova pokazuju da veće jedinice imaju relativno manje gubitke i obratno, da manje jedinice imaju relativno veće gubitke. Ovo zato što delovi veće jedinice nisu ravnomerno angažovani u borbi, jer ona ima veći broj manjih jedinica koje načelno ne trpe sve jednovremeno velike gubitke. Tako, na primer, opšti gubici čete od 20%, puka od 15%, a divizije od 10% brojnog stanja dnevno mogu biti česta pojava, dok bi gubici armije 10% od brojnog stanja dnevno bili iznimni.

Zadatak i uloga jedinica u određenoj operaciji. Općenito govoreći, najveće gubitke trpeće one jedinice koje su u datom momentu taktičke situacije najopasnije za protivnika ili su mu najrentabilniji cilj. Međutim, s obzirom na mogućnost upotrebe sredstava za masovno uništavanje i drugog modernog oružja, napad će se izvoditi po pravilu jednovremeno po celokupnoj dubini odbrane, po svim elementima borbenog poretka branioca, tj. po prvom i drugom ešelonu i rezervama, tako da je teško unapred reći ko će od njih trpeti najveće gubitke. Velike gubitke mogu imati rezerve i drugi ešloni koji u početnom rasporedu ne moraju biti ni na težištu odbrane ni na pravcu glavnog udara napadača.

Teškoće u predviđanju visine gubitaka u odnosu na zadatak i ulogu jedinice leže i u tome što je jedna od karakteristika savremenih borbenih dejstava i ta da se pravac glavnog udara i težište odbrane menjaju, tj. prenose sa jednog mesta na drugo. To je zapravo manevar koji treba da obezbedi izvršenje zadatka sa što manje gubitaka.²

Karakter borbenih dejstava. Načelno, u napadu su gubici veći nego u odbrani. Ovo, pre svega, zbog toga što je u napadu gustina ljudstva na jedinicu površine veća nego u odbrani, što je manje zaklonjeno, što se teže koriste prednosti zemljišta nego u odbrani i dr.

Međutim, u izvesnim situacijama — izrazita nadmoćnost napadača, velika upotreba sredstava za masovno uništavanje, povoljniji terenski uslovi za napadača — gubici branioca mogu biti i veći

² U drugom svetskom ratu, pojedine divizije iz sastava armije u istoj operaciji i za isti broj dana imale su nekad i 3—4 puta veće gubitke u ljudstvu od ostalih divizija koje nisu bile na težištu borbenih dejstava. Međutim, na osnovu iskustava, moglo se gotovo sa sigurnošću predvideti koja će jedinica u određenoj operaciji imati veće gubitke, jer su ih po pravilu imale one jedinice koje su bile na težištu odbrane, odnosno na pravcu glavnog udara).

nego napadača. Jedinice u okruženju trpe načelno velike gubitke i mogu biti uništene u kraćem roku. Jedinice u pomorskodesantnim i vazdušnodesantnim operacijama imaju načelno veće gubitke nego u ostalim vrstama operacija i td.

Faza borbe. U probou neprijateljske odbrane, na primer, gubici su načelno veći nego pri prodiranju u dubinu neprijateljske odbrane ili u toku gonjenja.

Intenzitet i dužina trajanja operacije. Za postizanje određenog cilja jedinica će imati načelno veće dnevne gubitke ako ga želi postići u kraćem roku. Ukoliko je intenzitet borbenih dejstava veći i gubici su veći. Duže trajanje operacije načelno daje manje dnevne gubitke nego kratko. Na primer, u jednoj napadnoj operaciji armije koja traje oko 15 dana, intenzitet operacije varira po danima u dosta velikoj meri, smenjuju se dani vrlo jake intenzivnosti sa danima normalne ili slabe aktivnosti, pa će i gubici varirati zavisno od intenziteta operacije.

Rastresitost (gustina ljudstva na jedinicu površine). Svako novo oružje prati promene u taktici i organizaciji vojske kako bi se postigla što efikasnija upotreba, i umanjilo ubitačno dejstvo na sopstvene jedinice. Jedna od glavnih mera za smanjivanje gubitaka jeste smanjivanje broja ljudstva na jedinicu površine, tj. povećana rastresitost jedinica, što se postiže širenjem borbenog poretka.

Što je naoružanje više usavršavano, rastresitost jedinica je sve više rasla i ovo njihovo nadmetanje još traje.³

Pojava nuklearnog naoružanja čini kvalitativni skok u razvoju vatrenog oružja, pa je moralo doći do daljeg povećanja rastresitosti borbenog poretka jedinica, jer se na taj način najefikasnije mogu smanjiti inače ogromni gubici.

I napad i odbrana moraće se zasnivati na rastresitosti borbenog poretka jedinica, pokretljivosti i elastičnosti, a odbranu će više karakterisati pokretljivost snaga nego uporno držanje položaja. Sve ovo će uticati na veličinu gubitaka ljudstva. Posebno je pitanje kako uskladiti dva suprotna zahteva borbenog poretka: što rastresitiji raspored da bi se smanjili gubici, a istovremeno na težištu borbe koncentrisati potrebne snage i sredstva. Rastresitost snaga po frontu i dubini ograničena je potrebom zajedničke vatrene podrške i efikasnosti dejstva jedinice kao celine.

Mere borbenog obezbeđenja. U važne mere borbenog obezbeđenja spadaju: izviđanje, osmatranje, obaveštavanje, mere protivnuklearne, protivhemijske, protivbiološke, protivavionske i protiv-

³ Godine 1918. pešadijska divizija se branila na frontu širine 3—5 km, a napadala na frontu širine 1,8—2 km. Danas se smatra da pešadijska divizija na glavnom pravcu napada načelno na frontu širine oko 10 km, a može i širem, dok širina fronta i dubina borbenog poretka u upornoj odbrani iznose 10—20 km. Američke pešadijske divizije u Koreji držale su u odbrani front širine 15—20 km, a na teže prolaznom zemljištu i do 30 km.

desantne zaštite, protiv ubačenih i infiltriranih jedinica, i mere protiv panike i neprijateljske propagande.

Maksiranje je takođe važan element borbenog obezbeđenja, jer ako nismo u stanju da se suprotstavimo udarcima da bismo ih izbegli, ne preostaje nam ništa drugo nego da preduzmemo mere da ne budemo primećeni.

Solidno i sistematski sprovedene mere borbenog obezbeđenja jedan su od osnovnih činilaca uspešne zaštite ljudstva od težih gubitaka.

Kvalitet žive sile. Fizička i psihička kondicija ljudstva, borbeno iskustvo, moral i obučenosť važni su elementi koji utiču na gubitke. Najvažnije komponente kvaliteta žive sile svakako su moral i iskustvo, jer od njih umnogome zavisi uspeh u borbi.

Borbeno iskustvo boraca ispoljava se u pozitivnoj i korisnoj inicijativi, sposobnosti da se prilagode svim promenama, da nađu najbolje rešenje lične zaštite i u nanošenju gubitaka protivniku. Iskusni borci vešto iskorišćavaju svaku prednost koju im pružaju zemljište, vatra, pokret i tako smanjuju gubitke.

Na moral utiču mnogi faktori i to u pozitivnom ili negativnom smislu. Pozitivno utiču kolektiv, dobro rukovođenje starešina, fizička kondicija, dobra organizacija sanitetskog obezbeđenja, a negativno usamljenost, fizička iscrpenost, bolest, veliki gubici ljudstva. Popuštanje morala dovodi do psihičkog popuštanja i na kraju do sloma.

Svesna disciplina, osećanje odgovornosti i dužnosti, borbeno raspoloženje, hrabrost, poverenje u starešine, poslušnost i drugarstvo bitni su elementi borbenog morala.

U drugom svetskom ratu uočeno je da gubici ljudstva koje se predugo nalazilo u borbi postaju nenormalno visoki, i to baš onog koje je najsmelije. Ovo je posledica velike premorenosti usled stalnih, dugotrajnih psihičkih i fizičkih naprezanja i, sledstveno tome, popuštanja pažnje i opadanja budnosti, što neminovno dovodi do povećavanja gubitaka. Zbog toga je neophodno da se posle dužeg zadržavanja na frontu jedinice povuku u pozadinu na određeno vreme, odmore i tako osposobe za dalju borbu. Time bi se izbegli inače nenormalno visoki gubici. Ako taktička situacija ne dozvoljava njihovo privremeno povlačenje s fronta, takve jedinice bi se mogle upotrebiti za izvršavanje lakših zadataka. Na taj način smanjila bi im se naprezanja.

Zemljište i fortifikacijsko uređivanje. Uticaj zemljišta na visinu gubitaka je znatan. Na pokrivenom, ispresecanom i planinskom zemljištu gubici su manji nego na ravničastom ili manevarskom. Konfiguracija i pokrivenost zemljišta naročito utiču na gubitke od nuklearnih udara. Na ravničastom zemljištu neukopane jedinice nisu zaštićene ni od jednog dejstva nuklearne bombe (mehaničkog, toplotnog i radioaktivnog). Gubici će biti znatno veći nego na planinskom zemljištu ili na krasu koji svojom ispresecanošću pružaju veći broj prirodnih zaklona i na taj način umanjuju dejstvo nu-

klearne eksplozije. Gubici od toplotnog dejstva u šumama i na prostorima sa bujnim rastinjem biće vrlo visoki zbog pojave velikog broja sekundarnih opekotina izazvanih požarom i dr.

Fortifikacijsko uređivanje zemljišta u znatnoj meri utiče na gubitke. Gubici ljudstva koje se ukopa i uredi položaje nesrazmerno su manji. Kod ukopane jedinice uveliko će se smanjiti gubici od nuklearnih borbenih sredstava. Tako, na primer, kod jedinica u otkrivenim rovovima dubine 2—2,5 m, naročito ako imaju i nišu, pri vazdušnoj eksploziji nominalne nuklearne bombe, poluprečnik 100% gubitaka ljudstva smanjuje se od 1,5 km na 0,6 km, a poluprečnik 50% gubitaka od 3 km na svega 0,7 km.

Vreme kao meteorološki faktor, dan-noć, godišnje doba. Uticaj meteoroloških faktora (vidljivost, padavine, pravac i brzina vetra i dr.) na broj gubitaka ljudstva je mnogostran i znatan. Meteorološki uslovi, na primer, mogu smanjiti ili povećati efekat dejstva nuklearnih borbenih sredstava. Kada je vlažnost vazduha velika, radioaktivne materije se manje zadržavaju u atmosferi i ranije se talože; kiša ispira radioaktivne materije sa zemljišta i smanjuje stepen kontaminacije; vetar otežava koncentraciju radioaktivnih materija i bojnih otrova, ali promenljivost pravca vetra ponekad ne dozvoljava upotrebu nuklearnih borbenih sredstava zbog bojazni da radioaktivne materije ne padnu na vlastitu teritoriju i kontaminiraju sopstveno ljudstvo; vetar može da raznese radioaktivnu prašinu za kratko vreme na velika prostranstva itd.

Uzmimo kao primer uticaj noći na dejstvo bleska, vizuelne komponente nuklearne eksplozije. Samim bleskom nuklearne eksplozije neće doći do smrtnih slučajeva van zone mehaničkog dejstva. Međutim, broj izbačenih iz stroja može biti vrlo veliki, jer se na osnovu eksperimenata iznose mišljenja da će noću ljudstvo čije su oči otvorene u vreme eksplozije, unutar 8 km od nulte tačke, biti praktično slepo oko 30 minuta od bleska, bez obzira na to u kom su pravcu bili okrenuti u vreme eksplozije. Sem toga, biće potrebno nekoliko sati da bi im se povratila oštrina vida za efikasno noćno gledanje. Za izvesne kategorije ljudstva, na primer, avijatičare, vozače tenkova i vozače ostalih motornih vozila, zaslepljenost i od nekoliko sekundi, a ne minuta, može biti fatalna.

S obzirom na to što se smatra da će borbena dejstva pri slaboj vidljivosti postati normalna pojava u eventualnom ratu, i ovaj će element verovatno imati izvestan uticaj na smanjivanje gubitaka. Noćna gađanja pešadijskim naoružanjem, artiljerijskim i drugim oruđima, kao i dejstvo avijacije biće manje precizni noću nego danju i pored korišćenja uređaja za noćno osmatranje.

Samim tim što atmosferske prilike utiču na stepen korišćenja i efekat dejstva, kao i na sadejstvo i mogućnost podrške vidova i rodova vojske, one utiču i na broj gubitaka. Slaba vidljivost olakšava nastupanje preko otkrivenog prostora, pruža mogućnost iznenađenja, pa će i na taj način uticati na smanjivanje gubitaka kod napadača, a verovatno i kod branioca.

Za uočavanje važnosti meteorologije u ratu neka posluži i podatak da su Amerikanci u početku drugog svetskog rata u meteorološkoj službi imali svega 180, a pri kraju preko 20.000 ljudi.

Podrška jedinica u borbi (vazдушna, artiljerijska i dr.) utiče na smanjivanje gubitaka vlastitih snaga, a povećava gubitke kod neprijatelja.

Pozadinska podrška jedinice takođe je važan faktor koji utiče na gubitke. Poznato je da je slaba materijalna opremljenost prouzrokovala veliki broj smrztovina i smrzavanja kod nemačkih jedinica na istočnom frontu u drugom svetskom ratu. Loša ishrana slabi otpornost ljudskog organizma, znatno umanjuje fizičku kondiciju ljudi, a samim tim im opada borbena spremnost, što u krajnjem rezultatu vodi većim gubicima.

U elemente pozadinske podrške spada i sanitetsko obezbeđenje. Ono zavisi od više faktora koji utiču na gubitke, jer ukoliko je slabo organizovano, smrtnost ranjenika se povećava, smanjuje se broj vraćenih ranjenika i bolesnika u stroj, povećava se broj ispalih iz stroja usled raznih oboljenja, poglavito zaraznih i dr. Sem toga, slaba organizacija sanitetskog obezbeđenja, posebno pružanja prve pomoći i evakuacije ranjenika i bolesnika sa bojnog polja negativno će uticati na moral jedinica, što će povećati gubitke. Nedovoljna snabdevenost sredstvima za sprovođenje higijensko-profilaktičkih i protivepidemijskih mera (insekticidima, serumima, vakcinama, sredstvima za dezinfekciju i dr.) može prouzrokovati ispadanje iz stroja većeg broja ljudi, naročito od zaraznih bolesti.

Higijensko-epidemiološka situacija. Iako se broj zaraznih oboljenja u poslednjim ratovima stalno smanjivao, ipak u nepovoljnim situacijama gubici od zaraznih bolesti mogu biti znatni. Englezi su u operacijama na Siciliji imali više gubitaka od malarije nego u borbama i pored toga što su uočili opasnost od malarije pre invazije i što su preduzeli mere predostrožnosti. Sem toga, nepovoljna higijensko-epidemiološka situacija u jedinicama i rejonu dejstva pogoduje upotrebi bioloških borbenih sredstava.

Poznavanje zemljišta, iznenađenje, ratno lukavstvo. Svi navedeni faktori, kao i niz drugih, takođe mogu uticati na visinu gubitaka.

Faktor iznenađenje može se ispoljiti kroz neočekivani napad, iznenadnu primenu novog oružja, nepredviđeni manevar protivnika i dr. Pod iznenađenjem podrazumevamo i naglu pojavu straha kao rezultata neke neočekivane i neposredne opasnosti. Ovde je reč o iznenađenju u psihičkom smislu. Neočekivana opasnost izaziva mnogo veći strah od očekivane.

Razlog velikih gubitaka neprijatelja uz relativno male gubitke naših jedinica u pojedinim borbenim dejstvima i operacijama u toku narodnooslobodilačkog rata treba tražiti, pored ostalog, i u poznavanju zemljišta, iznenađenju i ratnom lukavstvu, čime su se naši borci uspešno koristili.

Treba napomenuti da je teško dati makar i približno tačne podatke o gubicima u eventualnom ratu. O ovom problemu malo se piše u vojnoj literaturi, a i oni podaci koji se iznose toliko se međusobno razlikuju, da ovaj problem još više komplikuju. Sem toga, ni jedna zemlja nema ratnih iskustava o veličini gubitaka od NHB-borbenih sredstava, a podaci koji se dobijaju pri eksperimentima sa ovim sredstvima čuvaju se kao vojna tajna.

Velika razlika u podacima o veličini ljudskih gubitaka u eventualnom ratu, a posebno za pojedine operacije i borbena dejstva strategijskih, operativnih i taktičkih jedinica, dolazi i od toga što se ti podaci iznose sa određenim ciljem. U tom pogledu postoje dve osnovne tendencije, moglo bi se reći, dve krajnosti.

Prva tendencija je političko-propagandna. Osnovni joj je cilj demoralizacija i zastrašivanje. Uvećavanjem ionako velike razorne moći modernog oružja želi se da se demorališu i zastraše one zemlje koje ta oružja nemaju. Sem toga, kad se želi postići određeni cilj i u vlastitoj zemlji, na primer, pribavljanje finansijskih sredstava za potrebe naoružanja i slično, pojedinci, pa i grupe, poglavito vojni i finansijski krugovi, kao i političari koji su za pojačano naoružanje, iznose zastrašujuće podatke o razornoj moći pojedinih novih oružja vlastite zemlje ili neprijatelja i o visini ljudskih gubitaka koje ta oružja mogu izazvati.

U drugu krajnost idu oni koji zbog javnog mnjenja i drugih unutrašnjih političkih faktora pokušavaju da umanje stvarnu razornu moć modernog oružja i da na taj način psihički smire duhove uznemirene podacima koji kruže u štampi, preko radija, televizije itd. o razornoj moći novih oružja i opasnostima koje ta oružja već u miru imaju za zdravlje ljudi, a u ratu predstavljaju opasnost za opstanak nacije, pa i čovečanstva u celini.

Uzimajući u obzir velike razlike u mišljenjima koja idu iz jedne krajnosti u drugu, teško je naći put do realnih podataka o visini ljudskih gubitaka u eventualnom ratu.

Na ovom mestu nećemo obrađivati problem ljudskih gubitaka pod pretpostavkom masovne upotrebe termonuklearnog oružja, na primer, hidrogenskih bombi ili drugog oružja sa sličnom razornom moći, jer su van domena operativno-taktičke upotrebe. Njihova uništavajuća moć je doista takva da razaranja koja prouzrokuju mogu ponekad da predaju razmere države, a pri masovnoj upotrebi da obuhvate i svetske razmere. Upotreba ovog oružja i u manjem broju može izazvati takva razaranja na velikim prostranstvima da dovede u pitanje opstanak malih, pa i većih zemalja i nacije.⁴

⁴ Prema zvaničnim američkim podacima, hidrogenska bomba snage 20 MT, toplotnim dejstvom i udarnim talasom razara na teritoriji od 120 km² — krug poluprečnika oko 6 km, a uništavajuće radioaktivno dejstvo na živu silu prostire se na teritoriji od oko 17.000 km², a možda i više. I drugi izvori pružaju slične podatke.

Zadržaćemo se na problemu ljudskih gubitaka od klasičnog (konvencionalnog) naoružanja, od tzv. taktičkog nuklearnog naoružanja, hemijskih i bioloških borbenih sredstava i na gubicima od bolovanja i udesa. Pri tome nećemo tretirati problem gubitaka civilnog stanovništva u eventualnom ratu, već ćemo se zadržati isključivo na gubicima ljudstva oružanih snaga.

Napominjemo samo da su već u drugom svetskom ratu gubici civilnog stanovništva bili veći nego u oružanim snagama na frontu i u pozadini, pa je realno pretpostaviti da će i u eventualnom ratu biti *mnogo veći*. Ovo i zbog toga što danas praktično ne postoji nikakva prirodna, ni druga, čak ni prostorna, prepreka koja može sprečiti napadača da nanese teške gubitke gradovima i ljudima u njima ma gde se nalazili. Veliki gubici civilnog stanovništva utičaće, na određen način, i na izvođenje borbenih dejstava, pa i na visinu gubitaka ljudstva u oružanim snagama.

Za procenu visine gubitaka ljudstva u *ograničenom, lokalnom ratu*, u kome bi se koristilo *samo konvencionalno naoružanje*, mogu nam poslužiti podaci o gubicima iz dosadašnjih ratova, iako bi se eventualni rat vodio pod sasvim novim uslovima.

Napominjemo da je i dobar deo podataka o gubicima u prošlim ratovima nesiguran, a često i kontradiktoran. Dok se ponekad podaci o gubicima uvećavaju, da bi se pokazale žrtve izvesne jedinice ili zemlje, održanost ljudstva pri izvršenju zadataka, visok moral jedinice i dr. na drugoj strani se gubici smanjuju da bi se pokazao visok kvalitet komandanata, slab moral neprijatelja, ili da bi se podigao moral vlastitih jedinica. Najsigurniji su oni podaci koji se odnose na sanitetske gubitke u pojedinim armijama gde je sanitetska dokumentacija sačuvana, tako ih možemo smatrati verodostojnim.

Većina autora smatra da bi gubici ljudstva u *ograničenom ratu*, u kome bi se koristilo *samo konvencionalno naoružanje*, bili približno isti kao u drugom svetskom ratu. Ovo zbog toga što bi se rat u početku verovatno vodio kao da je nuklearni, tj. sa rastresitim rasporedom jedinica, pojačanim merama borbenog obezbeđenja i dr. jer bi postojala realna i stalna pretnja od upotrebe i nuklearnih sredstava. Zbog toga, i pored znatno povećane vatrene moći jedinica, veličina gubitaka ljudstva ne bi se bitno izmenila u odnosu na gubitke u drugom svetskom ratu. U daljem toku sukoba, ukoliko se ograničeni rat ne bi pretvorio u opšti i ukoliko bi nastavio da se vodi konvencionalnim oružjem, došlo bi, vrlo verovatno, do izmena u borbenom poretku, tj. do povećanja broja ljudstva na jedinicu površine, pa bi i gubici bili veći, uprkos izvesnom slabljenju intenziteta operacija u odnosu na početni period rata.

Podaci o gubicima ljudstva pojedinih jedinica u toku drugog svetskog rata vrlo su različiti. Iznosi se da su srednji *sanitetski gubici divizije u napadu na pravcu glavnog udara* iznosili 3—5% brojnog stanja dnevno, dok su *na pomoćnom pravcu* bili polovina

od gubitaka u odnosu na glavni pravac. *Armija u napadu* imala je oko 0,5—1% sanitetskih gubitaka dnevno.⁵

Nije bilo znatnijih razlika u gubicima ljudstva u napadu i odbrani za jedinice iste veličine, iako je po pravilu napadač u celini imao veće gubitke od branioca. Ovo zbog toga što je važno pravilo da se uspeh operacije može obezbediti samo ako je odnos snaga u ljudstvu i naoružanju bio najmanje 2:1 do 3:1 u korist napadača. Ako su, dakle, jednu diviziju napadale dve do tri i ako je svaka divizija koja je napadala imala približno iste gubitke kao ona u odbrani, izlazi da je napadač u celini u određenoj operaciji imao 2—3 puta veće gubitke od branioca. Naravno da je odnos gubitaka napadača i branioca mogao biti i sasvim drukčiji, pa da branilac ima ukupno veće gubitke nego napadač (okruženje i uništenje ili zarobljavanje branioca i sl.).

Francuzi smatraju da bi jedna mehanizovana divizija (20.000 ljudi sa ojačanjima) u eventualnom konvencionalnog ratu u zadržavajućoj odbrani imala oko 1,5%, a u upornoj odbrani oko 3% sanitetskih gubitaka, ili 2%, odnosno 4% opštih gubitaka dnevno, što približno odgovara gubicima iz drugog svetskog rata. Francuzi, takođe, smatraju da su dnevni opšti gubici u konvencionalnom ratu od 4% za diviziju i 1% za armiju u toku *višednevnih borbi* — veliki, dok opšte gubitke od 6,5% za diviziju i oko 1,25% za armiju smatraju vrlo velikim.

Realna je, dakle, pretpostavka da bi u početnom periodu ograničenog konvencionalnog rata *srednji opšti gubici* ljudstva u toku *jačih borbenih dejstava* u diviziji iznosili oko 4%, a u armiji oko 1 do 1,5% brojnog stanja dnevno za višednevne borbe. U daljnjem toku ograničenog konvencionalnog rata, zbog izmena u taktici (povećana gustina ljudstva na jedinici površine), bar za izvestan vremenski period, gubici bi se, verovatno, povećali. Naravno, i u ograničenom ratu, u izvesnim situacijama, oni mogu biti i znatno veći, pa da dođe i do gubitka cele jedinice (okruženja, uništenja ili zarobljavanja).

Visina gubitaka ljudstva u lokalnom, ograničenom ratu zavisi i od fizionomije koja može biti vrlo različita. Tako, na primer, oružane snage, odnosno jedinice koje bi borbena dejstva izvodile pretežno na pratizanski način imale bi načelno manje gubitke od jedinica koje bi vodile frontalna dejstva.

Odnos ubijenih i ranjenih u borbi u drugom svetskom ratu iznosio je u nemačkoj armiji 1:2,68, a u armiji SAD 1:2,5 u fran-

⁵ Francuski ekspedicioni korpus (90.000 ljudi) u gariljanskom proboju (od 12. do 16. maja 1944) imao je oko 0,6% sanitetskih gubitaka dnevno, dok je 2. pd 12. maja imala 2,6%, a sledećeg dana 1,96% sanitetskih gubitaka. U pojedinim divizijama francuske armije, u vrlo teškim borbama, srednji dnevni sanitetski gubici bili su vrlo različiti i iznosili su 1,2%, 1,7%, 1,9% i 3,5% od brojnog stanja divizije.

Kao primer velikih gubitaka uzima se 2. pd armije SAD u korejskom ratu. U borbama od 8. do 15. oktobra 1951. godine, pri zauzimanju grebena Kim Il Sung i Hartberk, ona je izgubila 3.181 čoveka što sa neborbenim gubicima čini oko 2,5% opštih gubitaka dnevno.

cuskoj armiji 1:1,9, u poljskoj armiji oko 1:2. Ako se poginulima dodaju i ostali nesanitetski gubici (zarobljeni, nestali, umrli, dezertteri), odnos *nesanitetskih prema sanitetskim gubicima u toku borbenih dejstava* ponekad je čak 1:1 (Amerikanci su prvog dana iskrcavanja u Normandiji imali 3.825 poginulih, zarobljenih i nestalih i 3.671 ranjenog).

Smatramo da se odnos ubijenih i ranjenih u toku borbenih dejstava u eventualnom ograničenom ratu koji bi se vodio konvencionalnim oružjem ne bi znatnije izmenio u odnosu na drugi svetski rat i da bi iznosio oko 1:2,5, dok bi odnos nepovratnih i povratnih gubitaka mogao biti 1:2, pa čak i niži.

I smrtnost ranjenih od konvencionalnog oružja u ograničenom ratu, a koji stignu živi u sanitetsku ustanovu, ne bi se bitno izmenila u odnosu na drugi svetski rat, kad je iznosila oko 4% (u ko-rejskom ratu oko 2%).

Iako bi u eventualnom *raketno-nuklearnom ratu* nuklearno oružje bilo dominantno, ne znači da bi i gubici ljudstva od njega bili uvek, u svim operacijama ili svakog dana, veći nego od konvencionalnog naoružanja.

Pri proceni gubitaka ljudstva od *nuklearnih borbenih sredstava* polazi se prvenstveno od mogućnosti protivnika u pogledu korišćenja nuklearnih borbenih sredstava u određenoj operaciji i na određenu jedinicu — najčešće armiju. Pri tome se cene mogućnosti protivnika u pogledu broja nuklearnih udara za celu jedinicu i celu operaciju. Ne ide se u detaljnu procenu svakog pojedinačnog nuklearnog udara, jer je to ionako praktično neizvodljivo, već se uzima srednja vrednost veličine gubitaka od jednog nuklearnog udara, svesni da će udari biti razne jačine, da će biti izvršeni pod različitim uslovima — na jedinice sa različitom gustinom ljudstva na jedinici površine i sa različitim stepenom fortifikacijskog uređenja zemljišta, pod raznim zemljišnim i meteorološkim uslovima i dr., pa i *gubici ljudstva od nuklearnih udara iste jačine mogu biti vrlo različiti*.

Podaci o srednjoj veličini opštih gubitaka ljudstva od jednog taktičkog nuklearnog udara u jedinicama angažovanim u borbi su vrlo različiti, ali većina autora smatra da bi od jednog (prosečno nuklearnog udara bilo izbačeno iz stroja oko 200 do 250 ljudi. (U francuskoj armiji, pri rešavanju taktičkih zadataka daju 200 opštih gubitaka od jednog taktičkog nuklearnog udara na jedinicu u borbi). Naravno da jedan nuklearni udar može prouzrokovati i *znatno veće*, ali i *manje gubitke* od ovih, zavisno od mnogih faktora. Tako, na primer, nuklearni udar jačine 1 KT može prouzrokovati 50, ali i više ili manje od 50 opštih gubitaka, dok nuklearni udar jačine 100 KT može prouzrokovati 500, ali i više ili manje od 500, opštih gubitaka — u istim ili sličnim uslovima, a zavisno i od mnogih drugih faktora sem jačine nuklearne bombe. Ceneći, međutim, gubitke ljudstva od većeg broja taktičkih nuklearnih udara razne jačine i u raznim uslovima, došlo se do zaključka da bi na bojnopolju *srednji opšti gubici od jednog nuklearnog udara* iznosili oko 200 do 250 ljudi.

Pored procene gubitaka ljudstva za celu operaciju cene se gubici *po pravcima (jedinicama) i etapama operacije*. Ovo je važno za komandu i sanitetsku službu radi grupisanja snaga i sredstava za rešavanje konkretnih zadataka, kao i grupisanje rezervi za rešavanje eventualnih neplaniranih zadataka.

Da bi neprijatelj jednoj armiji brojnog stanja oko 150.000 ljudi naneo opšte gubitke od 1 do 1,5% trebalo bi da izvrši dnevno 6 do 9 taktičkih nuklearnih udara, računajući da bi svaki takav udar prouzrokovao prosečno oko 250 opštih gubitaka. Smatramo da u operaciji koja traje 7 do 10 dana armija ne bi svakog dana pretrpela više od 6 do 9 nuklearnih udara, pa bismo od ove pretpostavke mogli polaziti pri proračunu gubitaka ljudstva u jednoj armiji aktivno angažovanog u borbi, svesni činjenice, da bi neka armija na važnijem operativno-strategijskom pravcu, određenog dana i u određenoj situaciji, mogla da pretrpi i znatno veći broj nuklearnih udara, ali to ne bi trebalo uzeti kao pravilo.

Gubici ljudstva od *konvencionalnog oružja* i u eventualnom *raketno-nuklearnom ratu* bili bi približno isti kao u drugom svetskom ratu iz istih razloga koje smo već naveli. Neki autori smatraju da bi gubici od konvencionalnog naoružanja u eventualnom nuklearnom ratu bili čak manji u odnosu na drugi svetski rat. Smanjivanje gubitaka ljudstva od konvencionalnog oružja moglo bi se očekivati i zbog toga što bi upotreba raketno-nuklearnih borbenih sredstava dovela do uništenja ili oštećenja i borbene tehnike koja prouzrokuje gubitke ljudstva.

Za razliku od gubitaka od konvencionalnog oružja koji se pojavljuju manje-više ravnomerno, većina gubitaka od nuklearnih sredstava pojavljuje se *trenutno* i na relativno *manjim prostranstvima*, a može se pojaviti i *na bilo kom mestu nacionalne teritorije*, što znatno usložava borbenu situaciju i utiče na tok borbenih dejstava, pored uticaja na planiranje i izvođenje sanitetskog obezbeđenja.

Nuklearna sredstva prouzrokovace verovatno i *veći broj poginulih u odnosu na broj ranjenih* nego konvencionalno oružje. U literaturi se navode podaci da bi odnos poginulih i povređenih od nuklearnih sredstava mogao biti čak i 1:1.

Sem toga, u eventualnom nuklearnom ratu *smrtnost ranjenika* koji stignu živi u sanitetsku ustanovu verovatno će porasti u odnosu na drugi svetski rat. Prema nekim autorima, ona bi iznosila oko 10%, što je za 2,5 puta više nego u drugom svetskom ratu. Ovo, pre svega, usled nemogućnosti pravovremenog pružanja pune medicinske pomoći svim ranjenicima zbog njihovog velikog broja, kao i usled većeg broja teških i udruženih povreda, odnosno oboljevanja (ranjeni i ujedno opečeni, ranjeni ili opečeni i ujedno ozračeni ili kontaminirani i sl.). Na taj način broj nepovratnih gubitaka u eventualnom ratu povećao bi se u odnosu na taj broj u drugom svetskom ratu.

Gubici ljudstva od *hemijskih i bioloških borbenih sredstava* u eventualnom ratu bili bi, s obzirom na mogućnosti zaštite, verovatno, manji nego gubici od konvencionalnog oružja ili nuklearnih

sredstava, što ne isključuje mogućnost da, u određenim uslovima, budu i znatno veći.

Gubici od hemijskih i bioloških borbenih sredstava zavisice, pre svega, od opremljenosti jedinica zaštitnim maskama, ličnim priborom za dekontaminaciju, zaštitnim odelima, antidotima, mera preventivno-medicinske zaštite i dr.

Iz iznetog se može zaključiti da bi armija u toku *vrlo aktivnih borbenih dejstava* mogla imati oko 3 do 4% opštih gubitaka dnevno u toku višednevnih borbi (1 do 1,5% od konvencionalnog oružja, 1 do 1,5% od nuklearnih sredstava, od 0,5% do 1% od hemijskih i bioloških borbenih sredstava i oko 0,1% neborbenih gubitaka).

Divizija u teškim borbama u nuklearnom ratu imala bi opšte gubitke koji su procentualno 2 do 3 puta veći nego u armiji, tj. oko 6 do 9% brojnog stanja dnevno. Da bi od nuklearnih sredstava pretrpela gubitke od oko 4% brojnog stanja, morala bi pretrpeti dva nuklearna udara.

Za jedinice manje od divizije načelno se u nuklearnom ratu ne cene gubici, jer samo jedan nuklearni udar može u puku prouzrokovati gubitke od oko 8 do 10% brojnog stanja.

Naravno, sve su ovo samo grube, orijentacione norme, jer je veličina gubitaka ljudstva u armiji i diviziji, u jedinicama uopšte. u toku borbenih dejstava podložna velikim oscilacijama što zavisi od mnogih faktora savremenih borbenih dejstava.

Gubici ljudstva od pojedinih vrsta naoružanja (borbenih sredstava) takođe mogu biti vrlo različiti, pa u pojedinim situacijama najviše ih može prouzrokovati konvencionalno oružje, dok u drugim situacijama nuklearna sredstva mogu prouzrokovati znatno veće gubitke nego sva druga borbena sredstva zajedno.

Iz iznetog se može zaključiti da bi gubici ljudstva od borbenih sredstava (borbeni gubici) u raketno-nuklearnom ratu *porasli* u odnosu na one u drugom svetskom ratu, i uprkos znatnim izmenama u organizaciji taktike čiji je cilj da se što više umanji ubitačno dejstvo modernog naoružanja na živu silu.

Broj neborbenih gubitaka (bolesnici, nesrećni slučajevi van borbe, dezerteri i dr.) zavisice od higijensko-epidemioloških prilika, efikasnosti preventivnih mera i mogućnosti njihovog sprovođenja, fizičke kondicije ljudstva, opremljenosti jedinica, klimatskih uslova, prirode i trajanja borbenih dejstava, morala i drugih faktora.

Smatramo da se broj neborbenih gubitaka u eventualnom ratu verovatno neće bitno menjati u odnosu na onaj u drugom svetskom ratu, kada su iznosili oko 0,1% brojnog stanja jedinice dnevno, i pored opšteg pogoršanja životnih uslova, jer su poboljšane preventivne mere. U jako nepovoljnim higijensko-epidemiološkim i drugim uslovima, broj neborbenih gubitaka može da iznosi 0,2%, pa čak i 0,3% brojnog stanja dnevno.

Za vreme borbenih dejstava taj broj je znatno manji od broja borbenih gubitaka. Odnos borbenih i neborbenih gubitaka za duži vremenski period zavisi, uglavnom, od angažovanosti jedinica u bor-

bi. Tako, na primer, u armiji SAD od januara 1942. do avgusta 1945. godine, zbog slabe angažovanosti većine jedinica, lečeno je 14.876.000 bolesnika i svega 599.000 ranjenika iz borbenih dejstava, dok je u Crvenoj armiji lečeno znatno više ranjenika nego bolesnika.

Gubici ljudstva u eventualnom ratu odlikovaće se, sem velikim brojem, i *izmenom strukture* u odnosu na dosadašnje ratove. Pre svega pojaviće se nove vrste oboljenja — akutna radijaciona bolest, trovanje nervnim, psihohemijskim i drugim bojnim otrovima, znatno će porasti broj opekotina, udruženih povreda i psihijatrijskih oboljenja (usled ratnih dejstava uopšte i primene psihohemijskih bojnih otrova posebno), biće veći broj zaraznih oboljenja, naročito u slučaju primene bioloških borbenih sredstava, i dr., o čemu sanitetska služba mora posebno voditi računa.

Pri predviđanjima verovatnih gubitaka ljudstva treba imati u vidu sve faktore koji utiču na veličinu gubitaka. Pri tome je važno da se, pored iskustava iz dosadašnjih ratova, koriste i iskustva iz najnovijih ratnih operacija, vodeći uvek računa i o mogućnostima upotrebe novih oružja.

Pukovnik
dr Vladimir MIKULIĆ

O OBUCI STAREŠINA I VOJNIKA - OBVEZNIKA PARTIZANSKIH JEDINICA*

Partizanske i teritorijalne jedinice su važne snage opšteg odbrambenog rata u našim uslovima, bilo da se radi o ograničenom ratu ili opštem svetskom sukobu. Organizacijski pravilno postavljene i usklađene, moderno naoružane i opremljene, dobro obučene i uvežbane, partizanske i teritorijalne jedinice odigraće značajnu ulogu ne samo u toku daljnjih borbenih dejstava, već i u početnim operacijama. Ovo naročito važi kad se pravilno upotrebe i njihovo dejstvo uskladi sa jedinicama operativne vojske. Iskustva NOR-a, kao i vijetnamskog naroda u borbi protiv brojno i tehnički nadmoćnijeg agresora, ubedljivo govore o značaju ovakvih jedinica i partizanskog načina ratovanja.

Partizanski način ratovanja biće veoma često osnovna forma borbe i otpora malih zemalja, a i dopuna regularnog načina ratovanja. I velike zemlje i armije pridaju ovom načinu ratovanja odgovarajući značaj, bilo da ga nameravaju i same primenjivati, ili da mu se žele što efikasnije suprotstaviti. One ga teoretski uopštavaju, izvlače iskustva, formiraju specijalne jedinice za gerilska i antigerilska dejstva i tome sl. kao SAD u Vijetnamu, dok Francuska i Savezna Republika Nemačka stvaraju teritorijalnu vojsku, formiranu u bataljone i pukove.

Partizanske i teritorijalne jedinice pretežno će dejstvovati u pozadini agresora i u raznim specifičnim okolnostima, primenjujući raznovrsne forme borbenih dejstava, počev od iznenadnih napada, pa do raznih prepada i zaseda. Ovakav način borbenih dejstava, kao i specifični uslovi ratovanja, zahtevaju od vojnika i starešina ovih jedinica izvanredne moralne kvalitete, veštinu u rukovanju oružjem, a uz to i snažnu fizičku kondiciju, ličnu hrabrost, odvažnost itd.

Izgraditi moralno čvrste i disciplinovane vojnike, starešine i jedinice koje mogu tući neprijatelja u svim situacijama, složen je problem i zahteva koordinirane napore niza faktora. To je ujedno i osnovni motiv koji me pokreće na ova razmatranja. Organizacija same obuke može se potčiniti gornjim zahtevima, vodeći uvek računa o nameni ovih jedinica koje se obučavaju, pre svega, za napadna i lukava dejstva, veštini u zaprečavanju, rušenju i dobrom rukovanju minsko-eksplozivnim sredstvima. Teži uslovi borbe i života ovih jedinica u pozadini agresora neće pružati povoljne uslove

* Ovo su neka zapažanja i iskustva do kojih sam došao baveći se nešto neposrednije ovim problemom.

za obuku nedotučenih, već će to u najčešće slučajeva biti krvava praktična škola koja za vojnički nepismene može nepotrebno biti dosta skupa.

Neke prethodne konstatacije o problemima obuke rezervnog sastava. Iako rezervni sastav čini pretežan deo naše ratne armije, moramo konstatovati da problem njegove obuke još nije programski i do kraja postavljen i rešen. Dok se vojnici — obveznici gotovo isključivo pozivaju na vojnu vežbu u jedinice operativne vojske, rezervne starešine (prvenstveno oficiri) obučavaju se kroz udruženja rezervnih oficira, a pozivaju se i na vojnu vežbu. Bez obzira na napore koji se čine, obuka u ovim udruženjima ne osposobljava rezervne starešine za obavljanje svih dužnosti u eventualnom ratu. Prema čl. 68 Zakona o narodnoj odbrani, vojnici i podoficiri mogu ostati na vežbama do 6 meseci, a rezervni oficiri do 12 meseci. Istim zakonom je regulisano da vojni obveznik može u toku jedne godine biti na vežbi najduže 2 meseca i to jednom godišnje. S obzirom na to što se rezervne starešine pozivaju na vežbu 10—15, a izuzetno 20 dana, proizilazi da bi svaki pojedinac mogao biti pozvan na vežbu 24 puta po 15 dana, ili 36 puta po 10 dana. Očigledno je da dosadašnja praksa pozivanja na vežbu ne obezbeđuje da se do kraja iskoriste mogućnosti koje nam pruža zakon.

U vezi s tim može se postaviti više pitanja, a dva su osnovna. Prvo je — koje je to stvarno potrebno vreme da se kroz vežbe obezbedi obučavanje, osvežavanje stečenih i sticanje novih znanja? Drugo pitanje je — da li sadržaj i metod obuke pozvanih na vežbu zadovoljavaju potrebe i osposobljavaju starešine za ratne dužnosti. Na prvo pitanje teško je dati pouzdan odgovor. Sigurno je samo da bi rezervne starešine, po izlasku iz škole rezervnih oficira, trebalo održavati u stalnoj vojnostručnoj kondiciji najmanje 20 godina. Da bi se udovoljilo ovakvom zahtevu ispada da bi rezervne starešine trebalo pozivati na vežbu u trupu svake druge godine i to po mesec dana, što bi iznosilo ukupno 10 meseci. Ostala 2 meseca (do zakonskog roka od 12 meseci) rezervne starešine bi nakupile kroz obuku u udruženjima rezervnih oficira. Proračun je dosta pojednostavljen, te se može odnositi samo na rezervne starešine iz ŠRO i mlađe i to na one koji imaju raspored. Sasvim je druga situacija sa penzionisanim, kao i onim rezervnim starešinama bez rasporeda. Analiza ovog problema u nekim komandama i jedinicama pokazuje da bi sve rezervne starešine koji imaju raspored bilo moguće obučiti kroz vojnu vežbu u trupu za približno tri godine, imajući, naravno, u vidu sadašnju dinamiku pozivanja. Međutim, gornja tvrdnja počiva na intenzifikaciji obučavanja kroz vojnu vežbu, s obzirom na to što za to postoje mogućnosti u komandama i jedinicama. Što se tiče drugog pitanja, može se slobodno reći da nam sadržaj, metod i vreme trajanja obuke ne zadovoljavaju narasle potrebe savremene armije. Do sada smo obučavali pretežno rezervne komandire vodova, četa i baterija, dok je obuka komandanta bataljona, divizion, pukova i brigada, kao i štabnih oficira i starešina pojedinih službi, bila ozbiljno zapostavljena. Šansa je data mlađim starešinama. Zato se pažljivim odabiranjem i doškolovanjem moraju

brže spremati novi rezervni komandanti (od bataljona do brigade), jer se raniji već sada nalaze u kritičnim godinama.

Kad je reč o obuci rezervnih starešina u partizanskim i teritorijalnim jedinicama, možemo reći da i to predstavlja ozbiljan problem. Utoliko više što je znatan deo ovih starešina pred smenom i što će na njihova mesta doći mlađi ljudi koji nisu učestvovali u NOR-u, a u školama su izučavali partizanska dejstva više informativno. Obuka rezervnih starešina i vojnika obveznika partizanskih i teritorijalnih jedinica, kao i u prethodnom slučaju, nije rešena jedinstvenim planom i programom. Ona se u praksi sprovodi, više-manje, prema nahodanju pojedinih komandi i organa koji neposredno rukovode obukom. Zato u praksi imamo različita prilaženja, naročito u pogledu formi i metoda obučavanja. Da bi problem o kome je reč bio što jasniji, izneću neke forme obuke koje se u praksi najčešće sprovode, kao i neka praktična iskustva do kojih se došlo.

Obuka rezervnih starešina u trupnim jedinicama. Komande i jedinice pozivaju na vežbu rezervne oficire po sopstvenom planu, a na osnovu brojnog razreza i dodeljenih finansijskih sredstava. Na vežbu pozivaju, u prvom redu, mlađe starešine koje imaju raspored, a i propisano vreme, od nekoliko časova do 15, izuzetno 20 dana. Cilj vežbi je, pre svega, da rezervne starešine upoznaju nove tehniku i nov način izvođenja borbenih dejstava. U praksi se na vežbu poziva najčešće za vreme pokretnih logorovanja, taktičkih i zajedničkih vežbi. Za ovaj deo obuke ne postoji nikakav program po kojem bi trebalo obučavati rezervne starešine, već to, po svom nahodanju, regulišu komande i jedinice koje pozivaju na vežbu. Sve one nastoje da se sa pozvanim rezervnim starešinama prethodno obrade neka teoretska pitanja, a nakon toga ih uključuju, samostalno ili uz aktivnog starešinu, u praktičan rad i funkcije za koje su predviđeni u ratu. Ova forma obuke je osnovna i u praksi daje najbolje rezultate. Ali ako pozivanjem na vežbu jedinice žele samo da reše nedostatak aktivnih starešina, a u prvom redu komandira vodova, obuka ne donosi željene rezultate i promašuje osnovni cilj.

U trupne jedinice poziva se, po pravilu, deo rezervnih oficira partizanskih jedinica, u prvom redu komandiri vodova. Ali manji broj ovih starešina odlazi na vežbu u trupu, a uz to i program obuke ne može potpuno da zadovolji potrebe ovih jedinica, naročito kada je reč o specifičnostima partizanskih borbenih dejstava. Zato pozivanje na vežbu u trupu nije i ne može biti jedina forma obuke rezervnih oficira.

Jedan broj rodovskih rezervnih starešina poziva se na kurseve u razne nastavne centre, a kursevi se izvode po planu komandi i ustanova koje ih organiziraju. Ovo je, npr. izvanredno dobra forma koja se veoma pozitivno odrazila na stručnost tih starešina. Kroz ovu obuku prolazi i deo rezervnih oficira partizanskih jedinica. Obuka rodovskih starešina treba da bude briga svakog načelnika roda i službe, jer oni najbolje znaju potrebe svojih jedinica i mogu organizovano i planski pozivati i obučavati svoje rezervne starešine.

Pošto je pozivanje na vežbu u trupne jedinice osnovna forma obuke rezervnih oficira, bilo bi nužno razraditi konkretne programe, težeći da se pozvane starešine obučavaju na onoj vrsti tehničkih sredstava koje će imati njihova formacijska jedinica. Dobro je ove starešine prethodno dobro i teoretski pripremiti, a zatim ih staviti u ulogu starešina koje će kroz neposredno komandovanje jedinicama proveriti i unaprediti svoja znanja. U protivnom, obuka u trupi neće dati zadovoljavajuće rezultate, biće neekonomična, pa može čak izazvati i negativne efekte.

Dobra dopuna ovoj formi obuke jeste, već široko rasprostranjena praksa, da se rezervne starešine, različitih komandnih stepena, pozivaju na posmatranje važnijih taktičkih i zajedničkih vežbi koje izvode operativne jedinice. Oni posmatraju celu vežbu ili delove, i to sa nekoliko radnih tačaka, u grupama i pod rukovodstvom aktivnog oficira koji ih prethodno uvede u situaciju, a zatim vodi kroz vežbu do završetka. Rezervne starešine mogu se uključiti u vežbu i kao neposredni pratioci rada komandira vodova, četa, baterija, komandanata bataljona, divizionara, pukova i načelnika rodova i službi. Na ovaj način mogu pratiti rad aktivnih starešina, a mogu se staviti i u ulogu da u pojedinim fazama vežbe sami odlučuju i donose neophodna taktička rešenja. Ova druga varijanta je svakako korisnija za rezervne starešine, ali može i da ometa rad komandi i aktivnih starešina, naročito u prelomnim situacijama.

Pokazne vežbe i tehnički zborovi. Kao dopunska, a metodski dobro organizovana i postavljena, ova forma je korisna i prihvatljiva. Ona pruža mogućnost da veći broj rezervnih starešina odjednom i za kraće vreme upozna tehničke novine i taktiku borbenih dejstava jedinica. Korisno je, što je negde u praksi, da se udruženju rezervnih oficira blagovremeno dostave izvodi iz plana pokaznih vežbi i tehničkih zborova kako bi se njegovi članovi mogli na vreme uključiti u rad. Kad je reč o tehničkim zborovima, u prvom redu se misli na one koji se organizuju za potrebe aktivnog starešinskog sastava. Tehnički zbor šireg obima, čiji je cilj da pokaže presek armijske opreme i naoružanja u celini, nije moguće češće organizovati, jer zahteva velike materijalne izdatke i veće odsustvo sa obuke aktivnih starešina. Ova forma obuke ima svoju svrhu i verovatno će se i dalje obilato koristiti.

Kursevi. Kao što je i napred rečeno, obuka rezervnih starešina partizanskih i teritorijalnih jedinica samo manjim delom se odvijala u trupi, a većim kroz kurseve. Kroz njih smo provodili komandire četa i vodova. Ovakav način obuke pokazao se veoma praktičnim i dao je dosta dobre rezultate. Bila je to obično petnaestodnevna vežba koja se odvijala na bazi specijalno prilagođenog plana i programa, a sastojala se iz teoretskog i praktičnog dela, sa težištem na rešavanju taktičkih zadataka i to na terenu. Osnovni nedostatak takvog kursa je u tome što ne uključuje rezervne oficire u praktičan rad sa jedinicom. No pošto je kurs osnovna forma obuke za veliki deo rezervnih oficira partizanskih i teritorijalnih jedinica, moglo bi se ići na formiranje privremenih jedinica ranga voda

koji bi bio uz komandu kursa i služio za izvođenje praktičnih vežbi na terenu.

U obuci rezervnih starešina do sada su ozbiljno zapostavljane teritorijalne jedinice. Zbog toga se u protekloj godini prišlo intenzivnijem pozivanju i obučavanju komandira vodova i četa teritorijalnih jedinica kroz kurseve. Ove starešine su svrstavane i u posebne nastavne jedinice. Takva praksa se pokazuje kao dobra. Nosioci organizacije ove vrste obuke postaju sve više komande vojnih okruga. One zato imaju i potrebne uslove. U svakom slučaju, obuka starešina ove vrste jedinica zahteva kompleksnije sagledavanje nego što je to bio slučaj do sada.

Obuka rezervnih oficira kroz udruženja daje svoj doprinos, ali mi se čini da je treba na neki način učiniti zakonski obaveznom. Napraviti, npr. minimalni program u toku godine koji bi bio obavezan za sve rezervne oficire. Obaveze od nekoliko časova godišnje, možda 15—20, nisu velike, a ne bi zahtevale ni naročita finansijska sredstva. To bi trebalo shvatiti i kao dug prema socijalističkoj zajednici. Ovakva zakonska mera imala bi vojničko, a i političko opravdanje. Time organizacijama UROP-a i njihovim članovima ne bi bilo nametnuto ništa novo. To se već radi i u drugim zemljama — socijalističkim i kapitalističkim. Ovakva mogućnost bi naročito dobro došla neraspoređenom delu rezervista. Mislim da za to ne bi bilo teško stvoriti potrebnu atmosferu i da bi ove starešine rado prihvatile takvu meru.

Obuka komandi. Obuka komandi partizanskih bataljona i brigada je veoma značajna. Za njom se oseća i velika potreba. Neka dosadašnja iskustva govore da je forma grupnog zanimanja sa ovim komandama veoma pogodna, da je treba proširiti i dalje primenjivati. Ne samo što sastav ovih komandi upoznaje gradivo, već ova forma obuke pruža mogućnost da komandant neposredno i bolje upozna svoje saradnike, proveri pravilnost rasporeda rezervnih starešina na pojedine funkcije i sl. Prednost ove forme je u tome što traje kratko (3 do 5 dana), ne zahteva velika novčana sredstva i što se na vežbu može odjedanput pozvati nekoliko komandi, najbolje dve, a ne više od tri. Za ovakve vežbe pripremaju se konkretan plan i program koji u načelu treba da sadrže 5 do 6 časova teoretske nastave. To bi bila priprema za rešavanje taktičkog zadatka (prolazeći čitav proces od shvatanja zadatka i procene situacije do donošenja odluke po karti i izrade borbene zapovesti). Na kraju treba analizirati vežbe, ukazati na dobre i loše strane, saslušati mišljenje rezervnih starešina i pokazati opremu i naoružanje jedinica.

Ukoliko to dozvoljava metod grupnog zanimanja, svaki član komande treba da radi pretežno u svojoj ulozi. Rukovođenje ovim zanimanjem može se prepustiti komandantu brigade (rezervnom oficiru), i to da rukovodi čitavim procesom rada. Grupno zanimanje može da vodi i aktivni starešina, organizator vežbe. Prvim načinom se pretežno uvežbava komandant brigade, dok se drugim obezbeđuje ravnomerno uvežbavanje svih starešina komande. Po mom mišljenju, drugi način je mnogo dinamičniji i korisniji za obuku.

Veoma je poželjno u grupna zanimanja, zajedno sa komandom brigade, uključiti i komande bataljona. Pored ostalog i zato što se ove komande u praksi veoma retko obučavaju. A partizanska brigada će veoma često dejstvovati baš po bataljonima, naročito u plićoj taktičkoj dubini, te za ovakve uslove i način dejstva komande bataljona moraju biti i osposobljene. Međutim, u obuci komandi partizanskih bataljona i brigada ne bi trebalo ostati samo na grupnom zanimanju. Ova forma se može kombinovati sa, npr. štabnim metodom, kao i uključivanjem u praktičan rad sa trupom. Ovo je svakako komplikovaniji oblik obuke i zahteva bolju organizaciju, veće angažovanje aktivnih starešina, duže vreme trajanja, pa bi zato ovakve vežbe morale biti u nadležnosti viših komandi. Sve u svemu, treba ići na to da se na grupna zanimanja, ratne igre i vežbe uopšte, češće pozivaju kompletne komande partizanskih i teritorijalnih jedinica i to ne samo kao posmatrači, već i kao aktivni učesnici vežbi. Za pozivanje na vežbu rezervnih starešina, komande partizanskih bataljona i brigada imaju dve mogućnosti. Mogu se pozvati blagovremeno mesec dana unapred (kao i u ostalim slučajevima), a mogu i kroz mobilizacijske uzbune, neposredno pred grupno zanimanje. To takođe može da bude korisno, a zavisiće i od toga šta se sve želi postići i proveriti. Zbog izuzetne važnosti obuke komandanata bataljona i brigada partizanskih i teritorijalnih jedinica, bilo bi potrebno planski, sistematski i na dužu stazu prići pripremi ovih starešina. Ovo i zbog toga što nam se rezervne starešine ovog ranga nalaze neposredno pred smenom, te ćemo ih morati sukcesivno zamenjivati mlađim koji nemaju ratna iskustva. Što se tiče komandanata brigada, čini mi se da je za ove funkcije potreban aktivni starešina. Međutim, ako uzmemo u obzir potrebu podizanja borbene gotovosti partizanskih jedinica, možda ne bi bilo dobro da se orijentišemo na povećavanje broja aktivnih starešina u tim jedinicama. Rešenje bi trebalo tražiti u bržem osposobljavanju rezervnih starešina, komandi, vojnika-obveznika i u podizanju borbene gotovosti. Izgleda da je naš osnovni problem kod ovih jedinica baš u nedovoljnoj uvežbanosti, a bez toga se teško može govoriti o spremnosti komandi i jedinica za izvršavanje zadataka koji stoje pred njima u eventualnom ratu.

Komandante bataljona i štabne oficire treba birati među vrednim i obrazovanim pojedincima, a zatim pronaći najbolji način i metod njihovog obučavanja u okviru školskih centara i u skladu sa dužnostima koje će obavljati. Po sticanju znanja unapređivati ih u odgovarajuće činove. Provođenje ovih starešina kroz rodovske i druge centre, od 2 do 3 meseca, verovatno bi rešilo pitanje obuke, a time i popunu formacijskih mesta sposobnim kadrom. Ako bi se prihvatio ovakav način obuke komandanata bataljona i ostalih rezervnih starešina, uspešan završetak kursa trebalo bi da bude osnovni uslov za unapređenje u naredni čin.

Obuka vojnika obveznika. Vojnici-obveznici i podoficiri pozivaju se na vežbu u trupu. Podoficiri se obučavaju i kroz UROP. Pozivanje na vežbu reguliše se direktivom za nastavu, dodelom brojnog razreza i finansijskih sredstava, kao i za rezervne starešine,

a uslovljeno je obukom na novim tehničkim sredstvima, ili preobukom za nove dužnosti i struke. Međutim, vojnici-obveznici partizanskih i teritorijalnih jedinica ne samo što se ne pozivaju na vežbu u trupu već se sa njima i obuka retko izvodi, sem kod nekih rodova. Pozivanje obveznika na vežbu u trupu teško da dolazi u obzir i zbog različitosti tehničkih sredstava. Takva obuka ne bi bila ni svrsishodna. Međutim, nema dileme u tome da li je obuka vojnika-obveznika partizanskih i teritorijalnih jedinica potrebna ili ne. Zato je nužno da se ova obaveza prenese na odgovarajuće instance komandovanja. Do sada su se ovim problemom bavili organi za obuku partizanskih i teritorijalnih jedinica, ali sasvim u ograničenom obimu.

Postoji mišljenje da dobro obučeni vojnici u operativnim jedinicama može zadovoljiti i potrebe partizanskih i teritorijalnih jedinica. Ja lično ne delim takvo mišljenje i smatram da je ono samo relativno tačno. Tehnika i naoružanje partizanskih i teritorijalnih jedinica razlikuju se od operativnih, način borbenih dejstava takođe, a postoji i niz drugih specifičnosti (o kojima je delimično bilo reči) koje zahtevaju specijalnu obuku, naročito na području zaprečavanja, rušenja i rukovanja minsko-eksplozivnim sredstvima. Poznato je takođe da svega 2% do 3% vojnika obveznika, koji su kroz odsluženje vojnog roka obučavani za partizanski način dejstva, dolazi godišnje u partizansku brigadu.

Mogućnosti obuke vojnika-obveznika partizanskih i teritorijalnih jedinica su relativno male, kako zbog nedostatka nastavnika, tako i zbog malih smeštajnih kapaciteta, materijalnog i finansijskog obezbeđenja. Međutim, neke mogućnosti ipak postoje. Koristeći se aktivnim starešinama koje se nalaze na dužnostima u ovim jedinicama, kao i njihovim naoružanjem i opremom, zatim centrima za predvojničku obuku itd. mogu se formirati kursevi, makar za specijalne dužnosti, a u prvom redu za nišandžije na ručnim minobacačima 60 i 80 mm i bestrzajnim topovima. Naša iskustva govore o tome da je uz materijalnu pomoć viših komandi i na osnovu pripremljenog plana i programa moguće organizovati ovakve kurseve. Za nastavnike se mogu uzimati i mlađe sposobne rezervne starešine koje bi bilo dobro pozvati na vežbu, bar 10 dana ranije i na bazi programa pripremiti ih za izvođenje nastave. Za važnije teme treba određivati aktivne starešine, u prvom redu za organizovanje i izvođenje bojnih gađanja. Vojnike-obveznike specijalnih struka treba svrstati u nastavne vodove sa kojima na kraju teoretskog dela programa obavezno izvesti određena bojna gađanja.

Vojne obveznike inžinjerije, veze, ABHO i neke druge i dalje treba obučavati u jedinicama svoga roda radi potpunije obuke. To je već i praksa. Mada sam svestan ograničenih mogućnosti, s obzirom na masu vojnih obveznika koje treba obučavati, ipak smatram da bi obuka obveznika specijalnih struka kroz kurseve dala veliki doprinos borbenoj gotovosti ove vrste jedinice.

Obuka partizanskih i teritorijalnih jedinica. U dosadašnjoj praksi partizanske brigade, ili njihovi delovi, uključuju se u zajedničke vežbe koje izvode jedinice operativne vojske, dok je to redak slučaj

sa teritorijalnim. Ove vežbe trebalo bi da budu kruna obuke ovih jedinica i njihovih starešina i što više saobražene ratnim uslovima i iskustvima, da doprinesu trajnijem usvajanju stečenih znanja veština i navika. Međutim, nije redak slučaj da se postavljeni cilj ne postigne, u prvom redu zbog nedovoljne pripreme komandi i rezervnih starešina, a s tim i zbog nemogućnosti njihovog brzog ukla-panja u datu operativno-taktičku situaciju, što je sasvim prirodno. Po pravilu, ove vežbe su veoma skupe, relativno kratko traju, za- daci i uloge ovih jedinica često su ograničene, te nema uvek ni mo- gućnosti da se planski usmerava rad tih komandi. Da cilj ne bi bio promašen i da bi se dobili veći rezultati, bilo bi dobro da ko- mande partizanskih jedinica koje učestvuju na vežbi iziđu na teren pre svojih jedinica i da se sa njima izvrši detaljnija priprema i uve- žbavaju odgovarajuće varijante njihove moguće upotrebe, a tek tada ih stavljati u njihove uloge. U protivnom se razbacuju snage i sredstva i postiže suprotan efekat. Bilo bi korisno formirati grupu od aktivnih starešina koja bi se specijalno bavila pripremanja vežbi ovih jedinica i u toku sprovođenja neposredno rukovodila i pla- nerala njihovu operativno-taktičku upotrebu. Naravno, ova grupa bi bila organ rukovodstva i radila bi pod njegovom direktivom. Osnov- ni zadatak grupe bi bio da usmerava rad komandi i jedinica u skla- du sa idejom vežbe i sa operativno-taktičkom situacijom. Naročita briga starešina ove grupe bila bi da druga strana stvarno oseti dejstvo ovih jedinica po elementima borbenog poretka, kao i da komande partizanskih i teritorijalnih jedinica oseće svoju snagu i mogućnosti koje im pruža odgovarajuća taktička situacija i ostali elementi zemljišta, iznenađenja, pokreta i vatre.

Razmatrajući problem obuke partizanskih i teritorijalnih jedi- nica dolazim do zaključka da bi se mogli uvesti i neki drugi oblici u dosadašnju praksu. Naime, postavlja se pitanje mogućnosti poziva- nja na vežbu i uvežbavanja manjih taktičkih jedinica ranga voda, čete po jedan dan i više puta godišnje. Ovaj oblik obuke bio bi na- ročito pogodan za teritorijalne jedinice. Vežbama bi mogle ruko- voditi komande partizanskih brigada i opštinske vojne komande uz odgovarajuću pomoć armije. Takav sistem nije nikakva novost i on se već primenjuje u drugim armijama. Postavlja se pitanje — zašto ne bi bio primenjivan i kod nas? Takođe sam mišljenja da pri ovim vežbama ne dolazi u obzir bilo kakva finansijska nadoknada, a vež- bu bi bilo moguće sprovoditi nedeljom ili prilikom drugih lokalnih, republičkih i državnih praznika. Iz razgovora sa rezervnim stareši- nama i nekim komandantima ovih jedinica vidi se da za kod njih postoje volja i raspoloženje.

Još neke bitne pretpostavke za jačinu borbene gotovosti parti- zanskih i teritorijalnih jedinica. Obuka i vaspitanje su značajni či- nioci za stalno jačanje borbene gotovosti partizanskih i teritorijalnih jedinica. Ali nisu jedini, a ni najznačajniji. Da bi se postigla što veća efikasnost i borbena gotovost partizanskih i teritorijalnih jedi- nica, bilo bi neophodno preduzeti i druge mere koje bi još više doprinele gornjim zahtevima. Ovde mislim na mogućna rešenja

u odnosu na čuvanje i održavanje opreme i naoružanja ovih jedinica. Bilo bi korisno još više proširiti dosadašnju praksu da se intendantska oprema izdaje na ruke partizanskim jedinicama u skladu sa konkretnim potrebama. To isto trebalo bi činiti i sa teritorijalnim jedinicama. Ukoliko to ne bi bilo moguće, njihovu bi opremu i naoružanje trebalo čuvati u sedištima opštinskih vojnih komandi. Po mom mišljenju, nema ozbiljnih razloga da se i lično noružanje ne izdaje na ruke raspoređenom rezervnom sastavu, ne samo u partizanskim i teritorijalnim jedinicama, već i rezervi koja popunjava operativne jedinice. Ovo bi skratilo vreme za mobilizaciju, a komande partizanskih brigada i općinske vojne komande mogle u tom slučaju lakše izvoditi obuku svojih jedinica. Naravno, kad bi se ovo ozakonilo. Konačno, ovakva mera znatno bi uticala na podizanje borbene gotovosti partizanskih i teritorijalnih jedinica.

Na osnovu dosadašnje prakse može se zaključiti da je obuka rezervnih starešina partizanskih i teritorijalnih jedinica bila u priličnoj meri zapostavljena i da se izvodila bez dovoljno plana. Zato bi bilo nužno da se ovo pitanje u celini razmotri, oceni stanje i preduzmu adekvatne mere, a u prvom redu da se izrade plan i program po kojima bi se obučavao čitav rezervni sastav. Potrebno je što pre prići njegovom planskom školovanju i uzdizanju.

Pukovnik
Zarko MILIČEVIĆ

HEMIJSKA I BIOLOŠKA SREDSTVA U RATU U JUŽNOM VIJETNAMU

Poznato je da američke oružane snage i njihovi saveznici upotrebljavaju hemijska i biološka borbena sredstva u Južnom Vijetnamu. Međutim, manje se zna o obimu, efektima dejstava i tendencijama upotrebe tih sredstava.

Činjenica je da će obim upotrebe hemijskih i bioloških sredstava na vijetnamskom ratištu zavisiti od nekoliko elemenata: operativno-taktičke situacije na frontu, političkih i moralnih efekata na oslobodilačke snage i stanovništvo, kao i na sopstvene (satelitske) formacije, reagovanja javnog mnjenja u sopstvenoj zemlji i svetu itd. Međutim, usavršavanje ovih sredstava za SAD ima i širi značaj. To dokazuje, pored ostalog, i činjenica što se poslednjih godina stalno povećavaju finansijska sredstva za istraživački rad i unapređivanje efikasnosti dejstava ovih sredstava.¹ U pripremi jedinica koje se upućuju na vijetnamski front, poseban naglasak daje se obučavanju vojnika i starešina za dejstvo u uslovima upotrebe hemijskih b/s.

Intenzivnija upotreba hemijskih i bioloških b/s je, pored ostalog, posledica nesposobnosti i nemoći da se drugim sredstvima postigne značajniji uspeh u borbenim dejstvima. Činjenica je, na primer, da je posle neuspeha ofanzive generala Vestmorlanda (od novembra 1965. do marta 1966. god.) radi preuzimanja inicijative na frontu, došlo do široke upotrebe hemijskih otrovnih materija u gusto naseljenim područjima sa bogatim pirinčanim poljima i voćnjacima. Odluka OS SAD da upotrebe hemijska i biološka b/s je odraz besa, nemoći, želje za odmazdom, pokušaj da se eventualnim uspesima opravda komandovanje za dosadašnje poraze, teške gubitke itd.

Upotrebom pomenutih borbenih sredstava OS SAD žele, pored ostalog, postići i ove ciljeve:

¹ Tako na primer, u periodu 1950—1960. god. za ta sredstva odvajalo se oko 35 miliona dolara godišnje, 1961. suma se povećala na oko 37 miliona dolara, a u periodu 1964—1966. dostigla je cifru od 160—170 miliona dolara godišnje. Samo u 1961. godini, budžet za hemijske jedinice OS SAD iznosio je 125 miliona dolara. Radi ispitivanja i usavršavanja hemijskih i bioloških b/s razne industrijske grane američke privrede (hemijska, farmaceutska itd.) šalju mesečno oko 400 jedinjenja na ispitivanje hemijskoj službi oružanih snaga.

— naneti što osetnije gubitke oslobodilačkim snagama, narodu i privredi, jer je efekat ovih sredstava mnogo veći nego od klasičnih b/s;

— velikim gubicima u živoj sili, posebno nezaštićenom narodu (67% mrtvih i 86% ranjenih u Južnom Vijetnamu su žene, deca i starci) i razaranjem materijalnih sredstava, OS SAD žele da odvoje i izoluju narod od oslobodilačkih snaga kako bi mogli lakše da vode „operacije čišćenja” i „pacifiziraju” Južni Vijetnam;

— uništiti vegetaciju i poljoprivredne prinose (naročito pirinčana polja i voćnjake) na teritoriji koju kontrolišu oslobodilačke snage, i na taj način ih lišiti mogućnosti snabdevanja i zaštite koje im pružaju šume. Cilj je da se izazovu glad i panika, a narod prisili „da traži spas” u američkim logorima;²

— dejstvom hemijskih i bioloških b/s izvršiti psihički uticaj na narod i oslobodilačke snage kako bi se oslabio moral i volja za pružanje otpora.

Vijetnamsko ratište je za Amerikance poligon na kome se ispituju efekti ovih sredstava. OS SAD su posebnu pažnju posvetile bataljonima i četama za psihološko ratovanje koje se nalaze u formacijama KoV.³ Oni, pored ostalog, imaju zadatak da upotrebom hemijskih b/s utiču na moral, raspoloženje i volju oslobodilačkih snaga i stanovništva u zoni borbenih dejstava.

Premda je upotreba ovih sredstava zabranjena međunarodnim konvencijama i osuđena od svetske i američke⁴ demokratske javnosti (Raselov sud je osudio upotrebu ovih sredstava kao zločin genocida), uništavanje vegetacije u šumama, poljoprivrednih kultura, životinjskog sveta, trovanje ljudi zagađenom hranom, vodom i zemljištem, upotreba BOt, bioloških agenasa itd. dobijaju sve šire razmere.

„Jedno u nizu sredstava koje je američka komanda smislila za svoj 'specijalni rat' je upotreba hemijskih supstanci raspršivanjem

² Poznate su akcije OS SAD „spržena zemlja” u kojima su čitavi rejoni opustošeni upotrebom hemijskih i bioloških b/s. Prema podacima zdravstvene službe NFO, broj pokrajina zahvaćen hemijskim materijama u 1965. god. popeo se na 25 (3/5 svih pokrajina J. Vijetnama). Grubo uzevši, oštećena površina je oko 700.000 ha, a lakše i teže je otrovano 146.276 stanovnika, što je 13 puta više nego u 1944. god. a 800 puta više nego u 1961. god. Eskalacija se stalno razvija.

³ Poznato je da su intenzivna istraživanja na području tzv. „nesmrtonosnih” BOt počela najpre u SAD. Na konferencijama vojnih lekara SAD i zemalja NATO-pakta iznose se rezultati u usavršavanju koncepcije „psihološkog ratovanja” koji su bazirani na iskustvima iz Južnog Vijetnama.

⁴ Američki imperijalisti su zloupotrebili nauku, što je izazvalo negodovanje naučnih krugova. Dobitnik Nobelove nagrade L. Pauling izjasnio se protiv upotrebe hemijskih b/s i potpisao mnoge peticije. Grupa od 29 naučnika (uključujući hemičare i fizičare) izdala je saopštenje u kome se strogo osuđuje upotreba štetnih hemijskih materija i otrovnih gasova. Grupa od 22 američka naučnika (među njima 7 nosilaca Nobelove nagrade) pisala je predsedniku Džonsonu i zahtevala da američke trupe smesta prekinu upotrebu hemijskog oružja u J. Vijetnamu, itd.

iz vazduha radi uništenja biljaka koje služe za ishranu stanovništva, nad kojim nemaju kontrole. Video sam mnoštvo dokaza za ovo — voćnjake u kojima je drveće bilo bez ijednog lista i ploda u vreme kada su se oni u susednim selima povijali pod njima; papaje su, na primer, ostajale sasušene dok su njihovi plodovi, smežurani i sitni kao orah, opušteno visili na stablu bez lišća; ananas je bio smežuran do veličine malih pomorandži, dok su istovremeno oni u susednim baštama bili potpuno razvijeni i spremni za berbu.”⁵

Stalno povećavanje upotrebe hemijskih b/s najbolje će ilustrirati ova tablica.⁶

godina	broj pokrajina	broj zatrovanih ljudi	uništena vegetacija u hektarima
1961.	6	182	360
1962.	12	126	11.030
1963.	16	9.000	320.000
1964.	19	11.000	500.230
1965.	26	146.247	700.000

Sem toga, uginulo je na desetine hiljada domaćih životinja koje su stradale zbog zatrovane trave i druge vegetacije.

Američka iskustva ukazuju na to da se najbolji rezultati postižu u periodu rasta vegetacije. Za 1—2 dana, posle upotrebe „otrovnog praha”, vegetacija gubi boju, porumeni i lišće opada. Trava se uništava za 3—4 dana, a lišće se na drveću smežura, otpadne za nekoliko nedelja i ostaju samo gole grane.

Ironična su tumačenja američkih generala i obaveštenja javnosti da se u Južnom Vijetnamu radi o upotrebi tzv. humanih, nesmrtonosnih otrova, o supstancama koje „ne donose smrt”.⁷ Međutim, činjenice očevidaca su sasvim drugačije. „Mada su ovi otrovi prvenstveno namenjeni biljkama koje služe za ishranu ljudi i stoke” — rekla je dr Tuj Ba, član Izvršnog komiteta Udruženja žena NFO, šef jedne velike bolnice i generalni sekretar Udruženja za odbranu majke i dece — „oni su isto tako opasni po čoveka, naročito decu i stare ljude.”⁸

⁵ V. Barčēt „Istina o ratu u Vijetnamu“.

⁶ Prema podacima koje je izneo NFO J. Vijetnama u biltenu od 5. decembra 1966. god. (izdanje Komiteta za otkrivanje ratnih zločina američkih imperijalista u Južnom Vijetnamu).

⁷ Početkom aprila 1965. god. Maknamara je na konferenciji za štampu u Vašingtonu pokazao novinarima katalog raznih vrsta otrovnih materija koje proizvode hemijske laboratorije i fabrike za „gušenje pobuna i demonstracija” uveravajući ih da ove materije nisu smrtonosne.

⁸ Isto.

a) *Bojni otrovi*

Američke i sve satelitske trupe počele su u manjim količinama da upotrebljavaju BOt već 1961,⁹ a naročito su povećale dejstva u 1964. i u suvoj sezoni 1965/66. god. Tada su upotrebljavani BOt protiv regularnih dejstava NFO na položajima, u podzemnim skloništima, rejonima partizanskih baza na oslobođenoj teritoriji itd. Amerikanci nisu štedeli ni partizanske bolnice, kao ni sela i zaseoke. Zvanični krugovi u Pentagonu su potvrdili da su u Južnom Vijetnamu upotrebljavani sledeći BOt: hlor-acetofenon (suzavac), difenil-hlor-arsin (kijavac), orto-hlor-benzol-melanitril (nadražljivac i za- gušljivac).

Hlor-acetofenon je upotrebljavan u većim koncentracijama. Izazivao je nadražaj organa za disanje, prouzrokovao opekotine na koži, a naročito usnoj duplji i jednjaku, prouzrokovao suzenje, vrtoglavicu i gušenje. Posledice su obično bile teže jer je prouzrokovao bronhitis i zapaljenje pluća. Teže su stradale neotporne osobe — deca, žene i iznemogli stariji ljudi. Upotrebljavan je i u podzemnim skloništima i rovovima gde ovaj otrov nije izazvao samo momentalne učinke, već se njegova toksičnost zadržavala i više nedelja.

U grupi nadražljivaca i zagušljivaca spada orto-hlor-benzol-melanitril, koji štetno deluje u dozama od 1—6 mg/m³, a u dozama 20 mg/m³ prouzrokuje neizlečiva oštećenja organa za disanje. Jedna vrsta ovog otrova izaziva i lokalnu paralizu u trajanju od nekoliko nedelja.

U Južnom Vijetnamu su našli primenu i tzv. psihootrovi. To su BOt sa oznakom BZ, a deluju na mozak, izazivaju halucinacije i druge psihičke poremećaje, tj. prouzrokuju teške psihičke promene u prvom redu u opažanju, raspoloženju, efektima i misaonom procesu. Promene nastupaju otprilike ovim redom: kratko vreme posle unošenja otrova javljaju se: proširivanje zenica, znojenje, kostrešenje dlaka, povećano lučenje pljuvačke, mučnina, katkad povraćanje i promene u radu srca. Prvi psihički znaci pojavljuju se, zbog unošenja otrova kroz usta, posle 30—60 minuta i dostižu maksimum intenziteta pred kraj tog perioda. Centralno mesto kod ovih psihičkih promena zauzimaju poremećaji opažanja i halucinacije koje se odlikuju neobičnim bojama i nestvarnim sadržajem: vide se predmeti kojih, u stvari, pred očima nema, jako su deformisani

⁹ Februara 1961. god. u selo Long Mu (pokrajina Ben Tra) američke trupe su stavile otrov u pijaću vodu jedne folklorne grupe pionira. Dvoje dece je odmah umrlo, dok su mnogi drugi bili teže otrovani. Bilten NFO donosi i podatke da su američki imperijalisti i domaći izdajnici još 1. XII 1958. god. otrovali oko 6.000 patriota koji su se nalazili u zarobljeničkom logoru Phu Loi. Rezultat ovog masovnog trovanja bilo je 1.000 mrtvih i 4.000 teško ranjenih političkih zatvorenika. To je bio prvi veći akt odmazde posle prihvatanje ženevskih sporazuma.

i jarko obojeni. Upotrebljavaju se i smrtonosna hemijska jedinjenja kao što je LSD-25 dietil-amid-lisergne kiseline i drugi. Doze LSD-25 od 0,02 mg izazivaju simptome trovanja.

b) Napalm i beli fosfor

Radi spaljivanja pojedinih sela na oslobođenoj teritoriji, razaranja materijalnih dobara, uništavanja vegetacije i nanošenje gubitaka, OS SAD upotrebljavaju napalm-bombe i beli fosfor. Prema podacima NFO, do sada je ovim bombama tučeno blizu 2.000 sela i zaselaka u Južnom Vijetnamu.

Napalm koji se koristi u različitim vrstama bombi je zaista stravično oružje, naročito za vijetnamska nezaštićena sela. Razvija temperaturu od 800 do 2.000 C°, a opekotine su veoma duboke i bolne i ne mogu se izlečiti za duže vreme. Napalm se obično meša sa drugim metalima koji podstiču oksidaciju (na primer, sa manganom, aluminijumom itd.), pa je još opasniji jer prosto sprži ljudsko tkivo.

Beli fosfor se upotrebljava u topovskim granatama i aktivira se istovremeno sa eksplozijom granate. U uslovima vijetnamskog rata (tropska klima i visoke temperature u sušnom periodu) beli fosfor brzo oksidira i gori momentalno. Razvija temperaturu oko 1.200 C°, prodire duboko u rane i u telu sagoreva. Kada se zapali može da gori i u vodi, tako da se granatama sa belim fosforom uništavaju pirinčana polja.

c) Ostale hemijske materije

Spektar hemijskih supstanci koje OS SAD i njihovi saveznici upotrebljavaju u Južnom Vijetnamu je veoma širok — od običnih tzv. policijskih otrova (suzavci sa većom dozom otrova) do najsavremenijih hemijskih supstanci.

1) Herbicidi

Prema podacima NFO, pored navedenih sredstava, do sada su upotrebljavane hemijske materije — 2-4D (dihlor-fenoksid-sirćetna kiselina); ova mešavina se obično baca iz aviona i stvara otrovne oblake;

- DNP, tj. dinitro-fenol;
- DNOC tj. dinitro-orto-krezol;
- Kalcijum-cijanamid;
- Arsen-trioksid;
- Arseniti, kao što su kalcijum i natrijum-arsenit.

Prema američkim standardima i iskustvima vijetnamskog rata, utvrđene su sledeće koncentracije hemijskih materija:

— jedinjenja na bazi natrijum-arsenita i natrijum-hlorata — totalni herbicidi od 0,5—1,5 kg/h, a smrtna doza 0,1—0,3 gr/kg. Uništavaju sve biljke.

2) Defolijati

U poljskim uslovima primenjuju smese acetata navedenih herbicida: acetata 2,40 D, butil-acetata 2,45 T i izobutil-acetata 2,45 T u odnosu 5:3:2.

Lišće menja boju i opada za nekoliko dana do nekoliko nedelja. Uništavaju žetvu, a kod ljudi izazivaju oštećenje vida, probavne smetnje, opadanje kose i sl. Ove materije, pored vegetacija, nadražavajuće dejstvuju i na oči, nos i grlo, a ako se unesu u organizam imaju otrovno dejstvo.

Biološka sredstva

Poznato je da su oružane snage SAD u Južnom Vijetnamu upotrebljavale i biološka sredstva (u manjem obimu nego što je to sa hemijskim sredstvima). V. Barčet u pomenutoj knjizi piše: „Najnovija obaveštenja koja sam uspeo da dobijem pre nego što sam napustio oslobođenu teritoriju odnosila su se na isprobavanje novih metoda za uništenje useva; počeli su da bacaju jajašca nekih vrsta insekata koji napadaju rižu dok još raste u vodi i da upotrebljavaju beli fosfor u posudama od napalm-bombi, što je efikasnije od napalma, koji ima slabo dejstvo na pirinčana polja, budući da ona i u vreme žetve ostaju natopljena vodom.”

Štampa iznosi podatke da su se Amerikanci koristili i bacilima raznih zaraznih bolesti (na primer, kolere, malarije itd.).

Za upotrebu ovih sredstava koriste se sva raspoloživa sredstva: avioni, helikopteri, veliki baloni, artiljerijska i minobacačka zrna, razni raspršivači, ručne bombe itd. Za uništavanje vegetacije najčešće se koristi specijalni avion C-123 koji može da zapraši prostorijsku veličine 80 x 130.000 m. Dejstvo je obično kombinovano, tj. pored hemijskih i bioloških sredstava, upotrebljavaju se i razorne bombe, artiljerijska i minobacačka zrna da bi efekti u gubicima bili što veći.

U bliskoj borbi i čišćenju rovova, skladišta, podzemnih tunela itd. koriste se ručne bombe punjene hemijskim materijalom¹⁰. U borba-ma sa oslobodilačkim snagama, za zauzimanje rovova i skloništa sve češće se koriste hemijske materije jer su dosadašnja klasična sredstva pokazala slabe rezultate. Međutim, ni upotreba pomenutih sredstava nije pokazala dovoljne efekte, pa se Amerikanci koriste aparatima za upumpavanje hemijskih materija iz skloništa, podzemnih rovova i tunela.

¹⁰ Predsednik sajgonske opštine pukovnik Vah Van Cua sa cinizmom je upozorio: „Naša armija ima na raspolaganju četiri nova tipa oružja. Imamo četiri vrste ručnih granata punjenih otrovima. Pored suzavca, mi imamo obojene tečne gasove koji dejstvuju u roku od 3 dana i pored njihovog skidanja čvrstim brisanjem i pranjem, zatim gasove koji u roku od 24 časa prouzrokuju opštu slabost i na kraju otrovne gasove koji izazivaju neku vrstu morskog bolesti.

Upotreba pomenutih hemijskih i bioloških sredstava nije pokolebala vijetnamski narod. Rezultati američkih snaga su ispod očekivanja, jer su oslobodilačke snage, a naročito narod, preduzele veoma efikasne mere pasivne zaštite. Posle izvesnih rezultata koji su posledica iznenađenja, tokom borbe gubici su bivali sve manji. „Naš Komitet za javno zdravstvo izradio je izvesne protivmere. Mi nemamo gas-maske, ali koristimo maramice natopljene vodom, koje nosimo preko usta i nosa da bismo smanjili i profiltrirali deo zatrovanog zraka koji udišemo. Upotrebljavamo sok od limuna za opekotine na koži. Manju decu uvijamo u najlonske čaršave kada počne napad iz vazduha, dok je ostalima rečeno da beže u suprotnom od pravca iz kojeg duva vetar” — kaže dr Tuj Ba.

Pored pasivnih mera zaštite, solidne organizacije trupne i teritorijalne sanitetske službe, i široke mere zdravstvenog prosvetavanja i vaspitavanja kojima se bave sve društveno-političke organizacije mnogo su doprinele da se ublaže i znatno parališu dejstva OS SAD i njihovih pomagača koji upotrebljavaju hemijska i biološka b/s.

Pukovnik
Mihajlo VUČINIC

O UZROCIMA I MOGUĆNOSTIMA RATA

Iznećemo, najpre, nekoliko poznatih istina o ratu. Prvo, rat je društveno-istorijska pojava, nastala na određenom stepenu razvoja ljudskog društva, koja će i nestati na određenom stepenu razvoja (Engels). Drugo, rat je produženje politike drugim sredstvima (Klauzevic), a politika je koncentrisana ekonomika (Lenjin). Treće, prvi uzrok svakog rata u prošlosti bio je ekonomski (Marks).

Da li se nešto od toga promenilo, kakav je cilj savremenih ratova? I danas je rat produženje politike nasilnim sredstvima. Države-agresori nastavljaju politiku drugim sredstvima — pritiscima, ucenama, pretnjom i upotrebom oružja. Vođenje osvajačkih ratova je i danas, pored niza historijskih, filozofskih, socioloških i drugih dopunskih faktora, u osnovi privredna računica. Agresor polazi u rat kada proceni da će ostvariti svoje imperijalističke ciljeve, ako nađe ekonomska opravdanja za takav rat (izlazak iz ekonomske krize, recesije, unutrašnjih političkih konflikata i slično). Razume se da agresor nekad i pogreši u računici. Potceni protivnika i onda traži izlaz za „častan“ mir.

U poslednje vreme u SAD su, na primer, zapažene teorije koje se služe ekonomskim računicama u dokazivanju da je rat neophodna, ekonomska nužnost savremenog sveta, jer, navodno, obezbeđuje dopunsku zaštitu od recesije. „Ako postoji neposredna veza između većih rashoda za odbranu i značajnog povećanja tempa porasta bruto nacionalnog produkta — a ja pretpostavljam da takva veza postoji — iz toga, očevidno, proizlazi da vojne rashode treba povećavati makar samo iz jednog, ekonomskog razloga — jer se javljaju kao stimulator nacionalne privrede“¹.

I dalje „Mada ne tvrdim da je nemoguće pronaći zamenu ratu kao ekonomskom faktoru, ipak za sada nije ispitan nijedan drugi mehanizam kontrole nad zaposlenošću, proizvodnjom i potrošnjom koji bi se makar donekle mogao uporediti s efikasnošću rata. Rat je i do sada bio važan ekonomski stabilizator savremenog društva.“²

¹ Rekao je Frenk Rejs na kongresu američke Asocijacije banaka 1967. god. („Narodna armija“ 12. I 1968. g. „Knjiga koja je potresla Belu kuću.“

² Mišljenje autora knjige „Izveštaj sa Željezne planine o pitanju mogućnosti i oportuniteti mira“ Isto.

Poznata je istina da će ratovi prestati nestankom klasnog društva. No, postavlja se pitanje šta se može očekivati u sadašnjim uslovima. Engels i Lenjin³ su pisali da će ratovi prestati kada postanu svoja suprotnost, kada se ciljevi ne budu više mogli postići ratom. Engels je posebno isticao značaj tehničkih i borbenih sredstava i njihovu ubitačnu i rušilačku moć kao uzrok prestanka rata. Sagledavajući borbene mogućnosti savremenih NHB-borbenih sredstava, možemo reći da su neke pretpostavke za prestanak rata već ispunjene. Drug Edvard Kardelj u svojoj studiji „Socijalizam i rat” o tome kaže:

„Razvijeni socijalistički odnosi mogući su samo na bazi visokorazvijene tehnike, koja sama po sebi čini ratove sve težim, jer in čini sve razornijim. Pobjednik nema šta materijalno da očekuje od takvog razornog rata. Sem toga, razvitak socijalizma — upravo zbog visokorazvijene tehnike, koja traži sveobuhvatnu međunarodnu podjelu rada i time stvara osećanje zajedničkih interesa svih ljudi sveta — predstavlja stalno jačanje svesti o ravnopravnosti ljudi nezavisno od jezika i rasa. Time rat postaje sve manje prihvatljiv i sa gledišta političkih i moralnih shvatanja ljudi i svih naroda.

Sazrevanje oba ova faktora — to jest razvitka tehnike i razvitka socijalizma — čini, dakle, da ratovi prestaju da budu ne samo neizbežni, već — na određenom stepenu razvitka — i nemogući”.

Međutim, inercija i konzervativizam reakcionarnih snaga su još jaki. One se teško mire sa stvarnošću savremenog sveta. No, i stvarnost je neumitna, ona je samo delimično priznata, ali ipak svuda prisutna. Evo nekih primera protivurečnosti savremenog sveta.

Dve svetske super-sile, SAD i SSSR, već su došle do saznanja da bi rat između njih bio besmislica — katastrofa za obe. Ali one se i dalje intenzivno pripremaju za rat, gomilaju najsavremenija borbena sredstva i međusobno se konfrontiraju. Američki imperijalizam teži svetskom gospodstvu, i glavnu smetnju u realizaciji svojih ciljeva, pored ostalih faktora (socijalističkih snaga u svetu, oslobodilačkih pokreta itd.) vidi pre svega, u suprotstavljanju SSSR-a njihovoj imperijalističkoj i agresivnoj politici. Zato SAD nastoje, koristeći se ogromnim industrijskim i naučno-tehničkim po-

³ N. K. Krupska ovako opisuje Lenjinova razmišljanja o ratu:

„Treba reći da je Vladimir Iljič voleo da ponekad pogleda u daljinu i da mašta o budućnosti. Pamtim jedan razgovor o ratu. To je bilo početkom 1918. godine u Lenjingradu. Vladimir Iljič je govorio da savremena tehnika danas sve više pomaže rušilačkom karakteru rata. No, doći će vreme kada će rat postati toliko rušilački da će uopšte postati nemogućan. Posle se na ovo pitanje Vladimir Iljič vratio 1920—1921. godine. On mi je pričao o jednom razgovoru s inženjerom koji je govorio da sada predstoji takav pronalazak, da će biti moguće na rastojanju uništiti veću armiju. To će učiniti svaki rat nemogućim. Iljič je o tome govorio s velikim zanosom. Bilo je jasno kako je on strasno hteo da rat postane nemogućan. Iljič je uzimao pitanje rata u njegovom razvoju. Ma kakvom pitanju da se prilazilo, on pojave nije uzimao u okamenjenom izgledu“. (N. K. Krupska: *O Lenjinu*, Moskva 1960. str. 40—41).

tencijalom, da po svaku cenu ostvare vojne prednosti nad SSSR koje bi opravdavale eventualni rat sa SSSR, ili da ga prisile na pasivan stav prema agresivnim nasrtanjima na progresivne snage u drugim delovima sveta. Međutim, SSSR ne može i ne sme dozvoliti takav razvoj stvari.

I tako se nastavlja gigantska trka u naoružavanju kojoj je teško sagledati kraj. Vladajući vojno-politički krugovi u SAD su svesni da bi i stvaranjem eventualnih vojnih prednosti nad SSSR teško mogle dobiti rat, jer SSSR je toliko naučno i tehnički razvijen da se ne mogu očekivati znatnije prednosti. Ostvarena prednost bila bi minimalna i bez stvarnog efekta, jer bi SSSR ostao toliko jak da interkontinentalnim raketama i megatonskim bojnim glavama može da uništi SAD ili da ih toliko razori, da bi gubici bili katastrofalni. To znači da se takav raketno-nuklearni rat ne isplati ni SAD ni SSSR-u, jer bi zbrisao sadašnje dve vodeće svetske sile.

Zašto onda SAD i pored toga nameću trku u naoružavanju, zašto teže nekoj prednosti? Razloge treba tražiti u tome što američki imperijalisti smatraju da će nekim, makar i manjim, vojnim prednostima prisiliti SSSR na veće koncesije, ili, tačnije rečeno, na pasivniji stav prema neokolonijalističkoj politici, agresiji i pritisku koji SAD vrše na mnoge zemlje Azije, Afrike, Latinske Amerike, a u poslednje vreme i Evrope.

SAD, dakle, računaju da će se, ako postignu izvesne prednosti u naoružanju, SSSR i ostale miroljubive zemlje teže odlučiti da intervenišu u lokalnim agresijama koje planiraju američki generali u Pentagonu, a podržavaju i finansiraju ratoborni industrijalci i bankari.

Kakve su onda mogućnosti izbijanja svetskog raketno-nuklearnog rata? Na osnovu nekih objektivnih činjenica (socijalističke snage u svetu, globalni odnos snaga super-sila, rastući otpor naprednih i oslobodilačkih snaga, dezintegracioni procesi u blokovima, savremeno oružje i drugi faktori) možemo reći da u dogledno vreme do takvog rata ne mora doći. Svet se u ovoj dekadi već nekoliko puta nalazio na ivici rata. Pomenimo samo kubansku krizu 1962. god. koja je bila najkritičnija, ali je svetski rat ipak izbegnut. Ideološka uskogrudost i ratoborna histerija prevaziđeni su državničkom odgovornošću za sudbinu svetske zajednice.

Kada gledamo SAD i SSSR u međusobnoj konfrontaciji, možemo reći da je do sada razum u kome leže istovetni interesi u izbegavanju nuklearne kataklizme preovladavao u njihovim odnosima. Pored već pomenute opasne kubanske krize, možemo navesti još neke — berlinsku 1948/49. god, krize na Srednjem istoku 1956. i 1967. god. itd. Takvu ocenu posebno potvrđuje moskovski sporazum o zabrani nuklearnih eksperimenata u vazduhu i pod vodom, i ženevski sporazum o neširenju nuklearnog oružja. Istina, neke zemlje još nisu pristupile tom sporazumu, a među njima i najveća po broju stanovnika, NR Kina. Sporazum nije potpisala ni Francuska.

Znači li to da ove zemlje žele treći svetski rat? Ne bi trebalo izvući takve zaključke, čak ni kada je reč o NR Kini. Ne radi se ovde o tome da su one za svetski rat, a druge nisu. Reč je o borbi

za mesto među prvima — velikim nacijama sveta. Na žalost, moramo priznati da je broj nuklearnih bojnih glava, interkontinentalnih raketa, atomskih podmornica i supersoničnih aviona postao uslov za mesto među velikima. Takav kriterij nametnule su SAD, svojim upornim nepriznavanjem NR Kine i drskim nametanjem svoje volje drugim nacijama. Kina i Francuska su shvatile da se SAD tako ponašaju zato što su, izuzev SSSR, od svih drugih apsolutno nadmoćnije u nuklearnom oružju. Mnoge nacije se pitaju šta bi bilo i kako bi se SAD ponašale da SSSR nije snažna nuklearna super-sila. Zato Kina i Francuska, želeći ravnopravan status među velikim, teže da kao ravnopravniji članovi sede u nuklearnom klubu. One smatraju da im ekonomske i naučno-tehničke mogućnosti dozvoljavaju da se oslobode neugodne inferiornosti. Istorija će pokazati koliko su njihove ambicije bile na mestu.

Za sada još možemo reći da svetski rat zavisi od SAD i SSSR. Jer svetski raketno-nuklearni rat je moguć samo ako bi u njemu učestvovala ove dve svetske super-sile. Da li su one zainteresovane za takav rat? Kada bismo ocenjivali sa aspekta ciljeva koje bi realno mogle ostvariti glavne strane u svetskom ratu, mogli bismo zaključiti da do takvog rata nikada ne može doći. Jer, da li će doći ili ne do takvog rata, u prvom redu zavisi od te dve svetske super-sile, tj. da li nalaze svoj interes u takvom sukobu. Do rata može doći između dve države samo ako jedna ima interes. Kakve bi one imale ciljeve u takvom ratu? SSSR kao socijalistička i miroljubiva zemlja nema osvajačkih aspiracija prema bilo kojoj zemlji u svetu. Može se sa sigurnosti reći da SSSR neće biti agresor, da nema ciljeva koje želi ostvariti ratom. On se priprema za rat sa jednim jedinim ciljem da spreči agresiju ili da uzvрати uništavajući udarac agresoru ako bi ga napao.

Međutim, drugačiji je slučaj sa SAD. Iako ne žele rat sa SSSR, niti svetski rat sa drugim razvijenim zemljama u svetu (rat na više frontova ili vojišta), one ipak teže nasilju kao sredstvu svoje imperijalističke politike i to u obliku ograničenih i lokalnih ratova. Ovi ratovi su uvek realna opasnost jer mogu da iniciraju svetski raketno-nuklearni rat. Najjača kapitalistička zemlja na svetu sa superiornom tehnologijom, gigantskim ekonomskim i finansijskim kapacitetima i mogućnostima, s velikom zabrinutošću posmatra propadanje bivših velikih imperija, čija je i ona kolonija nekada bila. Veliki finansijski i industrijski magnati SAD ocenjuju da su prirodni naslednici tih propalih imperija, da su bogom dani i jedino pozvani da popune vakuum i zamene bivše kolonijalne upravljачe svojim nekolonijalističkim formama ugnjetavanja i eksploatacije. Istina, SAD pokušavaju najpre da to učine nekim, na prvi pogled, nenametljivim formama u vidu ekonomske „pomoći”. Ako se tim formama ne postigne uspeh, iz potaje se izvlače druga sredstva (subverzivna delatnost, pretnja, ucene, vojni pučevi itd.) za obaranje legalne vlade u dotičnoj zemlji. Ako se i na taj način ne postignu naklonost i poslušnost izvlači se najnepopularnije sredstvo današnjeg doba — demonstracija silom i početak otvorene agresije na mlade, tek oslobođene države. To neki vojni publicisti SAD zovu stvaranje saveznika. „Dokle god SAD budu imale vitalnih in-

teresa u nekom području, dotle mora biti i saveznika u tom području".⁴ Dakle, mora imati saveznike po svaku cenu, makar ih stvoriti i silom.

Prilikom stvaranja takvih „saveznika“ SAD u punoj meri iskorišćavaju sve teškoće u kojima se nalaze nerazvijene zemlje posle oslobođenja i povlačenja bivših kolonijalnih ugnjetača. Ekonomska nerazvijenost i siromaštvo su osnovni uzroci teškoća i kriza u tim zemljama. U poslednjoj deceniji gotovo svi lokalni ratovi i sukobi događaju se u siromašnim i ekonomski nerazvijenim područjima. Razvijena područja su do sada bila lišena takvih problema. Teškoće nerazvijenih zemalja su prvenstveno ekonomske prirode, ali one se snažno reflektuju i na političko stanje i odnose.

Bivši ugnjetači, kada su uvideli neminovnost svog povlačenja, u prvom redu su izvlačili bogatstva da bi dotičnu zemlju što više neosposobili za samostalan život, da je učine što više zavisnom od sebe i kapitalističkog sveta. Nije to jedino sredstvo kojim se služe bivši kolonijalisti. U toku svoje vladavine oni su stvorili razne političke struje i grupe koje se u datim uslovima suprotstavljaju jedne drugima, da što više razjedine zemlju i narod (poznato geslo „zavadi pa vladaj“), da je onesposobe za odlučan i jedinstven otpor.

Na žalost, bivše kolonijalne države u nekim zemljama to i uspevaju, ali ipak ne potpuno, jer ono osnovno jezgro sa oslobodilačkom i nezavisnom platformom predstavlja i u ovom slučaju ozbiljnu prepreku ovakvim planovima bivših kolonijalista i neokolonijalista. Zato neminovno dolazi do polarizacije snaga u novooslobođenoj zemlji, uz stalno prisustvo i uticaj stvarnog imperijalističkog mešanja sve do direktnog agresivnog angažovanja. Neke mlade, tek oslobođene zemlje suočene sa mnogim ekonomskim teškoćama i razjedinjene međusobnim svađama, ponovo postaju plen novih imperijalista. Druge, pak, ako nađu snage i ostvare neophodno jedinstvo, opiru se raznim pritiscima i odlučuju na dugogodišnji, iscrpljujući gerilski rat.

To je jedina alternativa za te narode i zemlje, ako žele postići konačno oslobođenje. Neke zemlje se u prvom momentu nerado odlučuju za ovu alternativu, računajući na bar minimum dobronamernosti i humanosti imperijalizma. Međutim, teško je njihovo razočaranje kada novi imperijalisti ubrzo posegnu za potpunom vlasti, naročito ekonomskom, a narod postaje ponovno eksploatisan u ništa manjoj meri nego ranije pod političkom vlašću bivše metropole.

Ovde se postavlja pitanje mogućnosti mladih i malih novooslobođenih zemalja da se odupru nasrtajima tako snažnih neokolonijalističkih porobljivača kao što su SAD. Kada se jednostrano gledaju stvari, polazeći od ekonomskog i vojnog odnosa snaga, moglo bi se doći do pogrešnog zaključka da te zemlje nemaju uslova za uspešnu borbu i pobedu.

Međutim, ako se stvari svestranije sagledaju, ako se uporedi odnos snaga u celini, u najširem smislu, doći će se do pozitivnog zaključka o mogućnostima malih, nerazvijenih u ratu protiv velike

⁴ Potpukovnik I. K. Braton u časopisu „Military Review“ jul 1967. god.

imperijalističke zemlje. U odnos snaga (vojnih i ekonomskih) u korist male zemlje treba uključiti i sve snage socijalističkih i drugih miroljubivih zemalja, jer one predstavljaju realnu snagu i jedinstven antiimperijalistički front. Premda ove snage ne bi ušle u direktan rat sa agresorom, ipak se na određen način nalaze u borbenim redovima napadnute zemlje. Jer, pored ekonomske, vojne i moralne podrške i pomoći, one svojom velikom vojnom moći i ekonomskim potencijalom stoje naspram agresora, vezujući za sebe njegove glavne vojne snage i ekonomske potencijale.

Ima mišljenja da je SSSR pasivan prema agresivnosti SAD. Najviše zamerki dolazi od NR Kine, ali ne samo od nje. I u nekim novooslobođenim zemljama koje su bile žrtve agresije ili se nalaze pod stalnim pritiskom i pretnjama da to postanu, ima shvaćanja da bi SSSR trebalo da se neposrednije i ofanzivnije angažuje u odbrani nezavisnosti i integriteta zemalja žrtava agresije. Neke prigovaraju SSSR-u i zbog nedovoljne ekonomske pomoći. U tome se opet ističe NR Kina.

Na prvi pogled takvi prigovori izgledaju opravdani, naročito sa stanovišta interesa onih koji ih upućuju. Ukoliko bi SSSR pokazao odlučnu spremnost da uđe u rat za svaku od tih zemalja, sigurno je da bi se agresor teže odlučio za agresiju. Sigurno je, isto tako, da bi one lakše prebrođavale mnoge teškoće kad bi im SSSR davao veću ekonomsku pomoć. Ali to je tako sa stanovišta interesa tih zemalja. Međutim, tu se ne sagledavaju interesi SSSR-a, ostalih miroljubivih naroda i čitavog čovečanstva.

Prvo, da analiziramo zahtev za većom ekonomskom pomoći. Internacionalistička dužnost SSSR-a je da takvu pomoć pruža. On to i čini. Ali veće angažovanje SSSR-a u pomoći ubrzo bi dovelo, pored ostalog, do narušavanja ravnoteže, slabljenja ekonomske, pa i vojne moći SSSR-a u korist SAD. Za nekoliko godina to bi SAD dovelo do velike prednosti i one bi postupale još agresivnije, pre svega, prema nerazvijenim i novooslobođenim zemljama.

Prigovor da bi SSSR trebalo direktno da se angažuje u odbijanju agresije na pojedine zemlje izgleda takođe logičan. Jer, sigurno je da bi se agresor teže odlučivao da sprovodi svoje planove, a možda bi se i brže zaustavljao. Međutim, to bi verovatno znatno komplikovalo situaciju u svetu. Moglo bi se prigovoriti SSSR-u da želi dominaciju nad tim područjem ili da dođe do toga da dve velike sile ratuju među sobom na tuđoj teritoriji. Osim toga, znatno bi se povećala mogućnost proširivanja rata, pretvaranja lokalnog (ograničenog) rata u svetski, što nije u interesu ni SSSR-a ni većine zemalja u svetu.

Gde je onda rešenje i izlaz u zaustavljanju agresije? Izlaz je, pre svega, u odlučnom stavu i otporu zemalja na koju je usmerena agresija. Tačnije rečeno, u spremnosti svih malih i drugih miroljubivih zemalja za odlučan otpor, za dugotrajan iscrpljujući rat. Ali izlaz nije samo u tome. Potrebno je i akciono jedinstvo svih miroljubivih i progresivnih snaga u svetu u pružanju svestrane pomoći žrtvi agresije, bojkotu i osudi agresora.

Spremnost za otpor ne sme da se svede samo na verbalne izjave. Iza te spremnosti treba da stoji realna snaga armije i naroda ili

samo naoružani narod, visoko organizovan i obučen za rat i jedinstven u spremnosti da i po cenu najvećih odricanja i žrtava brani svoju nezavisnost i slobodu. Agresor svestrano ceni situaciju, i tamo gde oceni takvu spremnost malo je verovatno da će se odlučiti na agresiju. I obratno, tamo gde takve spremnosti i organizovanosti nema, ta zemlja postaje privlačan zalogaj.

Uzmimo primer krize sa brodom „Pueblo”. Da je taj američki brod u svojim teritorijalnim vodama zaplenila i mnogo veća zemlja koja je u vojnom pogledu slabije organizovana, SAD bi posle ultimatuma za vraćanje broda verovatno upotrebile silu da vrata brod, a možda bi taj povod iskoristile i za širu agresiju na tu zemlju. Međutim, u konkretnom slučaju sa Severnom Korejom bile su vrlo oprezne. Najpre se pokušalo pretnjom (mobilizacija rezervista, pojačavanjem snaga u Južnoj Koreji, demonstracijom udarnog plovnog sastava sa „Enterprajzom” itd.), ali kada se osetila čvrstina i odlučnost druge strane, od sile se odustalo.

Verujemo da će realnost kod potencijalnih agresora i ubuduće biti prisutnija tamo gde postoji odlučnost, organizovanost, jedinstvo i ostali objektivni uslovi za organizovan i dugotrajan otpor agresiji. Jer ni agresoru nije cilj da se zapetlja u dugotrajan iscrpljujući rat kome je teško sagledati ishod i kraj, a naročito ne u takav rat i sa takvom zemljom koja je u stanju da mu nanese velika razaranja i žrtve. U ovim slučajevima rat postaje svoja suprotnost, tj. u suprotnosti je sa osnovnom svrhom za koju se vode ratovi (osvajanje novih tržišta, sirovinskih baza, jeftine radne snage itd. uz minimalne sopstvene žrtve). Međutim, ako bi agresor predviđao mnogo veću „pasivu” nego „aktivu” u tom ratu, za njega se neće odlučiti.

Na osnovu ovoga što smo izneli možemo zaključiti da je danas u nuklearno doba svetski, raketno-nuklearni rat postao anahronizam, da se ciljevi u takvom ratu ne bi mogli ostvariti. Sa dosta sigurnosti se može reći da je mala verovatnoća da dođe do takvog rata. Zapaža se da velike sile preduzimaju mere da se otklone i oni uzroci koji bi mogli „slučajno” dovesti do takvog rata. Ali moramo biti svesni i činjenice da on još nije sasvim isključen.

U isto vreme je na drugoj strani porasla opasnost od ograničenih (lokalnih) ratova. Oni su dobili novu dimenziju. Postali su lokalna forma globalne strategije — način da se sredstvima rata ostvare širi strategijski interesi. Izraelska agresija je ukazala i nedvosmisleno potvrdila na kapitalno saznanje da je lokalna agresija u suštini globalna. Izrael je poslužio kao pion u realizaciji širih, globalnih interesa SAD na Bliskom istoku. Reč je, dakle, o definitivno učvršćenom saznanju da je ograničen rat prerastao u nov fenomen i sredstvo strategije posrednog nastupanja. Ograničeni (lokalni) ratovi su se i prostorno proširili i približili veoma osetljivim rejonima kao što je Evropa.

No, pored iznetog, opasnost od ograničenih ratova je relativna. Ona je proporcionalna organizovanosti i spremnosti svih zemalja, posebno malih, za otpor. Što su ta organizovanost i odlučnost za otpor veće opasnost od rata je manja. Paradoksalno, je, možda, ali je tačno — što si spremniji za rat, više si umanjio opasnost od

rata. Da su SAD, na primer, u Vijetnamu brzo pobedile, makar i brutalnim sredstvima i metodama, verovatno da bi u Americi bilo manje onih koji bi osudili taj rat nego što je sada slučaj. Pošto se to nije desilo, jer se rat odužio, a gubici veliki, Amerikom se proširio val antiratnih demonstracija. Ukoliko bi vlada SAD dala do znanja da priprema rat koji bi ugrozio živote većine stanovništva u antiratnim demonstracijama našla bi se verovatno gotovo cela Amerika, a i veliki broj bogatih industrijalaca — današnjih pobornika za rat u Vijetnamu i malih ratova uopšte gde dolaze do profita, ali koji još ne mogu ugroziti njihove živote, njihov standard i spokojstvo. Međutim, oni bi prvi glasali protiv rata koji bi mogao i njih ugroziti.

Ograničeni (lokalni) ratovi ekonomski pogađaju niz, ako ne i većinu zemalja. Samo neke zemlje koje iniciraju takve ratove izvlače ekonomsku korist. Neki američki saveznici glasno razmišljaju i ističu da podrškom Izraela SAD rešavaju neke svoje probleme na njihov račun. Samo uvoz petroleja ove godine (prema proračunima OECD) stajaće Veliku Britaniju 21 milion, Italiju 38, a Saveznu Republiku Nemačku 17 miliona funti više nego pre agresije. I takve činjenice doprinosiće više no do sada jačanju otpora i ograničenim ratovima.

No, i pored otpora ratu uopšte, ograničeni (lokalni) ratovi su postali ratovi sadašnjice. Oni danas najviše odgovaraju velikim imperijalističkim zemljama, u prvom redu SAD, jer se vode daleko od njihove teritorije, a mogu se dobrim delom voditi i plaćeničkim vojskama drugih nacija. U tim ratovima velike imperijalističke zemlje obezbeđuju povoljan odnos snaga, vrlo često apsolutnu tehničku nadmoćnost, naročito u vazduhu i na moru. S druge strane, imperijalistička zemlja nalazi i ekonomsku računicu, prinudno širu sirovinску bazu i tržište za svoje proizvode. Ali i pored toga, krajnji bilansi dosadašnjih i sadašnjih ratova jedva da zadovoljavaju savremene osvajanje. Zato njihovi stratezi vrlo pomno proučavaju mogućnost upotrebe nuklearnog oružja u ograničenim ratovima. To bi oružje, po mišljenju nekih, dovelo do brzih pobeda, do talasa psihološkog efekta, pa bi mnoge male zemlje pred strahom od tog oružja prihvatile uslove SAD i žrtvovalе svoju nezavisnost.

Dakle, suočili smo se sa problemom upotrebe nuklearnog oružja u ograničenom (lokalnom) ratu. Sve je više pristalica u vojnim krugovima SAD (i ne samo u vojnim) za upotrebu tog oružja. Sigurno bi do toga i došlo kada bi to zavisilo samo od morala ljudi koji to predlažu. Ali na sreću, psihološki uticaj (strah) deluje na sve. Generali Pentagona bi već davno upotreбили to oružje u Koreji, Vijetnamu i drugde, kada se ne bi bojali da bi to izazvalo lančanu reakciju. „Najveća zapreka upotrebi nuklearnih oružja u regionalnom ratu je opasnost od eskalacije koju ta upotreba predstavlja”.⁵ Izgleda da to ipak može sprečiti upotrebu nuklearnog oružja i u ograničenim (lokalnim) ratovima, iako njegova upotreba nije sasvim isključena.

General-pukovnik
Dušan PEKIĆ

⁵ Isto.

Ö OBJAŠNENJIMA NEKIH TERMINA I POJMOVA U VOJNOM REČNIKU

U Vojnom rečniku (operativno-tehničkom) izdanje DSNO 1967. god., ima pitanja i termina za koja su data nepotpuna i pogrešna objašnjenja. U ovome članku osvrnuću se na neka od njih.

1) O ratu, na strani 275 i 276, stoji sledeće objašnjenje:

„RAT — akt sile, organizovana oružana borba između različitih država ili klasa radi postizanja određenih ekonomskih i političkih ciljeva. Rat je sredstvo politike, odnosno produženje politike drugim, nasilnim sredstvima. Nema rata bez primene oružanog nasilja, bez organizovane oružane borbe. Pojam rata je širi od pojma oružane borbe, jer on zadire u sve grane delatnosti i angažuje sve izvore i mogućnosti zaraćenih strana. Ali, oružana borba uvek je prisutna i glavni je sadržaj rata. Pored oružane borbe pojam rata obuhvata i kompleks najraznovrsnijih pojava (mera) političkih, ekonomskih, vojnih i dr. U pripremanju i vođenju rata učestvuju svi državni faktori i angažuju se svi izvori i ceo potencijal zemlje. Rat je društvena pojava. Pojavljuje se nastankom klasnog društva kao jedan od oblika klasne borbe i krajnje sredstvo za razrešavanje protivrečnosti klasnog društva, protivrečnosti između država i naroda. Podela i klasifikacija ratova vrši se po raznim kriterijumima: prema njihovoj društveno-ekonomskoj i političkoj suštini (pravedni i nepravedni); prema cilju kojima teže i društveno-političkim snagama koje ga vode — revolucionarni rat, narodnooslobodilački rat, građanski rat (v.), imperijalistički rat, kolonijalni rat, prema prostoru na kojem se izvodi — pomorski rat (v.), vazdušni rat (v.), i sl., prema sredstvima kojima se vodi ili se može voditi — nuklearni rat (v.), termonuklearni rat (v.), konvencionalni (klasični) rat, hemijski rat (v.), biološki rat (v.), podmornički rat; prema karakteru i pokretljivosti kojom se vodi — manevarski rat (v.), pozicioni rat (v.); prema obliku i karakteristikama dejstva — partizanski rat (v.), frontalni rat (v.); prema načinu ratovanja, prostoru i vrsti primenjenih sredstava — opšti svetski rat (v.), lokalni rat (v.), a u stranoj vojnoj literaturi i ograničeni rat (v.) i sl.

U Vojnom rečniku pored objašnjenja o ratu, definisani su i sledeći termini: „frontalni rat (str. 75 i 76), nuklearni rat (str. 170), termonuklearni rat (str. 322), partizanski rat (str. 202), podmornički rat (str. 217), pomorski rat (str. 225), pozicijski rat (str. 231), psihološki rat (str. 261), hemijski rat (str. 88), biološki rat (str. 25) i manevarski rat (str. 140)“.

Na pitanje šta je rat, odgovor u Vojnom rečniku nije sistematizovan i izmešan je sa oružanom borbom, tako da se rat i oružana

borba na nekim mestima poistovećuju, a na drugim odvajaju. Pošto je oružana borba jedna od komponenata rata, to pitanje šta je rat ne bi trebalo pominjati, već taj pojam (rata) objasniti kroz odgovor na potpitanja o ratu kao društvenoj i istorijskoj pojavi.

U Vojnom rečniku, prema načinu ratovanja, prostoru i vrsti primenjenih sredstava, rat se deli na opšti svetski i lokalni. Objedinjavanje ovih pitanja i isticanje da od njih zavisi ocena da li je rat svetski ili lokalni — netačno je. Takođe se ne može prihvatiti postavka u Vojnom rečniku da s obzirom na prostor na kome se rat izvodi postoji pomorski rat, vazdušni rat i sl. Da se pitanje, kako ih Vojni rečnik postavlja, potpuniije shvate potrebna su izvesna objašnjenja. Ako pod načinom ratovanja Vojni rečnik podrazumeva frontalna dejstva, patrizanska dejstva i teritorijalna dejstva, to su onda oblici oružane borbe (o čemu sledi objašnjenje) a ne oblici (način) ratovanja. Najvažnija komponenta rata je oružana borba. Borbu vode oružane snage. Oružana borba se odvija u vidu operacija, bojeva i borbi. Operacije vode samostalni korpusi i armije. Boj vode združene jedinice, a borbu jedinice zaključno sa pukom. U Ratnoj službi, str. 15, izdanje 1964, objašnjeno je da i puk pri samostalnom dejstvu može voditi boj. U odnosu na prostor operacije, bojevi i borbe vode se na kopnu, moru i vazduhu, samostalno ili kombinovano. Njih izvode jedinice rodova, združene i operativne jedinice kopnene vojske, Ratne mornarice i Ratnog vazduhoplovstva. Prema tome, ne postoji vazdušni i pomorski rat, a da li će rat biti lokalni ili opšti svetski rat, presudan je broj država koje vode rat i snage (ljudske i materijalne) koje se u vođenju rata upotrebljavaju.

Borba, boj i operacija, odnosno oružana borba može se voditi različitim oružjem: nuklearnim, hemijskim, biološkim, konvencionalnim i podmorničkim, i to na kopnu, moru i vazduhu. U kakvom se međusobnom odnosu mogu upotrebiti ove vrste oružja zavisi od uticajnih faktora. Prema tome, u Vojnom rečniku podela rata prema sredstvima kojima se vodi, ili se može voditi, i objašnjenja šta je nuklearni, termonuklearni, hemijski, biološki, podmornički i konvencionalni rat — neprihvatljiva su.

U Vojnom rečniku, prema obliku i karakteristikama dejstva, rat se deli na partizanski i frontalni. Mislim da se ovakvo objašnjenje ne može prihvatiti. Prema obliku i karakteristikama dejstava, odnosno po načinu vođenja, ne rat, već oružana borba se deli na frontalna dejstva, partizanska dejstva i teritorijalna dejstva. Frontalna dejstva vodi operativna vojska, partizanska dejstva partizanske jedinice, a teritorijalna dejstva teritorijalne jedinice. Ne znam zašto je Vojni rečnik u ovim pitanjima odstupio od precizno datih objašnjenja u Ratnoj službi — izdanje 1964. godine.

Isto tako, teško se složiti sa objašnjenjem u Vojnom rečniku da prema karakteru i pokretljivosti rat može biti manevarski i pozicioni. Ovim se može karakterisati oružana borba u celini, ili pojedini njegovi delovi u pojedinim vremenskim periodima.

Dakle, u Vojnom rečniku se na nekim mestima odvaja, a na drugim mestima ne pravi razlika između rata i oružane borbe i njenih oblika. Isto tako, često se nailazi u dnevnoj štampi, raznim drugim publikacijama i analizama da se između rata, s jedne strane, i oružane borbe i njenih oblika, s druge, ne pravi razlika. Od takvih proizvoljnosti, vojnostručnu terminologiju i pojmove treba čuvati i kod ljudi ne stvarati zbrku, jer i službeno nije dozvoljena ovakva upotreba ovih termina i pojmova.

2) U Vojnom rečniku, na str. 325, u delu u kome se objašnjava čime se bavi taktika, između ostalog stoji objašnjenje da je taktika: „teorija i praksa pripremanja, obezbeđenja i vođenja bojeva združenih taktičkih jedinica, odnosno borbe u užem smislu nižih taktičkih jedinica”. U delu gde se govori o podeli taktike, stoji: „Taktika boja združenih taktičkih jedinica naziva se opštom taktikom. Pored opšte taktike vidovi, rodovi i službe oružanih snaga imaju svoju taktiku u skladu sa svojim naoružanjem, tehnikom, opremom, organizacijom i zadacima”.

Nije jasno zašto se u Vojnom rečniku na ovom i na još mnogo mesta borba kao oblik oružane borbe, koju vode jedinice rodova, a i službi (kada im je neprijatelj nametne), naziva „borba u užem smislu”. I u Ratnoj službi, izdanje 1964. god., str. 15, se pominje borba u užem smislu. Mislim da se ovaj dodatak „u užem smislu” u vojnostručnoj terminologiji pogrešno upotrebljava, jer kao što je rečeno oružana borba se deli na operacije, bojeve i borbe.

Kod podele taktike, jasnija i sadržajnije bila bi postavka da se taktika deli na taktiku združenih jedinica, taktiku jedinica rodova i taktiku jedinica službi, ali ne i taktiku vidova, kako stoji u Vojnom rečniku, jer nje nema. Smatram da bi na odgovarajući način u Vojnom rečniku trebalo objasniti šta izučava i kako se deli taktika združenih jedinica, taktika jedinica rodova i taktika jedinica službi.

3) O podeli jedinica rodova i združenih jedinica po sastavu i u taktičkom pogledu u Vojnom rečniku, a i u zvaničnim pravilima ima zbrke i nejasnoća. Tako npr. u Ratnoj službi, izdanje 1964. god., dato je objašnjenje da su združene jedinice divizije i brigade, ali se isto tako u njoj na nekim mestima pojavljuju termini „niže jedinice” (str. 15) i „viša taktička jedinica združenog sastava” (str. 31). U Vojnom rečniku, str. 373, je objašnjeno da su združene jedinice brigade i divizije. Za puk, str. 262, se kaže da je „taktička jedinica združenog sastava rodova vojske”. Isto tako na str. 322 stoji da se jedinice dele na više taktičke i niže taktičke jedinice, a na str. 167 daje se objašnjenje termina nižih taktičkih jedinica, pa se kaže: „taktičke jedinice (v) koje vode borbu u užem smislu. Niže taktičke jedinice u pešadiji i oklopnim jedinicama sačinjavaju: četa (v), bataljon (v), puk (v) i njima ravne jedinice u avijaciji i mornarici”. Dalje se na str. 359 za vod, pod br. 1, kaže da je „vod u pešadiji, oklopnim jedinicama, artiljeriji, inženjeriji, jedinicama veze, atomsko-biološko-hemijskim jedinicama i drugim, taktička jedinica”. U borbenom pravilu za pešadijski puk i bataljon, str. 14, za pešadijski

puk prva rečenica glasi: „...pešadijski puk je taktička jedinica združenog sastava”.

U Vojnom rečniku, str. 105, je trebalo da se pored podele jedinica po cilju, objasni i podela jedinica po sastavu i time raščisti pojam koje su združene, a koje rodovske jedinice. Propust je i Ratne službe, izdanje 1964. god., što u odeljku „Jedinice” nije objašnjeno koje su jedinice rodova.

Puk je rodovska a ne združena jedinica, kako se to objašnjava u navedenom borbenom pravilu i Vojnom rečniku. Za sastav puka u Vojnom rečniku treba, po mom mišljenju, dati sledeće objašnjenje: puk je jedinica roda (pešadije, inžinjerije, veze, avijacije, artiljerije i dr. rodova) u čijem se sastavu nalaze i odgovarajuće jedinice rodova i službi. Isto tako u Vojnom rečniku bi trebalo objasniti da se jedinice po sastavu dele na: armije, korpuse, združene jedinice (divizije i brigade) jedinice rodova (vod, četa — baterija, bataljon — divizion i puk) i jedinice službi (vod, četa i bataljon).

Mislim da je pravilna konstatacija da su u nas taktičke jedinice, jedinice koje vode boj i borbu. Taktika se ne deli na višu i nižu taktiku. Zašto onda deliti jedinice na više taktičke i niže taktičke jedinice. Ako se oseća potreba za podelom, zašto se ne precizira koje su više, a koje niže taktičke jedinice. Mesto ove, mislim da bi pravilnija i sadržajnija bila podela na združene jedinice za vođenje boja (divizije i brigade), jedinice rodova za vođenje borbe i jedinice službi (sanitetske, intendantske i tehničke) kada im borbu nametne neprijatelj.

Objašnjenja data u Vojnom rečniku za vod i niže taktičke jedinice su međusobno kontradiktorna, a objašnjenje o vodu se ne slaže ni sa odgovarajućim borbenim pravilima vodova i četa (baterija).

4) Za termin „međuprostor” u Vojnom rečniku, str. 144, između ostalog stoji da je to „neposrednut deo fronta između jedinica ili otpornih tačaka, čvorova i rejlona odbrane. Međuprostori se obavezno osmatraju, zaprečavaju, obezbeđuju manjim snagama i štite vatrom artiljerije, minobacača i drugih vatrenih sredstava”.

Za četnu otpornu tačku u Vojnom rečniku, str. 46, pored ostalog stoji objašnjenje: „...u otpornu tačku čete uključuju se sve snage i sredstva. Ostali deo rejlona odbrane osmatra se i kontroliše vatrom”.

Međuprostori mogu biti različite širine: između otpornih tačaka vodova do 200, između otpornih tačaka četa oko 500 m, dok između odbrambenih čvorova mogu biti i do 2 km. Zavisno od situacije, međuprostori mogu biti i mnogo veći. Vodni i četni međuprostori često se mogu kontrolisati i zatvarati preprekama, patrolama, stražarima i vatrom vatrenih sredstava iz susednih otpornih tačaka. Međutim, međuprostori između odbrambenih čvorova i rejlona odbrane najčešće se zatvaraju manjim jedinicama. U borbenom pravilu za pešadijsku diviziju, str. 128, za međuprostor između ostalog stoji: „...rejloni odbrane pukova načelno se dodiruju. Međutim, ako zemljište i druge okolnosti zahtevaju, između njih mogu

biti veći međuprostori. Takve međuprostore kontrolišu jedinice ili delovi posebno određeni od strane komandanta divizije". Na osnovu ovoga, mislim da nema mesta stavu u Vojnom rečniku gde se objašnjava da je međuprostor „neposednut” deo fronta.

Za grupisanje snaga u otporne tačke četa, konstatacije u Vojnom rečniku nisu u skladu sa odgovarajućim pravilima. U borbenom pravilu za četu i vod, str. 111, između ostalog piše: „u otpornu tačku komandir čete uključuje veći deo snaga i sredstava (ponekad i celokupne snage i sredstva) koje brane najvažniji deo rejonu”. Ne znam šta je motivisalo autore Vojnog rečnika da odstupe od pravilnog tumačenja ovog pitanja u borbenom pravilu.

5) U Vojnom rečniku, str. 363, za vojne ustanove se između ostalog kaže da su to: „organizacije preko kojih se ostvaruje i vrše izvesni poslovi u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, zaštite zdravlja, pozadinskog obezbeđenja ili drugih delatnosti u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Vojne ustanove formira i određuje njihovu organizaciju. Vrhovni komandant, ako to nije preneo na dužnost Državnog sekretara za narodnu odbranu”.

Za pukovsku bazu, str. 262, stoji objašnjenje: „pozadinske jedinice i ustanove puka razmeštene u određenom rejonu (prostoriji) radi pozadinskog obezbeđenja organskih i pridatih jedinica u borbu. Čine je komanda baze, stanica za tehničko snabdevanje (v), stanica za remont (v) i intendantska stanica (v) sa propisanim materijalnim sredstvima i rezervama za život i borbu”. Za divizijsku bazu, str. 57, između ostalog se kaže da nju „razvijaju pozadinske jedinice i ustanove divizije”. Za intendantsku stanicu, str. 94, se objašnjava da je to „stanica koju razvijaju intendantske jedinice i ustanove”. Za sanitetsku stanicu, str. 295, se objašnjava da je „sanitetska stanica sanitetska ustanova (etapa) koju razvija odgovarajuća sanitetska jedinica”.

U Vojnom rečniku je pravilno objašnjeno, šta su vojne ustanove, ali kada se zna od kojih se jedinica i organa sastoje napred pobrojane stanice i baze, kao i gde i kako se razvijaju i kolike su im materijalne rezerve, onda je neshvatljivo da se baze (puka, brigade i divizije) komande baza, sanitetske i intendantske stanice sastoje i od ustanova.

Potpukovnik
Pero VUČEVIC

NEKE SPECIFIČNOSTI U ODREĐIVANJU PROFILA INTENDANTSKOG OFICIRA

U okviru razmatranja školskog sistema u JNA, jedno od važnih pitanja je: kakav nam je stručni profil intendantskog oficira potreban. Da li je to opšti stručnjak za sve poslove i probleme sa kojima se susreće i rešava intendantska služba ili usko-stručni specijalista samo za određenu oblast?

U časopisu „Vojno delo“, broj 2/68, pukovnik dr Ilija Mrmak, govoreći o koncepciji školskog sistema, na str. 22 stavlja znak jednakosti između pojmova intendant i ekonomista, što, po mom shvaćanju, predstavlja pojednostavljivanje problema koje nije tako jednostavan niti je moguća njihova identifikacija. Stručni profil ekonomiste, pa i diplomiranog ekonomiste, u odnosu na stručni profil školovanog intendantskog oficira, za naše armijske potrebe je jednostran, i ne bi mogao potpuno da udovolji svim onim zadacima koje nameću intendantska služba i armija. Profil školovanog intendantskog oficira mora da bude mnogo širi, svestraniji, kompleksniji. On više odgovara potrebama armije nego profil ekonomiste. U profilisanju intendantskog oficira mora se u mnogo većoj meri ići na globalizaciju nego na usku ekonomsku, ili bilo koju drugu specijalizaciju, vodeći računa da ekonomska i druga naobrazba ide do razumljive i potrebne mere. Intendantski oficir mora da bude prvenstveno organizator i realizator intendantskog obezbeđenja složenog armijskog organizma u još složenijim, prvenstveno ratnim, a i mirnodopskim uslovima. On mora da bude i sposoban starešina intendantske jedinice (od voda do bataljona-odreda), da bude istovremeno vaspitač i nastavnik, pedagog i psiholog, organizator stručne obuke — jednom rečju — dobar intendantski starešina. Pored toga, on mora da bude i dobar ekonomista analitičar kome se poveravaju ogromna društvena sredstva, a istovremeno i tehnolog-organizator proizvodnje i prerade intendantskih sredstava, što naročito dolazi do izražaja u ratu, a u velikoj meri i u miru. I na kraju, ali ne i na poslednjem mestu, nego pre svega, mora da bude oficir-ratnik, sposoban da i u najtežim uslovima savremenog rata i upotrebe NHB-sredstava, organizuje intendantsko obezbeđenje i snabdevanje i najkrupnijih jedinica armije. Ovo poslednje govori i o tome da on mora da bude i taktičar i operativac, dobar poznavalac složene ratne tehnike koju upotrebljavaju intendantske jedinice, a i druge, poznavalac karakteristika ratne privrede i ekonomske geografije svoje i susedne zemlje i još mnogo toga. Jednom rečju mora da bude dobar intendant, pa ako je potrebno, i diplomirani intendant.

Govoreći o stepenima školovanja, pukovnik dr Mrmak na str. 29 u pomenutom članku iznosi mišljenje da vojno školstvo na najnižim nivoima zahteva najviši stepen specijalizacije, a što se ide naviše, zahteva se sve više opšteg „međudisciplinarnog“. Dok je ovo gledanje možda prihvatljivo kada se radi o opštevojnom starešini, ne bi se moglo prihvatiti kada se radi i o profilisanju intendantskih oficira. On se već na prvim dužnostima susreće sa problemima koji zahtevaju širi, više globalni profil. Već na dužnosti komandira intendantskog voda, čete, referenta intendantske službe, a i dalje, susreće se sa gotovo svim problemima službe. Susreće se i sa problemima intendantskog obezbeđenja koje zahteva poznavanje ekonomske problematike i tržišta, sa stručnom obukom jedinica itd. To od samog početka nameće potrebnu globalizaciju, a ne usku stručnu specijalizaciju profila. Potrebe za užom specijalizacijom pojavljuju se kod intendantskog kadra samo za relativno mali broj starešina, za dužnosti u višim komandama i nekim ustanovama (Intendantskom institutu, Intendantskoj vojnoj akademiji, Intendantskom finansijskom školskom centru i sl.). Njih je moguće školovati i na određenim fakultetima i to prvenstveno upućivanjem mlađih intendantskih oficira koji su već stekli izvesna iskustva u intendantskoj službi trupe. Radi potreba za ovakvim stručnim oficirima, čiji je broj u odnosu na celokupan intendantski kadar neznatan, neceľishodno je programe školovanja celokupnog intendantskog kadra opterećivati predmetima i tematikom užih specijalnosti i u obimu u kome se oni izučavaju na određenim fakultetima.

Za jedan manji broj intendantskih starešina koje bi se pripremale za najviše rukovodeće dužnosti u službi, više školovanje bi i dalje moralo da bude više globalno a manje usko specijalističko. To bi se postiglo daljim školovanjem u Višoj intendantskoj vojnoj akademiji čiji bi program morao da obezbedi upravo ovakav profil.

Nešto o nazivu intendant i njegovom nastanku. Da bih bar delimično odgovorio šta sadrži pojam intendant, osvrnuo bih se ukratko na istorijski nastanak intendantske službe i naziva intendant, na istorijske korene i opravdanost postojanja ove službe sve dok bude postojala potreba armije. Poslovima koji spadaju u nadležnost intendantske službe bavila su se uvek određena lica. U drevnom Egiptu, kod Persijanaca i Grka postojala su posebna lica koja su se starala o snabdevanju i doturanju životnih potreba trupama. Filip II je imao posebno osoblje za snabdevanje i transport. Kod Rimljana su se zvali *kvestori*. U štabovima engleske i francuske vojske bili su oficiri za snabdevanje ili glavni konačari, odnosno starešine komora. U nemačkim pukovima je *kvartermajstor* obezbeđivao nastanjivanje i ishranu jedinica, a često je obavljao i izviđačku delatnost za račun jedinice i obično se kretao ispred trupa. U glavnom štabu je postojao „general provijantmajster“. U Francuskoj, Šarl VII uvodi po garnizonima ratne komesare sa ličnim funkcijama. Kromvel je u svom štabu imao komesare za ishranu. Petar Veliki još 1700. godine uvodi u armiju zvanje general provijanta itd. Od 1773. godine u pukovima francuske vojske pojavljuju se komiteti za snabdeva-

nje i ratni komesari, a zatim i generalinspektori koji se krajem XVIII veka pretvaraju u kontrolore. Po završetku francuskih revolucionarnih i Napoleonovih ratova formira se, prvo u Francuskoj, a potom i u armijama ostalih država, posebna služba za snabdevanje jedinica životnim potrebama. Ova služba je i nazvana „intendantskom”, zbog čega se ovaj period i smatra početkom intendantske službe u današnjem smislu te reči.

Opštedruštveno priznavanje vojnog školstva i motivisanost za vojni poziv. Opštedruštveno priznavanje ranga i statusa vojne škole ima tri aspekta i svaki se rešava na svoj način i posebnim sredstvima. Prvi je pravni. Rang i status svake škole (pa i vojne) ostvaruje se donošenjem odgovarajućih zakonskih propisa. Smatram da u rešavanju ovog problema ne bi trebalo da bude naročitih teškoća. Intendantska vojna akademija traje četiri godine, odnosno osam semestara, kao i mnogi fakulteti, a prima kandidate sa potpunom srednjom školom. Program je znatno obimniji nego na mnogim fakultetima, a nastava znatno intenzivnija. Istina je da ovde ima i drugih problema koji se moraju rešavati kao što je, npr., pitanje odgovarajućeg nastavnog kadra, čiji se nivo mora dovesti na visokoškolski, kao i sadržaj nastavnih planova i programa, ali ovi problemi nisu nerešivi.

Drugo pitanje je društveno priznavanje ranga i statusa vojnih škola. Ono treba da se ogleda kroz materijalni položaj u društvu lica koja završe vojno školovanje. Materijalni položaj tih lica treba da bude ako ne bolji, bar ravan stručnjacima koji završavaju odgovarajuće fakultete i rade u građanstvu. Od pravilnog rešavanja ovog problema u velikoj meri zavisi kvalitet kandidata koji se javljaju na konkursima za prijem u vojne akademije.

Opštedruštveno priznavanje vojnog školstva i vojnog poziva tesno je povezano za priznavanje vojnih nauka od strane određenog društva. Da bi se jedna grana ljudske delatnosti priznala i kao nauka, mora da izide iz „ilegalnosti” pred to društvo i njegove već priznate naučne forme, tj. da se pojavi pred njima sa svojim naučnim radovima koji rasvetljavaju i unapređuju tu društvenu delatnost. Za to se moraju izboriti armijski kadrovi i to prvenstveno oni koji se bave vojnom naukom u visokim vojnim školama, a zatim i mlađi koji su se školovali u tim vojnim školama. Stoga je proces tog priznavanja znatno teži, sporiji, ali i značajniji od ostalih.

Pitanje akademskih titula. U diskusijama i predlozima prevladuje mišljenje da bi oficir koji je završio Intendantsku vojnu akademiju, trebalo da po završetku školovanja dobije naziv diplomiranog ekonomiste ili diplomiranog vojnog ekonomiste.

Akademski naziv ili titula treba na izvestan način da adekvatno izrazi stručan (i vojnostručan) profil ličnosti koja ga nosi, a shodno tome i da se toj ličnosti, pored određenih prava koja iz toga proizilaze, sredine u kojoj se kreće i radi, oda na taj način i dužno priznanje i poštovanje.

Postavlja se pitanje — da li naziv diplomiranog ekonomiste ili diplomiranog vojnog ekonomiste adekvatno i sintetizovano odražava profil školovanog intendantskog oficira, potrebnog službi savremene armije kakva je naša? Po mom mišljenju, ne odgovara ni takav naziv ni stručan profil. Čak smatram da bi profil intendantskog oficira bio nedopustivo sužen, da ne kažem i deformisan. Profil školovanog intendantskog oficira mora da bude širi, kompleksniji i svestraniji od profila ekonomiste ili vojnog ekonomiste. Smatram da bi za njega mogao da bude naziv i diplomirani intendant, a za one koji bi završili Višu intendantsku vojnu akademiju, bez koje ne smemo dugo ostati, mogla bi se ustanoviti akademska titula diplomiranog višeg intendanta, što bi odgovaralo magistraturi u građanstvu, ali za specifične armijske uslove i potrebe.

Osvrt na ideju o „ročnom oficirskom kadru”. Na kraju ovog napisa da se ukratko osvrnem na jedno pitanje koje je u Vojnom delu br. 2/68. izneo pukovnik dr Ilija Mrmak u članku O koncepciji školskog sistema. Reč je o uvođenju i školovanju „ročnih oficira” u našoj armiji. Suštinska novina u ovome je školovanje oficirskog kadra skraćenog roka (ročni oficirski kadar) za dužnost komandira voda, komandira čete i druge dužnosti toga ranga. Ovi oficiri bi se (pretežno), posle „skraćenog roka služenja” u armiji, pojavili kao kandidati za određenu službu u građanstvu. Odmah se nameće pitanje: kakve bi šanse oni imali za zapošljavanje u građanstvu? Kakve bi izgleda za zapošljavanje, na primer, imao onaj koji se školovao u vojnoj školi (uz pretpostavku i da bude stručno osposobljen) i u armiji proveo 10—15 godina, u odnosu na onoga koji je završio sličnu školu i proveo u svojoj struci u građanstvu 10—15 godina gde je sticao dragocena iskustva i stručno se usavršavao za takvu dužnost? Po mom mišljenju, takvi oficiri bi imali vrlo male šanse.

S druge strane, moramo se staviti i u ulogu kandidata koji bi se javljali na konkurse za ovakvo vojno školovanje. Pukovnik dr Mrmak pretpostavlja da bi izbor kandidata bio zadovoljavajući. Ova pretpostavka je, po mom shvatanju, pod velikim znakom pitanja. Takav kandidat bi već od samog početka pri izboru svog životnog poziva morao da startuje na dva koloseka: za služenje u armiji i za služenje u građanstvu, i to sa velikom dozom neizvesnosti u pogledu zapošljavanja posle izlaska iz armije. Ovaj problem dobija u oštirini kada se zna da bi prelazak iz službe u armiji na službu u građanstvu padao u vreme između 35 i 40 godina starosti, tj. kada su ljudi već opterećeni porodičnim obavezama, te bi im svaka neizvesnost ili nesigurnost oko stalnog zaposlenja vrlo teško padala.

S druge strane, postavlja se i pitanje: kakav bi odnos imao takav starešina prema daljem vojnom i vojnostručnom uzdizanju za vreme tog „skraćenog roka služenja” u armiji? Ako već od samog početka zna da mu je perspektiva za ostanak u stalnog kadru minimalna (broj formacijskih mesta za više komandne dužnosti je znatno manji, a pored toga, predlaže se i posebno školovanje za takav kadar), normalno bi bilo očekivati da sva njegova pažnja

bude okrenuta njegovoj daljoj perspektivi i osposobljavanju za one dužnosti koje ga očekuju kada izađe iz armije. Poznato mi je da sličan sistem regrutovanja starešinskog kadra ima jedna razvijena srednjoevropska zemlja. Ovde se ne sme zaboraviti da je ta zemlja jedna od najvećih uvoznika radne snage iz manje razvijenih zemalja (i iz naše), a da smo mi u sasvim drukčijoj situaciji. Pored toga, verovatno je da ovakvo stanje neće tako brzo biti prevaziđeno. Kod korišćenja tuđih iskustava nužno je da se problem svestrano razmotri i da se sagledaju specifičnosti svih uslova u svim dimenzijama, jer u protivnom, takva iskustva mogu više da štete nego da koriste.

Potpukovnik
Mirko MANOJLOVIĆ

ZDRAVSTVENO VASPITANJE U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU

Među faktorima koji su od najvećeg značaja za očuvanje zdravlja ljudi (bilo da se radi o ljudstvu u jedinicama, ili stanovništvu) ističu se: organizovanost zdravstvene službe, materijalno-tehnička baza i nivo higijenske svesti ljudi. Razumljivo je stoga što se danas posvećuje velika pažnja zdravstvenom vaspitanju, čiji je zadatak sticanje higijenskih navika, odnosno iskorenjivanje štetnih navika i običaja radi unapređivanja zdravlja pojedinaca i kolektiva, pri čemu se koriste različite forme zdravstvenog vaspitanja. U izvesnoj meri, pojedini od pomenuta tri faktora mogu se nadomestiti jedan drugim, kao što pokazuje i iskustvo naše sanitetske službe u NOR.

Poznato je, na primer, da smo u NOR imali organizaciju zdravstvene službe koja je odgovarala datim okolnostima i sa uspehom izvršavala zadatke, premda nam je materijalno-tehnička baza bila veoma oskudna i često zamenjivana improvizacijama. Upravo da bi se naknadio taj nedostatak, bila je posvećena velika pažnja zdravstveno-vaspitanom radu, naročito podizanju higijenske svesti ljudstva.

Zdravstveno vaspitanje u NOR imalo je veoma značajnu ulogu, što je sagledano od organa sanitetske službe, kao i vojno-političkog rukovodstva. Tako, na primer, u aktu Vrhovnog štaba NOP i dobrovoljačkih odreda, upućenom 19. II 1942. godine referentu saniteta pri Vrhovnom štabu, a u vezi sa predlogom dr Žarka Mikića za preduzimanje izvesnih higijensko-profilaktičkih mera, pored ostalog, stoji: „Dobro bi bilo da se izradi jedan letak — kratko uputstvo koje bismo umnožili i razdijelili svima našim jedinicama. To bi mnogo doprinijelo i skrenulo pažnju na održavanje čistoće. Trebalo bi istaći da su bolesti zaista naši najveći neprijatelji, jer mi ćemo neprijatelja dotući, a bolesti, kad se pojave, nas uništavaju. Dakle, letak bi trebalo da bude stručno-političke prirode, da bi se podignula higijenska svijest boraca. Higijena i higijenska svijest sastavni su dijelovi borbe i discipline”.¹

Vrhovni štab je to činio u više navrata i docnije. Tako se u naredjenju Vrhovnog komandanta NOV i PO Jugoslavije, od 16. V 1943. godine, o merama protiv trbušnog tifusa i dizenterije ističe da je potrebno „sprovoditi najšire higijensko prosvjećivanje boraca”,

¹ Zbornik dokumenata sanitetske službe u NOR, knj. I, dok. br. 6.

štabovima se naređuje da treba „potpomoći sanitet u izdavanju stručnih i propagandnih spisa”,² a u naređenju od 1. VIII 1943. godine traži se „da se najhitnije pojača rad kulturnih odbora, s tim, da se higijenska delatnost postavi kao jedan stalni sektor kulturnog rada, kao i da se kulturnim radom potpomogne delatnost saniteta. Kulturni odbor da postane, pored ostalog rada, uporište saniteta i njegova spona sa borcima”.³

Sa svoje strane, referent saniteta pri Vrhovnom štabu 29. III 1942. godine u Uputstvu o suzbijanju pegavca, upućenom svim lekarima, bolničarima, komandantima i političkim komesarima partizanske i dobrovoljačke vojske, svima narodnooslobodilačkim odborima na teritoriji Bosne, navodi: ... „Svu aktivnost na političkom polju koju danas sprovode politički komesari u vojsci, agitprop grupe po varošima i selima, kulturni odbori organizacija žena i omladine, treba u ovom trenutku i na izvjesno vrijeme prebaciti na zdravstveni kolosek”.⁴ U „Partizanskom sanitetu” broj 1, od aprila 1942. godine, u posebnom članku govori se o sanitetskoj propagandi, o njenom značaju i potrebi da svaki lekar u brigadi, bataljonu ili odredu mora da se bavi i sanitetskom propagandom, pa čak i sam da izrađuje propagandne parole i plakate. Isto tako, ističe da je poželjno da se u sastavu sanitetskog osoblja nalaze crtači, slikari ili tehničari koji bi u isto vreme obavljali i bolničarsku službu. U jednom od najznačajnijih dokumenata sanitetske službe iz NOR, Statutu sanitetske službe Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, koji je donet posle Petrovačkog kongresa partizanskih lekara i potvrđen od Vrhovnog komandanta krajem 1942. godine, među zadacima brigadnog saniteta, navode se i sledeći: „da izdaje pismena uputstva o čuvanju zdravlja, higijenske letke i brošure, da održava konferencije sa borcima”; referentu saniteta divizije se nalaže „da vodi higijensku propagandu i organizaciju higijenske službe”, a u zadacima epidemiologa-pomoćnika načelnika sanitetskog odseka VŠ ... „da sprovodi higijensku agitaciju i propagandu”.

Sve to pokazuje da su svi sanitetski radnici u NOR imali zadatak da se bave i zdravstvenim vaspitanjem. Međutim, trebalo im je to omogućiti i olakšati, dati potrebna uputstva, razraditi metodiku itd., jer mnogi od njih nisu imali u tome nikakva iskustva. Ovo nastojanje ogleda se u različitim aktima trajnijeg karaktera, u vidu različitih naređenja, uputstava itd., koja je donosio Sanitetski odsek Vrhovnog štaba.

Pored pomenutih, i u naređenju referenta saniteta pri VŠ o pitanju suzbijanja zaraznih bolesti krajem septembra 1942. god., stoji: „1) Da celi sanitet NOV i POJ putem sistematskih konferencija, letaka i brošura obaveštava borce i narod o opasnostima od zaraznih bolesti — naročito trbušnog i pegavog tifusa i o načinu borbe protiv njih”.⁵

² Isto, dok. br. 80.

³ Isto, dok. br. 93.

⁴ Isto, dok. br. 23.

⁵ Zbornik dokumenata sanitetske službe u NOR, knj. I, dok. br. 54.

Zdravstveno vaspitanje je bilo zastupljeno i u drugim publikacijama, kao na primer, u brošuri izdatoj septembra 1943. godine, gde je načelnik sanitetskog odseka VŠ dr Gojko Nikoliš posvetio posebno poglavlje sanitetskoj agitaciji i propagandi, pri čemu je izložio delokrug rada svake od njih, te predlagao izdvajanje iz redova sanitetskih kadrova posebnih agitprop-ekipa, sastavljenih od predavača, crtača i glumaca.

Posebnu pažnju u ovom pogledu zaslužuje direktiva namenjena vojno-političkim i sanitetskim rukovodiocima, koju je dao SOVŠ 1944. godine pod nazivom „Higijenska kampanja u našoj vojsci“, a bila je objavljena u časopisu „Vojni vjesnik“, 4. korpusa NOVJ, br. 12—13 od 1944. godine. Direktiva obrađuje zadatke vojno-političkog i sanitetskog rukovodstva, insistirajući na njihovoj što bližoj saradnji, sa napomenom da su teška iskustva iz 1943. godine mnogo učinila da se ova saradnja poboljša. Zadatak je vojno-političkog rukovodstva da omogući sanitetskoj službi široku agitaciju i propagandu protiv epidemija putem konferencija, letaka, brošura, plakata itd. Potrebno je da vojno-političko rukovodstvo štiti autoritet sanitetskog osoblja i mera koje sprovodi, jer je borba protiv zaraza istovremeno i borba za održavanje bojeve gotovosti jedinica. Najbolji put da se to postigne jeste organizacija higijensko profilaktičke kampanje koja treba da objedini sve snage i sredstva (sanitetskih kadrova, vojno-političkog rukovodstva i boračkog sastava), podrazumevajući pod tim, u prvom redu, procenu situacije i izradu plana rada, pripremu sanitetskog kadra (pomoću predavanja, uputstava itd.) i rad na angažovanju boračkih masa, da bi se zdravstvena propaganda omasovila, što se postiže radom kulturno-prosvetnih i higijenskih odbora u četama i bataljonima, propagandnim organima brigada i divizija itd.

Bilo je takvih akata i privremenog karaktera, kao što su bile različite akcije iz domena higijensko-profilaktičke delatnosti i sl. Mere koje su, na primer, bile preduzete u oslobođenoj Foči u proleće 1942. godine radi asanacije grada (osnivanje zdravstvenog odbora, pregled svih radnji javnog karaktera, pekara, kafana, berbernica, poziv građanstvu da očisti stanove, dvorišta, ulice, davanje kreča za krečenje stanova jednog kvarta grada itd.) predstavljale su istovremeno i ogroman napor da se deluje na podizanju higijenske svesti stanovništva i sa tog stanovišta one su prevazišle okvire jedne prolazne akcije. U istom cilju, prilikom održavanja Prvog kongresa partizanskih lekara u Bosanskom Petrovcu, septembra 1942. godine, bila je priređena izložba sanitetske tehnike (partizanskih nosila, dezinfekcionih aparata, prvih zavoja), kao i različitih sredstava sanitetske propagande — plakata, parola, zidnih i džepnih novina — dok je petrovački agitprop organizovao „nedelju čistoće“, sa pregledom i čišćenjem gradskih ulica, dvorišta, stanova, isticanjem zdravstvenih parola i sl., što se i te kako odrazilo na zdravstveno vaspitanje uopšte.

Doprinos u ovom pogledu davali su i drugi organi sanitetske službe. Tako, na primer, sanitetski odsek Glavnog štaba Hrvatske izdao je brošure džepnog formata, umnožene na šapirografu: „Cri-

javne zarazne bolesti", „O građi čovečijeg tijela" i druge. Referenti saniteta divizija, brigada, higijeničari brigada, izdavali su različite letke o pegavcu, smrzotinama itd. Propagandni leci („Svi u borbu protiv pegavca") čitani su borcima pred strojem, ili dok se odeća boraca parila i čistila od ušiju, kao i u svim drugim pogodnim prilikama. Rad na zdravstvenom vaspitanju naročito je bio aktiviran prilikom dolaska većeg broja novog ljudstva u jedinicu, pri čemu su bili posebno zaduživani rukovodioci brigadnog saniteta da sprovede higijensku propagandu u vidu predavanja i konferencija sa borcima, kao i izdavanju prigodnih letaka i cirkulara.

Tematika zdravstvenog vaspitanja bila je raznovrsna. Očigledno da je najveća pažnja bila posvećena higijensko-profilaktičkom radu, posebno borbi protiv različitih zaraza, naročito pegavca. To je razumljivo kada se ima u vidu opasnost koju je on predstavljao za jedinice NOVJ, ogromne teškoće na koje se nailazilo u borbi s njim i činjenicu da su ponekad kompletne jedinice bile izbačene iz stroja, jer je veliki broj ljudstva bolovao, kao što je to bilo u proleće 1943. godine.

Međutim, aktivnost u zdravstvenom vaspitanju bila je znatna i u obuci ukazivanja prve pomoći, što je bilo od posebnog značaja za partizanske uslove ratovanja u kojima se radi o manjim jedinicama, ponekad i sasvim malim borbenim grupama, za koje se uvek ne može obezbediti potrebno sanitetskog osoblje, a koga i inače, po pravilu, nema dovoljno. Zato je za takvu obuku korišćen svaki pogodan trenutak, zatišje između dve borbe, kratak odmor itd.

Forme rada su bile veoma različite, počev od predavanja, „usmenih", „zidnih" i „džepnih novina", isticanja parola, izdavanja plakata, organizovanja udarnih „nedelja čistoće", takmičenja itd., pa do trajnijih organizacionih formi, kao što su bile, na primer, formiranje higijenskih odbora po četama.

Predavanja o ličnoj i opštoj higijeni, suzbijanju zaraznih oboljenja, ukazivanju prve pomoći itd. su držana u svim pogodnim prilikama.

Ponekad su u ove svrhe korišćene i „usmene novine". Tako su se čitanjem članaka, govorima, recitacijama i drugim oblicima obrađivala različita interesantna pitanja. Njihova prednost bila je u činjenici da su se svuda mogle primeniti. Bile su poučne i zabavne, te nisu zamarale slušaoce. U izvođenju su najčešće bili angažovani sami borci, odnosno ranjenici i bolesnici.

Slično tome, različite „zidne i džepne novine" izdavale su ne samo pojedine jedinice i mnogobrojne bolnice već i neke hirurške ekipe kao, na primer, 7. divizije. U njima su na popularan način obrađivana različita pitanja, tako da su bila pristupačna i za one borce koji nisu imali šire školsko obrazovanje.

Mnogobrojne publikacije koje su povremeno izlazile imale su, pored ostalog, kao jedan od zadataka i rad na zdravstvenom vaspitanju. Različite časopise, biltene itd. izdavale su jedinice, bolnice i sl., počev od već pomenutog „Partizanskog saniteta" (čiji je jedini broj u izdanju SOVŠ izašao još aprila 1942. godine), do „Slavonskog

ranjenika" 6. korpusa, 1943. godine; „Vojnog Vjesnika" 4. korpusa NOVJ, 1944. god.; „Medicinskog glasnika" 8. korpusa; „Partizanskog zdravstvenog vestnika" Sanitetskog odseka Glavnog štaba Slovenije i onih koje su izdavali sanitetski odseci divizija, kao, na primer, „Naš sanitet" 9. divizije, „Brigadni liječnik" itd.

Isticanje parola i plakata bilo je s vremena na vreme — najčešće u borbi protiv pojedinih zaraznih bolesti, posebno pegavca („Pjegavac podmukli neprijatelj naše vojske ponovno prijeti", „Druže borče! Uništavaj vaši da ne unište one tebe").

„Nedelje čistoće" bile su posebne akcije u kojima su preduzimane različite mere na podizanju lične i kolektivne higijene, kao na primer, kupanje, šišanje i depedikulacija ljudstva, čišćenje kuća, ulica, asanacija vodnih objekata, izgradnja nužnika itd. Na civilnom sektoru ove akcije su najčešće bile organizovane od zdravstvenih sekcija.

Različita takmičenja radi postizanja što boljih uspeha u higijensko-profilaktičkom radu odnosno zdravstvenom vaspitanju, bila su raspisivana kako od pojedinih viših rukovodećih organa SOVS i Glavnih štabova pokrajina, tako i manjih jedinica, bolnica itd. Njihov sadržaj i namena najbolje će se moći videti iz sledećeg „Udarničkog higijenskog takmičenja",⁶ koje je u vremenu od 15. juna do 15. septembra 1944. godine raspisalo Sanitetsko odeljenje 8. korpusa NOVJ, a bilo objavljeno i u „Medicinskom glasniku" br. 3 od jula 1944. god.:

„Takmičenje će se provoditi po sljedećim tačkama:

1. Vakcinacija: kad je počela, za koje je vrijeme završena i koliko je boraca cijepljeno;
2. Održavanje lične higijene; pranje ruku, čistoća tijela i odjeće;
3. Izradnja nužnika: za koliko je vremena po dolasku jedinice izgrađen nužnik, da li i kada se dezinficira;
4. Zatrpanje i uništavanje otpadaka: da li postoje jame za otpatke, koliko ih ima u pojedinim jedinicama i nakon koliko se vremena kopaju nove;
5. Održavanje higijene u kuhinji — borba protiv muha: koliko ima porcija u jedinicama, kako se održava higijena u kuhinjama; postoje li posebne prostorije za hranu, da li su napravljeni komarnici za jelo i koliko ih ima;
6. Budnost nad živežnim namirnicama: šta je učinjeno da se otkloni opasnost od zaraze hranom;
7. Rad vojnog saniteta u pozadini: koliko je održano konferencija i predavanja pred civilnim zdravstvenim vlastima i civilnim pučanstvom; koliko je izrađeno epidemioloških anketa na selima i sa kakvim podacima, šta se poduzelo za sprječavanje prenošenja zaraznih bolesti u pozadini;
8. Postupak sa zaraznim bolestima: kako je organizovan smještaj i evakuacija zaraznih bolesnika;
9. Prijavljivanje zaraznih bolesnika: da li su prijavljeni svi zarazni bolesnici (ovo treba viši rukovodioci da provjeravaju i upoređuju podatke jednih sa drugima);
10. Kontrola vode: koliko je asanirano lokava i cisterni; šta je učinjeno sa vodom za koju se sumnja da nije čista;
11. Podizanje higijenske svijesti: koliko je osposobljeno higijeničara za jedinice i ustanove; u čemu se sastojala higijenska propaganda i kako je vršena.

⁶ Zbornik dokumenata sanitetske službe u NOR jugoslovenskih naroda, knj. II, dok. br. 77.

Ovo takmičenje se uključuje u opšte takmičenje, koje je raspisao Glavni štab Hrvatske.

Rezultati takmičenja biće objavljeni u Medicinskom glasniku, a jedinica koja zauzme prvo mjesto u takmičenju dobiće specijalnu pohvalu”.

U izveštaju Sanitetskog odseka 7. korpusa od 30. IX 1944. godine, o stanju i radu sanitetske službe u avgustu mesecu, pored ostalog stoji da će se radi podizanja higijenskog stanja u jedinicama, sledećeg meseca u okviru takmičenja, otpočeti sa higijenskom kampanjom.

Higijenski odbori u četama predstavljali su posebnu organizaciju formu sanitetske službe. Sastojali su se od 3 do 4 lica koja su se isticala u pogledu higijenske svesti. Jedan od njih bio je četni bolničar. Članovi odbora su birani na četnim konferencijama, sa zadatkom zdravstvenog vaspitanja ljudstva, podizanja higijenske svesti, sprovođenja mera lične i opšte higijene, higijene ishrane, stanovanja itd.

Vanredne situacije zahtevale su i vanredne mere. Tako se u izveštaju šefa Sanitetskog odseka 8. korpusa majora dr Alfreda Ržehaka od 4. IV 1944. godine, upućenog SOVŠ-u i GŠ Hrvatske o stanju sanitetske službe u korpusu, navodi da je zbog epidemije pegavca koja se pojavila u 9. diviziji formirana posebna „vojnosa-nitetska udarna ekipa” od pet članova, koja ima zadatak da na terenu u okviru svih drugih mera na suzbijanju pegavca „održava zdravstvena predavanja i daje uputstva borcima ovih jedinica”. U naređenju štaba 7. korpusa od 17. XII 1944., povodom pojave jednog slučaja pegavca, naređuje se da se u svim jedinicama pojača higijenskoprofilaktički rad, naročito čišćenje od ušiju, sprovede kampanja protiv zaraznih bolesti, izda što više propagandnih listova, članaka, održe predavanja o pegavcu itd.

Posebno mesto u zdravstvenom vaspitanju imale su partizanske bolnice. One su bile veoma pogodna mesta u kojima je ova aktivnost mogla naročito doći do izražaja. Bolnice su izdavale različite zidne i džepne novine u kojima su saradivali, pored sanitetskog osoblja, ranjenici i bolesnici. Bilo je reči o ličnoj higijeni (pranju ruku, zuba, kupanju) kopanju i održavanju nužnika i drugim merama kolektivne higijene. Borba protiv vašljivosti predstavljala je veliki problem zbog teških uslova u održavanju lične i kolektivne higijene i opasnosti od pegavca koji je stalno visio kao Damoklov mač. Mere i zadaci u borbi sa svrabom (šugom), bile su teme koje su najčešće obrađivane.

Treba da napomenemo da su u mnogim bolnicama, kao, na primer, u Hrvatskoj, održavani i analfabetski tečajevi za ranjenike, bolesnike, i ostalo ljudstvo, što im je omogućavalo makar i skromno korišćenje odgovarajućih pisanih materijala. Pri nekim bolnicama bili su formirani i posebni „higijenski centri” (na primer, centar pri bolnici br. 1. 3. korpusa u Šekovićima, u istočnoj Bosni 1943—1944. god.) koji su imali zadatak da svim pogodnim formama deluju na zdravstveno vaspitanje ne samo među ranjenicima i bolesnicima već i među civilnim stanovništvom na obližnjoj terito-

riji. Ovi centri su istovremeno rukovodili i borbom protiv zaraznih oboljenja.

Već po svojoj prirodi, kao i zbog okolnosti u kojima su najčešće radile, konspirativne partizanske bolnice pružale su velike mogućnosti za rad u zdravstvenom vaspitanju. Pošto je zbog bezbednosti bilo zabranjeno svako nepotrebno udaljavanje iz bolnice (u Sloveniji, na primer, neke bolnice su zimi bile danima i nedeljama zatrpane snegom, a da niko nije ulazio ni izlazio) — to je slobodno vreme korišćeno za predavanja i druge manifestacije iz oblasti zdravstvenog vaspitanja. Poznati princip „Svaka sanitetska ustanova — sanitetska škola” nalazio je svoje oživotvorenje upravo u partizanskim bolnicama.

Na mnogobrojnim kursevima za izgradnju i usavršavanje različitih profila sanitetskih kadrova, bilo pri bolnicama ili van njih (Viši sanitetski kurs pri Sanitetskoj školi 5. korpusa, Higijeničarski kurs pri istoj školi itd.), bilo je predviđeno i izlaganje materijala o sanitetskoj propagandi.

Rezultati rada u zdravstvenom vaspitanju, s obzirom na cilj koji je bio postavljen, bili bi ipak skromni ukoliko bi ono ostalo ograničeno samo na ljudstvo u jedinicama. Bilo je očigledno da treba naći odgovarajuće forme rada koje će obezbediti da se zdravstvenim vaspitanjem obuhvate što šire narodne mase. To nije bio ni malo jednostavan zadatak, s obzirom da su raspoloživi kadrovi zdravstvene službe, prosvetni i drugi radnici koji su mogli biti iskorišćeni za ovaj rad već ranije našli svoje mesto u jedinicama NOVJ. Da se na to mislilo i da je za ovaj rad i te kako bila zainteresovana vojna sanitetska služba pokazuje i činjenica da je već na Prvom kongresu partizanskih lekara u Bosanskom Petrovcu (25—27. IX 1942. godine) dr Sima Milošević podneo referat „Uloga partizanskog lekara u narodu”.

Da bi se olakšalo sprovođenje potrebnih mera za podizanje narodnog zdravlja i razvijanje higijenske svesti kod najširih narodnih slojeva, posebno u borbi protiv zaraznih oboljenja, Zdravstveni odsek Izvršnog odbora AVNOJ-a decembra 1942. godine upućuje raspis o organizaciji i radu zdravstvenih sekcija kao pomoćnih organa za rad na zdravstvenom polju, pri svakom narodnooslobodilačkom odboru (seoskom, opštinskom, sreskom). U raspisu se navodi da zdravstvene sekcije, pored ostalog, treba da budu „središta higijensko-prosvetnog i ostalog zdravstvenog rada na svom području”, kao i da sreski NOO odmah po osnivanju zdravstvenih sekcija po selima i opštinama, zajedno sa tim sekcijama, organizuju „udarne nedelje zdravlja” za ceo srez. Zaista zdravstveno vaspitanje predstavljalo je jedan od osnovnih zadataka zdravstvenih sekcija koje su bile formirane svuda po oslobođenim teritorijama, u sastavu: jedan član NOO, predstavnik Antifašističkog fronta žena, omladine i Komande mesta. Svi lekari sa teritorije na kojoj je delovala zdravstvena sekcija bili su njeni savetodavni organi. Slobodno se može reći da su u datim okolnostima zdravstvene sekcije dale ogroman doprinos podizanju zdravstvene kulture stanovništva na oslobođenim prostorijama.

Na sličnu delatnost nailazimo i kod drugih organa narodne vlasti. Tako, na primer, Zdravstveni odjel ZAVNOH-a izdao je 1943. godine „Priručnik za rad seoskih zdravstvenih sekcija”. U priručniku se od zdravstvenih sekcija traži da organizuju zdravstveno-prosvetni rad na selu: sazivanjem konferencija, održavanjem predavanja o zdravstvenim pitanjima, širenjem letaka, brošura, knjiga i plakata sa tekstom o higijeni, saradivanjem u zidnim novinama, organizacijom „udarnih tjedana” i „dana čistoće” i natjecanja, te izricanjem javnih pohvala za najuredniju kuću u selu.

Koristile su se i različite druge forme rada. U izveštaju upravnika Vojnopartizanske bolnice br. 7 dr Franca Klajnhapela od 31. I 1944. godine, Sanitetskom odseku Glavnog štaba Hrvatske kaže se, na primer, da se u sastavu bolnice nalazi i zdravstvena ekipa br. 1 ZAVNOH-a, koja će, odmah nakon poboljšanja situacije, krenuti na teren. Jasno je šta je takva ekipa na terenu mogla značiti za rad na zdravstvenom vaspitanju, pored njenih redovnih zadataka iz delokruga lečenja, preduzimanja higijensko-profilaktičkih mera itd.

Razmatrajući okolnosti u kojima se odvijao rad na zdravstvenom vaspitanju u NOR, vidimo da se može govoriti o negativnim i pozitivnim faktorima, koji su svaki na svoj način vršili određeni uticaj na ovu delatnost. Među negativnim faktorima pomenućemo u prvom redu epidemiološku situaciju u zemlji koja je bila veoma nepovoljna, s obzirom na postojanje endemskih žarišta opasnih zaraza na prostorijama kojima su se kretale jedinice NOV i POJ, ratna razaranja vezana sa slabijom ishranom, nedostatak sredstava za održavanje lične higijene itd. Drugi nepovoljan faktor bila je niska higijenska svest širokih narodnih masa, pa prema tome i boračkog sastava, što je sve znatno otežavalo sprovođenje profilaktičkih i protivepidemijskih mera koje su bile neophodne u datoj situaciji.

Bilo je, međutim, više pozitivnih faktora, od kojih su najznačajniji:

— motivisanost pripadnika NOV i POJ da prihvate ideje sanitetske službe i sve ono što su u tom pogledu predlagali organi sanitetske službe,

— borci su u dobrovoljačkoj vojsci bili zadojeni idejom borbe za oslobođenje i bili svesni činjenice da je zdravstveno stanje jedan od bitnih uslova za pobedu.

Dobro odabrana taktika zdravstvenog vaspitanja bila je takođe od izuzetnog značaja za uspeh. Od presudnog značaja za zdravstveno vaspitanje bilo je njegovo uključivanje u vojne, odnosno ratne interese, ono je bilo čvrsto vezano za bojevu gotovost, a odatle su proizilazili vojni aspekti i interesi toga vaspitanja. Trebalo je odabrati pravilan motiv, jer zdravstveno vaspitanje nije smelo da se odvija van vremena i prostora, van konkretne situacije.

Ilustrovaćemo sa nekoliko primera značaj taktike zdravstvenog vaspitanja: slučaj Foče i mera koje su u Foči bile preduzete početkom 1942. godine veoma dobro pokazuje da je takva taktika bila dobro odabrana. Vaspitne mere koje su bile preduzete u 1. proleterskoj brigadi (neposredni razgovori sa borcima, skečevi, zidne

novine itd.) isticale su snagu kolektiva u odnosu na vašljivog borca, koji se nije mogao odupreti tom kolektivu.

Prilikom operacija 1. proleterske divizije u zimu 1943/44. godine u centralnoj Bosni, jedinice su bile sačuvane na najzaraženijem terenu endemskog pegavca. Tu je svest zamenila materijalnu bazu, što pokazuje da jedinica koja ima visoku svest o higijeni može i pod najnepovoljnijim uslovima da se sačuva od zaraze.

Veoma značajna aktivnost u zdravstvenom vaspitanju boraca i starešinskog sastava, kao i civilnog stanovništva u NOR kroz različite forme rada bila je jedna od karakteristika sanitetske službe. Ona je na ovu i ovakvu delatnost bila prinuđena teškoćama u pogledu higijensko-epidemiološke situacije, borbe sa zarazama, naročito sa pegavcem, kao i potrebom da se i na ovaj način umanje teške posledice činjenice što se ova akcija vodila gotovo bez oslonca na odgovarajuću materijalno-tehničku bazu. U pogledu rada u narodnim masama posebno mesto pripada zdravstvenim sekcijama. One su predstavljale centre higijensko-prosvetnog rada na području na kome su delovale, bile su organizatori i vaspitači narodnih masa o pitanju narodnog zdravlja, čime se podizala zdravstvena kultura stanovništva i istovremeno smanjivali uslovi za pojavu različitih zaraznih bolesti.

Ako uzmemo u obzir nisku svest u pogledu higijene, nepoznavanje elementarnih pravila iz oblasti čuvanja zdravlja, ukazivanja prve pomoći itd. kod velikog broja boraca, civilnog stanovništva, pa i dela starešinskog sastava, česte pokrete i zadržavanje jedinica u krajevima u kojima su se nalazila endemska žarišta opasnih ratnih zaraza, biće nam jasno šta je značilo u takvoj situaciji zdravstveno vaspitanje koje je, moglo bi se reći, odigralo presudnu ulogu u čuvanju zdravstvenog stanja ljudstva.

Zdravstveno vaspitanje nije bilo zadatak samo zdravstvenih radnika, već je imalo i svesrdnu podršku vojno-političkog rukovodstva koje je shvatalo njegov značaj, jer je kroz očuvanje zdravlja bila sačuvana i borbena sposobnost jedinica.

Pukovnik
dr Đorđe DRAGIĆ

AMERIČKA GLEDANJA NA STRATEGIJSKU POKRETLJIVOST

Sjedinjene Američke Države su u posleratnom periodu, iz određenih razloga i interesa, preuzele na sebe znatne međunarodne vojne i političke obaveze, koje ih, kao i njihov geostrategijski položaj, upućuju na planiranje i upotrebu oružanih snaga izvan granica vlastite teritorije. Otuda strategijska pokretljivost predstavlja jedan od bitnih faktora američke vojne strategije i ratne doktrine.

Pod strategijskom pokretljivošću, prema američkim gledištima, podrazumeva se prebacivanje, vazдушnim i pomorskim putevima ili kombinovano, snaga i sredstava iz SAD na prekomorska ratišta (evropsko, azijsko, afričko) i na područja Latinske Amerike. Prebacivanje snaga i sredstava sa jednog ratišta na drugo, kao i na veće udaljenosti u okviru jednog ratišta, smatra se takođe strategijskim.

Prebacivanje snaga i sredstava iz SAD na prekomorska ratišta ima, načelno, dve faze — najpre njihovo prebacivanje iz SAD na prihvatne baze, a potom odatle na vojišta; ono obuhvata tri osnovna geostrategijska elementa: kontinentalnu strategijsku osnovicu (SAD, a u nju može da se uključi i Kanada), prekomorsku strategijsku osnovicu i vojišne prostorije, kao i odgovarajuće vazdušne i pomorske pravce.

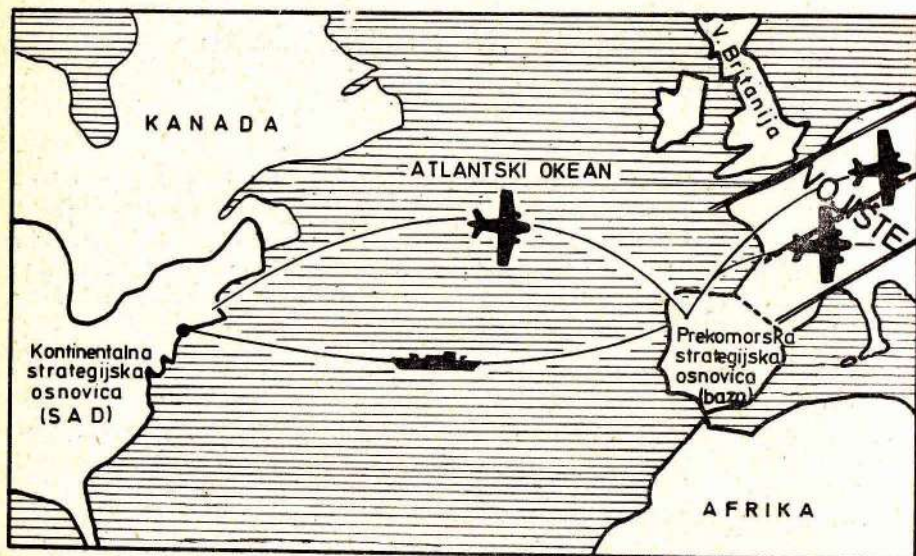
Kontinentalna strategijska osnovica predstavlja bazu na kojoj lociraju snage strategijske rezerve kopnenih snaga,¹ deo naoružanja i opreme (koji je unapred stokiran na strategijski važnim tačkama), kao i glavne snage i sredstva za obezbeđenje strategijske pokretljivosti.

Prekomorska strategijska osnovica obuhvata pogodnu kopnenu prostoriju sa više vojnih aerodroma, luka, skladišta i drugih objekata. Može biti udaljena do 3.000 km od vojišne prostorije, tj. načelno u

¹ Strategijsku rezervu danas sačinjavaju četiri divizije KoV: 5. md 1. i 2. od i 82. vdd (u toku je prebacivanje delova 82. vdd u Južni Vijetnam) i dve divizije mornaričke pešadije, od kojih se jedna nalazi na istočnoj, a druga na zapadnoj obali SAD. U sastavu strategijske rezerve treba da uđe i nova, 6. pd KoV, koja se još formira, kao i dve brigade iz 24. pd, koje će iz SR Nemačke biti vraćene u SAD. Strategijska rezerva kopnenih snaga SAD znatno je oslabljena zbog angažovanja snaga u vijetnamskom ratu. Normalno u njen sastav ulazi osam divizija KoV i tri divizije mornaričke pešadije.

radijusu dejstva transportnih aviona C-130. Na evropskom ratištu to može biti područje Pirinejskog poluostrva, Severne Afrike, Britanskih ostrva ili atlantske priobalne teritorije zapadnoevropskih zemalja.

Prema najnovijim koncepcijama teži se tome da se prekomorska strategijska osnovica (ili osnovice — u okviru jednog ratišta može ih biti više) neposredno poveže vazdušnim putem sa vojnišnom prostorijom, tj. sa korpusnim pa eventualno i sa divizijskim i brigadnim bazama prvog borbenog ešelona.

Sl. 1 — Geostrategijski elementi strategijske pokretljivosti

Strategijska pokretljivost dolazi do izražaja u mirnodopskom periodu, u periodu tzv. hladnog rata (prilikom smene i snabdevanja postojećih snaga SAD na prekomorskim područjima, odnosno vežbi i manevara), u toku vođenja lokalnih i ograničenih ratova (prebacivanja snaga na područja borbene upotrebe i njihovog materijalnog obezbeđenja), dok u opštem ratu dolazi do njenog najpotpunijeg izražaja.

Značaj koji SAD pridaju strategijskoj pokretljivosti najbolje se ogleda u veličini snaga i količini sredstava koje se za tu svrhu predviđaju. Kroz planove razvoja svojih OS SAD izdvajaju u posebnu kategoriju snage za strategijsku pokretljivost, a materijalna sredstva za njihovo održavanje i razvoj dostižu i do dve milijarde dolara godišnje (u fiskalnoj 1968. godini za ove snage predviđeno je 1.900 miliona dolara). U razvoju snaga i sredstava strategijske pokretljivosti težište je na povećanju transportnih kapaciteta, brzine i efikasnosti — kao bitnih faktora koji obezbeđuju blagovremeno i uspešno angažovanje operativnih komponenata oružanih snaga SAD. Preduzimaju se i odgovarajuće organizacijske mere, nove forme rukovođenja tim snagama i naučno se prilazi planiranju njihovog razvoja i upotrebe.

Dok je strategija „masovne odmazde“ bila još u važnosti, SAD su proklamovale koncepciju „isturene odbrane“² i s tim u vezi razvile su čitav niz isturenih vojnih baza i rasporedile dobar deo svojih snaga duž granica socijalističkih zemalja, kao i po dubini.

U sadašnjim uslovima, a prema izraženim tendencijama ispoljavaju se dva osnovna gledanja na naredni period: a) zadržati postojeći raspored isturenih snaga i stokiranog teškog naoružanja i opreme na odabranim kritičnim i strategijski važnim područjima (na kopnu i na moru), uz postojanje odgovarajuće strategijske rezerve na teritoriji SAD koja se može brzo prebacivati na mesta eventualne upotrebe, i, b) povući sve snage ili njihov veći deo iz prekomorskih područja u SAD, gde treba znatno ojačati snage strategijske rezerve i osposobiti ih za brzo prebacivanje i upotrebu na ugroženim područjima. Poštoji još jedna, u teoriji i praksi SAD dosta jasno ispoljena, tendencija prema kojoj bi trebalo ići na postepeno smanjivanje američkih snaga na prekomorskim područjima i povlačenje operativnih jedinica u SAD, uz istovremeni ubrzan razvoj vojne infrastrukture (baza-skladišta, aerodroma, luka, komunikacija, sistema komandovanja i strategijskih veza itd.) na prekomorskim područjima i snaga za strategijsku pokretljivost u SAD. Prema ovoj koncepciji, koja u izvesnom smislu predstavlja sredinu između prva dva gledanja, snage strategijske pokretljivosti treba da obezbede brzo prebacivanje operativnih jedinica iz SAD na prekomorska područja, a razvijena vojna infrastruktura i pomoćne snage da omoguće njihov prihvatanje i neometano uvođenje u borbu. Neke mere koje SAD preduzimaju u poslednje vreme: povlačenje dela snaga iz Zapadne Evrope, dalji razvoj vojne infrastrukture, kao i ubrzan razvoj snaga i sredstava za obezbeđenje strategijske pokretljivosti, ukazuju na orijentaciju u tom smislu. Takva orijentacija je u skladu i sa strategijom „elastičnog odgovora“.

STRATEGIJA „ELASTIČNOG ODGOVORA“ I STRATEGIJSKA POKRETLJIVOST

Bivši američki predsednik Džon Kenedi i njegovi vojni savetnici usvojili su početkom šezdesetih godina novu vojnu strategiju, „elastičnog odgovora“, koja — s obzirom na politiku SAD i savremena kretanja u svetu — predviđa mogućnost vojnog angažovanja SAD u veoma širokom spektru sukoba, počev od lokalnih intervencija i ograničenih ratova

² Prema američkim gledištima koncepcija „isturene odbrane“, koja je i sada na snazi, znači „zadržavanje daljeg širenja komunizma izvan postojećih granica“; ovo treba obezbediti, pored ostalog, rasporedom jakih oružanih snaga duž granica socijalističkih zemalja, kao i po dubini. S tim u vezi SAD su od Norveške, pa preko centralne Evrope, Male, centralne i jugoistočne Azije do Dalekog istoka razvile nekoliko stotina vojnih baza i rasporedile na njima oko 700.000 vojnika (ne računajući snage u Južnom Vijetnamu), od kojih približno polovinu u Zapadnoj Evropi.

do opšteg nuklearnog rata. U takvim uslovima pred strategijsku pokretljivost se postavlja zadatak da blagovremeno obezbedi prebacivanje operativnih snaga za ugušivanje lokalnih pobuna i ustanaka (kao što je to bio slučaj u Dominikanskoj Republici sredinom 1965. godine), ili da omogućiti postepeno narastanje snaga u ograničenim ratovima (kao sada u vijetnamskom ratu), ili da obezbedi ojačanje i materijalno obezbeđenje snaga na prekomorskim ratištima u eventualnom opštem ratu.

Po usvajanju strategije „elastičnog odgovora”, predsednik Kenedi i Komitet za oružane snage Senata izrazili su zabrinutost za mogućnost njenog sprovođenja u život upravo zbog neadekvatnog raspolaganja snagama i sredstvima za obezbeđenje strategijske pokretljivosti. To je pokrenulo čitavu seriju izučavanja ovog problema, usmerenih prvenstveno na to kolike su i kakve snage strategijske pokretljivosti potrebne SAD za blagovremeno i uspešno angažovanje operativnih snaga u lokalnim i ograničenim ratovima koje one mogu voditi u raznim delovima sveta, uz istovremeno održavanje mogućnosti i za njihovo angažovanje u opštem ratu. S tim u vezi još u jesen 1961. godine predsednik Kenedi je izneo plan osposobljavanja snaga za upotrebu u tzv. malim i ograničenim ratovima. Među posebnim merama koje je on predložio, a Kongres odobrio, bile su: nabavka većeg broja transportnih aviona C-130 i C-135, koji su se tada proizvodili, razvoj i nabavka novog transportnog aviona C-141 i konstrukcija novih brodova kako bi se povećali brzina i kapacitet brodova vojnopomorskog transporta. U periodu koji je tome usledio ova težnja je izražena i u budžetskim sredstvima koja su za tu svrhu stalno povećavana, a proučavanje problema je nastavljeno kako kroz posebne studije i analize, tako i kroz izvođenje vežbi i manevara. Kroz razne vojne akcije i intervencije (pojačavanje snaga SAD u Evropi u vreme berlinske krize, vojna intervencija u Dominikanskoj Republici, rat u Vijetnamu i dr.) te teorijske postavke i analize praktično su proveravane i ispitivane.

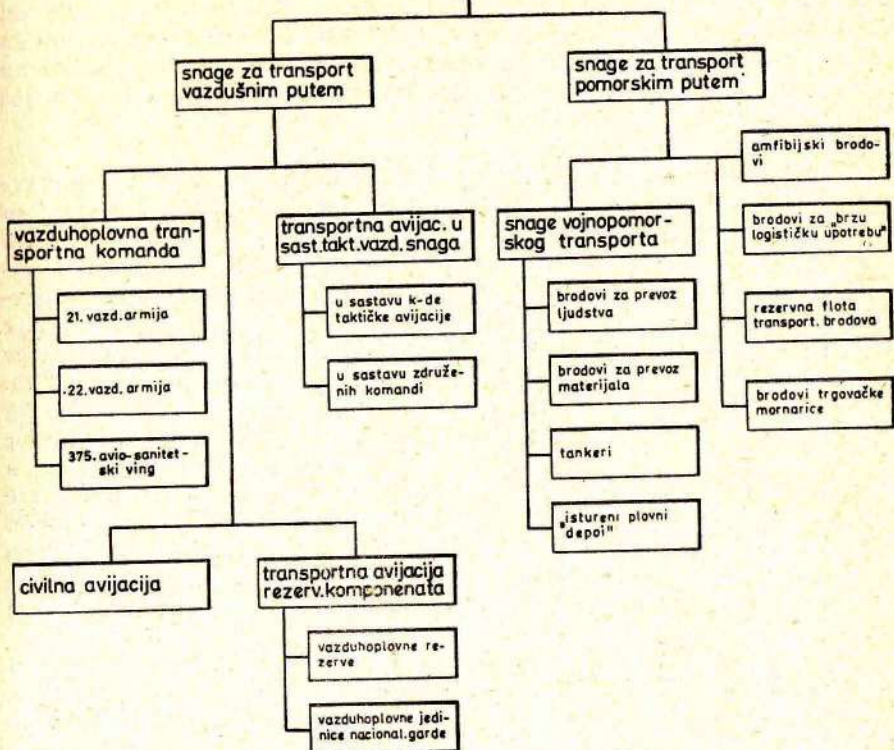
Prema tome, za sprovođenje politike i vojne strategije u savremenim uslovima SAD su potrebne jake snage i sredstva strategijske pokretljivosti, što vojni planeri Pentagona nastoje da obezbede kombinacijom snaga vazdušnog i pomorskog transporta i tzv. komercijalne (civilne) avijacije i trgovačke mornarice.

SNAGE I SREDSTVA STRATEGIJSKE POKRETLJIVOSTI I NAČIN NJIHOVE UPOTREBE

Strategijska pokretljivost SAD se obezbeđuje dvema osnovnim komponentama snaga: vazduhoplovnom i pomorskom. U američkoj vojnoj literaturi se ističe da ove dve komponente nisu međusobno konkurentne, već komplementarne. U nekim slučajevima dominirajuća je uloga vazduhoplovne komponente (vojna intervencija SAD u Dominikanskoj Republici), a u drugim — pomorske, kao, na primer, u vijetnamskom ratu.

Načelan sastav snaga strategijske pokretljivosti dat je u priloženom pregledu.

SNAGE STRATEGIJSKE POKRETLJIVOSTI

SNAGE ZA TRANSPORT VAZDUŠNIM PUTEM

a) Vazduhoplovna transportna komanda (MAC) predstavlja najznačajniji element vazduhoplovne strategijske pokretljivosti. Ona u svom sastavu ima oko 100.000 ljudi i preko 1.000 aviona. Više od polovine aviona ove komande namenjen je tzv. globalnom (interkontinentalnom) transportu, a druga polovina transportu u okviru i između prekomorskih ratišta, kao i za specijalne i pomoćne službe.

Gro snaga Vazduhoplovne transportne komadne nalazi se u SAD, a jedan njihov deo u Zapadnoj Evropi i na Dalekom istoku. Glavninu snaga ove komande predstavljaju dve vazduhoplovne armije. 21. vazduhoplovna armija, sa komandom u Nju Džersiju, namenjena je za transport na evropsko i bliskoistočno ratište, a 22. vazduhoplovna armija, sa komandom u Kaliforniji, za transport na Daleki istok i jugoistočnu Aziju. U Zapadnoj Evropi, sa štabom u Velikoj Britaniji, nalazi se 322. vazduhoplovna divizija MAC-a, a na Dalekom istoku (u Japanu) je 315. vazduhoplovna transportna divizija.

Tendencija razvoja snaga Vazduhoplovne transportne komande ogledaju se u stalnom povećavanju njenog kapaciteta i efikasnosti — što se postiže uvođenjem novih tipova aviona. Početkom 1967. godine Maknamara je tvrdio da su kapaciteti snaga ove komande u periodu od 1961. do 1967. (nakon uvođenja aviona C-130, C-135 i C-141) povećani za četiri puta i da će se u narednih pet godina (po uvođenju u operativnu upotrebu novog transportnog aviona C-5A) takođe povećati kapaciteti još udvostručiti.

Program razvoja i isporuke C-5A. U novije vreme glavni naponi Vazduhoplovne transportne komande (i RV SAD) usmereni su na razvoj novog transportnog aviona tipa C-5A. Po ocenama stručnjaka u SAD, taj avion treba da revolucionizuje vazdušni transport. Njegova nosivost biće dvostruko veća od one dosadašnjeg najvećeg vojnog transportera C-141. Prema pisanju američke štampe predviđaju se tri verzije aviona C-5A. Prvu verziju (C-5A) predstavlja kombinovani transporter za ljudstvo i materijal, koji je dugačak 82, a ima raspon krila 72 m. Svaki od njegova četiri mlazna motora razvija potisak od oko 19.000 kg (četiri puta više od potiska mlaznog motora za strategijski bombarder B-52). C-5A ima dva sprata — donji za teško naoružanje i opremu, a gornji za ljudstvo. Na donjem spratu može da nosi gotovo sve vrste naoružanja i opreme koje su u sastavu divizije KoV SAD, uključujući srednji tenk M-60, dok na gornjem — 75 vojnika sa ličnim naoružanjem i opremom. Nosivost aviona C-5A je do 100 tona na daljini do 5.000 km, odnosno 50 tona na daljini do 12.000 km. Brzina leta aviona je 850—900 km/čas.

Predviđa se i modifikacija aviona C-5A samo za transport ljudstva, i to u dve verzije. Uz manje adaptacije, avion bi na oba sprata mogao da nosi do 345 vojnika sa ličnim naoružanjem i opremom, dok bi uz veće adaptacije (postavljanjem tri sprata u trupu aviona samo za ljudstvo) mogao da nosi do 700 vojnika sa ličnim naoružanjem i opremom.

Za sada je, međutim, planirana i odobrena nabavka samo aviona tipa C-5A (kombinovani transporter za materijal i ljudstvo), pa će se u daljem razmatranju imati samo on u vidu.

Program razvoja C-5A predložen je još 1964. godine. Već 1965. sklopljen je ugovor sa firmom Lockheed za razvoj i proizvodnju pet prototipova i 120 operativnih aviona. Ugovorom su utvrđeni sledeći rokovi isporuke: do kraja 1970. godine prvih 60 aviona ili tri skvadrona, a drugih 60 aviona (tri skvadrona) do kraja 1972. godine. RV planira nabavku C-5A i posle 1972. godine, ali su za sada novčana sredstva odobrena samo za prvih šest skvadrona.

Uparedo sa razvojem aviona većih kapaciteta i performansi Vazduhoplovna transportna komanda razvija nova sredstva i metode za brz utovar i istovar tereta. Pomoću novog uređaja 463L postignuta je pet puta veća brzina utovara; tako sada utovar u avion C-141 umesto četiri časa traje svega 45 minuta.

b) Transportna avijacija u sastavu taktičkih vazduhoplovnih snaga. Deo transportne avijacije, namenjen za strategijsku pokretljivost, nalazi se u sastavu Taktičke vazduhoplovne ko-

mande RV u SAD, Udarne komande u SAD, Komande snaga SAD u Evropi i Komande snaga SAD na Pacifiku. Ta avijacija je namenjena za prebacivanje kopnenih snaga sa kontinentalne strategijske osnovice (SAD) do glavnih aerodroma i luka, a u okviru ratišta za prebacivanje snaga i borbenih sredstava sa prekomorske strategijske osnovice na vojišta. Transportna avijacija u sastavu združenih prekomorskih komandi može se koristiti i za prebacivanje snaga sa jednog vojišta na drugo u okviru istog ratišta (na primer sa centralnog na južноеvropsko vojište ili sa dalekoistočnog na azijsko jugoistočno vojište i sl.). Za navedene svrhe koriste se avioni tipa C-123, C-124 i C-130.

c) Transportna avijacija u okviru rezervnih komponenata RV. Ratno vazduhoplovstvo SAD održava jake, dobro opremljene i obučene rezervne snage — vazduhoplovnu rezervu od blizu 50.000 ljudi i vazduhoplovnu nacionalnu gardu od blizu 90.000 ljudi. Gotovo čitavu vazduhoplovnu rezervu i deo vazduhoplovne nacionalne garde sačinjava transportna avijacija sa aparatima C-97, C-118, C-119, C-121 i C-124. Većina transportne avijacije rezervnih snaga RV (11 skvadrona C-124 vazduhoplovne rezerve i 8 skvadrona C-124 vazduhoplovne nacionalne garde) popunjena je ljudstvom i avionima do punog formacijskog sastava i može se upotrebiti odmah po aktiviranju. U toku 1966. i 1967. godine te snage su korišćene za prebacivanje ljudstva i materijala u Južni Vijetnam, a deo tih snaga povremeno učestvuje u vežbama u kojima se proveravaju transportne mogućnosti prebacivanja snaga SAD na prekomorska područja.

d) Civilna avijacija je veoma značajan faktor, sa kojim planeri Pentagona računaju prilikom ostvarivanja vazdušne strategijske pokretljivosti. Od 1961. godine naovamo sve se veći akcenat stavlja na korišćenje civilne avijacije za vojne potrebe. Ovo se ne predviđa samo u vreme vođenja ograničenih ratova³ i opšteg rata već i za izvođenje vežbi tipa „Big Lift”. Korišćenje civilne avijacije za vežbe i u ograničenim ratovima vrši se na bazi komercijalnih ugovora i aranžmana, dok se u opštem ratu (odnosno kada se zvanično proglasi da se SAD nalaze u ratnom stanju) predviđa (po posebnim propisima) mobilisanje vazdušne civilne flote i njeno korišćenje za vojne svrhe.

SNAGE ZA POMORSKI TRANSPORT

a) Snage vojnopomorskog transporta predstavljaju osnovne i najnužnije kapacitete za prebacivanje ljudstva i materijala iz SAD na prekomorska ratišta. Na osnovu pokazatelja u planovima razvoja američkih OS (vojni budžet) u njihov sastav ulazi oko 130 brodova za transport ljudstva, materijala i goriva, kao i tzv. „istureni ploveći depoi”.

³ Na osnovu podataka iz američkog časopisa „Military Review” za jul 1967. god. civilne vazduhoplovne kompanije su samo u toku jednog šestomesečnog perioda prebacile oko 66% ljudstva i 33% materijala od ukupno izvršenog transporta vazdušnim putem u Južni Vijetnam.

U periodu 1962—1964. god. razmatrani su planovi za veće modernizovanje (razvoj brodova tipa roll-on roll-off — to su brodovi konstruisani tako da se utovar tereta, kao i istovar, obavljaju bez korišćenja dizalica — Prim. T. M.) i znatno povećanje broja brodova u sastavu snaga vojnopomorskog transporta. Kasnije se, međutim, odustalo od tih planova i težište je stavljeno na brodove za „brzu logističku upotrebu” i trgovačku mornaricu.

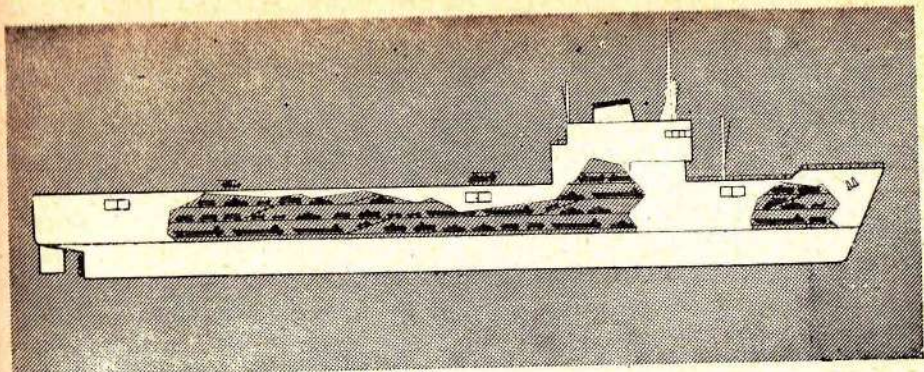
„Istureni ploveći depoi” su brodovi koji, natovareni oružjem i opremom, baziraju u prekomorskim lukama, uvek spremni da izvrše pokret i da na označenom mestu iskrcaju teret koji bi zatim preuzelo ljudstvo prebačeno avionima iz SAD. Još 1963. god. preuređena su tri broda klase „Victory” i, natovareni oružjem i opremom, upućeni u vode jugoistočne Azije, gde su bazirali sve do 1965. god. Pošto su se SAD angažovale u vijetnamskom ratu, ti su brodovi iskricali teret i sada se koriste kao i ostali pomoćni brodovi. SAD, međutim, ne odustaju od koncepcije „isturenih plovećih depoa” i planiraju da, pored navedena tri, preurede još nekoliko brodova iste klase i da ih natovarene teškom opremom isture na kritična i stratezijski važna mesta. No, s obzirom na to da su brodovi klase „Victory” zastareli i da imaju relativno malu nosivost i brzinu, to će ulogu „isturenih plovećih depoa” vremenom preuzeti brodovi za „brzu logističku upotrebu”.

b) Brodovi za „brzu logističku upotrebu” (FDLS). Godine 1965. razrađen je program razvoja flote od oko 30 brodova novog tipa i namene.⁴ Ti brodovi biće specijalno konstruisani za prenošenje i održavanje oružja i opreme, počev od municije za pešadijsko naoružanje pa do teških artiljerijskih oruđa, raketa, tenkova i helikoptera. Imaće nosivost 8.000—10.000 tona i brzinu 24 do 26 čvorova.

S obzirom na specifičnost oblika i potrebu održavanja utovarene vojne opreme na brodovima, za svaku tonu korisnog tereta te opreme na standardnim brodovima potrebno je oko 350 kubnih stopa prostora. Na brodovima FDLS biće potrebno svega 60 kubnih stopa, što znači da će prostor biti pet puta bolje iskorišćen. U američkoj vojnoj literaturi se tvrdi da je za utovar oružja i opreme savremene američke pešadijske ili oklopne divizije potrebno 30—35 standardnih brodova nosivosti 12.000—15.000 tona, dok će ista ta oprema moći da se utovari na svega 12 brodova tipa FDLS.

Predviđa se da se brodovi FDLS upotrebe na sledeći način: jedan njihov deo (12 brodova sa opremom za jednu kompletnu pešadijsku di-

⁴ Brodovi za „brzu logističku upotrebu” (Fast Deployment Logistics Ships — FDLS) pobudili su veliko interesovanje i izazvali polemike među planerima Pentagona i u vojnoj literaturi SAD. Dok američko Ministarstvo odbrane uporno insistira na njihovom razvoju, dotle se neke uticajne ličnosti, uključujući bivšeg komandanta RM admirala u penz. Burkea i neke funkcionere u Kongresu, protiv tom programu. Najnovijim predlogom vojnog budžeta predviđa se da se u fiskalnoj 1969. godini nabave prva četiri broda FDLS, a u 1970—1972. još deset. Posle toga, u naredne dve godine, nabavilo bi se još 16 brodova, tj. ukupno 30. Taj zahtev Ministarstva odbrane treba još da odobri Kongres. Potrebno je istaći da je Ministarstvo odbrane u protekle dve godine finansiralo rad na istraživanju i razvoju FDLS.

Sl. 2 — Načelan izgled broda FDLS (u preseku)

viziju) biće natovaren i isturen na kritična ili stratejski važna područja (ti brodovi preuzeće ulogu „isturenih plovećih depoa“); drugi deo, potpuno ili delimično natovaren, biće u lukama SAD uvek spreman da isplovi u određenom pravcu; treći deo služiće za smenu. Svi će oni redovno učestvovati u vežbama i manevrima kada se uigravaju i proveravaju mogućnosti stratejske pokretljivosti SAD.

Istureni FDLS neće biti koncentrisani na jednom mestu ili na relativno malom prostoru, već raspoređeni u grupe. Grupe će načelno sačinjavati 3—4 broda sa utovarenom opremom za jednu pešadijsku brigadu, kao i sa sredstvima ojačanja i podrške.

c) Amfibijski brodovi (brodovi za transport i iskrcavanje snaga mornaričke pešadije). SAD planiraju jednovremeno prebacivanje i iskrcavanje snaga mornaričke pešadije jačine dve divizije i dva vinga mornaričke pešadije. Za tu svrhu, pored postojećih transportnih i desantnih brodova (oko 160), RM SAD je u 1966. godini naručila 17 novih, tzv. amfibijskih jurišnih brodova (koji imaju skraćenu oznaku LHA). Brodovi LHA, u stvari, predstavljaju kombinaciju transportnih brodova i nosača helikoptera i moći će da se kreću brzinom do 20 čvorova. Nabavka tih brodova i odgovarajućeg broja eskortnih razarača, a s tim u vezi i razvoj sredstava za jednovremeno prebacivanje dve divizije i dva vinga mornaričke pešadije, treba da bude završena do sredine 1971. godine.

Ukrcavanje i upotreba navedenih snaga mornaričke pešadije vršiće se na principu grupisanja i formiranja tzv. ekspedicionih jedinica, sastava ojačanog bataljona i brigade sa odgovarajućom podrškom sa mora i iz vazduha.

d) Rezervna flota transportnih brodova. SAD održavaju jaku rezervnu flotu transportnih brodova, od kojih je većina još iz drugog svetskog rata. Ti brodovi su konzervirani i u slučaju potrebe mogu se aktivirati i koristiti za transport ljudstva i materijala. Za potrebe rata u Vijetnamu aktivirano je oko 150 transportnih brodova iz sastava rezervne flote.

e) Brodovi trgovačke mornarice. Godine 1964. jedna specijalna grupa Ministarstva odbrane vršila je proučavanje potreba i procenu mogućnosti pomorskog transporta. Ona je došla do zaključka da bi SAD trebalo da imaju oko 460 brodova, prosečne nosivosti od po 15.000 tona, iznad tadašnjih kapaciteta vojnopomorskog transporta. Ocenjeno je da trgovačka mornarica ima takve mogućnosti, samo je treba pravovremeno uklopiti u odgovarajuće planove i programe. Od tada planeri Pentagona sve upornije nastoje da sagledaju mogućnosti za praktično korišćenje brodova trgovačke mornarice radi prebacivanja snaga i sredstava na prekomorska područja.

Kao i u slučaju civilne avijacije, korišćenje brodova trgovačke mornarice za vežbe i manevre i redovno prebacivanje snaga i sredstava na prekomorska područja, pa i za potrebe ograničenih ratova, vrši se na bazi komercijalnih ugovora i aranžmana, dok se za slučaj opšteg rata predviđa mobilisanje tih brodova i njihovo korišćenje prema posebnim propisima.

Kod ove orijentacije na brodove trgovačke mornarice za vojne potrebe iskrstavaju sledeći problemi: prvo, prilikom znatno povećanih potreba za brodovima nailazi se na teškoće, jer pomorske kompanije nerado odvajaju svoje brodove sa redovnih linija i, drugo, zbog visokih nadnica i drugih uslova u SAD brodogradnja i pomorska privreda ne smatraju se rentabilnim i stimulativnim granama delatnosti. Zbog toga se javljaju tendencija stagnacije ili čak nazadovanja ovih privrednih grana. Da bi se ove teškoće prevazišle, Ministarstvo odbrane je pribeglo dotiranju brodogradnje i trgovačke flote i te dotacije (direktne i indirektne) dostižu do 650 miliona dolara godišnje. Time se postižu dva cilja: prvo, brodogradnja i trgovačka mornarica se održavaju na potrebnom nivou i, drugo, trgovačka mornarica se čvršće vezuje za vojsku i njene potrebe.

U SAD se smatra da je dotiranje brodogradnje i trgovačke mornarice, mada veoma skupo, rentabilnije od držanja glomazne aktivne flote transportnih i pomoćnih brodova, čija je dalja izgradnja usmerena uglavnom na brodove specijalne konstrukcije i namene.

Planiranje strategijske pokretljivosti i rukovođenje snagama za obezbeđenje iste. U okviru Zajedničkog generalštaba marta 1966. godine formirana je uprava za strategijsku pokretljivost, čiji je osnovni zadatak njeno planiranje. Načelnik te uprave ima položaj specijalnog pomoćnika načelnika Združenog generalštaba — za strategijsku pokretljivost, kome je (kao i ministru odbrane) neposredno odgovoran za planiranje i obezbeđenje strategijske pokretljivosti.

Uprava za strategijsku pokretljivost planira, na osnovu već postojećih planova verovatne upotrebe oružanih snaga SAD, snage i sredstva za strategijsku pokretljivost koordinirajući svoj rad sa Operativnom upravom i Upravom za logistiku, kao i na osnovu potreba vidova OS, operativnih (združenih) komandi i transportnih agencija. Za stručne analize i procene ova uprava se oslanja na odgovarajuće agencije Ministarstva odbrane, kao, na primer, Ured za analize sistema i sl.

Za izvršenje strategijske pokretljivosti i prebacivanje snaga i sredstava na prekomorska ratišta odgovorni su Vazduhoplovna transportna komanda i Vojnopomorski transport, a Služba za kontrolu saobraćaja odgovorna je za vojni transport na teritoriji SAD. Na prekomorskim ratištima za obezbeđenje strategijske pokretljivosti odgovorne su odgovarajuće službe združenih komandi.

PRETHODNO STOKIRANJE VOJNE OPREME I STRATEGIJSKA POKRETLJIVOST

Da bi obezbedile što brže ojačanje svojih efektivna na prekomorskim područjima, SAD su pribegle koncepciji prethodnog stokiranja teškog naoružanja i opreme na kritičnim i strategijski važnim područjima. Takvu opremu preuzima i koristi ljudstvo koje se u potrebnom momentu, zajedno sa ličnim naoružanjem i opremom, prebacuje avionima iz SAD. Prema toj koncepciji, u zapadnoj Evropi stokirano je naoružanja i opreme za dve kompletne divizije, a u području jugoistočne Azije (u Tajlandu) za jednu diviziju. Stokirana oprema nalazi se takođe na Aljasci, u zoni Panamskog kanala, na Okinavi i drugim mestima.

Mada ova koncepcija ima određenih prednosti (sa relativno malo transportnih kapaciteta i za kratko vreme postiže se najnužnije ojačanje snaga na prekomorskim ratištima u početnom periodu rata), ona je pokazala i izvesne nedostatke političkog i vojnog karaktera. Zemlje na čijoj je teritoriji stacionirana (ili treba da bude stacionirana) vojna oprema nerado prepuštaju to pravo, što dovodi do izvesnih političkih nesuglasica. Održavanje tako stacionirane opreme dosta je složeno, zahteva puno prostora i tehničkog osoblja, a ujedno je i veoma skupo, jer zahteva držanje duple opreme za jednu istu jedinicu — onu u njenom sastavu i onu stokiranu na prekomorskom ratištu. Prethodno stacionirana oprema (zbog svoje statičnosti) pruža slabe manevarske mogućnosti; ona se nalazi na jednom mestu, a konkretna situacija može zahtevati njenu upotrebu na drugom, znatno udaljenijem mestu (u vojnoj literaturi SAD se ističe da je gotovo nemoguće unapred predvideti i obezbediti postojanje naoružanja i opreme na svim onim mestima gde bi mogla biti upotrebljena, ili u njihovoj blizini, jer strategija „elastičnog odgovora” ima u vidu mogućnost vojnog angažovanja SAD na svim kontinentima i gotovo u svim delovima sveta). Vojna oprema, načelno, treba da bude stokirana u blizini aerodroma, što povećava njenu osetljivost — naročito u „kritično” vreme kada je preuzima ljudstvo prebačeno avionima iz SAD. Samo preuzimanje opreme iziskuje takođe izvesno vreme, jer istu treba dekonzervirati itd. (U jesen 1963. god., za vreme vežbe „Big Lift”, oko 2.000 ljudi radilo je punih šest dana na pripremi opreme za 2. od, koja je iz SAD prebačena u SR Nemačku. I pored toga, mnoga vozila i druga tehnička sredstva imala su zastoje zbog neredovne upotrebe i održavanja). Postavlja se pitanje da li bi uopšte bilo vremena da se ta oprema preuzme i praktično upotrebi — s obzirom na to da je stokirana nedaleko od frontova (SR Nemačka, Tajland).

„Istureni ploveći depoi”, koji u izvesnom smislu predstavljaju dalji razvoj koncepcije prethodnog stokiranja vojne opreme, otklanjaju neke od navedenih nedostataka. Oni u manjoj meri dovode do političkih nesporazuma, mnogo su operativniji i mobilniji (mogu se relativno brzo prebaciti iz rejona baziranja na mesto upotrebe ili u njegovu blizinu), ali neke slabosti zadržavaju. I tu je prisutan problem održavanja opreme i faktor neekonomičnosti, a sem toga, brodovi, natovareni oružjem i opremom, pojavljuju se kao pogodni i rentabilni ciljevi za protivničko dejstvo ispod mora ili iz vazduha.

Zbog toga SAD nastoje da što pre razviju snažnu flotu džinovskih transporterata C-5A, a kasnije možda još i većih, pomoću kojih će moći — za relativno kratko vreme — da i ljudstvo i opremu prebace neposredno ili u blizini mesta upotrebe. Međutim, za postizanje tog cilja potrebno je dosta vremena. U vojnoj literaturi SAD se često ističe kako je prilikom vežbe „Big Lift” za prebacivanje ljudstva 2. od iz Fort Huda, iz Teksasa, u SRN bilo potrebno oko 200 aviona i 63 časa, a da bi se taj isti učinak mogao postići sa svega 42 aviona C-5A, i to za 13 časova. To se može realizovati ako se adaptirani avioni C-5A koriste samo za prevoz ljudstva; međutim, oni su konstruisani i namenjeni prvenstveno za kombinovanu upotrebu (za ljudstvo i materijal zajedno) i u tom slučaju se njihove mogućnosti za prevoz ljudstva znatno smanjuju. (Za jednu diviziju potrebno je oko 200 aviona C-5A — 200 x 75 — pri čemu opet sva oprema divizije ne može da bude prebačena zajedno sa ljudstvom).

U međuvremenu, dok se takve mogućnosti ne stvore, SAD će verovatno ići na dalje održavanje dela oružanih snaga u isturenom rasporedu i na stokiranje opreme na kopnu i na moru, uz ubrzan razvoj i usavršavanje strategijske pokretljivosti. Pri tome program razvoja i izgradnje brodova specijalne konstrukcije i namene, kao što su brodovi za „brzu logističku upotrebu”, i avion C-5A biće u prvom planu, a korišćenje civilne avijacije i trgovačke flote nalaziće sve više mesta u planovima Pentagona radi obezbeđenja strategijske pokretljivosti.

Kapetan I kl.
Todor MIRKOVIĆ

LITERATURA:

- Military Review*, jul i septembar 1967. god.;
- Army Green Book* za 1967. god.;
- Predlozi budžeta SAD za fiskalnu 1968. i 1969. god.;
- DATA — tekuća izdanja;
- Aviation Week* — tekuća izdanja;
- NAVY, *Magazine of Sea Power* — tekuća izdanja;
- ANAF *Journal* — tekuća izdanja.

ATOM, RAZLOG I SREDSTVO NEZAVISNE FRANCUSKE VOJNE POLITIKE

U martovskom broju francuskog vojnog časopisa „Revue de défense nationale” izišao je uvodnik ministra oružanih snaga Pjera Mesmera pod gornjim naslovom.¹ Članak, u stvari, predstavlja izvesnu logičnu vezu sa ranije objavljenim člankom bivšeg načelnika Generalštaba, generala Ajrea, koji je nedavno poginuo u avionskom udesu.²

Razmatranja ministra Mesmera interesantna su jer se on u njima dotiče nezavisne vojne politike Francuske, reorganizacije njene odbrane i oružanih snaga, njihovog opremanja nuklearnim oružjem, francuskog gledanja na odnos između strategijskog i taktičkog nuklearnog oružja itd.

Na početku članka autor, P. Mesmer, ističe da je čugo viačalo mišljenje, koje su zastupali mnogi ljudi — pa čak i državnici, da je posedovanje nuklearnih oružja isključivo pravo najvećih nacija; oni su prihvatili podelu sveta na dva ili tri bloka, kojima rukovodi jedna od velikih sila (SAD, SSSR, a sutra možda i Kina) potčinjavajući sebi druge zemlje — članice bloka, svedene na status štićenika ili satelita.

Sasvim prirodno, najveće sile su podupirale ovo mišljenje jer je odgovaralo njihovim interesima, a neke male zemlje su ga prihvatala pošto nisu mogle drukčije da postupe.

Postepeno, nakon boljeg upoznavanja naučnih, industrijskih i finansijskih problema koje je trebalo rešiti da bi se stekla atomska sposobnost, a posle detaljnije analize efekata dejstva nuklearnih oružja, došlo se do zaključka da bi Francuska trebalo da iskoristi mogućnosti koje pruža atom kako bi reorganizovala svoju odbrambenu politiku.

Pošto je istakao glavne smernice francuske opšte i odbrambene politike, ministar Mesmer prelazi na razmatranje mesta i funkcije nuklearnih oružja u francuskoj vojnoj politici.

U odnosima sa ostalim svetom, francuska politika se zasniva na aksiomu koji bi se, po Mesmerovim rečima, ovako mogao formulisati: Francuska želi da za sebe zadrži brigu da sama određuje svoje interese i učeeće u realizovanju interesa svojih prijatelja i pravo da se njen glas čuje u svakoj prilici i ma gde bilo, ako ona to smatra korisnim, u vezi sa problemima koje postavljaju međunarodni odnosi i očuvanje mira u svetu.

¹ Pierre Messmer ministre des Armées: „L'atome, cause et moyen d'une politique militaire autonome”, *Revue de défense nationale*, mart 1968. god.

² „Vojno delo” br. 2 za ovu godinu: „Usmerena” odbrana Francuske ili odbrana „na sve strane”.

Očigledno je da ovakva politika podrazumeva odbijanje svake hegemonije današnjih divova u svetu, ali ne odbacuje ni savezništva ni međunarodnu saradnju. Na primer, ona ne stavlja prepreku učešću Francuske u Atlantskom savezu i Evropskom zajedničkom tržištu, ili sporazumima Francuske o saradnji sa više afričkih zemalja. I obratno, ta politika isključuje pristupanje organizaciji kao što je NATO koja integriranjem oružanih snaga i njihovim stavljanjem pod tuđu komandu, kao i automatičnošću eventualnih vojnih akcija, oduzima francuskoj vladi slobodu odlučivanja u najtežim momentima, tj. kada je u pitanju izbor između mira i rata.

Iz francuske opšte politike, po mišljenju Mesmera, proizilazi, prirodno, i njena odbrambena politika, čiji su ciljevi dobro poznati, pošto su često pominjani. Francuskom odbrambenom politikom treba da se:

— obezbedi nepovredivost nacionalne teritorije;

— podrže interesi Francuske u svetu — ako to okolnosti zahtevaju.

Oba cilja su međusobno povezana, jer bi realizovanje drugog cilja bilo iluzorno ako prvi ne bi bio postignut. Obratno, postignut prvi cilj prirodno navodi zemlju kao što je Francuska na traženje drugog.

Da bi se sačuvao smisao, ističe Mesmer, francuska odbrambena politika ne treba da sputava razvoj zemlje, naročito ekonomski, niti njen mirotvoran uticaj u svetu drugim sredstvima, na primer, kulturnim.

Obezbediti nepovredivost nacionalne teritorije — znači ne ustupiti ništa što bi moglo kompromitovati integritet otadžbine, sigurnost i slobodu Francuza. Pošto bi oružani sukob u Evropi, po autorovom mišljenju, direktno ugrozio Francusku, jer bi borbena dejstva na evropskom tlu, ma kakva bila njihova priroda i ishod, imala za posledicu ogromna razaranja, politika Francuske teži da spreči izbijanje rata. To je tzv. politika odvratanja.

Na ovom pitanju se Evropljani i Amerikanci, u načelu saglasni, u praksi razilaze. Kao i njeni susedi, Francuska bi želela da spreči svaki rat u Evropi; prema tome, ona mora — ako je moguće — da ga predupredi; u svakom slučaju — pribegavajući, ako je potrebno, pretnji masovnim nuklearnim represalijama — ona mora da eventualni napad vrlo brzo zaustavi. Naprotiv, Amerikanci — stalno pod pretpostavkom sukoba u Evropi — mogu sebi dozvoliti, pre no što bi stupili u dejstvo, izvestan rok za razmišljanje, pošto Amerika nije neposredno ugrožena; otuda i proizilazi strategija „gradiranog odgovora” koju su Amerikanci uspeli da nametnu svojim saveznicima u NATO-u, bez nekog njihovog oduševljenja za nju. A ovo sve zato što bi jedna bitka u Evropi mogla da bude „sudbonosna” za Francusku, a da to neminovno ne bude i za Ameriku — pošto se francuska vojna politika razlikuje od politike američke vlade.

Po mišljenju autora, Amerikanci još i danas smatraju zapadnu Evropu glavnim faktorom sopstvene bezbednosti, mada to ne znači da se ovo njihovo mišljenje o ulozi Evrope ne može promeniti. Zbog toga se Francuzi moraju osposobiti da sami odvrte agresora — bilo odakle da se pojavi — čije bi žrtve oni mogli postati.

Koja su sredstva za ovo potrebna Francuskoj? — postavlja pitanje Mesmer.

Pre svega, jedna snaga sposobna da za najkraće vreme zada udarac protivniku na njegovoj teritoriji i da mu — razaranjem važnijih gradova — nanese masovne gubitke; to je strategijska nuklearna snaga.

Danas francusku strategijsku nuklearnu snagu sačinjava 50 nadzvučnih aviona tipa „Mirage IV”, od kojih svaki nosi po jednu atomsku bombu jačine preko 50 kt (tri puta jaču od one bačene na Hirošimu). Avioni-cisterne „KC 135”, za snabdevanje aviona gorivom u letu, omogućuju da se akcioni radijus aviona „Mirage IV” poveća tako da su osposobljeni da se, leteći na vrlo maloj visini, probiju kroz protivnikovu pav-odbranu.

U Francuskoj se diskutuje o efikasnosti ovog sistema oružja; autor ne želi da ulazi u ovu diskusiju, uz jednostavnu napomenu da ni SAD, ni SSSR, niti V. Britanija nisu prepravljali svoje atomske bombardere, čije su performanse, u mnogo čemu, slabije od onih kod francuskih bombardera.

Pošto je sada francuska snaga u pogledu aviona „Mirage IV” kompletirana i operativno sposobna, glavni akcenat je dat tzv. drugoj i trećoj generaciji, tačnije rečeno, drugom i trećem sistemu strategijskog nuklearnog oružja.

Drugi sistem ovog oružja čine balističke strategijske rakete zemlja-zemlja; to su dvostepene rakete, dometa oko 3.000 km, koje se lansiraju pod uglom od 90°. Njihovo punjenje je 2—3 puta jače od onog A-bombe koju nose avioni „Mirage IV”. Ovu snagu sačinjavaće 27 raketa raspoređenih u tri divizion; prvi divizion biće operativno sposoban u 1970. god., a druga dva u 1971. godini.

Treći sistem ovog oružja čine podmornice na nuklearni pogon — lanseri balističkih strategijskih raketa more-zemlja. Francuska će, prema Mesmerovom tvrđenju, imati četiri, a verovatno i pet ovakvih podmornica, od kojih će svaka biti naoružana sa 16 raketa, dometa do 2.500 km; jačina njihovog punjenja iznosiće pola megatona. Prva podmornica, „Redoutable”, porinuta prošlog marta, biće operativno sposobna u 1970. god., a ostale će ući u stroj u razmaku od po 2 godine. Njihova glavna baza se još izgrađuje u luci Brest.

Pre nekoliko nedelja general Ajre otvoreno je postavio pitanje četvrtog sistema strategijskog nuklearnog oružja — balističkih raketa megatonske jačine, globalnog dometa. Važnost ovog problema koji je on pokrenuo više leži u njegovoj aktuelnosti nego u novini, jer je još novembra 1959. godine general De Gol izjavio u Vojnoj akademiji: „Pošto Francuska, eventualno, može biti razorena sa bilo koje tačke na svetu, potrebno je da naša snaga bude osposobljena za dejstvo ma gde na Zemlji”. Ova izjava dobila je u svoje vreme širok odjek.

Pitanje, dakle, nije novo, ali je postalo aktuelno jer se Francuska nalazi u takvom položaju da, uzevši u obzir tehničke i finansijske uslove, vlada treba da odluči da li će, počev od 1970. god., otpočeti izgradnju i ovog sistema oružja kako bi ga dovršila oko 1980. godine. To je važna politička odluka, a i vojno rešenje, jer bi ovaj zadatak mogle da izvrše francuske strategijske snage ili raketama zemlja-zemlja, dometa od 8.000 do 10.000 km, ili nuklearnim podmornicama naoružanim raketama more-zemlja, ili zajedničkom upotrebom ova dva oružja.

Pošto je ovaj četvrti sistem oružja globalnog dometa, on je time dostigao granicu; niko danas, po Mesmerovom mišljenju, ne predviđa da nuklearnom oružju odredi ciljeve izvan Zemljine kugle i njene neposredne okoline (govori se o naoružanim satelitima, mada bi njihovi ciljevi bili na zemlji ili, eventualno, drugi sateliti). Postojeći sistemi oružja treba da se stalno prepravljaju i usavršavaju u tehničkom pogledu da bi se, na primer, povećala njihova tačnost, da bi im se omogućilo lakše savlađivanje protivnikove protivraketne odbrane — tj. olakšalo prodiranje. Međutim, što se tiče dometa i moći kod ovih sistema, Mesmer smatra da je tu nastupio izvestan predah.

Francuskim strategijskim nuklearnim oružjima priključiće se, počev od 1972. god., dva sistema taktičkog nuklearnog oružja. KoV će dobiti raketu „Pluton” koja se lansira sa rampe montirane na šasiju tenka AMX30; njen domet je od 10 do 120 km, punjenje od 10 ili 25 kt. Snage RV i mornaričke avijacije dobiće, kao taktičko nuklearno oružje, avionsku bombu jačine 25 kt, namenjenu avionima tipa „Mirage III E” i „Jaguar”. Nuklearna punjenja oba ova taktička oružja su istovetna, pa se mogu međusobno zamenjivati; otuda se ponekad za njih upotrebljava i naziv „opšte taktičko nuklearno oružje”. Predviđeno je da se izradi 150 taktičkih nuklearnih oružja, od kojih će dve trećine biti namenjene francuskoj KoV.

Mesmer smatra da treba insistirati na činjenici da strategijska i taktička nuklearna oružja nisu odeljena jedna od drugih tako dubokim jazom kao što su to neki hteli da prikažu. Po njegovom mišljenju, taktičko nuklearno oružje iste je prirode kao i strategijsko; međutim, potpuno se razlikuje u pogledu vojne i političke upotrebe od najmoćnijih klasičnih eksploziva, artiljerijskih granata ili avionskih bombi, te se ne može smatrati „super-artiljerijom”. Razlika koju su ponekad želeli da istaknu između ove dve vrste oružja u odnosu na njihove ciljeve — od kojih bi jedni bili vojni, a drugi demografski — je nestvarna, izuzev za izvesne pomorske ciljeve na otvorenom moru. Na zemlji, sem u velikim pustinjama, a u Evropi svakako, gustina stanovništva i nagomilanošć naseljenih mesta su takvi da bi upotreba taktičkog nuklearnog oružja nanela mnogo više gubitaka civilnom stanovništvu nego mehanizovanim jedinicama — pravilno rasutim i zaštićenim svojim oklopima. Broj žrtava i ruševine izazvali bi strah koji bi se brzo proširio i čije granice niko ne može da predvidi.

Zbog toga je, smatra Mesmer, potrebna tačno određena vladina kontrola — svaka inostrana se isključuje — kako nad taktičkim nuklearnim oružjem tako i nad strategijskim. Zbog toga su u francuskoj politici odbrane taktička nuklearna oružja nerazdvojiva od strategijskih.

Iz godine u godinu nuklearno naoružanje se širi u francuskim oružanim snagama: strategijskim vazduhoplovnim snagama pridružiće se kroz dve godine rakete zemlja-zemlja i nuklearne podmornice; kroz četiri godine divizije u okviru „operativnih snaga” dobiće rakete „Pluton”, a vazduhoplovstvo i mornarička avijacija taktičke atomske bombe.

Iz ovoga proizilazi da će, sa vojnog stanovišta, razlika između nuklearnih i nenuklearnih snaga postati u Francuskoj sve više veštačka, jer sve francuske oružane snage treba da se postupno snabdeju nu-

klearnim oružjem i reorganizuju — kako bi se obezbedila stalna zaštita ovog oružja, ono upotrebilo ako to bude potrebno, odnosno iskoristili efekti njegovog dejstva.

Međusobno suprotstavljanje ovih dveju kategorija oružanih snaga (nuklearnih i konvencionalnih), koje je ponekad isticano, sve više će se gubiti jer svaka ima svoje zadatke. Ako nuklearna oružja treba da predstavljaju suštinu francuske vojne moći, ne znači da će zameniti ostala; štaviše, ona imaju potrebe za drugim oružjem; nuklearna oružja svakako neće dovesti do toga da druga iščeznu.

Još u doba mira, bezbednost nuklearnih snaga i nuklearnih opita na kopnu, moru i u vazduhu zahteva da se pozovu, u znatnoj srazmeri, francuske pomorske eskadre, snage protivavionske odbrane, pa čak i teritorijalne odbrane. Tako, na primer, francuska serija gađanja na Pacifiku mobilisala je tokom 6 meseci u 1966. god. i mobilisaće za isto toliko vremena u 1968. god. trećinu francuske flote.

Intervencija izvan Evrope, makar ograničena na kratkotrajne akcije — što isključuje kampanje kao što su bile one u Indokini ili Alžiru — zahteva „klasična“ kopnena, pomorska i vazduhoplovna sredstva koja se ne mogu zanemarivati.

Najzad, izvesno je da u okviru operativnih snaga Francuska treba da raspolaze, u dovoljnom obimu, snagama za vazdušnodesantne operacije koje bi:

— omogućile francuskoj vladi i vojnom rukovodstvu da budu informisani o stvarnim namerama agresora i da na taj način raspolaze potrebnim vremenom kako bi ga odvratili;

— primorale protivnika (koji bi sa realnim izgledima na uspeh pokušao da napadne) da angažuje tolika sredstva koja bi ga označila kao očiglednog agresora i izložila masovnom i opravdanom nuklearnom odgovoru.

Ove operativne snage ograničene su na pet divizija koje su opremljene taktičkim nuklearnim oružjima i osposobljene za borbu u nuklearnom ambijentu, uz odgovarajuću podršku iz vazduha.

U vidu zaključka, autor — Pjer Mesmer — želi da učini tri napomene:

a) Francuska vojna politika nameće oružanim snagama nov stil života i rada. Pošto verovatnoća uspešnog odvratanja zavisi, u velikoj meri, od sposobnosti francuskih nuklearnih snaga da, na osnovu vladinog naređenja, odmah stupe u dejstvo, to stalna pripravnost strategijskih vazduhoplovnih snaga i protivavionske odbrane, a uskoro i stalno patroliranje nuklearnih podmornica treba da postanu pravilo.

U prekomorskim intervencijama uspeh zavisi, gotovo uvek, od brzine pa, prema tome, i od toga da li se raspolaze snagama za intervenciju i sredstvima za njihov brz transport.

Snage teritorijalne odbrane i žandarmerija, kada obezbeđuju osetljive tačke strategijskih nuklearnih snaga, treba da se pridržavaju istih pravila i da primene isti stil rada kao i oružane snage.

Ukratko, to znači da sva francuska nuklearna sredstva, kao i znatan deo drugih sredstava, treba da budu još u vreme mira neprekidno

operativno sposobna. Ova obaveza i sve više tehnički karakter vojničkog zanata smanjuju, mada to ne znači da one i potpuno iščezavaju, ulogu rezervi i značaj mobilizacije koji su sve do sada bili glavna osnova francuskog vojnog sistema.

b) Ovakva vojna politika ne iscrpljuje francuska naučna i industrijska sredstva; to dokazuju ostvareni rezultati, a osim toga, ona ne prekoračuje ni finansijska sredstva. Činjenica da je stopa godišnjeg porasta francuskih vojnih kredita između 1960. i 1967. god, iznosila, u proseku, 4,73%, dok je prosečna godišnja stopa porasta bruto produkta prelazila 8,04%, pokazuje da su francuski programi naoružavanja i vojni efektivni usaglašeni sa planovima razvoja. Sa stanovišta opšte politike, ova konstatacija je od suštinskog značaja.

Ako u toku idućih godina vojni krediti budu zadržali sadašnju srazmeru sa bruto produktom, nema sumnje da će francuski programi biti realizovani bez većih teškoća.

c) Nuklearno naoružanje Francuske je, po mišljenju Mesmera, sada svršena i neopoziva činjenica. Istina je da ima još vojnih rukovodilaca koji zahtevaju nuklearna oružja zbog njihove ogromne moći, ali se ne mire sa žrtvovanjem „pešadijskih bataljona” i velikih mornaričkih ili vazduhoplovnih eskadri; na suprotnoj strani, mnogi civili zamišljaju da sistemima nuklearnih oružja može efikasno da rukuje samo nekoliko hiljada specijalista u jednom ratu „pritisakom na dugme”. Preterana privrženost prošlosti, kao i skok zatvorenih očiju u budućnost, obeležavaju sve periode velikih promena.

Istina je isto tako da nuklearno naoružanje ne prihvataju svi francuski građani. Francuska politika, kao što je pomenuto u početku članka, zasniva se na jednom aksiomu, tj. na jednoj očiglednoj istini, ali koja se ne može direktno dokazati. Ne treba se čuditi ako neki, odbijajući aksiom o nezavisnoj vojnoj politici, prihvataju (otvoreno ili ne priznavajući to) suprotan predlog, tj. hegemoniju jedne vrlo velike sile kojoj bi oni hteli da ponovo povere odbranu zemlje.

Na kraju članka Mesmer podvlači da se francuska vojna politika sada ne može više preokrenuti; niko u Francuskoj, po njegovim rečima, neće baciti atomske bombe u staro gvožđe, niti preraditi nuklearne podmornice u one sa dizel-motorom, kao što niko neće zatvoriti tvornicu u Pjerelatu, niti učiniti da se Francuska ponovo vrati u NATO. Uostalom, činjenica je da niko nije ni predložio bilo koju od ovih mera.

Mada je istina, završava autor svoja razmatranja, da se svi Francuzi nadaju da će doći dan kada će sporazum o razoružanju, tj. atomskom razoružanju, biti mogućan, vrlo ih je malo koji veruju da će do tog sporazuma doći već sutra.

V. H.

AUSTRIJSKI BUNDEŠHER I NJEGOVI PROBLEMI

Nedavno je u poznatom švajcarskom vojnom časopisu objavljen članak o austrijskoj vojsci i njenim osnovnim problemima.¹ Autor daje sažetu, a ipak preglednu analizu razvoja i sadašnjeg stanja austrijske odbrane i njenog Bundeshera koja pruža približnu sliku o vojnim problemima Austrije.

ZAKON O BUNDEŠHERU I VOJNA OBAVEZA

Zakon o stvaranju Bundeshera donet je ubrzo posle potpisivanja Državnog ugovora od 1955. godine, kojim je Austrija postala nezavisna republika. Prema tom zakonu Bundesher je, u stvari, oružana sila države, a obrazuje se i popunjava na osnovu opšte vojne obaveze. Namenjen je za čuvanje granica republike, zaštitu ustavnog uređenja, održavanje unutrašnjeg reda i bezbednosti, kao i za pomoć u slučajevima prirodnih katastrofa. Predsednik republike je ujedno i vrhovni komandant. Pravo naređivanja jedinicama, po pravilu, ima ministar odbrane, i to preko komandanata kojima je povereno komandovanje jedinicama i rukovođenje obukom (prema uputstvima ministra). Pri predsedništvu vlade postoji savet odbrane koji raspravlja o najvažnijim vojnim pitanjima i preporučuje mere koje, po njegovom mišljenju, treba usvojiti. Radom saveta rukovodi savezni kancelar, a njegov član je, pored ostalih, i „generalni inspektor trupa”. On je po rangu najstariji oficir i raspolaže potrebnim inspeksijskim i disciplinskim ovlašćenjima, ali ne i pravom komandovanja, koje se na njega prenosi samo u ratu („u slučaju upotrebe oružane sile”).

Pravo naimenovanja i unapređivanja aktivnih i rezervnih oficira pripada predsedniku republike koji za neke članove može to pravo preneti i na ministra odbrane.

Vojnoj obavezi podležu svi sposobni građani od 18 do 50 godina starosti. Svi sposobni (100%) mladići pozivaju se na odsluženje vojnog roka koji traje 9 meseci. Svaka služba preko 9 meseci je dobrovoljna, pri čemu treba razlikovati ove dve kategorije: „produženi vojni rok” (od 12 do 15 meseci) i „vojnici na određeno vreme” (od 3 do 9 godina). U ovu kategoriju spadaju vojnici — specijalisti (vozači tenkova, pripadnici jedinica veze i vazduhoplovstva i sl.), kao i podoficiri.

¹ *Das österreichische Bundesheer und seine Probleme*, von General-major a. D. Hans Kissel, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, decembar 1967. god.

Po odsluženju vojnog roka, obveznici prelaze u rezervu. Interesantno je da se rezervisti mogu pozivati na vežbu u toku jedne godine najviše do 4 dana. Vojno rukovodstvo smatra, kako to ističe autor članka, da bi trebalo odrediti duže trajanje vežbi, ali su otpori pojedinih političara tako jaki da se zasad na tu promenu ne može računati.

Za staranje o vojnim obveznicima nadležne su „komande za popunu” koje su u okviru teritorijalne organizacije, a službu u njima obavljaju aktivne starešine.

Samo svršeni maturanti mogu da postanu aktivni oficiri. U stvari, to mogu da postanu i podoficiri — ukoliko ih pretpostavljeni oceni da su pogodni za unapređenje u oficirski čin i ako naknadno završe maturu.

Veliki uticaj na izgradnju i ustrojstvo Bundeshera imaju odredbe Državnog ugovora od 1955. između okupacionih sila (SSSR, SAD, Vel. Britanije i Francuske) i Austrije, na osnovu kojih je ponovo uspostavljena „nezavisna i demokratska Austrija”. Uskoro zatim donet je poseban ustavni zakon o neutralnosti Austrije („... proglašava trajnu neutralnost. Austrija će je svim raspoloživim sredstvima održavati i braniti”). U jednoj odredbi zakona se kaže da Austrija „u čitavoj svojoj budućnosti neće pristupiti nikakvom vojnom savezu, niti dozvoliti stvaranje inostranih vojnih baza na svojoj teritoriji”. Time se ona opredelila za „oružanu neutralnost”, a uloga Bundeshera je da, svojom odbrambenom snagom, odvraća druge zemlje od povrede njene neutralnosti, odnosno da je u slučaju agresije brani. Autor smatra da, zbog vojnih odredbi Državnog ugovora, ovaj zadatak nije lak. Ovim odredbama Austriji se zabranjuje posedovanje nuklearnih oružja, teških oruđa koja bi mogla da posluže za masovno uništavanje, bilo kakvih vrsta raketa i topova sa dometom preko 30 km i dr. („... ne sme da ih poseduje, niti da ih izrađuje i ispituje”). Austrija je više puta pokušavala da navedene odredbe ublaži, ali dosad bez uspeha, te po mišljenju autora — njihov praktičan značaj svakako treba imati u vidu. Bez vođenih pt-raketa otežana je pt-odbrana, a bez pav-raketa onemogućena je efikasna PVO, naročito ako se ima u vidu da Austrija ne raspolaže ni modernim lovcima-presretačima. Autor navodi da zbog toga Austrija nije mogla, za vreme bliskoistočne krize 1958. god. da spreči preletanje američkih aviona preko Tirola.

IZGRADNJA I USTROJSTVO BUNDESHERA

U toku prvih pet godina Bundesher se izgrađivao pod teškim uslovima. Pored već pomenute zabrane nekih vrsta naoružanja, u Bundesher nisu smeli da se prime oficiri čina pukovnika i višeg koji su služili u nemačkom Vermahtu. Ratni materijal nemačkog porekla nije smeo — niti danas sme — da se koristi. I samo austrijsko stanovništvo je, kao posledica „preziranja svega vojničkog posle 1945. god.,” pokazivalo „potpuno nerazumevanje” i posmatralo vojsku samo kao „pomoć u slučajevima prirodnih katastrofa ili kao jeftinu radnu snagu”. Autor žali što austrijski parlament „nije bio, pa i danas još nije, spreman da za narodnu odbranu odobri više od 4 do 5% državnog budžeta (oko 100

miliona dolara)". Radi poređenja, u članku se daju sledeći podaci o procentu budžeta za narodnu odbranu nekih zemalja za 1965. god.: Austrija — 4,3%, Švedska — 16,6%, Švajcarska — 31,2% Savezna Republika Nemačka — 31,8% i SAD — 49,7%. U odnosu na nacionalni dohodak, to bi izgledalo ovako: Austrija — 1,2%, Švajcarska — 2,5%, Švedska — 4,1%, SRN — 4,5% i SAD — 7,2%.

Tek posle pet godina došlo je do planske izgradnje Bundeshera. Vlada je 1961. god. odlučila da se narodna odbrana ne ograniči samo na vojni sektor, već da se proširi i na civilni, kao i privredni sektor. Već 1962. god. došlo je do reorganizacije sa dvojakim ciljem. Prvo, stvorene su stalne „operativne snage” koje bi se, prema principu „gašenja vatre”, upotrebile, na najbrži način, u ugroženom delu zemlje. Drugo, stvorena je duboko ešelonirana „teritorijalna odbrana”. Sem toga, dopunske komande su uključene u novoobrazovane teritorijalne vojne komande, čija se područja poklapaju sa teritorijama devet saveznih zemalja.

Prema tvrđenju autora, sadašnje stanje Bundeshera je sledeće:

Saveznom ministarstvu za odbranu (ministar — civilna ličnost, a generalni trupni inspektor — general) su potčinjene:

jedinice (pod neposrednim rukovodstvom ministra odbrane) za vezu, za važnije i specijalne zadatke — tu spada nekoliko viših (združenih) artiljerijskih jedinica, pionirskih (inžinjerijskih) jedinica i jedinica veze, kao i gardijski (pešadijski) bataljon za državne svečanosti;

stručne i rodovske škole, kao akademija zemaljske odbrane (u Beču), vojna akademija (u Bečkom Novom Mestu), podoficirska škola (u Ensu), lovačka (pešadijska) škola, pionirska (inžinjerijska) škola itd.;

tri grupna (vojna) područja, tj. grupe I, II i III. Svako područje ima sledeće jedinice: po jednu tenkovsku, inžinjerijsku i protivavionsku višu (združenu) jedinicu, jedinicu veze i puk za snabdevanje, operativne brigade i nastavni puk, kao i odgovarajuću teritorijalnu organizaciju. Nastavni pukovi u slučaju mobilizacije predstavljaju jezgro za 2, 8. i 10. rezervnu lovačku brigadu.

Grupa I (u Beču) ima 1. lovačku brigadu u Ajzenštatu, a 3. i 9. oklopno-grenadirsku u Kremsu i Gecendorfu.

Grupa II (u Gracu) ima 5. i 7. lovačku brigadu u Gracu i Klagenfurtu.

Grupa III (u Salcburgu) ima 6. lovačku brigadu, u Insbuku i 4. oklopno-grenadirsku u Lincu.

Prema tome, Austrija u doba mira ima ukupno sedam motorizovanih združenih jedinica prvog strategijskog ešelona — 4 lovačke i 3 oklopno-grenadirske brigade;

vazduhoplovne snage, sa jedinicama avijacije, PVO, veze, kao i jedinicama za osmatranje i javljanje. Avijacija se sastoji od 4 eskadrole helikoptera, 2 lovačko-bombarderske eskadrole, jedne lake transportne i tri školske eskadrole. Avioni su starijih tipova i najvećim delom švedskog porekla;

vojne komande, pri vladama saveznih zemalja, čijim radom rukovode zamenici komandanata grupa (svaka grupa obuhvata terito-

riju od nekoliko zemalja). Vojnim komandama su potčinjene sve teritorijalne jedinice i ustanove, komandanti mesta, kasarni i vežbališta.

U članku se zatim iznose sastavi, naoružanje navedenih jedinica operativne vojske (prvog strategijskog ešelona).

Lovačka (u stvari pešadijska) brigada sastoji se od štaba i štabnog bataljona (štabna četa sa izviđačkim vodom, četa veze, inžinjerijska, pt-četa i pozadinsko-transportna), dva lovačka bataljona (štabna četa sa delovima za snabdevanje, tri lovačke čete od po 3 voda i jednim odeljenjem srednjih minobacača i teška četa sa 1 inžinjerijskim vodom, 2 pt-voda bestrzajnih topova i 1 vod teških minobacača), nastavnog bataljona, artiljerijskog divizionia (štabna baterija, dve baterije pojskih haubica 105 mm, pav-baterija topova 20 mm). S obzirom na to što su 6. i 7. brigada — brdske (planinske) jedinice, one imaju u svom sastavu i po četvoro tovarne stoke.

Oklopno-grenadirska brigada sastoji se od štaba i štabnog bataljona (oklopna štabna četa, oklopni izviđački vod, oklopna četa veze, oklopna inžinjerijska i pozadinsko-transportna četa), tenkovskog bataljona (štabna četa, tri tenkovske čete od po 17 tenkova — američki M. 60A1 ili M. 47), oklopnog-grenadirskog bataljona (štabna četa, dve oklopno-grenadirske čete od po 3 voda sa ukupno 16 oklopnih transportera tipa „Saurer”), nastavnog bataljona i oklopno-artiljerijskog divizionia (oklopna štabna baterija, dve baterije od po 5 oklopnih haubica 105 mm, jedna oklopna pav-baterija od 12 oruda M. 42).

Nastavni bataljoni predstavljaju u slučaju mobilizacije jezgra za treći lovački, odnosno drugi oklopno-grenadirski bataljon brigade.

Glavno naoružanje u četi su jurišna puška M. 58, puškomitraljez (mitraljez) M. 42 i minobacač 80 mm. U teškim četama se nalaze bestrzajni pt-topovi 106 mm i minobacači 107 ili 120 mm. U artiljerijskim divizionima su haubice 155 mm, topovi 155 mm i raketni bacači 130 mm.

Među lakim vozilima ističe se tzv. „Haflinder”, u stvari, malo i vrlo pokretljivo vozilo; može da savladuje i veoma strme nagibe, pa je nezamenljivo na brdsko-planinskom zemljištu kao komandno vozilo i za vezu. Za planinsko zemljište, pored često nepouzdanih radio-uređaja, koriste se i teleprinteri (švajcarskog porekla) koji se uvode sve do bataljona.

Teritorijalne jedinice se obrazuju od rezervista, na teritorijalnom principu i to samo u slučaju agresije. U doba mira se mogu formirati samo za četvorodnevne vežbe, tj. jednom godišnje.

Godine 1962. počelo je formiranje graničnih četa, svaka jačine 200 ljudi, od kojih se ponegde obrazuju i bataljoni. Dosad je formirano 60% tih četa (14.400 vojnika). Predviđene su da pojačaju kontrolu granica u slučaju kriza i da sprečavaju manje upade. U slučaju većih napada izvode zadržavajuću odbranu. Na svim važnijim pravcima na raspolaganju im stoje utvrđenja stalnog tipa (negde su još u fazi planiranja i izgradnje). Autor ističe da se ove čete popunjavaju iz prigraničnih regiona, da se lična oprema i naoružanje nalaze kod rezervista, dok su četno naoružanje i ostala oprema na centralnom zborištu. Interesantno

je to što svaka četa ima pionire (za zaprečavanje), pt-sredstva i dva minobacača 80 mm, a razmatra se i uvođenje teškog pancerafausta „Karl Gustav“ (uspešan domet mu je 400 m).

Odnedavno je počelo formiranje „četa za osiguranje“ koje treba da osiguravaju pozadinu operativnih jedinica, prelaze preko reka, saobraćajne centre, planinske prevoje i sl. Ukupno treba da se formira 140 takvih četa od po 200 vojnika.

Granične čete i one za osiguranje obrazuju „Landwehr“ (domobranstvo), tj. mobilizacijsku armiju koja će biti brojno jača od operativnih snaga. Najveći problem predstavlja nedostatak nižih starešina (komandira odeljenja i vodova) koje je teško stvoriti za svega 9 meseci.

Bundesher u vreme mira raspolaže sa 55.000 vojnika, od čega je 14.000 stalni sastav, a oko 41.000 se nalazi na odsluženju roka, zatim sa 300 oklopnih vozila (tenkova, oklopnih transportera i specijalnih tenkova), 2.600 teških kamiona i oko 150 aviona.

Postoje mišljenja, ističe autor, da je posledica kratkog vojnog roka nepotpuna obuka, kao i da nema dovoljno sposobnih komandira odeljenja (iz izveštaja o manevru 1965. god.). Vozni park je veoma zastareo i teško bi mogao da zadovolji ratne zahteve. Pešadija, koja predstavlja elitni deo austrijskih oružanih snaga, ne može, zbog brojno slabe artiljerije, da računa na dovoljnu artiljerijsku podršku. Osim toga, i podrška avijacije KoV je vrlo problematična. Izgradnja savremenog vazduhoplovstva i PVO tek je počela.

Isto tako postoje mišljenja da je besmisleno da mala zemlja daje znatna sredstva za avijaciju. Autor smatra da je upravo arapsko-izraelski rat još jednom pokazao da je avijacija male zemlje krajnje osetljiv instrument. U slučaju uspešno izvedenog iznenadnog napada, a naročito ako napadač ima vazдушnu nadmoćnost, veoma su male šanse da avijacija druge strane preživi. Zapravo, neki izgledi postoje jedino ako se ta avijacija oslanja na lovce koji vertikalno poleću a smešteni su, kao u Švajcarskoj, u stenovite pećine. Aerodromi sa dugim poletno-sletnim stazama isuviše su osetljivi.

NEKA RAZMATRANJA O ODBRANI ZEMLJE

Pošto je objavila „stalnu“ neutralnost, Austrija nema pravo da otpočne rat, ali je zato spremna da svoje granice brani „svim raspoloživim sredstvima“.

Kada se razmatra njena odbrana moraju se uzeti u obzir ovi činioci: položaj zemlje u opštem odnosu snaga u svetu, njen geografski položaj, protezanje granica, priroda zemljišta, vlastite i snage mogućih agresora.

Austrija se nalazi između dva bloka. Dužina njenih granica sa zemljama istočnog bloka iznosi 900 km, a isto toliko i sa zemljama zapadnog bloka (Sa SR Nemačkom 500 km, a sa Italijom 400 km). Granica prema neutralnoj Švajcarskoj iznosi svega 150 km. Kako ističe autor, granice prema Čehoslovačkoj, Mađarskoj i Jugoslaviji su teže za od-

branu (pošto je brdsko-planinsko, a negde i ravničasto zemljište), dok su prema Nemačkoj i Italiji lakše (visoko-planinsko zemljište).

Prema autorovoj proceni, pored mogućnih lokalnih sukoba sa susjednim državama, najveću opasnost za austrijsku neutralnost predstavljao bi sukob Zapad — Istok. Naime, pošto je Francuska istupila iz NATO-a i postala „krajnje neizvestan“ saveznik, neutralna barijera koju sačinjavaju Austrija i Švajcarska odražavaće se još negativnije na snage Zapada, jer je ova barijera sada produžena do Atlantika i hermetički odvaja „centar“ NATO-a (SR Nemačka) od njegovog „juga“ (Italija). Zapad će se naći pred velikim iskušenjem da silom uspostavi vezu između snaga „centra“ i „juga“. A i Istok bi eventualno mogao pokušati da zauzme tirolske planinske prevoje — bilo da bi preduhitrio Zapad, ili da bi, u vezi sa zamišljenim prodorom dolinom Dunava, obezbedio za jugu glavnu operaciju kroz SR Nemačku.

Iz ovakve procene autor izvlači zaključak da se Austrija mora pripremiti za odbranu čitave, oko 2.000 km duge, granice (sem one prema Švajcarskoj). Za tu svrhu ona raspolaže sa svega 10 operativnih brigada (7 aktivnih i 3 po mobilizaciji), 120 graničnih i 140 osiguravajućih četa — ukupno oko 125.000 vojnika. Na nekih 300.000 rezervista ne može se mnogo računati jer su — usled nemogućnosti pozivanja na vežbu (osim na 4 dana, što je svakako nedovoljno) — praktično „nepotreblijvi“.

Radi poredjenja autor uzima primer Švajcarske. Sa svojih 5,9 miliona stanovnika ona može, u roku od 16 do 48 časova, da pripremi za odbranu granice (duge 1.300 km) prilične snage: 3 mehanizovane, 3 pešadijske i 3 brdske divizije (ukupno 9 operativnih divizija), 3 granične divizije, 18 graničnih i tvrđavskih brigada, kao i 6 teritorijalnih brigada — ukupno 700.000 vojnika, 500 tenkova i 400 aviona. Njen položaj, oblik i priroda zemljišta, uz oslonac na snažnu armiju i mnogobrojna stalna utvrđenja, omogućavaju lakšu odbranu.

Poučan je i primer Izraela koji je, za nedavni sukob sa arapskim zemljama, uspeo da od svega 2,65 miliona stanovnika angažuje 275.000 vojnika, 800 tenkova i 350 aviona, i to u roku od 48 do 72 časa.

Autor podvlači razliku između Izraela i Austrije. Izrael je u mogućnosti da preduzme i preventivni napad, dok Austrija, kao neutralna zemlja, mora da sačeka napad, a njene snage samo u protivnapadu smeju da pređu austrijske granice. Ovo iščekivanje napada svakako ne predstavlja prednost — takva zemlja se mora u organizacijskom, operativnom i taktičkom pogledu, a isto tako i u psihološkom (opasnost od panike), pripremiti za dejstvo iz „pozadine“, što je teže od ofanzivnog planiranja. Autor smatra da položaj Austrije otežava i brojna i materijalna nadmoćnost njenih istočnih suseda. Pri tome navodi sledeće podatke: Čehoslovačka ima 14,25 miliona stanovnika, a njenu mirnodopsku armiju sačinjavaju 220.000 vojnika, 3.200 tenkova i 700 aviona; Mađarska ima 10,25 miliona stanovnika, a njena mirnodopska armija 109.000 vojnika, 1.000 tenkova i 150 aviona; Jugoslavija ima 19,53 miliona stanovnika, a 264.000 vojnika, nepoznat broj tenkova i 400 aviona, uz napomenu da su tenkovi i avioni savremeni. Sve tri države, kako autor ističe, imaju veliki broj obučениh rezervista, koje mogu mobilisati u kratkom roku.

U dnevnoj štampi i vojnoj publicistici mnogo se raspravlja o koncepciji austrijske odbrane i samom Bundesheru.

Početakom 60-tih godina bilo je prigovora, tvrdi autor članka, da postojeća koncepcija „neposredne odbrane granica“ nije izvodljiva. Kritičari su smatrali da Bundesher može uspešno da brani neutralnost zemlje — s obzirom na nadmoćnost neprijatelja — jedino naslonom na planine, a za to je potrebna samo pešadija. Borba na otkrivenom zemljištu, pri postojećem odnosu snaga, bila bi vrlo kratkotrajna.

U poslednje vreme u austrijskoj štampi se manje govori o koncepciji, a pretežno o snazi i vrednosti Bundeshera uopšte. Ima mišljenja, tvrdi dalje autor, da Bundesher, uz postojeća finansijska sredstva, nije „sposoban za dejstvo“ i da tu ne pomažu ni „najlepše“ koncepcije odbrane. Bundesher, po njegovom mišljenju, nije u stanju da izvrši svoj zadatak, jer se ni vlada ni političke partije ne staraju mnogo o njegovoj spremnosti za rat.

U jednom članku se navodi da se i u inostranstvu smatra da Austrija nije u stanju da spreči povredu neutralnosti i prolaz stranih trupa preko njene teritorije. Prilikom velikih manevara 1967. god. u Čehoslovačkoj bio je, navodno, planiran prolaz izvesnog dela snaga kroz jednu pograničnu austrijsku oblast; za ovo je bilo predviđeno svega 240 minuta. Autor smatra da bi se iz toga morali izvući potrebni zaključci.

U vodećem austrijskom vojnom časopisu jedan viši vojni rukovodilac zahteva strukturalnu promenu austrijskog odbrambenog sistema, jer je sada „neekonomičan“. Na borbenu gotovost Bundeshera naročito se nepovoljno odražava činjenica što operativne jedinice dobijaju nove vojnike 4, a delimično i 8 puta godišnje. On predlaže sledeće rešenje: podelu vojske na malu stajaću i masovnu mobilisanu. Stajaća vojska bi se sastojala pretežno od tehnički dobro opremljenih trupa, sa produženim vojnim rokom (od najmanje 18 meseci) za njene pripadnike i statusom rezervista od najviše 5 godina. Mobilisana vojska, naoružana relativno jednostavnim, ali ipak efikasnim oružjem, oslanjala bi se na celokupne izvore zemlje i fortifikacijski uređeno zemljište. Vojni rok za njene pripadnike bio bi kraći, a vojna obaveza kao i do sada (do 50-te godine starosti), ali sa pozivanjem na više dužih vežbi. Mobilisana vojska, slično milicijskim sistemima, imala bi i teritorijalne i operativne jedinice. Uostalom, kombinacija dvaju različitih sistema nije ništa „neobično“ kod demokratskih država.

Na osnovu iznetog autor zaključuje da parlament i vlada Austrije još nisu svesni osetljivog položaja zemlje i značaja obaveza koje je Austrija preuzela proglašavanjem „stalne“ neutralnosti. Da bi se i drugi ubedili u verodostojnost austrijske neutralnosti nije dovoljna samo vojska. Parlament i vlada bi morali, po mišljenju autora, da obezbede pomoć velike većine austrijskog naroda u pripremi i odbrani zemlje.

M. Jov.

PRIMENA ELEKTRONSKIH RAČUNARA U ARMII SAD*

NEKI NOVI ASPEKTI

Primena elektronskih računara u oružanim snagama SAD dobija nove dimenzije, pogotovu posle njihove upotrebe u vijetnamskom sukobu. Zbog toga se u ovim člancima i govori o „vatrenom krštenju elektronskih računara“, kao i o tome da su oni do sada u Vijetnamu imali veoma značajnu vojnu ulogu, te da njihova primena otvara novu eru u taktici. Radi ispitivanja i uvođenja elektronskih računara korišćene su američke trupe stacionirane u Evropi i one angažovane u Vijetnamu.

Program masovnog uvođenja elektronskih računara u opremu oružanih snaga SAD, ističe se u člancima, zacrtao je dosadašnji „šef“ Pentagona Robert Maknamara.

Iako je osnovni zadatak prilikom uvođenja mehanografskih uređaja i elektronskih računara u opremu oružanih snaga SAD bio modernizovanje armije, odnosno da oni preuzmu vođenje personalne evidencije, kao i materijalnog i finansijskog poslovanja i sl., sada se elektronski računari sve više razvijaju u vojne svrhe, sa strategijskom, operativnom i taktičkom namenom.

Koliki je značaj elektronskih računara za mobilnost armije i sistem snabdevanja oružanih snaga SAD, vidi se iz analize koja je izvršena kada je Francuska istupila iz integrisane vojne organizacije NATO-a, odnosno kada je predsednik De Gol postavio zahtev za evakuaciju američkih trupa iz Francuske. Naime, ove trupe su jednostavno evakuisane i prebačene na novo mesto, dok su se namesto vojnih elektronskih računara koji su bili instalirani u Francuskoj, u Orleanu i Verdenu, morali prethodno duplirati računari u pokretnom centru u SR Nemačkoj, kako se ne bi poremetio ceo sistem snabdevanja u Evropi. Zbog toga su dva elektronska sistema iz Francuske zamenjena i objedinjena elektronskim računarom IBM-sistema 1460.

Elektronski računari IBM 7010 i 1460, koji su pokretni i instalirani u železničkim vagonima u SR Nemačkoj, predstavljaju srce u sistemu snabdevanja američke armije u Evropi. Ovi sistemi omogućavaju evidenciju oko 250.000 vrsta materijala koje se nalaze u raznim skladištima; oni primaju dnevno oko 10.000 zahteva (trebovanja) od 1.500 jedinica.

* Ovo je, u stvari, prikaz sledećih članaka: *Aircraft and Automation Enhance Army Capabilities in the Field*, *Armed Forces Management*, SAD, International Edition, jul 1967. god. i *Baptism of fire for computers*, *Business Week*, SAD, 22. april, 1967. god.

Američka armija, vazduhoplovstvo, mornarica i mornarička pešadija sve više upotrebljavaju elektronske računare za pripremu i praćenje borbenih dejstava u Vijetnamu, naročito u zoni borbenih dejstava i kada su u pitanju neprohodni tereni. Ovi elektronski računari predstavljaju delove instaliranih elektronskih sistema u Sajgonu, na Okinavi i na Havajima.

Mornarička pešadija upotrebljava tri specijalna elektronska sistema IBM 1041s koji su odmah iza borbenih jedinica radi obezbeđivanja personalne evidencije, kao i evidencije o sistemu snabdevanja.

Američka armija ima 18 uređaja (sistema bušenih kartica) radi evidencije na nivou divizije. Preko sistema bušenih kartica vodi se evidencija o utrošku rezervnih delova, municije i drugih potreba jedinica na frontu.

General Grin-mlađi, komandant američke mornaričke pešadije, izjavio je da će biti izgrađen objedinjeni elektronski informativni sistem koji će prikupljati i dostavljati informacije o ljudstvu, operacijama, pozadinskom obezbeđenju, snabdevanju i finansijama; sve ovo, prema njegovom mišljenju, treba da pomogne komandantu u donošenju odluke.

Američka armija i mornarička pešadija predviđaju lake pokretne sisteme za automatsku obradu podataka na bojištu, tako da će se možda već u sledećoj dekadi obezbediti dobijanje zahteva od jedinica sa linije fronta za podršku i objedinjavanje vatre. Zbog toga su za rat u Vijetnamu konstruisani i razvijeni tranzistorski elektronski kompjuteri, mobilni, malih dimenzija, ali velikih kapaciteta. Oni služe za snabdevanje američkih trupa u Vijetnamu, te su zaštićeni posebnim uređajima za klimatizaciju i smanjivanje vlažnosti vazduha, odnosno za tamošnje tropske klimatske uslove.

Američko vazduhoplovstvo je od septembra 1966. instaliralo elektronske računare sistema Burroughs B263 u nekoliko američkih baza u Vijetnamu.

Američka mornarica takođe upotrebljava u velikoj meri elektronske računare. Tako je mornarički sistem za obradu taktičkih podataka instaliran 1956. godine, i to za potrebe komandovanja i kontrole na brodovima koji su se nalazili u vodama Vijetnama. Posle nekoliko godina već je pet američkih brodova imalo velike elektronske računare. Međutim, sada dvadeset brodova (nosača aviona, fregata, razarača i krstarica) ima elektronske računare.

Mornarički elektronski sistemi biće prilagođeni i za upotrebu na avionima. Prva borbena eskadrila aviona tipa A-7-A Corsair biće upotrebljena za borbena dejstva i snabdevena „malim crnim kutijama“, u stvari, delovima elektronskih uređaja, koje će omogućiti potpuno automatsko sletanje po svakom vremenu; ove avione navodiće elektronski računari na nosačima aviona. Tako mornarica pomoću elektronskih računara uvodi kontrolu aviona, amfibijskih i rečnih operacija, vazdušnog saobraćaja i protivpodmorničkog dejstva. Sveobuhvatnost i kompleksnost elektronskih računara na brodu daju svakom operativnom oficiru celokupnu sliku borbene situacije, a ujedno mu omogućavaju izbor

potrebnih informacija radi izvršavanja posebnih dužnosti, počev od određivanja aviona za napad, pa do razvijanja i upotrebe projektila brod — vazduh, odnosno do brže upotrebe protivpodmorničkih sredstava.

PLANOVI PENTAGONA ZA RAZVOJ ELEKTRONSKIH RAČUNARA

Za potrebe američke armije Pentagon razvija nov elektronski sistem, poznat kao projekt Mallard. To je, u stvari, objedinjen taktički sistem veza, sličan instaliranim sistemima u SAD, Kanadi i Australiji. Predviđa se da sistem Mallard bude završen sredinom 1970. godine; on će se koristiti svim metodima prijema i odašiljanja podataka i poruka, a biće povezan sa taktičkim operativnim računarima borbenih jedinica. Njegove mogućnosti rada biće veoma velike, od jednostavnih pisanih poruka do usmenih putem radija (sa automatskim uključivanjem). Pored toga, biće povezan sa digitalnim primo-predajnim sistemima, a nije isključena i njegoova sposobnost prijema signala sa satelita.

Kako se ističe u člancima, velika prednost sistema Mallard sastoji se u izgradnji lakih pokretnih uređaja za automatsko uključivanje i brz prijem podataka; planira se njegovo korišćenje na nivou bataljona, a možda će biti pušten i do pojedinog vojnika.

U međuvremenu američka armija prelazi i na upotrebu novih sistema i to:

- taktičko-operativnog sistema (TOS),
- taktičkog sistema za upravljanje vatrom (TACFIRE),
- borbenog sistema za neposrednu podršku jedinice (Cs³).

Sve je ove sisteme instalirala i ispitivala do kraja 1967. godine američka 7. armija u Evropi. Primena taktičko-operativnog sistema u jedinicama američke armije predviđa se za sredinu 1970. godine.

Taktičko-operativni sistem sačinjavaju: centralni računar u diviziji, u korpusu i na nivou armije, kao i ulazno-izlazni uređaji u nižim jedinicama (oni treba da omoguće borbenim jedinicama odašiljanje i prijem informacija). Ovaj sistem treba da obezbedi komandantima obaveštajne podatke (o neprijateljskim snagama i o toku borbe), operativne podatke, zatim podatke o rasporedu snaga, vremenskim uslovima, stanju savezničkih armija, pokretu trupa, koordinaciji vatre za podršku (analiziranje podataka o ciljevima i stanju jedinice za podršku), o preprekama kao što su minska polja i sl.

Kod projektovanja, razvoja i izrade TOS-a zamišljeno je da ovaj sistem treba da zadovolji potrebe i zahteve komandanata i jedinica, što predstavlja kompleksan problem. Naime, već je postala tradicija da operativni i obaveštajni oficiri daju podatke i predloge svojim komandantima koji, na osnovu toga, donose odluku. Poznato je da ljudski faktor predstavlja glavni element prilikom donošenja odluke. Komandanti (što je čisto individualna stvar) mogu različito prići faktorima koji utiču na borbenu situaciju. Sasvim je razumljivo što se situacija kod jedne jedinice razlikuje od one kod druge. Različiti su uslovi na pojedinim vojištima, konfiguracija zemljišta, kao i vremenski uslovi.

Ovaj sistem treba takođe da pomogne komandantima prilikom izbora radio-frekvencije na kojoj će raditi, kod analize ciljeva, izrade plana nuklearnog razvoja i ispitivanja situacije i stanja kod neprijatelja.

Taktički sistem za upravljanje vatrom (TACFIRE) ima sledeće funkcije:

raspolože potrebnim podacima za sve jedinice koje učestvuju u vatri, uključujući njihovu namenu, lokaciju, snagu vatre, tipove i količinu raspoložive municije;

priprema kompletan plan i proračun vatre, uključujući predlog za jedinicu koja treba da otvori vatru, broj granata, tipove municije i punjenja i vreme kada svaki cilj treba da bude napadnut;

raspolože tačnim i ažurnim podacima o artiljerijskim ciljevima; omogućava mere zaštite kao što su ograničenja određena državnom granicom, nevatrene linije i zaštitne linije trupa;

omogućava pregledne podatke obaveštajnim centrima u divizijskoj artiljeriji, prenosi kontrolne podatke, ponovo obrađuje pregledne podatke, ustanovljava zajedničke numeričke mreže, održava uredne liste i artiljerijske proračune;

prihvata meteorološke izveštaje i automatski prima i ažurira sve primljene podatke;

obavlja taktičku i tehničku kontrolu vatre.

Taktički sistem za upravljanje vatrom instaliraće se u bataljonu, divizijskoj i korpusnoj artiljeriji. Taj sistem pomaže da se više podataka dobije u cilju i da se — pomoću veza sa mikrofonskim i radio-uređajima koji su povezani sa vatrenim položajem — brže prenose podaci artiljerijskim osmatračnicama. On će služiti za određivanje vatrenog dejstva, a saobraćaće pomoću radija sa numeričkim kodom elektronskog računara koji je instaliran u pozadini.

Elektronski računar treba da odredi plan vatrenog dejstva na dijagramskoj mapi i da predloži koja će baterija otvoriti vatru.

Za borbeni sistem za neposrednu podršku jedinica predviđa se objedinjavanje podataka pozadinskog obezbeđenja i personalnih podataka u centralnom računaru u Fort Hudu, u Teksasu, do kraja 1967. godine. Ovaj sistem treba da omogući komandantima uvid u stanje jedinica za podršku i njihovo snabdevanje sanitetskim potrebama, tehničkim sredstvima za održavanje, transportnim sredstvima, kao i uvid u plate i personalne podatke.

DALJI RAZVOJ ELEKTRONSKIH RAČUNARA

Naglim porastom primene elektronskih računara u vojne svrhe stvoren je problem školovanja i obuke rukovodećeg kadra. Programiranje jezikom elektronskih računara nije bilo u koraku sa njihovim razvojem i proizvodnjom. Osim toga, tehničko osoblje koje je školovano da rukuje kompjuterima nema dovoljno znanja o taktici, a bilo bi neželishodno da se taktičari koriste kao tehničari.

Međutim, američka armija, mornarica, vazduhoplovstvo i mornarička pešadija nastoje da poboljšaju ovu situaciju slanjem velikog broja oficira na školovanje i obuku za korišćenje kompjutera. Tako, na primer, pomenuti general Grin zahteva od svih generala u mornaričkoj pešadiji da uče principe i tehniku rada elektronskih računara. Prema izjavi predstavnika Pentagona, dobar broj oficira je već obučen u rukovanju elektronskim računarima koji su namenjeni bojištu.

U vezi sa upotrebom jezika kompjutera, nekoliko američkih kompanija izradilo je, pod pokroviteljstvom Pentagona, kompjutere koji prihvataju jednostavne engleske rečenice u vidu pitanja i odgovora. Ovim je postignuto da elektronski računar može da prima „prirodan tekst”, a podaci su bazirani dovoljno široko da mogu sastaviti odgovore na jednostavnom jeziku.

Veliki deo istraživanja koje sprovodi Pentagon, preko Agencije za projektovanje i unapređivanje istraživanja, posvećen je povećavanju brzine rada elektronskih računara. Tako je u toku poslednje četiri godine razvijena i treća generacija sistema elektronskih kompjutera sa velikim „intelektualnim” mogućnostima.

Američka kompanija Burroughs koja proizvodi kompjutere ima ugovor da izradi elektronski kompjuter Illiac IV i da za 500—700 puta poveća brzinu obrade podataka od one kod postojećih kompjutera, a za više od 100 puta od brzine bilo kojeg elektronskog kompjutera koji je sada u razvoju.

Postoji velika trka u razvoju i izradi standardnog kompjutera koji treba da bude univerzalan — za svaku namenu. Takav kompjuter treba da obezbedi najvišim rukovodiocima maksimalnu „vidljivost” i da in osposobi za razmatranje čak i događaja koji tek treba da uslede.

Uvođenje elektronskih kompjutera zahteva stvaranje vojnog rukovodioca novog profila; ono će se odraziti i na komandovanje, jer će se neke nadležnosti komandanata znatno smanjiti — što će im omogućiti koncentrisanje na najvažnije zadatke njihovih jedinica.

I. B.

VOJNI GLASNIK Br. 5/68.

Grupa autora: *O razvoju pedagogije i andragogije u armiji*
Pukovnik Jovan Nedović: *Snadbjevanje taktičkih jedinica u borbi*
Major Stevo Marunić: *Nastavnik u vojnoj školi i reforma vojnog školstva*
Potpukovnik Zdravko Erić: *Upravljanje i rukovanje vatrom diviziona*
Potpukovnik Andrija Forjan i major Ljubomir Đokić: *Organizacija skel-
skog mesta prelaza*

Kapetan I kl. Todor Mirković: *Dejstva specijalnih snaga SAD u Južnom
Vijetnamu*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* donosi i druge interesantne priloge kao i
rubrike „Prikazi knjiga“ i „Iz inostranih armija“, kao i „Taktičko-tehničke i
druge novosti“.

VOJNI GLASNIK Br. 6/68.

Pukovnik Jovan Nedović: *Sistem dotura i pokretljivost taktičkih jedinica*
Potpukovnik Vinko Krmelj: *Uvežbavanje borbenih dejstava u rejonima
nuklearnih udara*

Potpukovnik Dušan Špadijer: *Gađanje niskoletjećih aviona i helikoptera
pešadijskim naoružanjem*

Potpukovnik Todor Pejović: *Negovanje tradicija i vaspitanje mladih
generacija*

Kapetan I kl. Milan Stokić: *Metoda laboratorijsko-eksperimentalnog ra-
da u obuci*

Potpukovnik dr Dragoljub Petrović: *Barutni gasovi i ventilacija u ten-
kovima*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* donosi i druge interesantne priloge, kao i
rubrike „Iskustva iz NOR-a“, „Sa vijetnamskog ratišta“, „Iz inostranih armi-
ja“, kao i „Taktičko-tehničke i druge novosti.“

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK Br. 2/68.

Pukovnik Stevan Roglić: *Položaj raketnih jedinica PVO*

Potpukovnik Janez Jan: *Usavršavanje sredstava za izvidanje iz vazduha*

Potpukovnik Momčilo Đurić: *Neka iskustva o upotrebi helikoptera*

Kapetan I kl. Jovan Vasović: *Aktiviranje pitomaca u procesu nastave*

Pored ovoga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene
rubrike „Iz stranih RV“ i „Vesti i novosti“.

MORNARIČKI GLASNIK Br. 2/68.

Admiral Mate Jerković: *Sto brojeva „Mornaričkog glasnika“*

Viceadmiral Branko Mamula: *Operatika pomorskih snaga* (prilog dis-
kusiji)

Kapetan fregate Ljubiša Mihajlović: *Pogledi na zadatke i mogućnosti savremenih ratnih mornarica*

Major inž. Petar Petrošanec: *Uticaj nuklearne eksplozije u atmosferi i na prostiranje radio-talasa*

Kapetan bojnog broda u penz. Slobodan Petrović: *Protivelektronska dejstva*

Pored ovoga *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Iz naše pomorske prošlosti“, „Iz vojnopomorske literature“, „Iz nauke i tehnike“, „Vesti i novosti“ i „Bibliografija“.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK Br. 3/68.

Miroslav Nikolić: *Akcije solidarnosti jugoslovenskog proletarijata sa revolucijama u Rusiji i Mađarskoj*

Petar Stojanov: *Antiratno raspoloženje na frontu u Makedoniji krajem 1917. i tokom 1918. godine*

Zoran Lakić: *Proslave oktobarske revolucije u Crnoj Gori*

Slavko F. Odić: *Porast političkog uticaja i oružanih snaga NOP Jugoslavije u vrijeme I zasjedanja AVNOJ-a*

Potpukovnik Muharem Kreso: *Stvaranje regularne vojske — etapa u razvoju JNA*

General-major Dušan Švara: *Borbe 9. korpusa za oslobođenje Trsta i Slovenačkog primorja*

A. J. Pisarev: *Okupacije Srbije i Crne Gore 1915—1918. godine*

Dr Gavro Škrivanić: *Turski pohod protiv Ugarske i osvajanje Beograda 1521. godine*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi i rubrike „Prilozi“, „Kritike i prikazi“, „Informacije“ i „Bibliografija“.

VOJNOSANITETSKI PREGLED Br. 3/68.

R. Kaljalović i sr.: *Naša iskustva sa određivanjem aktivnosti serumske aldolaze u dijagnostici virusnog infektivnog hepatitisa*

D. Petrović i sar.: *Profesionalna oštećenja u radio-telegrafista*

Ř. Azanjac i sar.: *Difuzna intersticijalna plućna fibroza*

Å. Marjanović i sar.: *Epidemija šarlaha praćena reumatskom groznicom*

M. Černič: *Sadašnje stanje transplantacije bubrega*

Č. Krstić: *Odabiranje dobrovoljnih davalaca krvi*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike „Kazuistika“, „Seminar praktičnog lekara i farmaceuta“, „Kongresi i konferencije“ i „Referati“.

VOJNOSANITETSKI PREGLED Br. 4/68.

M. Radotić: *Prilog vojnomedicinskoj sistematizaciji dijagnostike akutne radijacione bolesti na prednjim etapama evakuacije*

Đ. Heneberg i sar.: *Krimska hemoragična groznica u Jugoslaviji*

B. Antić Poljak i sar.: *Profesionalne dermatoze u oklopnoj jedinici*

M. Antić: *Neki aspekti kontrolisanog kliničkog opita u internoj medicini*

D. Đorđević: *Bioelektrični potencijal mozga pod dejstvom psihofarmaka*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Kazuistika“, „Seminar praktičnog lekara“, „Kongresi i konferencije“, „Izveštaji s puta“, „Prikazi knjiga“ i „Referati“.